GERARD WALSCHAP

Houtekiet

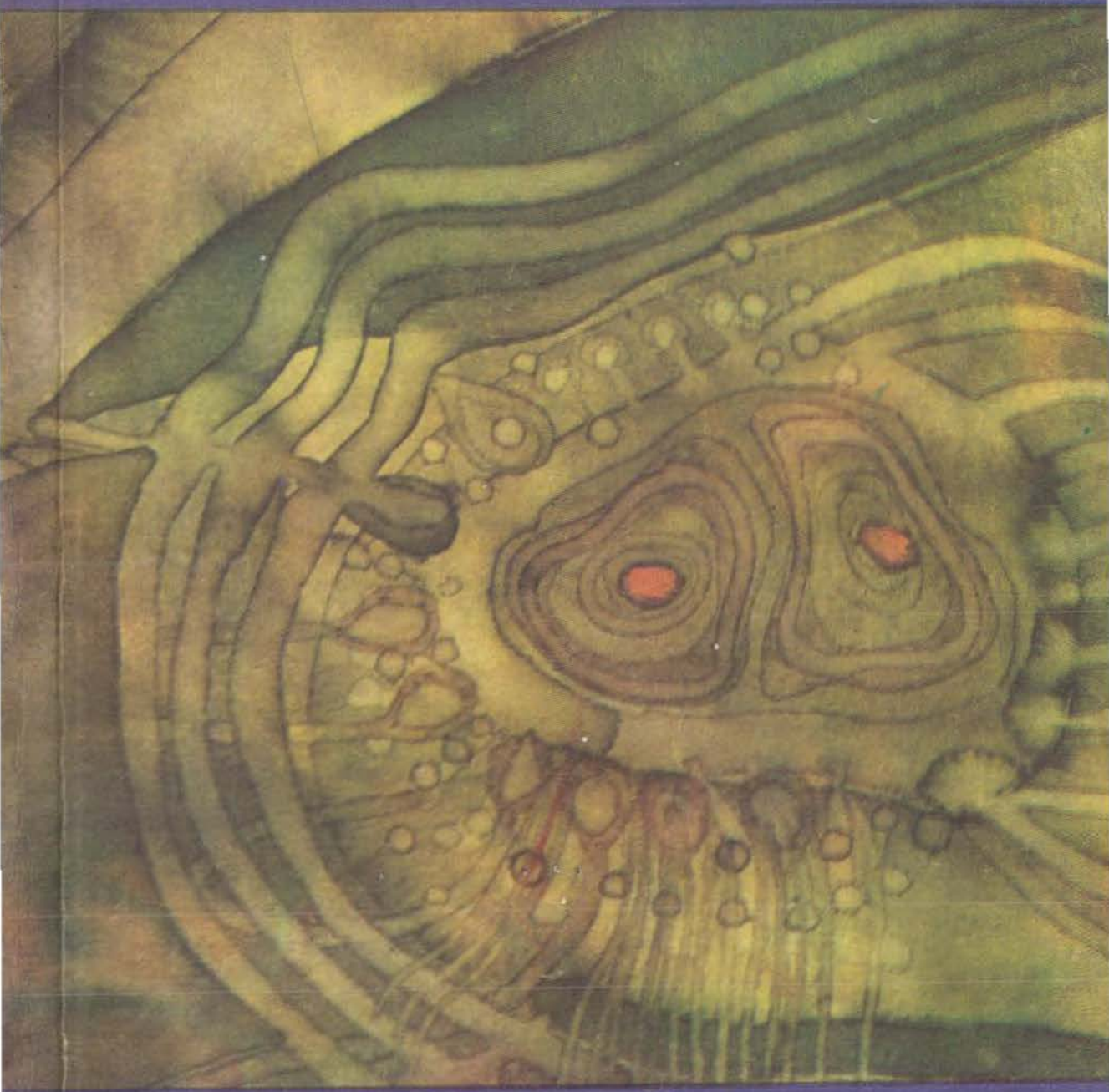

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

GLOBUS

Gerard Walschap

HOUTEKIET

Traducere și prefață de Petre Solomon

EDITURA UNIVERS

București

1981

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu; Ilustrația: Ileana Dăscălescu

© Uitgeverij Ontwikkeling s.v., Antwerpen

Gerard Walschap

HOUTEKIET

Amsterdam Em. Querido's Uitgeverij B.V., 1972

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

GERARD WALSCHAP

Gerard Walschap, unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă neerlandeză din zilele noastre, s-a născut la 9 iulie 1898 în satul Londerzeel din partea flamandă a provinciei belgiene Brabant. Fiu al unui băcan care ținea în sat o cafenea, Walschap a copilărit într-o atmosferă patriarhală, tulburată abia în anii grei ai primului război mondial. Educația catolică riguroasă primită atît acasă cît și la școală, i-a determinat de la bun început orientarea spirituală, fixîndu-i și coordonatele în care avea să evolueze ca scriitor.

Cariera literară a lui Walschap începe curînd după încheierea păcii, dar stă multă vreme sub semnul provizoratului, al căutărilor unui drum propriu. Între 1923 și 1925, scriitorul se manifestă atît ca dramaturg cît și ca poet (în stilul grandilocvent-umanitarist al compatriotului său Wies Moens), deși se face cunoscut mai ales ca gazetar. În 1928 publică și un roman, Waldo, de inspirație profund religioasă. Drumul propriu, anunțat de unele din articolele și eseurile sale din această perioadă (în care se făcea avocatul unei arte legată de viață și chiar utilitară), pare să fie găsit abia către sfîrșitul deceniului, cînd scrie romanul Adelaida (1929), primul dintr-o trilogie care avea să cuprindă și romanele Eric (1931) și Carla (1933). În jurul acestor romane „se produce o penibilă neînțelegere între scriitor și publicul său catolic", remarcă istoricul

literar R. F. Lissens, adăugînd că Walschap „își arogă dreptul de a înfățișa integral viața, fără teamă și fără reținere, de a scoate în lumină răul și păcatul și de a supune unei critici radicale adevărata viață cotidiană a coreligionarilor săi". [1]

În ciuda ostilității unei bune părți a publicului și a criticii literare catolice, prozatorul va persevera pe acest drum, care-l va duce, prin 1940, la o ruptură totală cu Biserica. Etapele acestui drum întortocheat și dureros pentru scriitor, se oglindesc în înseși cărțile sale : Trouwen (Căsătoria, 1933), Celibaat (Celibatul, 1934), Een Mens van Goeden Wil (Un om de bunăvoință, 1936), Sibylle (1938), Het Kind (Copilul, 1939) și îndeosebi Houtekiet (1939). Acest din urmă roman reprezintă atît o încununare a unei evoluții îndelungate, cît și un punct de plecare spre o fază oarecum nouă, ilustrată de cărți ca : Ons Geluk (Fericirea noastră, 1946), Zwart en Wit (Negru și alb, 1948), Zuster Virgilia (Sora Virgilia, 1951), Oproer in Congo (Răzmeriță în Congo, 1953), De Française (Franțuzoaica, 1957), De Verloren Zoon (Fiul rătăcitor, 1958), Nieuw Deps (Noul Deps, 1961), Alter ego (1964) și multe altele, bibliografia walschapiană fiind, într-adevăr, de o impresionantă bogăție. De multă vreme considerat ca o operă clasică în patria autorului, romanul Houtekiet ni se înfățișează ca un fel de nucleu central al întregii sale creații.

Pentru a fi înțeleasă cum se cuvine, această carte trebuie plasată în contextul literaturii flamande din epoca interbelică, epocă dominată, în proză, de Gerard Walschap, Maurice Roelants și Willem Elsschot, socotiți „cei

[1] R. F. Lissens, *De Vlaamse Letterkunde van 1780 tot heden*, Elsevier, Brussel/Amsterdam, MCMLXVII, p. 194.

trei mari" ai prozei flamande. Dincolo de deosebirile dintre ei, acești prozatori, ca și mulți alții din generația lor, au în comun un spirit contestatar, de revoltă împotriva canoanelor stabilite de marii romancieri ai epocii precedente, îndeosebi de Felix Timmermans și Stijn Streuvels, legați strîns de școala naturalistă. Beneficiind de înnoirile aduse în peisajul literar belgian de mișcarea simbolistă și, mai apoi, de cea expresionistă, acești prozatori au întors spatele literaturii descriptiviste, fals realiste, pentru a putea descoperi, și zugrăvi în operele lor o realitate interioară, mult mai semnificativă. Orientarea lor le-a atras unora dintre ei, și îndeosebi lui Walschap, eticheta de „expresioniști", mai mult sau mai puțin potrivită.

Iată cum caracterizează expresionismul un cercetător belgian, Jean Weisgerber, într-un studiu fundamental despre romanul flamand: „Reproducerii lumii exterioare, artei centrate pe impresia senzorială, îi ia locul expresia realității interioare. Vechiul dualism subiect-obiect tinde să se estompeze, sau, mai degrabă, subiectul se ia pe sine drept obiect... Departe de a se călăuzi după lucruri, expresionistul și le aservește, ignorîndu-le sau transformîndu-le după cum dorește: eul domnește ca un tiran asupra materiei".[1] Deși s-a manifestat cu precădere în teatru și în lirică, — pentru a ne limita la literatură, căci de fapt pictura a fost domeniul său privilegiat în Flandra — expresionismul a exercitat o influență puternică și asupra romanului flamand. „În primul rînd, observă Weisgerber, expresionismul a împins pînă la extrem tendința spre interioritate: prin ricoșeu, el a deturnat romanul de la pictură, pentru a-l consacra descoperirii omu-

[1] Jean Weisgerber, *Formes et Domaines du Roman Flamand. 1927—1960.* La Renaissance du Livre, Bruxelles, 1963 p. 37.

lui, — introspecției, analizei psihologice, dezbaterii problemelor filozofice, morale și sociale"[1]. După părerea aceluiași cercetător, „schematizarea personajelor prin mit sau alegorie, procedeu pe care expresionismul îl opune psihologiei naturaliste", ar fi apărut abia mai tîrziu în proza flamandă, — intîi într-o povestire a scriitorului De Pillecyn, „Soldatul Johan" (1939) și curînd după aceea, dar cu și mai multă forță, în Houtekiet al lui Walschap. „Aici, subliniază Weisgerber, felia de viață, filmul cazului particular e înlocuit cu o parabolă a condiției umane".[2]

Noțiunea de „expresionism" e departe de a fi riguros definită; după cum se poate vedea și din observațiile cercetătorului belgian, ea cuprinde chiar unii termeni antinomici. Așa se face că, la un scriitor ca Walschap — și nu numai la el — tendința spre interioritate, proprie expresionismului în general, coexistă cu tendința aparent contrarie a observației de tip realist sau naturalist.

Trăsătura care-l înrudește cel mai mult pe Walschap cu mișcarea expresionistă (cel puțin, cu o parte din ea), este vitalismul, înțeles ca un cult al vieții în formele ei primare, nealterate de civilizație. Preamărirea „omului natural", a „sălbaticului" e o atitudine des întîlnită în literatură, de la Rousseau încoace, iar expresionismul, născut într-o epocă de tranziție spre o civilizație predominant urbană și mașinistă, n-a făcut decît să exacerbeze această atitudine și să-i dea o haină modernă. Vitalismul proclamat de mulți scriitori ai vremii (fie ei expresioniști sau de altă obediență estetică), de la Knut Hamsun pînă la D. H. Lawrence, a fost o reacție, pînă la un punct legitimă, împotriva dezumanizării care însoțea de obicei procesul de industrializare în țările capitaliste. Ru-

[1] Ibid., pp. 37—38.
[2] Ibid., p. 38.

perea brutală a echilibrului ecologic, dar și a celui psihic, pus în primejdie de pierderea contactului cu natura, i-a făcut pe acești scriitori să cultive, cu disperare, valorile spirituale amenințate. Exaltînd instinctul, iar mai apoi, de la Freud încoace, subconștientul, zonele obscure ale sufletului omenesc, ei au ajuns să condamne fără drept de apel rațiunea, socotită vinovată de toate relele ce s-au abătut asupra omenirii. Antiintelectualismul acesta a avut consecințe nocive, mai cu seamă în Germania, unde hitlerismul a putut lesne „recupera" anumiți scriitori expresioniști, dar trebuie spus, pe de altă parte, că destui confrați de ai lor s-au situat pe poziții răspicat antifasciste.

Vitalismul lui Gerard Walschap are, evident, unele accente nietzscheene, sau knut-hamsuniene, dar motivările lui sînt specifice : ele țin mai degrabă de formația spirituală a scriitorului, decît de vreun „spirit al epocii" (deși acesta și-a lăsat, și el, pecetea). Walschap a găsit în vitalism un răspuns la întrebările chinuitoare pe care i le punea o conștiință copleșită de dogmele catolice. Prizonier, încă de mic copil, al unei ideologii osificate, în profund dezacord cu realitatea, scriitorul, cinstit cu sine însuși, și fidel propriei sale vocații, a intrat în conflict cu aceste dogme, opunîndu-li-se cu o tenacitate crescîndă. După cum sublinia Weisgerber, primele romane ale lui Walschap sînt, de fapt, niște proiecții ale unei conștiințe care caută să se elibereze de dogmele religioase, fără a avea curajul de a le critica deschis. În schimb, adăuga Weisgerber, romancierul face o critică virulentă civilizației și, în chip ciudat, efectelor negative ale educației creștine : „personajele sale, refulați, dementi, tarați sau sadici, dau în vileag degenerescențele monstruoase ale unui suflet sfîșiat între dorință și scrupul, între atracția viciului și teama de păcat. Acestei decăderi morale și fizice, Wal-

schap îi opune un element pozitiv — natura, instinctul — a cărui importanță va crește mereu și care îl va elibera pînă la urmă de opreliștile credinței, ale culturii și ale intelectului". [1]

Houtekiet reprezintă, în creația lui Walschap, tocmai acest moment de eliberare, îndelung așteptat și temeinic pregătit. Ca orice eliberare, emanciparea scriitorului de sub imperiul dogmelor catolice este însoțită de un soi de frenezie vitală. Personajul principal al cărții este, în multe privințe, o proiecție a fantasmelor și obsesiilor romancierului: prin el, acesta își proclamă independența spirituală față de Biserica catolică, ale cărei dogme le înlocuiește cu o religie a vieții, axată pe bucuria de a trăi simplu și firesc, fără nici un „tabu". Houtekiet e un primitiv, un „barbar" din specia rousseauistă, întruchipînd virtuțile unei omeniri nesofisticate, la care instinctul primează, în dauna intelectului, de care nici nu are nevoie pentru a trăi. Un asemenea personaj e, fatalmente, lipsit de psihologie și se comportă mai degrabă ca un arhetip, ca un ins mitologic, desprins din vreun basm. Isprăvile sale erotice, ca și cele sociale — căci Houtekiet e ctitorul unei întregi comunități — au ceva fabulos, o dimensiune legendară. Privite astfel, ele nici nu ne mai șochează, cum nu ne șochează de pildă isprăvile unui Til Eulenspiegel, eroul popularei epopei flamande a lui Charles de Coster, cu care Houtekiet se înrudește oarecum. Asemenea eroi beneficiază de o libertate de mișcare neîngrădită de nimic, proprie lumii basmelor. Chiar și timpul narațiunii ține de timpul poveștilor: un prezent continuu, în care uneori se sare peste luni și peste ani. (În traducere, pentru a evita monotonia, am socotit necesar să alternez în unele capitole acest prezent cu perfectul simplu sau cu cel

[1] Jean Weisgerber, op. cit., p. 84.

compus). Autorul întăreşte sugestia de atemporalitate şi prin folosirea pronumelui „noi", „noi" reprezentîndu-i pe urmaşii lui Houtekiet, proiectaţi într-un trecut adus mereu în prezent.

Din punct de vedere spaţial, situaţia este ceva mai puţin confuză, dar şi pe acest plan asistăm la un fel de „du-te-vino" necontenit, între cele două localităţi în care se desfăşoară intriga romanului: satul real şi aşezarea mitologică desprinsă din matca lui. Către sfîrşit, protagonistul acestuia evadează într-un spaţiu care, deşi sugerat geografic, rămîne într-o stare de nedeterminare, întocmai ca şi timpul. Cu toate că „se vrea o cronică", romanul e de fapt o utopie — o „utopie vitalistă", cum îl califică Weisgerber. Trebuie spus, însă, că autorul îşi proiectează personajele fantasmatice pe un fundal foarte concret, zugrăvit cu o minuţie demnă de un fiu al Flandrei. „Ca toate romanele lui Walschap, observă acelaşi critic, Houtekiet se remarcă prin abundenţa materialelor, printr-o bogăţie de date vădind o efervescenţă şi o fecunditate a invenţiei, cărora autorul izbuteşte totuşi, aproape întotdeauna, să le impună o disciplină riguroasă. Într-un paragraf al lui Walschap există mai multe fapte decît într-o întreagă carte a lui Roelants. Tocmai la nivelul acestor fapte se desfăşoară romanul: Walschap disprefuieşte descrierea, neglijează analiza, alungă abstracţiunile, reduce la maximum indicaţiile scenice şi foloseşte cu vădită reţinere dialogul. Totul este redat cu ajutorul situaţiilor concrete: acţiunea e omul însuşi, prin urmare şi subiectul povestirii. Walschap refuză să aplice acesteia tehnicile proprii picturii şi psihologiei; el leagă romanul de teatru: în loc să-şi explice personajele, el le lasă să se explice singure, adică să acţioneze... Faptele se succed. Elementele intrigii se juxtapun, într-o progresie liniară în timp, iar această linie poate fi dreaptă sau frîntă. Cu

alte cuvinte, aceste elemente nu se înlănțuie totdeauna în chip logic... Reacțiile imprevizibile și inexplicabile, provenite din inconștient, abundă la el, provocînd schimbări bruște de direcție în cursul narațiunii. Rațiunea se eclipsează în fața instinctului, a impulsurilor elementare... Toate resorturile vieții sufletești sînt astfel integrate în roman, deși tendințele primitive predomină..." [1]

Efectul global este de o mare forță expresivă, sugerînd și elementaritatea personajului principal. Schematismul acestuia nu ne mai deranjează, în măsura în care îl percepem ca pe un personaj mitologic. Rezervele devin, însă, legitime, cînd autorul își ia în serios promisiunea de a fi un simplu cronicar : personajele tratate „realist" sînt îndeobște palide, lipsite de concreteție, în cel mai bun caz dotate cu un profil caricatural. Așa ni se înfățișează, de pildă, Nard Baert, celălalt întemeietor al așezării Deps, sau domnul d'Hurlumont, fostul nobil francez pripășit în așezare împreună cu numeroasele sale odrasle. Femeile din cartea lui Walschap suferă cel mai mult de pe urma tratamentului caricatural pe care autorul îl aplică personajelor sale secundare. Cu o singură, și notabilă, excepție : aceea a Ifigeniei, căreia îi revine, în roman, un rol important, de contrapondere spirituală a animalității întruchipate de Houtekiet. Dar înainte de a vorbi de acest aspect al romanului, se cuvine să subliniem dimensiunile lui sociale.

Comunitatea liberă întemeiată la Deps de Houtekiet și de tovarășii săi se constituie în marginea unui sat dominat de o familie de moșieri și de autoritățile eclesiastice. Deși contele (cel bătrîn, ca și cel tînăr), administratorul moșiei, pastorul, pădurarul și celelalte perso-

[1] Jean Weisgerber, op. cit., p. 83.

naje din lumea satului n-au în roman o identitate prea solidă, ele conturează totuşi o lume, şi mai ales un tip de relaţii sociale, bazate pe exploatare, pe represiune şi pe ipocrizie. Împotriva acestei lumi se răzvrăteşte Houtekiet şi, odată cu el, întreaga comunitate întemeiată la Deps. „Urmînd exemplul lui Houtekiet, Deps-ul trăieşte sub semnul acţiunii. Pămîntul e desţelenit şi împărţit între pionieri. Lăsat în paragină de către conţi, proprietarii săi legitimi, acest pămînt devine un izvor de bogăţie : capitalismului conservator i se substituie, sub impulsul lui Baert — reprezentînd idealul progresului — o economie mai egalitară şi mai dinamică... Doctrina politică a lui Houtekiet ar putea fi definită ca un liberalism «socializant»..." [1].

Cu toate că exaltă primitivismul şi „starea naturală", prozatorul nu ne propune o întoarcere în trecut, ci un drum spre viitor, un drum utopic, desigur, dar presărat cu destule fapte reale sau măcar plauzibile. Utopia lui Walschap sfîrşeşte chiar prin a fi recuperată de realitate şi de istorie : comunitatea întemeiată de Houtekiet devine, treptat, „un sat ca oricare altul" din Flandra. Pînă atunci, însă, protagonistului i se oferă şansa de a evolua, iar cititorului — posibilitatea de a urmări cu uimire această evoluţie. Dintr-un om primitiv, animalic şi agresiv, Houtekiet se transformă sub ochii noştri într-un „homo faber", îndrăgostit de operele făurite de mîna lui — întîi o colibă, apoi o moară de apă, o maşină de treierat, un cuptor de pîine etc., iar în cele din urmă un turn de clopotniţă. Ieşirea din animalitate se produce prin însuşi acest proces, pe care l-am putea rezuma prin cunoscuta zicală că „munca îl înnobilează pe om". Houtekiet se construieşte pe sine ca om, construind ; iar comunitatea

[1] Jean Weisgerber, op. cit., p. 95.

întemeiată de el la Deps, îi urmează exemplul, şi pe acest plan, nu numai pe planul vieţii intime.

Umanizarea eroului este, în acelaşi timp, rezultatul unei experienţe spirituale intense : dragostea pentru Ifigenia. Sub influenţa acestei femei, — singura din roman pe care autorul o înzestrează cu un „suflet" — Houtekiet descoperă adevărata iubire, bazată nu numai pe instinct, ci şi pe comuniunea sufletească. Ifigenia îi revelează iubitului ei şi un alt teritoriu moral : suferinţa, pe care ea însăşi il străbate, ce-i drept, într-un sens ce-i va rămîne străin lui Houtekiet, şi anume, sensul religios. De dragul Ifigeniei, Houtekiet acceptă să construiască o clopotniţă pentru biserica din Deps, acceptă chiar să construiască un cimitir, dar refuză cu tenacitate să creadă în „viaţa de apoi" şi în celelalte articole ale crezului creştin. Houtekiet se umanizează şi capătă o conştiinţă, fără să abdice de la demnitatea lui de „păgîn", de om liber. Escapada lui din finalul cărţii are semnificaţia unei evadări din lumea pe care a făurit-o, dar care a sfîrşit prin a nu-i mai semăna : întreaga populaţie a Deps-ului, cu excepţia lui, a trecut la creştinism, şi-a botezat copiii şi şi-a „legalizat" prin cununie religioasă relaţiile amoroase. La întoarcerea din lunga lui escapadă, Houtekiet pare să se resemneze la această situaţie, consimte chiar să se cunune în faţa altarului, dar de fapt rămîne pe poziţiile lui. Scena finală — cînd Houtekiet o însoţeşte pe Lien la biserică, dar în loc să intre în lăcaş se urcă în clopotniţă, pentru a contempla satul şi cosmosul — e revelatoare pentru limitele „spiritualizării" eroului.

Trebuie spus că Walschap se menţine, aici, ca şi în alte cărţi ale sale, între hotarele unei problematici religioase şi că el e mai degrabă anticlerical decît ateu. Zeflemeaua scriitorului vizează mai ales dogmele catolice şi instituţiile bisericeşti create pentru aplicarea lor strictă.

Acestor dogme și acestor instituții, el le opune în roman, pe de o parte realitatea unei comunități de oameni liberi, harnici și pînă la un punct amorali, iar pe de altă parte exemplul unui pastor „popular", care propovăduiește o religie simplă, dezbărată de dogme și de prejudecăți. Figura acestui pastor, care poartă numele simbolic „Apostelis", adică apostolul, e zugrăvită fără pic de ironie, semn că autorul îi acordă întreaga lui admirație. Nu e mai puțin adevărat, însă, că destoinicul și jovialul pastor Apostelis, cu religia lui evanghelică, antidogmatică, redusă la cîteva elemente fundamentale, reprezintă mai degrabă o proiecție a idealului creștin al lui Walschap, decît un personaj de sine stătător, așa cum, în ciuda unei origini comune în fantasmele scriitorului, sfîrșește prin a deveni Houtekiet.

Cîteva cuvinte despre stilul romanului, se impun în încheierea acestei analize tematice, poate prea lungi, dar necesare după părerea mea. O carte de factura lui „Houtekiet", străbătută de intenții programatice și polemice, ar fi putut lesne cădea în păcatul (literar) al schematismului, dacă autorul n-ar fi fost stăpîn pe anumite mijloace, potrivite cu tema aleasă. Or, Walschap este un mare meșter al cuvîntului și un abil regizor al spectacolelor pe care le montează. El este în primul rînd un povestitor („romanul este o povestire, sau nu este nimic altceva", spunea cîndva Walschap), dar un povestitor care, potrivit formulei definitorii folosite în legătură cu el de Marnix Gijsen, „povestește într-un ritm de tornadă". Rezultatul acestei metode este un dinamism extraordinar, o impresie de desfășurare cinematografică a întîmplărilor și faptelor relatate „în direct", prin notații scurte, aproape telegrafice. „Walschap nu scrie despre lucruri, ci le pune sub ochii cititorului, cu atîta abilitate, încît acesta are impresia că participă el însuși la acțiune", remarcă pe bună dreptate

Pierre Brachin în introducerea sa la o Antologie a Prozei Neerlandeze [1]. Iar Karel Jonckheere face o observație și mai interesantă, cînd relevă rolul deosebit acordat de Walschap „limbajului popular" :

„Se crede adesea că violența sentimentelor ar face necesară o violentare a formelor. Unii flamanzi împărtășesc această părere și adoptă stilul epic. Alții, mai nuanțați, se stăpînesc și îmblînzesc cuvîntul. Așa procedează Gerard Walschap : un scriitor plin de robustețea limbajului popular" [2].

Cartea are, evident, și unele scăderi (limbajul „popular" devine cîteodată artificial, sau se încarcă cu prea multe interjecții, alteori tiradele lirice se lungesc peste măsură, curmînd „ritmul de tornadă" amintit ; în fine, unele considerații filozofice, superficiale la extrem, pe lîngă că îndoielnice, împovărează parazitar povestirea), dar, peste aceste scăderi „tehnice", ca și peste cele de ordin tematic, se impune, la lectură, sentimentul unei opere trainice și profund organice. Al unei cărți care e capodopera scriitorului și totodată una din culmile literaturii flamande moderne.

PETRE SOLOMON

---

[1] Pierre Brachin, introducerea la *Anthologie de la Prose Néerlandaise. Belgique. I. 1893—1940.* Ed. Aubier (Paris) și Asedi (Bruxelles), 1966, p. 37.

[2] Karel Jonckheere și Roger Bodart, *Lettres de Belgique,* Les Editions Eseeo, Bruxelles, 1958, p. 51.

Această carte se vrea o cronică.

Istorisim aici, în puține cuvinte, nașterea satului nostru, numit Deps. Un sat ridicat în cîțiva ani, din nimic, în plină pustietate, de doi bărbați aspri, pe cît de ciudați pe atît de tipici, deveniți legendari pentru noi: Jan Houtekiet și Nard Baert. Niște oameni nu prea simpatici, cum nu sînt nici fiii și fiicele lor. Trăind aparent la fel ca satele împovărate de istorie care-l înconjoară, tînărul sat Deps duce de fapt o viață mai aspră, mai mîndră, mai sălbatică. Întocmai ca aceea a întemeietorilor săi.

În această povestire, noi ne vom scoate la iveală atît păcatele cît și virtuțile. Ceea ce nu va fi pe placul tuturor. N-au decît să-și procure o carte mai plăcută. Dar oamenii cu firea călduță să nu se grăbească a ne învinui că n-am fi în stare să-i venim de hac decît unui biet pădurar. Noi vom istorisi aici și povestea cărturarului nostru, a artistului nostru, — ba, avem și un soi de sfînt printre noi. Trăiască, deci, satul Deps!

1

Viaţa strămoşului nostru Houtekiet începe abia în ziua întîlnirii sale cu Lien, căci nu ştim nimic din ceea ce s-a petrecut mai înainte. Putem cel mult ghici care i-au fost obîrşiile şi părinţii. Puţini au avut curajul de a-i pune întrebări pe această temă, iar el personal nu a suflat nimănui vreun cuvînt.

În fiece dimineaţă şi în fiece seară, Lien şi Liza — cealaltă slujnică a fermierului Busschops — mulgeau vacile, chiar şi pe aceea care se bălăcea mereu în apă; le mulgeau într-un loc rămas de veacuri la fel de sălbatic, năpădit de stufuri, de mărăcini şi de buruieni, dintre care răsărea ici colo cîte un pin. Deps era un soi de bătătură crescută pe talpa catifelată şi înflorită a pămîntului.

Bătrînul rîndaş Mandus, care trebuia să treacă mereu prin vad pentru a aduce înapoi vaca, ar fi vrut ca ea să fugă, să se înece, să-şi frîngă labele, sau măcar să fie muşcată în bot de un roi de bondari. Bătrînul pretindea că vaca se ducea în locul acela nu ca să pască — fiindcă nici n-avea ce să pască — ci ca să întîlnească vreun taur rătăcit pe-acolo. În cele din urmă găsise o scîndură groasă, lungă şi îngustă, şi o întinsese peste gîrlă, ca un podeţ pentru Lien.

Cînd voia să meargă mai repede, mulgătoarea ădea în apă, cu scîndură cu tot. Dar mult mai reu de îndurat era spaima ce-o năpădea la căderea nopții. În clipele acelea, pustietatea se însufletea, Lien avea senzația că pămîntul i se mișcă sub picioare și se temea că vreo cîrtiță i-ar putea sări drept sub fustă. Căci locul era plin de lutri, de dihori, de nevăstuici și de alte dihănii care, nefiind tulburate de nimeni, deveniseră îndrăznețe. Iar cînd stai și mulgi vaca...

Lien sare ca arsă, din cînd în cînd. Nici nu cutează să se întoarcă, în clipa cînd Houtekiet se apropie de ea pe la spate. Simte că se apropie o făptură uriașă, poate chiar taurul lui Mandus, Nefiind însă decît un bărbat, nu poate fi altcineva decît Houtekiet, care s-a întors, zice-se, la Deps acum cîteva zile : un om cu scaun la cap nu se abate niciodată pe acolo.

Toată lumea spune că Houtekiet are o barbă încîlcită, ce-i acoperă pînă și ochii, niște plete negre ca tăciunele și niște brațe lungi care-i ajung pînă la genunchi, — un adevărat căpcăun, înalt de-un metru și jumătate și lat de cel puțin un metru între umeri ! Și mai zice lumea că ar alerga în patru labe. Cînd dispare cîte ceva, înseamnă că el e pe-aproape. Întocmai ca un pricolici, atacă oameni și dobitoace, sfîșiindu-le beregata cu colții ; ba, nu se sfiește să taie degetele de la picioare ale copiilor ! Și mai zice lumea că ar avea un glas plăcut, cu care farmecă fetele, înainte de a le sili și sugruma. Noaptea, cică, ar aține calea hoților, pe care-i strînge în brațe, pînă le zdrobește oasele...

Iată însă că vlăjganul ăsta, vagabondul ăsta vînjos, e cu totul altfel decît îl descriu oamenii pe Houtekiet : e prea chipeş ca să semene cu el !

— Nu-i aşa că nu eşti Houtekiet ? îl întreabă Lien.

— Ba, sînt ! îi răspunde el.

Fata simte că i se moaie picioarele, însă nu de frică. Acum, cînd nu mai ştie ce să-l întrebe, îl priveşte cu luare-aminte, ca să-şi poată bate joc de Mandus şi de toţi ceilalţi mincinoşi care se tot laudă că l-au văzut pe Houtekiet. O să le spună ea, nu numai cum arată flăcăul şi ce vîrstă are, ci multe altele : fiindcă, în clipa cînd vlăjganul i-a smuls dintre picioare doniţa cu lapte şi a dus-o la gură, iar ea l-a tras de braţ ca să-l împiedice să bea, dumnealui nici nu s-a clintit ! Puţini bărbaţi ar fi în stare să ţină într-o singură mînă o doniţă plină cu lapte ! Şi, cu cealaltă mînă, să-i strîngă ca-ntr-un cleşte încheietura mîinii ei puternice. Nici unul dintre bărbaţii de la fermă n-ar fi în stare de o asemenea ispravă ; Lien n-a fugit niciodată, ţipînd, din calea vreunui bărbat răsărit pe neaşteptate în grajd, în hambar sau lîngă vaca mulsă de dînsa. Întotdeauna a scăpat, printr-o simplă smucitură, pînă şi de strînsoarea unui zdrahon ca Leo, care-i în stare să arunce în căruţă un sac cu grîu, aşa cum dumneata sau eu azvîrlim un snop de fîn.

— Mulţumesc, Mieke ! exclamă Houtekiet.

— Numele meu e Lien ! îl corectează ea, îmbufnată.

Recunoscător pentru laptele băut, Houtekiet apucă de coarne vaca şi o duce pe cîmp : încă o treabă pe care nimeni altcineva n-ar fi în stare

-o facă, știut fiind că nici un animal nu rabdă să-l iei de coarne...

Seară de seară, Lien simte că i se aprinde în suflet, tot mai puternică, dorința de a-l revedea pe Houtekiet. Și iată că, în a șaptea zi, vaca răfuse pe cîmp, ca și cum ar fi vrut s-o împiedice să se ducă la Deps. Totuși, Lien porni într-acolo. În zadar, însă, o strigă pe nume, cu glas dulce și rugător : vaca nu voia s-o urmeze. Ghicind parcă dorința fetei, moș Mandus îi spuse, pe un ton mai provocator decît oricînd, că-l întîlnise pe pădurar, care-i făcuse cinstea să stea de vorbă cu el și să-i împărtășească dorința de a-l ucide pe Houtekiet, și de a-l îngropa ca pe-un cîine rîios. Moș Mandus avea chef de vorbă, iar cînd se punea să povestească, nu-l mai putea opri nimeni.

— „Frumoasă vreme, moș Mandus", mi-a mai zis pădurarul. „Așa e, dom'le pădurar", i-am zis eu. „Numai să țină". „O să țină, moș Mandus", m-a încredințat el. „Eu cred că n-o să țină", i-am răspuns eu.

— Spune-mi doar ce-a zis pădurarul ! îi curmă Lien vorba, nemaiputîndu-și ascunde nerăbdarea.

— Păi, a zis c-o să-l omoare pe Houtekiet, chiar în noaptea asta. „Îl împușc, moș Mandus, și-l îngrop ca pe-un cîine rîios". Așa mi-a zis.

Bătrînul folosea mereu aceleași cuvinte...

După o noapte neliniștită, petrecută cu urechea la pîndă, în așteptarea unui foc de pușcă, Lien îi zîmbește din nou lui Houtekiet și-i oferă doniță cu lapte. Houtekiet o golește pe jumătate apoi descheie, cu un gest cît se poate de firesc, cămașa fetei și-i prinde sînii în palme. Pas de mai mulge vaca ! În vreme ce capul roșcovan al

fetei se lipește de coapsa animalului, Houtekiet își vîră capul pe sub brațul ei, pentru a-i suge țîțele aspre și albe. Ar vrea ea să-i spună, în glumă, că n-are încă lapte, dar rîsul îi moare pe buzele tremurînde. În clipa cînd gura lui Houtekiet se lipește de a ei, un șuvoi de lapte le scaldă buzele amîndurora : fără să-și dea seama, Lien a stors ugerul pe care-l ținea încă între degete. Îi pufnește rîsul, pe amîndoi. Poate c-ar fi rîs așa toată noaptea, dacă ea nu s-ar fi supărat pe vorbele lui : „N-o să uit asta niciodată !"

Adică, n-o să uite niciodată șuvoiul de lapte, dar o să uite tot ce s-a întîmplat între ei pînă-atunci... Înciudată, Lien dă să plece numaidecît dar puterea lui Houtekiet se abate din nou asupra acestui trup nevolnic, care încearcă în zadar să se ridice. Nu te poți smulge din strînsoarea lui Houtekiet cum te-ai smulge din brațele unui grăjdar oarecare : Houtekiet ăsta, îți prinde ca-ntr-un clește mîinile deasupra capului și nu mai e chip să te aperi !

— Cum te cheamă de fapt ? îl întreabă Lien, în timp ce el se năruie, ca un stejar doborît, în brațele ei.

— Jan.

Lien îi spune că nu va uita niciodată această a doua întîlnire a lor, și-i sărută cu patimă obrajii și mîinile, apoi îi dezmiardă părul castaniu și barba tînără, cîrlionțată. Plin de mulțumire, Jan se lasă dezmierdat, pînă ce fata îl întreabă, gemînd, dacă o iubește...

— Ia te uită ! o repede el. Ce-ți trece prin cap ? Nici nu te cunosc !

Lien nu izbuteşte să-l facă să-i spună măcar că e frumoasă.

Totuşi, se dezbracă sub el, aşa cum stă întinsă pe spate. O, dacă ar putea, l-ar lăsa pe Houtekiet să-i deschidă trupul, pentru a-i îngădui să privească înăuntru !

— Ei, ce-ai de spus acum ? îi şopteşte.

El, însă, tace. Şi repetă, simplu şi firesc, actul săvîrşit în aceeaşi clipă, în jurul lor, de atîtea animale, păsări şi gîngănii.

Apoi îi porunceşte să se întoarcă acasă, dar Lien e atît de năucită încît nu mai ştie unde i-e casa. Se îmbracă totuşi, şi o porneşte spre cîmp, clătinîndu-se pe picioare, ca beată, şi frecîndu-se la ochi. Tare-ar vrea să mai rămînă în braţele lui ! Dar nu ! Înainte ! Spre casă !

După ce a trecut pe podeţul de lemn şi a ajuns în cîmp, îl aude strigînd :

— Cucu ! Cucu !

— Cucu ! îi răspunde ea, ca un ecou.

Strigătul acesta a rămas de pomină în întregul ţinut. Noi, copiii lui Houtekiet, îl auzim mereu. Ori de cîte ori zărim vreo pereche de tineri îndrăgostiţi abătîndu-se pe-o potecă singuratică, ne spunem : „Ăştia se duc să facă „cucu" .... Iar cînd vreunul se duce la un vecin pentru a lua cu împrumut o greblă sau un ciur, îi strigăm : „Cucu !"

2

Lien simte că inima i se aprinde la auzul numelui lui — o dac-ar putea să i-l strige, să i-l

cînte, să i-l rostească în şoaptă sau printre suspine ! S-ar cuveni ca şi corul din biserică să-l slăvească, duminica ! În timp ce trebăluieşte, Lien simte, deodată, mîna lui, o mînă nevăzută, dezmierdîndu-i trupul. Şi, cu răsuflarea tăiată, se opreşte din lucru, aşteptînd să-i treacă fiorii. Simon, feciorul mai mare al fermierului, îi tot dă tîrcoale — cine n-ar face-o ? E drept că Simon se jură că vrea s-o ia de nevastă. Să se mărite cu el ? La sfîntu-Aşteaptă ! Lien îi dă un brînci, de-l trînteşte de perete, aruncîndu-i în obraz tot dispreţul ei. Cînd îşi revine din uluială, Simon o întreabă, c-un glas hîrîit, dacă o biată ţărăncuţă ca ea cunoaşte vreun bărbat mai vrednic decît dînsul. O, Jan Houtekiet, nume sfînt, de fiecare dată ea trebuie să te înghită ca pe-o cuminecătură, căci cine e cel ce te poartă ? Nu-i nici măcar un grăjdar, nici măcar un om, ci doar un mistreţ hărţuit de pădurarul satului. După prima lor întîlnire, Lien i-a rostit totuşi numele şi i-a descris chiar semnalmentele. Dar toţi, mai întîi Mandus, apoi grăjdarul Docus, şi cei doi feciori ai fermierului — Simon şi Leo — au început să se hlizească la ea. „Eşti o nerușinată !" i-a spus nevasta fermierului. Şi însuşi fermierul, domnul Busschops, i-a dat peste nas, întrebînd-o : „Nu ţi-i destul ?"

Numele lui Houtekiet dospeşte acum în sufletul ei. Cu un gest tandru, îşi reazămă capul de coapsa vacii zălude, care i-a devenit dragă între timp, şi, gemînd uşor, îi prinde ugerul între degetele tremurînde, pînă cînd simte un şuvoiaş de lapte pe piciorul gol...

Într-o seară, stînd la căpătîiul Lizei, ca rostește în sfîrșit numele lui Houtekiet. Și-o fi pierdut mințile, își spune Liza ; sau, poate l-o fi văzut pe Diavol, căci n-avea cum să fie Houtekiet ! Diavolul le amăgește pe fete cu barba și cu pletele lui, asemănătoare cu ale lui Cristos. Cum ar putea un bărbat oarecare să trezească o astfel de patimă în sufletul unei femei ? Bărbații se gîndesc doar la plăcerea lor și, de îndată ce lumea prinde de veste, le întorc spatele fetelor, rămase însărcinate. Nici nu le pasă de rușinea acestora și de soarta copiilor !

— Nu cumva o fi fost Diavolul ? stăruie Liza.

În zadar îi povestește Lien, cu glas ațîțat, cele întîmplate, descriindu-i-l pe Houtekiet așa cum îl vede ea : aspru, vînjos, dar nespus de dulce. În zadar îi repetă :

— Și apoi, Liza dragă, are o guriță ca de copil !

Liza rămîne la părerea ei, că Lien s-a dăruit Diavolului.

— Nu rîde, copila mea, s-a mai întîmplat și altă dată, acum cîțiva ani, cu o fată de pe-aici ! Și în fața ei a răsărit Satana, cu o barbă la fel de frumoasă ca aceea a lui Cristos. Fata avea să moară cu nouă luni mai tîrziu, dînd naștere unui prunc cu două cornițe pe cap. Nu l-a văzut nimeni, înafară de mătușa-mea Eulalia.

După ce și-a ușurat sufletul prin această mărturisire, Lien și-a îmbrăcat cămașa de noapte și s-a trîntit pe pat, cuprinsă de o dulce amețeală.

— Dacă a fost, cum zici, Diavolul, tare-aș vrea să mai vină o dată la mine ! șoptește ea. Numai să vrea și el !

Faptul că Diavolul nu se află acolo, în clipa cînd Liza se încumetă să se arate din nou, încinsă și năduşită, deasupra patului ei, pare să adevereasc̆ă spusele lui Lien. Iată de ce, Liza se învoieşte s-o urmeze, a doua zi, pe Lien, ca să-l poată vedea pe Houtekiet.

La căderea nopţii, o porneşte într-acolo, luîndu-l cu ea şi pe Docus, căci e sperioasă din fire. Lien a muls între timp vaca. Văzîndu-şi prietena, ea încearcă să lege o conversaţie, dar flamanzii sînt un neam taciturn.

— Jan, spune ea, ăştia doi au venit să facă cunoştinţă cu tine... Uită-te, Liza, la părul lui, pipăie-l puţin, simţi ce des e ?...

Şi din nou către Jan :

— Ştii ce zice lumea despre tine ?

Şi, pentru a dovedi cît de inofensiv e Houtekiet şi cît de mare e libertatea pe care şi-o poate îngădui cu el, Lien îl zgîlţîie cu putere şi cu patimă. După aceea, nu mai ştie nici ea ce să spună. Rămîn multă vreme tăcuţi, copleşiţi de o neliniştе apăsătoare. Viaţa de noapte a cîmpiei freamătă în jurul lor. În curînd se vor ivi strigoii, fantomele celor ucişi mişelește în război sau osîndiţi la spînzurătoare şi-şi vor începe drumeţia, zornăindu-şi lanţurile, gemînd, cerşind îndurare.

— Hai, spune ceva, ursule ! îl îndeamnă Lien pe Houtekiet, dîndu-i un ghiont în spate.

El o îmbrînceşte cît colo, făcînd-o să cadă. Liza şi Docus sar în picioare, se ghemuiesc unul în celălalt, tremurînd, se ciupesc zdravăn şi se pomenesc, nici ei nu ştiu cum, lîngă Houtekiet şi Lien. Liza l-o fi trîntit pe Docus acolo, sau

Docus pe Liza? Ori, poate, amîndoi deodată? Oricum, așa a început povestea, la Deps, iar eu n-am nici o vină, zău! Tot astfel s-au întîmplat lucrurile și pe la voi, numai că, spre deosebire de voi, noi le spunem pe nume.

După aceea, a fost foarte plăcut, pentru toți patru. Mai ales fetele chicoteau, închipuindu-și că ar fi fost și Simon acolo, — dar nu singur, ci cu o muiere. Cu cine anume? Cu scroafa, propune Docus. Pentru unul ca Simon, o scroafă e numai bună! Cele două fete rîd, la gîndul c-ar putea să-l aducă aici, fiecare pe rînd, pe fermierul Busschops: în felul acesta, lumea n-ar afla nimic, iar întîlnirile astea atît de plăcute ar putea să continue la nesfîrșit.

Ostenite de atîta rîs, cele patru trupuri zac pe pămîntul gol. Parc-ar fi niște copii, cărora noaptea le zîmbește vesel, cu toate stelele. Houtekiet e de părere că trebuie să privești printre gene stelele, dacă vrei să le vezi cum palpită.

Nu fermierul avea să pună capăt acestor întîlniri, ci gelozia Lizei. După Docus, l-a adus aici pe Simon, iar după Simon, pe Leo. Între timp, Docus și Simon își găsiseră, bineînțeles, cîte o altă fată. Liza nu vedea însă în Leo un erou vrednic să se măsoare cu Houtekiet și în stare să-l facă gelos și în același timp să-i reteze trufia lui Lien. Dar oare o femeie geloasă a știut vreodată ce vrea? Prin simpla lui prezență, Leo — un flăcău taciturn, încăpățînat și coleric, — îi indispunea pe ceilalți; în schimb, Liza trăncănea vrute și nevrute.

Într-o seară, ea pretinse că Leo era la fel de bun ca și Houtekiet, — dacă nu cumva acesta era însuși Diavolul... Cu fața îngropată în barba lui Houtekiet, Lien îi răspunse, cu glas atît de:

— Ba, e chiar Diavolul!

Docus, Simon și ibovnicele lor văzură cum Houtekiet o plesnește pe Lien, pentru a-și slobozi buza, pe care fata i-o ținea între dinți, întocmai ca o căței. Apoi Lien și Houtekiet dădură să plece.

— E prea frig aici, spuseră amîndoi, într-un glas.

— Dragostea încălzește, le strigă Liza.

Totuși, cei doi căutară un colțișor ceva mai ferit, căci o astfel de gelozie dă fiori de gheață.

Lizei îi păru rău. Nu, Lien, n-am vrut să spun asta! Eu, să rîvnesc la Houtekiet al tău? Ce-ți veni? Mă faci să rîd! Păi, nu-l am eu pe Simon, pe Leo? N-am oare pe oricine vreau eu, fie că-i însurat sau nu? Și oricît de bogat ar fi? Nu m-am culcat eu oare, cînd aveam doar șaptesprezece anișori, cu tînărul conte, în vîrstă de nouăsprezece? Și nu de la el am învățat... — dar asta să rămînă între noi, nici o altă femeie nu trebuie să afle! Nu știi tu, Lien, că eu o s-ajung nevastă de fermier și că, fie c-o să mă mărit cu Simon sau cu Leo, celălalt o să rămînă la fermă, numai și numai de dragul meu? Crezi tu că una ca mine ar fi în stare să fie geloasă pe-o prietenă, din pricina unui Houtekiet, a unui diavol al pădurii? Și apoi, unde aș putea să trăiesc cu Houtekiet ăsta? La Deps? Ca să caut ouă de porumbiță, să mă hrănesc cu vreun iepure fript între două pietre, și să dorm sub ce-

rul liber? Houtekiet ăsta, al tău, are dealtfel multe fărădelegi pe cuget. Cine e dumnealui? Şi de unde vine? Cu ce anume se îndeletniceşte, noaptea? Îţi spun eu cu ce: cu furtişagurile! Iar după-aceea sparge uşa cîte unui şopron, ca să doarmă în fîn! Ce-aş putea eu, care pot să mă culc lîngă Simon şi să mă trezesc a doua zi în braţele lui Leo, ce-aş putea eu găsi lîngă Houtekiet, altceva decît o plăcere de-o clipă? Geloasă, eu? Aş, de unde! Haide, Lien, nu-l face să creadă c-ai fi tu însăţi amorezată de el!

— Ba sînt!

— Dar nu într-atîta, încît să rămîi cu el!

— Ba da!

— Şi după aia?

Lui Lien nu-i pasă. Nu se sinchiseşte de ceilalţi. Se ţine ca o umbră de Houtekiet; nu-l slăbeşte nici o clipă. Lumea e mare. E loc berechet, pentru toţi. O să găsească şi ea un locşor, unde să se culce. Restul, ducă-se dracului! Spui c-a săvîrşit fărădelegi? Ei şi ce-i cu asta? N-are decît s-o omoare şi pe ea! Dar tot o să-l urmeze!

Femeile îşi cedează una alteia bărbaţii, dar n-ar fi în stare să renunţe la dragostea pe care-o visează, şi la care n-ajung niciodată. În adîncul sufletului ei răscolit de o duşmănie cum numai femeile pot nutri, Liza îşi spune, comparîndu-şi trupul cu cel al rivalei sale, că bărbaţii sînt nişte fiinţe la fel de neînţelese ca şi femeile: după ce a iubit o fată frumoasă, un bărbat e în stare să se lipească de o pocitanie...

— Poate că...

— Poate că ce ? o întreabă Lien, dar Liza nu-i răspunde.

Într-o bună zi, Liza se furişă pe podeţ, cu mult înainte ca Lien să vină să-şi mulgă vaca, şi se întinse lîngă Houtekiet.

— De ce nu mă vrei ? îl întrebă ea, de-a dreptul.

— Ce întrebare ? ! De ce, adică, să nu te vreau ?

— Acum, sînt a ta ? îl iscodi Liza.

— Sigur că eşti a mea, îi răspunse el.

Dar în clipa cînd o văzu pe Lien, ochii i se luminară şi o bucurie sălbatică i se desluşi în glas :

— A, iată-te ! Vino-ncoace !

Cum ar fi putut Liza să-l facă pe acest animal paşnic, pe acest diavol deopotrivă urît şi iubit, să înţeleagă că un bărbat trebuie să aleagă între două femei ? Ori ea, ori Lien !

3

Cînd îşi dădu seama că nu va fi în stare să-i vîre în cap acest lucru, Liza se duse la pădurar, duşmanul de moarte al lui Houtekiet, — un Don Juan aflat sub protecţia Castelului, un cocoş lîngă care găinile aveau voie să se arate, mai ales că puteau întotdeauna spune că au fost silite s-o facă, fiindcă ar fi fost primejdios să-i refuze ceva... Din păcate, pădurarul ştia mult mai puţine lucruri despre Houtekiet decît oricare altul, măcar că pretindea mereu c-o să-l omoare „chiar azi-noapte" ; de fapt, îl ocolea.

În timp ce-o aștepta vitejește pe Liza, la podețul lui Mandus, singura lui dorință era să-și găsească un locșor mai ferit. Trebuia însă mai întîi să se grozăvească în fața Lizei, de aceea îi spuse c-a zărit doi braconieri, pitulați într-un tufiș.

— Hai cu mine, mititico, să vezi cum o să-i bag în sperieți și-o să-i pun pe fugă!

E pentru a doua oară că pădurarul se pomenește față-n față cu Houtekiet. De data aceasta în prezența a două femei, care nu trebuie să-l vadă tremurînd de frică! Prima oară, trăsese asupra lui, fără a-l nimeri, — pentru că alerga, ziua-n amiaza mare, cu niște iepuri sub braț. Încotro alerga așa? Houtekiet se întorsese spre el, astfel încît nu cutezase nici s-o ia la sănătoasa, nici să-l împuște: nu e voie să tragi într-un braconier care se predă... Houtekiet îl bătuse măr!

Acum, pădurarul își spune că trebuie să treacă la fapte, și-și face curaj, tușind, ca să-l audă femeile.

— În numele legii, ești arestat! rostește el solemn.

Dar „arestatul" o dă la o parte pe Lien, care a sărit între ei, și, apropiindu-se de pădurar atît de mult încît ai zice că-l mușcă de mustață, îi strigă:

— Ascultă, pădurarule, asta-i a doua oară, dar să știi că a treia oară cînd o să-ncerci să mă arestezi, o să fie și cea de pe urmă!

Și-i arată cu degetul drumul, spre care pădurarul se grăbește să se îndrepte.

Liza îi aruncă rivalei sale o ochiadă plină de ură : Houtekiet nici n-a băgat-o în seamă ! Stratagema Lizei a dat greș. Umilită, îl urmează pe pădurar. Cînd însă acesta încearcă să-i cuprindă mijlocul, Liza îi dă peste mînă și-l îmbrîncește cu furie.

— Mă întorc acasă, îi răspunde ea sec, adăugînd că nu în fața unei muieri se cuvine să-și arate el curajul și puterea.

E pentru prima oară că pădurarul se vede silit să discute cu o femeie ; Liza e cea dintîi femeie care refuză să i se supună, și pe care n-o poate stăpîni. N-a înțeles oare că nu putea să-l omoare pe Houtekiet chiar sub ochii ei ? Nu era destul că știa unde să-l găsească ? Azi-noapte, da, chiar azi-noapte, o să-i vină de hac !

— Asta să i-o spui unui prostănac ca moș Mandus, nu mie ! îl repede Liza.

Scos din minți, pădurarul îi jură că nu se va mai atinge de ea, înainte de a-l răpune pe Houtekiet. Liza îi făgăduiește că, atunci, va fi a lui. Și-l sărută pe obraz.

— Vezi să ții minte bine ! îi mai spune, în șoaptă.

Între timp, Lien l-a însoțit pe Houtekiet pînă la podeț. Ajuns acolo, el se vede nevoit să-i vîre capul sub apă ca să-i astupe gura, căci ea îl tot sîcîie, rugîndu-l să-i promită că nu se va mai abate pe-aici, prin locurile astea, cunoscute pădurarului.

— Ai grijă, Jan !

În vreme ce se întorcea, plîngînd, la fermă, unde mai avu răgazul să îngîne, pentru mîntuirea sufletului lui Houtekiet, o rugăciune învățată de la nevasta fermierului, — Houtekiet stă-

tea la pîndă în locul unde se întîlnea de obicei cu Lien. Din fericire pentru aceasta, vîntul sufla cu atîta putere în cămin, încît nu auzi împuşcătura. Liza, însă, o auzi, desluşit. Glonţul puştii de vînătoare atinse spinarea lui Houtekiet, dar numai razant, căci pădurarul nu îndrăznise să se apropie prea mult ; şi apoi, era şi cam întuneric... Houtekiet sări ca un dulău uriaş şi se tîrî pe brînci într-un tufiş. Mai toate alicele de plumb i se înfipseseră în haine, doar cîteva îi zgîriaseră spinarea.

Nici pădurarul, nici Liza nu găsiră cadavrul acolo unde s-ar fi cuvenit să fie. Cercetară ei locul şi împrejurimile, dar pădurarul era grăbit să-şi primească răsplata. Părea totuşi destul de şovăitor în ardoarea lui : simţea că nu-şi ţinuse făgăduiala şi că-şi cerea un drept pe care încă nu-l merita. Un bărbat atît de şovăielnic alungă de lîngă el orice femeie. Nu-i de mirare că Liza îl împinge cît colo, ba îl mai şi ocărăşte : a priceput ea bine de ce nu cutezase dumnealui să-l înfrunte pe Houtekiet ! Dacă o biată femeie ca ea e-n stare să-l doboare la pămînt pe pădurar, ce să te mai miri ?

Pădurarul se ridică anevoie, lăsîndu-şi puşca în iarbă, şi o apucă de braţ pe Liza. Încleştaţi într-o luptă crîncenă, încep să se înjure amarnic, pînă cînd el izbuteşte în sfîrşit s-o prindă de gît. „Mi te dai sau nu ? o întreabă. Clocotind de furie şi tremurînd de frică, ea îi răspunde, istovită, cu un glas gîtuit, că vrea mai întîi să vadă cadavrul.

În clipa aceea, apăru Houtekiet. Uriaş, drept, viu ! De unde răsărise ? Dintr-un copac ? Din

pământ ? Cine-ar fi putut spune ? Un om ca el, în stare să înșface un iepure în vizuina lui, strîngîndu-l de gît, poate lesne să înhațe niște ființe omenești încleștate într-o luptă corp la corp, care-i împiedică să vadă și să audă. Apucînd țeava puștii care, cu numai cîteva clipe mai înainte fusese atîntită asupra lui, Houtekiet îl izbește pe pădurar. Acesta ridică brațele și le rotește în gol, încercînd zadarnic să prindă pușca, apoi își pierde cunoștința. O tigvă omenească trosnește, cu un pocnet surd. La Deps, animalele se omoară între ele, de veacuri ; iată că și oamenii încep să facă la fel. E doar un început.

Houtekiet nu întîrzie să-și ia dreptul, pe care învinsul nu-l meritase.

— Uite un cadavru ! îi spune el Lizei. Parcă ziceai că trebuie mai întîi să vezi un cadavru... Să știi că o să mai vezi și altele, dacă n-ai priceput că eu nu mă las călcat pe coadă.

Liza îl sărută cu patimă, gata-gata să se înăbușe de atîtea îmbrățișări. Într-un tîrziu, Houtekiet o trimite acasă, dar nu ca să doarmă, ci ca să-i aducă o sapă. La căderea nopții, ea se întoarce cu sapa cerută și, încolăcindu-și brațele pe după gîtul lui, îl imploră, cu glas atîțat, s-o ia cu el. Îl imploră cu aceleași vorbe, pe care le folosise și Lien :

— O să te urmez, o să rămîn lîngă tine ! Lumea e largă, e loc berechet pentru toți, s-o găsi un locșor și pentru noi. Și ce dacă-ai omorît un om ? Mă poți omorî și pe mine, — o să te urmez oriunde-o să fugi !

— De ce să fug ? se miră el.

— Pentru că între noi e o taină îi şopteşte ea în ureche.

La auzul acestui cuvînt, el o priveşte uimit şi scutură din umeri. Încă o dată, Liza se înfioară la gîndul că în faţa ei ar putea fi Diavolul în carne şi oase, şi că a vrăjit-o. Cu toate că-l iubeşte cu patimă, îl şi urăşte şi se teme de el. Dacă, în clipa asta, ar fi alături de un alt bărbat, iar acesta ar dori să tragă în Houtekiet, i-ar spune şi lui : „Vezi să ţinteşti bine !"

Dar, precum ne încredinţează cei ce l-au cunoscut pe strămoşul nostru, Jan Houtekiet nu era nici diavol, nici sălbatic, sau mai ştiu eu ce, — ci doar un bărbat puternic. De aceea, ori de cîte ori îşi dorea vreun lucru, îl dobîndea prin luptă. Vidra înhaţă peştele şi găinuşa de baltă ; Houtekiet înhaţă şi peştele, şi găinuşa de baltă, şi vidra. Nevăstuica înhaţă iepurele ; Houtekiet înhaţă şi iepurele şi nevăstuica. Pădurarul vrea pielea lui Houtekiet, dar o vrea şi pe Liza ; Houtekiet îl doboară pe pădurar, şi o înhaţă pe Liza. Nu-i oare aceasta însăşi viaţa pe care-o visăm cu toţii ? Nu-i nici o taină aici ! Cine nu-şi doreşte să fie mai tare decît ceilalţi ?

— Hai, du-te acasă ! îi porunceşte Houtekiet Lizei.

De îndată ce ea pleacă, Houtekiet sapă o groapă şi împinge cu piciorul cadavrul pădurarului, precum şi puşca lui, prea sfărîmată ca să mai poată fi folosită. Şi cu asta, basta !

Lumea îşi vede de treabă chiar şi fără pădurar. Abia peste cîteva zile, oamenii din bucătăria castelului aveau să se mire că nu-l văd ve-

mind la masă : pesemne că, după ce-şi primise simbria şi o băuse, ca de obicei, se închisese în căsuţa lui, pentru a-şi limpezi gîndurile, sau poate pentru a depăna amintiri. Pe vremuri, luptase în Maroc, aşa că avea la ce să se gîndească...

Tînărul conte ar fi vrut să se ducă să-l bată, dar ideea asta îi ieşi din cap, pînă-ntr-o noapte, cînd zări nu mai puţin de şapte capcane cu fier, puse de braconieri, chiar pe malul apei. De data asta, se înfrecuseră cu gluma ! Teroarea trebuia restabilită ! A doua zi, în zori, contele deschise fereastra, trase un foc de armă şi porni călare. Intrînd în căsuţa pădurarului, văzu un strat gros de praf pe masă şi pe scaune. Porni mai departe, pe lungile poteci nisipoase dintre casele fermierilor, ale căror faţade erau împodobite cu icoane sfinte. Zărind calul boierului şi auzind plesnetele cravaşei cu care izbea în ferestrele lor, ţărăncile se grăbiră să-şi şteargă palmele de şorţuri, înainte de a i răspunde, toate, că nu-l văzuseră pe pădurar.

Tînărul conte o porni atunci spre Deps, nerăbdător să-şi folosească cravaşa. Numai că, neavînd pe unde să meargă (drumul era plin de bălării şi de hîrtoape), se lăsă păgubaş. Într-un tîrziu, avea să-i poruncească primarului (pe care-l uitase cu totul, deşi îl mai văzuse de vreo trei ori în viaţă) să înregistreze moartea pădurarului :

— O să-i găseşti dumneata numele în catastif !

Da, dar unde să mai găsească un asemenea om de încredere ? „Vagabonzii ăştia îmi distrug vînatul ?“ îşi spunea contele.

Văzînd că Lien e gravidă, Liza îşi pierdu liniştea, şi pe bună dreptate, căci numai un copil îl putea lega pe Houtekiet de o femeie. În zadar încercă ea să o convingă pe Lien să lepede pruncul pentru a evita un scandal, în zadar îi spuse că nu se putea bizui pe Houtekiet şi că taică-su o s-o omoare cu mîna lui cînd o să afle că acesta, şi nu contele, o lăsase grea. Nimic nu o putea înduplecă pe Lien.

Atunci, Liza îi dădu de veste, într-ascuns, doamnei Busschops, iar aceasta îl puse la curent pe fermier. Oamenii începură să cleveteasc㎠Feciorii şi slugile, care n-aveau de ce să-i poarte recunoştinţă lui Lien, îşi dezlegară limbile. Cît despre ei, aveau să consoleze în curînd alte fete, căci ruşinea sau suferinţa uneia are darul de a insufla curaj fetelor, pizmaşe pe fericirea semenelor lor. O lăsară aşadar pe Lien să-şi poarte sarcina şi să îndure umilinţele legate de ea, — o lăsară să tremure pentru ziua fatală, cînd se va înfăţişa la Houtekiet cu pruncul zămislit de el, iar Houtekiet îi va spune : Ce-mi pasă mie de copilul ăsta ? — În adîncul sufletului ei, Lien se temea că tocmai aceasta va fi reacţia lui Houtekiet.

Între timp, ideea alungării acestei fete dezonorate cîştiga teren, aprinzînd mînia în sufletele oamenilor. Fermierul Busschops sfîrşi prin a pune mîna pe bici. Dar Lien, care se temea de Houtekiet mai mult decît de oricine, nu mai avea nimic de pierdut, aşa că apucă o săpăligă şi se retrase spre uşă. Nici o victimă omenească n-a ieşit

vreodată cu atîta curaj din arenă. Busschops izbuti să-i atingă doar braţele, zgîriindu-i-le pînă la sînge. Restul trupului rămase neatins, şi chiar şi rănile astea aveau să se vindece repede. Trei zile îl aşteptă Lien pe iubitul ei, — timp în care se hrăni doar cu lapte şi cu napi, în ascunzătoarea ei. Noaptea, nu îndrăznea nici să doarmă, nici să stea în picioare, sau măcar culcată. Şi tot timpul îşi spunea că, în a patra zi, după ce-i va mărturisi lui Houtekiet adevărul, el o va trage de păr şi o va îmbrînci pînă la podeţ. Ceea ce ar fi putut să-i facă plăcere vacii, nu însă şi ei, deşi pretindea că nu-i pasă dacă Houtekiet o s-o înjunghie sau o s-o înece. — Dar n-ai vrea să vezi mai întîi copilul ? îl va întreba. O întrebare care crescuse în trupul ei, odată cu pruncul. Avea pregătite o mulţime de argumente pentru Houtekiet. Era oare exagerat să-i ceară să-şi vadă, măcar o singură dată, copilul ? Era oare drept să omori o vacă cu viţelul în pîntec ? Sau o scroafă cu purcei ? Nicăieri în lume nu se poate întîmpla aşa ceva ! Nici măcar în toiul unei chermeze.

Pledoaria ei îi place lui Houtekiet. O lasă, oricum, să mai rostească, pe nerăsuflate, vreo sută de vorbe. Iar cînd ea amuţeşte, aproape că ar dori s-o audă repetînd întocmai aceste vorbe. Deodată, privirea îi cade asupra pîntecelui ei rotund, şi începe să-l pipăie. — Cum o s-arate ? murmură el, adîncit în gînduri. Şi adaugă copilăreşte :

— Cum naiba o să iasă din burtă ? Cred că o să te cam doară !

După părerea lui, Lien ar trebui să-şi apese vîrtos pîntecul, căci dacă plodul ar mai zăbovi mult acolo, ar fi şi mai rău pentru ea! Ar putea chiar să moară!

Lien nu-i mai răspunde; îi zîmbeşte doar, cu gura pînă la urechi: a trecut hopul! Deodată, simţind o mişcare în pîntecul ei, Houtekiet îşi trage speriat mîna. Privind-o ţintă, are impresia că Lien îşi va da duhul, dar ea continuă să zîmbească, fericită. Iar lui îi vine să rîdă, văzînd umflăturile de pe pîntecul ei gol.

În noaptea aceea, Lien îl trezi de cîteva ori din somn: se simţea nu numai fericită, ci şi ameţită. Deprins să doarmă sub cerul liber şi să se trezească la cel mai mic zgomot, întocmai ca animalele, Houtekiet îşi spunea: Nu mă lasă nici măcar să mă odihnesc ca lumea! Mîine o să plec şi n-o să mă mai vadă niciodată!

A doua zi, însă, se pomeni năpădit de o duioşie ciudată, la vederea pîntecului ei, care se rotunjise parcă şi mai mult peste noapte. Gîndindu-se că Lien nu-l putea însoţi în peregrinările sale nocturne, în a căror taină nici nu dorea dealtfel s-o iniţieze, Houtekiet luă hotărîrea de a-i construi o colibă. Şi astfel, strămoşul nostru întemeie, fără să ştie, satul Deps! Îţi mulţumim, părinte! Noi ne-am născut acolo, din sîngele tău slobod şi vîrtos. Şi sîntem fericiţi că trăim acolo, şi nu altundeva!

Houtekiet întemeie satul chiar pe mormîntul pădurarului, acoperindu-l cu un strat gros de lut, deasupra căruia îşi înălţă coliba. Cum l-ar mai fi putut găsi cineva pe pădurar?

Lien rămase înmărmurită de uimire : Houtekiet era un adevărat vrăjitor ! O bardă, un ciocan și un cuțit, ivite nu se știe de unde, erau singurele sale unelte. Iată-l împletind cu repeziciune crengile unor copăcei, pentru a înălța niște pereți dubli, netezi, lipiți cu lut. Lien își închipuise că Houtekiet o va duce la vreo căruță cu coviltir, care-i slujea desigur drept locuință. Acum, văzîndu-l cum lucrează, cu gesturi repezi, în tăcere, parcă în joacă, își spune că un bărbat atît de harnic și de dibaci va putea oricînd să-și cîștige pîinea. Entuziasmul ei îl însuflețește pe Houtekiet, și-i dă ghes. Așadar o femeie poate fi mai puțin stingheritoare decît crezuse ! E drept că trăncănește întruna, dar lui i-a plăcut întotdeauna să fie înconjurat de păsările cîntătoare și de dihănii jucăușe. Ce poate fi mai frumos în viață ? Lien e o proastă, nu știe nici măcar să mulgă o vacă fără ajutorul unei găleți, sau să fiarbă laptele fără ajutorul unei căldări, — Houtekiet trebuie să-i caute mereu, ba o găleată, ba o căldare ! Acum, pe pereții colibei atîrnă o sumedenie de căldări și de oale. Lien recunoaște, speriată, o strachină mare, din bucătăria lui Busschops și-l imploră pe Houtekiet să i-o înapoieze fermierului, dar el îi dă a înțelege că o să i-o trîntească în cap.

— Bine, Jan, dar dac-au să vină jandarmii ? îl întreabă ea tremurînd.

Houtekiet îi astupă gura cu o palmă. Așa era el. Astăzi, oamenii au, firește, maniere mult mai alese.

După ce a înălțat coliba, Houtekiet continuă să muncească, nici el nu pricepe de ce. Nu cumva, pentru plăcerea de a o uimi pe Lien ?

De dimineață pînă seara, trebăluiește, fără să-și tragă sufletul ; totul i se pare o joacă, totul i se pare cu putință. Cînd lasă lucrul, o pornește la drum fluierînd, pentru a se întoarce cu cîte un iepuroi prins în vreuna din capcanele sale. Alteori dispare brusc, pentru mai multă vreme, și se întoarce cu buzunarele doldora de bani : a vîndut, la un preț ridicat, niște piei de vidră. Se pricepe să prepare aceste piei, după cum știe să lipească un cazan, să curețe de rugină un cuțit, să cioplească linguri, să amestece culori, să taie un geam, să împletească încălțări, — la toate se pricepe ! Muncește cumva de dragul prieteniei pe care i-o arată Lien — o prietenie mult mai înduioșătoare decît aceea a unui cîine ? Cînd Houtekiet îi împletește un pat din nuiele, Lien exclamă că n-a văzut în viața ei un pat atît de ușor și totodată atît de trainic, la fel de trainic ca un pat de lemn, meșterit de un tîmplar. Și, îmbiindu-l să se așeze pe patul acesta, lîngă ea, începe să-i lingă mîinile, ca un cîine ! Houtekiet se simte bine cu Lien. Ea îi arată o recunoștință fără margini, ori de cîte ori îi aduce cîte ceva ; cînd îi aduce carne, de pildă, îi spune că nici la fermă n-a mîncat atîta carne. Îi aduce și pește, pescuit în gîrlă, — deși, dacă te-ai lua după argații fermierului, peștii aceia nici nu merită să fie scoși din apă.

Lien simte că i se înfiripă în suflet un dispreț amar pentru lumea din jur, care a alungat-o ca pe-o tîrfă și care pretinde că Houtekiet ar fi un monstru. Cînd, de fapt, el face cît cinci sau șase bărbați ! Ce au ei oare în plus, decît fățărnicia ? O să le-arate ea cît de departe o să ajungă cu

„monstrul" acesta ! Într-o bună zi, o să le dea înapoi toate lucrurile pe care i le-a adus Houtekiet, și o să le spună :

— Credeați cumva că le-a furat ? Le-a luat doar cu împrumut ! Dacă vreți bani în loc de lucruri, avem și bani...

Sub privirile ei pline de admirație, Houtekiet meșterește un leagăn, o masă, cîteva scăunele. Cînd se satură de împletit, începe să-și desfășoare puterile pe-afară. Nu trece zi fără să apară cîte ceva nou în preaima colibei : azi un porumbar cu găurile ca niște chilii, mîine o poiată pentru găini, poimîine un coteț pentru iepuri, sau niscaiva stupi. Da, omul ăsta e-n stare să mestereasca orice ! Cînd lucrează, nu scoate o vorbă și nu-și pierde cumpătul ; se întrerupe din lucru doar ca să facă dragoste. Cînd e lăudat și admirat, un zîmbet îi luminează ochii, — pare mulțumit, deși tace chitic. În jurul colibei răsar mereu alte obiecte folositoare și ciudate în același timp ; ai zice că-i un mic iarmaroc. Spre deosebire de oamenii trecuți prin școli, care construiesc după un plan anume, Houtekiet construiește la nimereală. Totul e, la el, plin de fantezie, totul respiră bucuria meșterului.

Houtekiet se duce mereu să-și caute unelte și lemn de construcție. De cîte ori îl vede plecînd, Lien e cuprinsă de neliniște, deși nu îndrăznește să-i spună nimic. Fericirea de a fi alături de el, în acest paradis plin de lucruri furate, răsărit ca prin farmec pe un pămînt de unde vor fi alungați într-o bună zi, îi dă sentimentul că trăiește un vis : cînd se va trezi, totul se va spulbera. Pentru a nu-l lăsa să se plictisească de prea multă

ajunge să-l zgîndări puțin și dai peste glia grasă. Houtekiet o privește mirat, dîndu-și seama de neghiobia ei: femeia asta își închipuie, cumva, că va face din el un țăran? Pînă acum, muncise în neștire, dar e-n stare să și plece pentru totdeauna de-aici! El, Jan Houtekiet, să ajungă țăran?

Și, lăsînd să-i scape din mînă barda, azvîrle cît colo cele două scînduri pe care le geluia, și pleacă.

Dacă n-ar fi dat peste moș Mandus, care stătea la pîndă într-un tufiș, poate că mînia l-ar fi dus hăt-departe. Surprins în ascunzătoarea lui, moș Mandus bîiguie, scoțîndu-și șapca:

— Bună ziua, dom'le!

Deprins să-și întipărească bine în minte vorbele mai-marilor săi, pentru a le putea repeta în conversație, moș Mandus încearcă să-l tragă de limbă pe Houtekiet. Acesta nu-i spune prea multe, dar puținele cuvinte pe care catadicsește să i le spună vor cîntări greu, chiar astă-seară, în sufletul Lizei.

Houtekiet se întoarce din drum și o găsește pe Lien în pat, gemînd, cu genunchii la burtă. El stă ce stă lîngă ea, apoi își lipește palma de pîntecul ei, și-l apasă, făcînd-o să țipe.

— Dacă mai țipi așa, te dau afară! o amenință el.

Dar în adîncul sufletului lui, simte o neliniște stranie.

— Grăbește-te, îi mai spune, și iese afară, mai nervos ca oricînd.

ca să nu le mai audă. Le aude, însă, mereu. Chiar cînd i se pare că Lien a amuțit, neliniștea nu-l părăsește. Cu un gest nervos, rupe crengile unui mesteacăn, apoi se repede spre colibă.

— Încă nu, încă nu ! îi strigă Lien.

Și Houtekiet o pornește din nou spre cîmp. Se întoarce însă, cuprins de nerăbdare, tocmai cînd Lien scotea pruncul dintr-o căldare cu apă caldă.

— Dumnezeule ! Cît e de mic ! se miră el.

— Și cînd mă gîndesc că tu nici nu voiai să-l vezi, deșteptule ! îl mustră Lien.

— Cine-a zis așa ceva ?

— Tu, chiar tu !

— Tacă-ți gura ! Minți !

A doua zi, Houtekiet începe să sape. Stratul de pămînt gras se află la o adîncime mai mare decît crezuse. O, cît urăște munca asta grea, de plugar, care, pe lîngă că-i atît de istovitoare și de plicticoasă, nu cere nici un fel de pricepere ! Lien își face deodată apariția, cu pruncul în brațe.

— Jantje a venit să te vadă ! îi spune.

Houtekiet o amenință că va arunca pruncul în groapă, dar e limpede că glumește.

5

Contele cel tînăr știe, firește, de multă vreme că Houtekiet se află le Deps și că nu e casă în sat din care să nu fi dispărut cîte ceva. Îngrozit însă de poveștile spuse de pădurar în legătură cu

!Houtekiet, el se mulțumește să trimită un argat în căutarea ucigașului, — pentru a pregăti eventuala lui împușcare. Personal, tînărul conte nu ține să se verse sînge, cu toate că pădurarul obișnuia să spună: „Dacă Houtekiet îți iese în cale, singura șansă este să tragi cel dintîi, altfel trage el în tine!" „Houtekiet nu-i un om, domnule conte, ci o fiară sălbatică", mai spunea pădurarul.

Argatul porni așadar spre Deps, mergînd cu băgare de seamă și deschizînd bine ochii. Cînd îl văzu, Houtekiet continuă să sape, lăsîndu-l să-și repete solia, fără a catadicsi să-i răspundă. Domnul conte îl mai trimise odată pe argat, cu un bilețel pe care, din fericire, Houtekiet nu putu să-l citească: pe bilețel stătea scris cuvîntul „ordin", un cuvînt respins de cei din neamul nostru, care nu rabdă să li se dea ordine. După această nouă și zadarnică tentativă, tînărul conte porni el însuși, călare și înarmat pînă-n dinți, să-l caute pe Houtekiet, căci dacă l-ar fi trimis pe administrator, ar fi riscat un afront și mai mare. Houtekiet îl măsură din cap pînă-n picioare, iar cînd contele îl întrebă „cine i-a dat voie să locuiască aici?" îi aruncă o privire sincer uimită, fiindcă nu era el omul care să aibă nevoie de vreo autorizație. La întrebarea „Unde-i pădurarul?", continuă să-l privească, imperturbabil, clîndu-i a înțelege că n-avea habar de soarta pădurarului. Iar cînd contele îi porunci să părăsească aceste locuri, Houtekiet binevoi în sfîrșit să-i dea un răspuns clar, și anume, că nu se va clinti de-aici.

— O să vedem noi! mîrîi junele conte.

— Da, o să vedem! îl îngînă Houtekiet.

Calmul lui îl impresionă într-atîta pe conte, încît se decise să caute de îndată un pădurar destoinic, — era singurul mijloc de a-i veni de hac tîlharului ; căci jandarmii și tribunalele nu fac decît să-i sperie pe țărani. E drept că pun la popreală, din cînd în cînd, cîte un derbedeu, dar, de îndată ce-l lasă din nou în libertate, acesta știe cum să se răzbune. Și apoi, derbedeii ăștia se adună în bande, care-ar fi în stare să dea foc castelului, înainte de punerea în libertate a complicelui lor.

Întrucît nu găsi nici un om vrednic de slujba de pădurar, tînărul conte le porunci celor cinci văcari, care-l însoțeau de obicei la vînătoare, pentru a strînge vînatul, să dea, pe rînd, o raită prin Deps ; dar și această măsură sfîrși prin a se dovedi zadarnică. Braconierii, știind prea bine că riscau să-l întîlnească pe Houtekiet, își încetară expedițiile nocturne. Rămînea o singură speranță, — aceea de a găsi vreun ticălos, în stare să-i dea lui Houtekiet o lovitură fatală. Exista însă și aici un risc, riscul ca lovitura fatală să fie dată de Houtekiet însuși, așa cum se întîmplase în cazul pădurarului.

Între timp, Liza părea să se fi liniștit, dar într-o zi, cuprinsă de neastîmpăr, îi veni ideea să meargă „dincolo". La vederea mumei ce-și alăpta pruncul, sub privirea galeșă a lui Houtekiet, simți că i se face rău. Tot ceea ce i se părea, și se lăuda, că agonisise, se spulbera acum, în fața fericirii dobîndite de Lien prin nebunesca ei îndrăzneală. Leo, Simon, argații, toți cei care aveau să se apropie de Liza, cu gîndul de a se veseli sau de a se tăvăli cu ea, aveau să o părăsească grabnic,

cu sufletul usturat de vorbele ei otrăvite, sau apăsat de amintirea unei dorinți curmate atît de brusc, încît îi făcea să se simtă ridicoli.

Cînd își dădu seama că toți bărbații o ocolesc, Liza se sperie și începu să se lege ea însăși de Leo, numai că Leo, răzbunător, îi respinse, batjocoritor, avansurile. N-o mai căuta nimeni acum, dar dacă ar fi căutat-o, ar fi găsit-o în podul cu fîn. De acolo privise ea, printr-un geam, spectacolul înălțării colibei construite de Houtekiet în cinstea rivalei sale. Acum, tot de acolo, vedea cum sporește, zi de zi, mica gospodărie, măruntul și pestrițul iarmaroc al lui Lien. Într-o bună zi, moș Mandus își dădu cu părerea că Houtekiet va strînge pe moșioara asta a lui o recoltă mai bogată decît oricare alta ; iar fermierul Busschops îi dădu dreptate. Altă dată, Mandus veni să spună că, potrivit valetului de la castel, (unul din informatorii săi), desțelenirea pămînturilor din Deps ar putea asigura fericirea tineretului... Vorbele astea aprinseră în sufletul Lizei o nouă speranță : ce-ar fi să-și construiască o casă mai mare, mai frumoasă, mai desăvîrșită decît aceea a rivalei sale ? s-o construiască, adică, prin rîvna unui bărbat îndeajuns de îndrăgostit de dînsa, pentru a-i oferi un asemenea dar. Locuind atît de aproape de Houtekiet, ar putea să devină la un moment dat femeia lui — indiferent prin ce mijloace, chiar călcînd peste cadavre !

Liza sfîrși prin a găsi un bărbat dispus să colaboreze cu ea : cel mai nătîng dintre argații fermelor din regiune, un pigmeu cu capul cît o baniță, în vîrstă de treizeci și cinci de ani. Cu vreo douăzeci și opt de ani în urmă, fusese azvîrlit de

niște străini în șopronul casei lui Dobbelaere, și nu-și mai amintea de nimic altceva, decît de numele lui : Joep Joppe. Un nume caraghios, dar pe care căposul și-l însușise fără crîcnire. Nici o fată nu-l învrednicise vreodată cu o privire, — nici măcar una șchioapă. Iată de ce, acum, cînd apriga Liza îl ducea la Deps, lui i se părea că-i dus de-o regină. Era bucuros să primească tîrgul ei : înainte de a i se dărui, va trebui ca el să-i construiască o casă. Dar cînd ea îi ceru „economiile" puse deoparte Joep căscă niște ochi cît cepele : în viața lui nu căpătase vreun ban, drept simbrie. Liza socoti suma pe care se cuvenea s-o ceară pentru ultimii zece ani, precum și suma ce i se cuvenea pentru fiecare zi de muncă, începînd chiar de mîine. Spre încîntarea ei, Joep o asculta orbește. Dacă i-ar fi poruncit să le spargă capul stăpînilor, ar fi făcut-o ! Liza era convinsă de acest lucru, și se simțea măgulită, ca orice femeie.

Joep o porni drept spre casă și, deși zăbovi, speriat, în prag, își făcu curaj și-i ceru stăpînei suma calculată de Liza. Nevasta fermierului se zborși la el și, după ce-i porunci să-i dezvăluie numele celui care-l îmbrobodise astfel, îi interzise să părăsească ferma, decît, cel mult, pentru slujba duminicală de la biserică. Apoi izbucni în plîns ! Cînd stăpîna plîngea, însemna că se gîndea la bani. Încă de la vîrsta de șapte ani, Joep se dovedise a fi un muncitor atît de harnic, încît stăpîna se putuse lipsi de cîinele pe care-l folosea pentru anumite treburi. După vreo patru ani, ea îl amenințase pe ciobanul Petrus Boven că-l va

înlocui cu Joep, dacă nu va munci fără altă simbrie decît o bucată de pîine şi un rînd de haine.

Acum, însă, plîngea de mama focului, fiind, chipurile, indignată de nerecunoştinţa acestui străin, a acestui sălbatic pe care-l găsise şi-l crescuse, din dragoste pentru Cel de sus.

Nu peste multă vreme, Beno şi Door, cei doi fii ai stăpînei lui Joep, începură să-l aţîţe pe acesta să se revolte. Nici ei nu primeau vreun ban, nici măcar în zi de duminică, iar mama lor le interzisese să iasă cu vreo fată, pînă nu vor împlini treizeci de ani. Ea îşi justifica aceste măsuri dîndu-l ca exemplu pe Joep, încît nu era de mirare că cei doi îl aţîţau împotriva ei. Dacă această piatră se va desprinde din edificiul matern, se vor putea desprinde şi celelalte. Ori de cîte ori cei doi fii îi dădeau cîte un picior pe sub masă, Joep o înfrunta pe stăpînă şi chiar pe fiică-sa, care începuse dealtfel să-i semene, de rea ce era. „O să mă însor eu, pînă la urmă !" le spunea Joep. Era o adevărată răscoală împotriva maşterei slăbănoage. Fermierul, care n-avea nici un vot în casă, trebuia să se supună, la fel ca toţi ceilalţi. Dar asta n-o împiedica pe maşteră să-l certe pentru tăcerea lui şi să-i ţină predici despre îndatoririle creştineşti ale unui părinte, îndatoriri de care dumnealui nu se achita, nici măcar atunci cînd bolborosea o rugăciune pentru familie, la sfîrşitul fiecărei mese. Un tată bun se cuvine să aibă şi un pumn zdravăn, nu doar o fire înţeleaptă !

Drept care, într-o zi, tatăl cel bun izbi cu pumnul în masă, nu însă înainte ca Joep să-şi repete ameninţarea : „O să mă însor eu, pînă la

urmă". Era furios rău, fermierul, — o furie exagerată, ca aceea a tuturor oamenilor slabi, și îndreptată împotriva „păduchelui străin". Nevastă-sa izbucni în plîns, și sări în apărarea lui Joep, ca să-l cîștige din nou de partea ei : o tactică nouă !

— E totuși copilul meu ! zbieră ea.

Dar chiar în brațele stăpînei, Joep refuză să se cumințească, — nu pentru că ar fi preferat brațele mai ispititoare ale Lizei, ci pentru că se temea de bătaia pe care-ar fi încasat-o de la Beno și de la Door.

Așa se face că Joep a devenit cel de-al doilea colonist al așezării Deps. Neavînd nimic de pierdut, ci dimpotrivă, totul de cîștigat (adică, pe Liza), s-a dus acolo. Numai că, de îndată ce s-a apucat să sape în locul indicat de Liza, a apărut Houtekiet și nu l-a lăsat să sape. Nu-i trecea prin minte că pe locul acesta ar putea răsări vreodată un sat, dar chiar dacă i-ar fi trecut, mai mult ca sigur că n-ar fi acceptat pe nimeni în preajma lui : refuza categoric să fie legat de vreo comunitate omenească. Joep continuă totuși să sape, în prostie, dar Houtekiet îl luă de guler și-l duse într-un loc, unde putea să construiască în voie.

Joep munci acolo cu sîrg și izbuti să desțelenească un teren atît de întins, încît contele cel bătrîn îl întrebă la un moment dat pe fiu-său : „Ce fac oamenii ăia, la Deps ?" — și-i înmînă binoclul cu care își cerceta, de la fereastră, domeniul, fără a o slăbi din ochi pe nevastă-sa, ocupată cu pasiențele ei. La fel cum moș Mandus o „inspirase" pe Liza, bătrînul conte îi inspiră fiului său o

idee foarte fericită, la care acesta nu se gîndise pînă atunci.

— Papà, — exclamă tînărul, — operaţiunea asta de defrişare nu numai că nu ne costă nimic, dar ar putea spori de zece ori valoarea pămîntului nostru !

Uimit el însuşi de această explicaţie, tînărul conte îşi dădu seama, cu cîteva minute mai tîrziu, că găsise o admirabilă scuză pentru slăbiciunea ce-l cuprindea în faţa lui Houtekiet. De aici înainte, îi putea lăsa în voia lor pe aceşti primi locuitori ai satului Deps. Bătrîna contesă îşi ridică privirea deasupra cărţilor de joc şi întrebă, grijulie, dacă nu cumva mlaştinile din Deps vătămau sănătatea lucrătorilor... De o viaţă întreagă se interesa de operele de binefacere.

6

O casă mare, cu un cat şi cu grajduri, prevăzută cu două porţi trainice, de cărămidă, fu construită pentru ce de-al treilea colonist (care nu era şi cel mai destoinic), în partea de apus a satului Deps, mărginită cu Uliţa Nisipului. Între acea casă şi coliba lui Houtekiet era o distanţă de-o oră, astfel încît Houtekiet nu formulă nici o obiecţie. Cînd totul fu gata, cei zece locatari sosiră, împreună cu mobilierul lor, înghesuiţi claie peste grămadă în patru diligenţe nou-nouţe trase de opt cai : veneau să inaugureze o nouă linie de transporturi publice şi poştale, căci Deps este situat exact la jumătatea drumului între două oraşe.

Diligențele și harnașamentele erau împodobite cu blazoane daurite, avînd dedesubt cîte o deviză în franțuzeasca veche, despre onoare, bravură și alte asemenea lucruri. Familia sosea de-a dreptul din Franța. Tatăl își cam făcuse de cap, risipindu-și propria avere și pe aceea a celor două neveste ale sale și înșelînd respectivele familii, care nu pregetaseră totuși să-l ajute, de fiecare dată, să iasă din încurcătură, ba chiar din închisoare. Din milă pentru cei opt copii — niște copii încîntători, care, luați în grupuri de cîte trei, doi și, respectiv trei, semănau leit între ei, avînd trăsăturile mamelor lor (exista și o a treia mamă, o femeie cu o față de un galben bolnăvicios), — toți membrii familiilor înșelate se înțeleseseră să-i acorde o ultimă șansă, cu condiția să plece în străinătate, căci nu voiau ca scandalul să le întineze nobilele nume. Datorită intervenției lor (nobilimea e solidară !), contele încuviință vînzarea unui hectar al moșiei sale din Deps, călcîndu-și oarecum principiile de neclintit. Administratorul moșiei, domnul Arthur, fu însărcinat de către conte cu supravegherea lucrărilor de construcție, pentru a evita orice contact direct cu domnul d'Hurlumont, cum își spunea noul venit, care renunțase la titlurile sale de noblețe.

Exilul, pustietatea din Deps, mizeria țăranilor din împrejurimi, avură asupra fostului nobil francez efectul unei cămăși de forță — căci era un om deprins cu traiul bun. De aceea, preferă să însoțească diligențele, chipurile pentru a le supraveghea. Odată ajuns în oraș — azi într-un oraș, mîine în altul, — se distra atît de strașnic, încît se întorcea cu ultima diligență, sau chiar

a doua zi, şi din ce în ce mai beat. „Acum sînt beat mort", spunea el uneori, dar nu acasă, ci în vreo cîrciumă, — şi totuşi, nimeni nu părea să observe starea lui de ebrietate. Nu atît nevastăsa (care încetase de mult să mai aibă vreo influenţă asupra lui), cît fiica lui mai mare, şi cea mai frumoasă, pe nume Ifigenia, avea să pună capăt acestor beţii. În treacăt fie spus, toţi copiii lui fuseseră botezaţi cu cîte un nume clasic grecesc. Pierzîndu-şi, încă de la vîrsta de douăzeci de ani, credinţa, domnul d'Hurlumont nu voise să le dea copiilor săi vreun nume de sfînt. Primele sale două neveste, deşi pioase din fire, acceptaseră prenumele greceşti, pentru originalitatea lor : Ismena, Cymela etc. Una din fete primise chiar numele de Chrysostema, iar doi dintre băieţi numele de Ulise şi Hector...

La Deps, Ifigenia, care era preferata francezului, îşi schimbă brusc felul de a fi. Spre mirarea lui, începu să-şi impună autoritatea chiar în chestiunile ce-l priveau personal. Fata asta, care fusese întotdeauna blîndă şi sfioasă, deveni dintr-o dată stăpîna casei. Ce-o fi apucat-o ? se întreba el. Urmărea oare vreun scop, sau voia pur şi simplu să se răzbune ? În orice caz, schimbarea ei era greu de suportat.

Domnul d'Hurlumont o porni într-o bună zi prin Deps, pentru a cerceta, cu o privire morocănoasă, locurile. Ele nu-i făgăduiau alte plăceri, decît cele ale vînătoarei. Ba, nici măcar atît, îşi spunea, abătut. Abia făcuse cîţiva paşi, cînd Houtekiet, răsărind dintr-un tufiş, îi ieşi în cale şi-i făcu semn s-o ia la dreapta : pesemne că stătea la pîndă în tufişul acela, în aşteptarea

unui vînat. Ideea că un țărănoi oarecare îi putea drămui unica plăcere posibilă pe aceste meleaguri, i se păru atît de insuportabilă domnului d'Hurlumont, încît trase un foc de armă asupra căprioarei care tocmai alerga în direcția lui Houtekiet, la vreo cîțiva metri distanță. Din această sfidare, se născu o mare dușmănie. Cei doi bărbați, care vorbeau limbi diferite, prinseră numaidecît pică unul pe celălalt: domnul d'Hurlumont din pricina calmului imperturbabil al lui Houtekiet, iar acesta din pricina înfumurării fostului nobil francez. Pe scurt, fură nevoiți să recurgă la o explicație prin gesturi. Houtekiet îi arătă cu mîna drumul de întoarcere, blocînd totodată drumul ce ducea spre gîrlă. Furios, domnul d'Hurlumont începu să zbiere (avea un glas formidabil), înjurînd pe franțuzește și amenințîndu-l pe Houtekiet că va trece peste el, dacă-i va sta în drum. Și, pentru a-i arăta că vorbește serios, își înfipse în pieptul lui patul puștii de vînătoare, ca și cum i-ar fi fost scîrbă să-l atingă cu mîna pe acest țărănoi. Era prea de tot! Pușca, smulsă brusc din mîinile sale, zbură cît colo. Dar francezul nostru nu se lăsă! Era el nobil, dar agonisise ceva experiență. Nu o dată, pusese la pămînt ditamai matrozii sau alți cheflii din taverne; ba, nu se sfiise să înfrunte și un campion de box! Fiind cu o jumătate de cap mai înalt decît Houtekiet, îl apucă de gît, ca să-l învețe minte pe acest „sale paysan". Spre stupoarea lui, simți că „țăranul împuțit" îi descleștează mînile, de parcă ar fi fost niște cîrpe. Nu cumva îmbătrînise? Orbit de furie, îi trase țărănoiului

un pumn în bărbie, — cu cîţiva ani în urmă, lovitura asta de pumn îl făcuse celebru la Marsilia!

Houtekiet îşi pierdu cumpătul şi, cuprins de o stranie ameţeală, amestecată cu durere şi mînie, se pomeni că-l ia pe sus pe uriaşul franţuz, şi-l azvîrle ca pe-o păpuşică în ceva tare, pesemne un ciot de copac. Şi, după ce-i smulse de la brîu banduliera doldora de cartuşe, precum şi puşca, îşi văzu de drum.

Întors acasă, domnul d'Hurlumont tinu să-i povestească domnului Arthur, administratorul domeniului, cele întîmplate la Deps.

— Nu putea fi decît Houtekiet! exclamă administratorul, agitîndu-şi mînuţele durdulii.

D'Hurlumont uită să povestească, firește, cum „bruta" aceea îl luase pe sus, ca pe-un prunc, şi-l trîntise la pămînt, unde rămăsese fără cunoştinţă timp de peste o oră. Se mulţumi să-l descrie pe brutalul agresor.

— A! exclamă administratorul, speriat la culme. Daţi-mi voie să vă spun eu cu cine aţi avut de-a face. E un „hors la loi"[1] care nu se dă înapoi de la nimic. Pădurarul a dispărut fără urmă în ziua cînd Houtekiet ăsta s-a instalat la Deps cu o fetişcană, uite-aşa, pur şi simplu, fără să se fi căsătorit cu ea! Un adevărat sălbatic!

Vorbele administratorului îl aţîţară şi mai mult pe domnul d'Hurlumont împotriva acestui „monstru", întărindu-i hotărîrea de a-l alunga din aşezare.

[1] Om în afara legii (fr.).

— Așa e, adeveri administratorul, e un monstru!

— Dacă monstrul acesta n-o să dispară grabnic, fără urmă, înseamnă că o să dispar eu însumi, însă nu fără a lăsa urme! Fiindcă, domnule administrator, cu mine n-o să-i meargă! O, nu!

Mînutele durdulii gesticulau, iar pîntecelul rotund sălta pe scaun, de parc-ar fi stat pe jeratic. După vreo trei minute, administratorul plecă, hotărît să nu asiste la scena răzbunării. Știa el bine ce faimă are domnul d'Hurlumont, și mai știa că francezii pot fi cruzi din cale-afară, la o adică. Cu amenințările lor, nu-i de glumit!

Și astfel, viața deveni ceva mai pasionantă pentru francezul nostru solitar. Tot umblînd prin Deps, în așteptarea unui prilej de răzbunare, el descoperi și relațiile amoroase, care se reînnodaseră la Deps curînd după instalarea lui Joep și a Lizei; acum, cînd rivalitatea dintre Lien și Liza luase sfîrșit, iar atmosfera se înseninase, noi cupluri soseau de pretutindeni în acest Eldorado. Lien nu mai era de văzut, Houtekiet însă apărea adesori, iar Liza era veșnic prezentă, bineînțeles fără Joep, — căci venea pentru Houtekiet, nu pentru Joep, care dealtfel nu-și dădea seama de nimic. Muncea de dimineața pînă seara, în toate zilele săptămînii și chiar duminica, orientîndu-se după lumină și mai ales după împunsăturile foamei. De la vîrsta de șapte ani pînă la vîrsta de treizeci și cinci, o ascultase cu supunere pe doamna Dobbelaere; de aci înainte, pînă la sfîrșitul zilelor sale, avea să se supună fără crîcnire poruncilor Lizei.

Da, Joep era exact omul de care avea nevoie Liza, care se instalase la Deps doar de dragul lui Houtekiet. Dacă o pisică e-n stare să stea la pîndă o jumătate de zi, în aşteptarea prăzii, o femeie îşi poate permite să aştepte o jumătate de viaţă. Cînd se întîmpla să-i iasă în cale vreun bărbat care-şi pusese speranţele în ea, Liza îi zădărnicea aceste speranţe: ea nu-l voia decît pe Houtekiet!

La Deps, nu aveau loc orgii, aşa cum credea d'Hurlumont, luîndu-se după vorbele unora. Nu, ceea ce se petrecea acolo, ţinea de o animalitate puternică, afirmată fără pic de ruşine. Ori de cîte ori vreunul dintre ei îşi exprima teama că ar putea fi daţi în vileag prin nesocotinţa unui flecar („da, da, o să ne-nsurăm, o s-avem copii, o să îmbătrînim şi-o să devenim înţelepţi şi-o să ne-amintim cu părere de rău de plăcerile tinereţii!" Houtekiet îl liniştea cu o vorbă, rostită pe un ton ferm: „Tare-aş vrea s-o văd şi pe asta!" Iar ei ştiau prea bine că nimic din ceea ce nu i plăcea lui să vadă, n-avea să se întîmple. Şi-şi spuneau că, dacă printre ei s-ar ivi un trădător, l-ar lega fedeleş şi l-ar azvîrli în gîrlă.

Domnul d'Hurlumont nu descoperi aşadar aceste cupluri, pe care i-ar fi plăcut să le surprindă în flagrant delict sau măcar să le spioneze fără să fie văzut. Aristocraţii îşi închipuie tot felul de lucruri în legătură cu iubirea ţărănească, — o iubire calmă, fericită, firească, şi cîtuşi de puţin dezmăţată, cum şi-o imaginează ei. Într-o bună zi, nimeri în mijlocul unui grup de oameni care, presimţind primejdia, se purtau cu o sfială demnă de nişte călugări. Om de lume,

domnul d'Hurlumont nu se mulțumi să-i salute, ci intră în vorbă cu ei, glumind în flamanda pe care izbutise s-o învețe după ureche, cu facilitatea caracteristică unui aventurier. O flamandă cam caraghioasă, ce-i drept, dar care-l făcea și mai simpatic. Și apoi, de ce să le dea impresia că i-ar ocoli?

Toate astea s-ar fi redus la un schimb de amabilități, dacă, după vreo jumătate de ceas, n-ar fi apărut și Liza. Auzindu-l pe franțuz, ea concepu de îndată un plan îndrăznet: Houtekiet nu va putea face nimic împotriva unui om atît de puternic, cu relații în lumea largă — da, mult mai puternic decît pădurarul pe care-l omorîse din gelozie (cel puțin, așa își închipuia ea.) Dacă Houtekiet o va amenința, domnul acesta o va apăra, iar Houtekiet va sfîrși prin a-i cerși iertarea, pe care ea i-o va acorda, cu anumite condiții.

Liza îl apucă așadar de mînă pe d'Hurlumont și-l îmbie să se așeze. Ceilalți îl lăsară s-o mîngîie: dacă era, cumva, vreo iscoadă, nu va putea spune că i-a văzut drăgostindu-se, — va putea vorbi cel mult despre propriile lui mîngîieri.

Tocmai atunci răsări, ca din pămînt, Houtekiet și, smulgînd-o pe Liza din brațele francezului, o trimise acasă, cu un „Cară-te!", iar pe francez îl azvîrli într-un tufiș! Domnul d'Hurlumont își luă picioarele la spinare, înghițind afrontul, fiindcă n-avea încotro. Dar oamenii rămaseră înmărmuriți: Jan l-a alungat din mijlocul lor pe unul dintre mai-marii acestei lumi, de parc-ar fi fost un terchea-berchea! Ce altceva ar fi putut face domnul d'Hurlumont,

decît să fugă ? Singur, pe întuneric, era cu totul neputincios în fața acestui Houtekiet care, pe lîngă că avea mai multă putere, dispunea și de atîția aliați ! Afrontul suferit îl ustura cu atît mai tare pe francez, cu cît nu bănuia ce lovitură îi dăduse el însuși lui Houtekiet, prin mijlocirea Lizei. În lipsa acestei satisfacții, nu pricepea nimic. Nu cumva animalul ăsta se credea un fel de rege negru, stăpîn peste toate femeile tribului său ?

În seara aceleiași zile, domnul d'Hurlumont se întoarse la grupul de oameni întîlnit dimineața. N-avea nici un scop precis, dar nu putea lăsa lucrurile așa. Dacă va fi să cadă în luptă, nici celălalt nu va rămîne teafăr !

Houtekiet nu era omul care să-și păzească femeia, — nu era nici viclean, nici bănuitor din fire. La drept vorbind, nu credea că adversarul său e destul de curajos pentru a-l înfrunta a treia oară, pe propriu-i teren. Cînd află adevărul, din gura unor pretendenți care-o imploraseră zadarnic pe Liza să fie cuminte, și care sperau că Jan va pune capăt rătăcirilor ei, printr-o bătaie zdravănă, Houtekiet simți că intră Diavolul în el.

Întîi de toate, o bătu măr pe Liza, în colibă, sub ochii îngroziți ai lui Joep care-și ridicase neputincios brațul, temîndu-se că draga de ea își va da duhul. Dar femeia e o făptură ciudată. Nu apucase bine Houtekiet să iasă, că Liza și începu să-l ocărască, dar nu pe Houtekiet, ci pe Joep : căci mîncase bătaie din pricina certei sale cu Lien.

— Dacă ești bărbat, du-te și bate-o și tu pe Lien ! îi spuse ea. Dar n-ai curajul, fricosule !

Şi într-adevăr, Joep nu îndrăzni să facă una ca asta. Drept care, se vîrî în pat, conştient de vinovăţia lui.

Am făgăduit că vom vorbi şi despre defectele noastre, nu numai despre calităţile noastre. Ei bine, e momentul s-o facem. Iată-l aşadar pe Houtekiet părăsind odaia Lizei şi îndreptîndu-se spre casa domnului d'Hurlumont. E cît se poate de calm — dealtfel nu l-a văzut nimeni vreodată ieşindu-şi din fire. Un iepure îi atîrnă subsuoară. E trecut de amiază. Nu a ales înadins această oră : ca orice om îndrăzneţ, se lasă călăuzit de instinct. Domnul d'Hurlumont îşi face siesta, ca de obicei, — un obicei pe care-l căpătase din plictiseală. La parter, nevastă-sa moţăie într-un jilţ. Copiii nu se văd ; doar Ifigenia, fiica cea mare, îi iese în întîmpinare lui Houtekiet. Zîmbindu-i, el se oferă să-i vîndă, pentru cîţiva gologani, iepurele. Houtekiet ştie să fie şi amabil ; ca dealtfel şi Ifigenia, cînd vrea. Cu toate că nu ştie ce anume îi place la acest gladiator morocănos, se pomeneşte roşind. Şi-l întreabă dacă vrea într-adevăr să-i vîndă iepurele pentru suma cerută, o sumă derizorie. Poate a înţeles ea greşit ? Amîndoi vorbesc mai mult cu mîinile, chicotind ca nişte copii ce se zbenguie.

Deşi ar putea să cumpere iepurele chiar şi fără să-i ceară voie maică-si vitrege, Ifigenia ţine să i-l arate. Straşnică idee, mai ales că maică-sa o îndeamnă să-i ceară braconierului să şi jupoaie animalul. Da, ai dreptate, îi răspunde Ifigenia, oamenii ăştia jupoaie repede şi bine vînatul, nu ca bucătăresele noastre. Dacă ar fi să-i cerem lui

papă s o facă, iepurele ar ajunge să miroasă urît şi să se strice.

— Vino să vezi, mamă, ce dinţi frumoşi are omul ăla! adaugă ea, cu un zîmbet nevinovat.

Maică-sa, însă, continuă să moţăie.

Ifigenia se întoarce la Houtekiet. Grozav le mai place să tălmăcească în graiul degetelor cuvîntul „a jupui"! Unde? Aici? Acolo! Hai!

O pornesc surîzători, spre grajd. Ea îi arată un cui, de care să atîrne iepurele.

— *Qu'est-ce que vous faites?*[1] exclamă ea, mai mult uimită decît supărată, cînd el o apucă, tandru, de subsuoară. Nu i se mai poate împotrivi, şi dealtfel nici nu încearcă.

Houtekiet n-avea să priceapă niciodată cum de s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Şi nici Ifigenia. Să fi fost oare din pricina atmosferei de desfrîu pe care-o respirase de mic copil, mai ales în castelele unde-şi petrecuse vacanţele? Sau, poate, din pricina deselor schimbări de domiciliu, care-o obligau să întîlnească întîmplător atîţia străini, niciodată revăzuţi după aceea? Sau, cumva, din pricina disperării ce-o cuprindea la gîndul că o căsătorie convenabilă era cu neputinţă aici, la Deps? Ori din pricina sîngelui familiei d'Hurlumont? Dacă nu cumva, chiar din pricina acestui vagabond chipeş! Nimeni n-avea să înţeleagă vreodată, pe deplin. Ceea ce e sigur, este că Houtekiet şi Ifigenia d'Hurlumont s-au iubit nebuneşte — iată unul din puţinele fapte sigure din cronica satului Deps.

---

[1] Ce faceţi? (fr.).

Houtekiet se apucă apoi să jupoaie iepurele. În timp ce ridica blănița acestuia deasupra capului (partea cea mai anevoioasă a unei operațiuni îndeajuns de ușoare), simți că ochii mari ai fetei îl privesc, visători, plini de tandrețe. O tandrețe ce-l învălui și pe el. Se aplecă asupră-i ca s-o sărute ; buzele moi ale Ifigeniei se întredeschiseră, iar el îi sărută dinții, cu patimă. Da, da, scump pămînt al strămoșilor mei ! Ai cunoscut omoruri, răzbunări, cruzimi de tot felul, dar și această dulceață, a buzelor Ifigeniei, care-l sărută, plîngînd, pe Houtekiet.

7

Experiența desțelenirii pămînturilor a avut darul de a-l liniști oarecum pe bătrînul conte, fără a-i risipi totuși teama că fiul său i-ar putea pune în pericol averea. În schimb, clerul local se arată foarte neliniștit, din ziua cînd Beno și Door Dobbelaere se duc, pe urmele lui Joep, să sape la Deps. Acești doi burlaci, de familie bună, care-ar fi putut cere mîna celor mai mîndre fete de fermieri, se duc acolo însoțiți fiecare de cîte-o slujnică. Răzvrătirea lui Joep îi înflăcărase, îndemnîndu-i să scuture jugul familial. Ei își aminteau și de doi dintre unchii lor, dinspre mamă, care muriseră unul după altul, la vîrsta de douăzeci de ani. Unchii aceia fuseseră deposedați de surioara lor de orice drept asupra fermei, lăsîndu-se transformați cu încetul în niște sclavi. Niște sclavi celibatari, care nu știau să spună altceva decît : „E foarte bine !“ Muriseră amîndoi uscați

și nefolositori, după ce demonstraseră întregii familii că puteau fi înlocuiți pînă și de nepoții lor, Beno și Door, care crescuseră, ce-i drept, între timp. Cînd cei doi frați s-au întors de la coliba unde Joep trăia cu femeia lui, le-a venit ideea să-și spună unul altuia „Nenea", în bătaie de joc. Aveau și ei o surioară, și-și spuneau că ea o să se mărite înaintea lor :

— Da, o să vezi că n-o să mai găsim nici o femeie, și-o să devenim „unchi", la rîndul nostru !

Cele două slujnice, cu care pornesc braț la braț spre Deps, ar fi bucuroase să-i ia de bărbați : mai bine la Deps c-un fecior de fermier, decît pe celălalt mal al gîrlei c-un argat ! Pe vremea aceea, fetele cinstite nu obișnuiau să se ducă la Deps...

Beno și Door hotărăsc așadar să-și facă de cap cu slujnicuțele acelea : omul nu trăiește decît o singură dată, iar dac-ar mai aștepta cine știe cît, s-ar putea să fie prea tîrziu ! Mămica lor (pe care ajunseseră s-o poreclească „Zgripțuroaica zgîrcită" !) n-avea decît să se spînzure de mătăniile ei ! În ce-i privește, vor urma pilda lui Joep și nu se vor mai sinchisi de mătănii și de toate celelalte podoabe ale credinței. Nu-s oare cartofii sădiți de Joep mai frumoși decît mătăniile ? Și apoi, ce grîu crește la Deps !

Într-o seară își vîră amîndoi straiele și încălțările, bașca niște țoale ale surioarei lor, în cîte o boccea făcută din năframele acelea mari, în carouri, cu care precupețele își învelesc coșurile, și o pornesc pe întuneric, fără să sufle nimănui vreun cuvînt. Cele două slujnice, care plecaseră cu cîte o bocceluță mai mică, îi și așteptau, în coliba lui Joep și a Lizei.

În zilele următoare, primiră vizita mamei lor, care nu mai contenea să bocească, și să le blesteme pe cele două slujnice. În cea de-a șaptea zi, apăru însuși tatăl lor, care-i blestemă pe *ei*.

— Du-te la naiba cu înjurăturile tale! îi răspunseră cei doi frați într-un glas. Mai bine-ai blestema-o pe mama, că merită!

Și, întorcîndu-i spatele, își văzură de munca lor, — se apucaseră să înalțe niște cabane, cîte una pentru fiecare, dar se ajutau unul pe celălalt. Seara, se culcau osteniți, dar fericiți, pe pămînt, lîngă Joep și Liza, care dormeau în patul de nuiele primit în dar de la Houtekiet (el, unul, își meșterise între timp un pat de lemn).

Din milă pentru doamna Dobbelaere — care, dezamăgită de vizitele făcute la Deps, venise să-i ceară ajutor, căzîndu-i în genunchi, — pastorul Van Ongenaden îl trimise pe tînărul său vicar la cei doi frați. El personal nu se putea duce așa departe, căci suferea, vai! de sciatică.

Cu niște oameni ca Houtekiet sau ca Joep nu e nimic de făcut. Orice sat își are sălbaticii lui, care trăiesc înafara credinței: parc-ar fi niște rămășițe ale străvechiului păgînism! Dar nu se cuvine ca exemplul lor rău să-i molipsească pe oamenii evlavioși, în orice caz nu pe cei mai buni dintre cei buni, cum erau membrii familiei Dobbelaere.

Tînărul pastor își închipuia că oboseala și lipsurile vor fi temperat zelul celor doi rebeli. Fu nevoit să constate, însă, că Beno și Door rămaseseră la fel de neînduplecați, deși erau mult mai fericiți.

— Totul e-n ordine, domnule vicar, nu ne mai purtați de grijă!

Cei doi frați munceau la Deps, de parcă ar fi vrut să recupereze timpul pierdut. În schimb, la biserică nu se mai duceau. Cît despre însurătoare, n-aveau bani pentru așa ceva, costa prea scump! Și nici să se întoarcă acasă nu aveau chef.

— Ce să facem noi acasă, domnule vicar? Păi, nu ne-a blestemat oare chiar tăticul nostru? Dar cine-o să blesteme la urmă, o să blesteme mai bine! Așa să-i spuneți tatei, din partea noastră, cînd o să-i transmiteți salutul nostru...

Cînd tînărul pastor intră în cabana lui Joep ca să încerce să stea de vorbă cu cele două fete și să obțină de la ele ceea ce Beno și Door refuzaseră atît de categoric, fetele nu mai erau acolo. Liza începu să-i pună, cu dezinvoltură, întrebări despre ultimele noutăți din sat. Deși își dădea seama că ea îl cam ia peste picior, pastorul îi răspundea — se simțea însă din ce în ce mai stingherit și mai scandalizat: o femeie ca asta e capabilă de orice!

— Domnule vicar, îi spuse ea pe neașteptate, rîzînd, — vă jur că, pînă la vîrsta de zece ani, am crezut că preoții nu-s bărbați...

Cu obrajii în flăcări, omul bisericii se grăbi să scape de privirea ochilor ei scînteietori. Dar Liza nu-l lăsă:

— V-aș ruga să vă duceți de îndată la Houtekiet, i-ați face o mare plăcere prietenei mele Lien...

Și, ca nu cumva pastorul să se eschiveze, îl conduse pînă aproape de coliba lui Houtekiet.

— N-o să iasă viu de-acolo ! exclamă Liza, adresîndu-se celor două fete, care veniseră între timp lîngă ea. Toate trei savurau cu anticipație momentul cînd Houtekiet avea să arunce pe fereastră rămășițele pastorului : un cap, un braț, un picior...

Pentru Houtekiet, atît înainte cît și după împlinirea vîrstei de zece ani, un preot nu fusese niciodată altceva decît un om ca toți ceilalți. Pastorul stătea tocmai de vorbă cu Lien, în clipa cînd Houtekiet intră în colibă.

— Am venit să vă văd copiii, i se adresă pastorul, roșind. De ce nu vreți să-i botezați ?

— Da, da, se grăbi Lien să aprobe ideea pastorului, botezul le priiește copiilor.

Houtekiet se simți jignit. Scoțînd dintr-o albie unul din prunci, îl întrebă pe pastor :

— Ce, nu cresc cum trebuie, le lipsește oare ceva ? Ia cîntărește-l, n-are decît nouă luni, dar să vezi ce greu atîrnă !

Și vîrî copilul în brațele pastorului, dar i-l smulse în clipa cînd acesta ceru o căldare cu apă : voia, chipurile, să-l boteze pe loc, și fără nici o plată !

— Copilul e destul de curat și așa, mîrîi Houtekiet. Îl spălăm noi înșine.

Și depuse din nou pruncul în albie.

Pe vremea aceea, preotul de țară era încă un personaj atotputernic. De aceea, pastorul nostru nu se lăsă, și începu să-l amenințe pe Houtekiet cu iadul și cu tot felul de nenorociri, pentru a-l băga în sperieți.

— N-o să iasă nimic bun din asta, sfîrși el, ca și cum ar fi știut precis ce anume o să iasă.

Houtekiet luă vorbele pastorului drept o amenințare la adresa copiilor, mai ales că pretinsese că venise anume pentru ei. Și-l sfătui să plece și să nu mai pună niciodată piciorul la Deps.

Iar dacă o să li se întîmple ceva copiilor, să știi c-o s-o pățești! adăugă el, temîndu-se totuși de influența pastorului, deși nu credea în existența unor forțe oculte.

Și astfel, la Deps opera de evanghelizare dădu greș și rămase compromisă pentru multă vreme. Dacă ar fi avut mai mult tact, pastorul ar fi izbutit, poate, să-și impună autoritatea — căci așa era Houtekiet: singurul lucru cu care nu putea să se-mpace, ca noi toți dealtfel, erau amenințările, iar pastorul îl amenințase!

Cei din conducerea parohiei traseră așadar concluzia că la Deps nu era nimic de făcut, — ce se putea face cu doi răzvrătiți, un idiot și un păgîn, care nici nu auzise de cuvîntul evangheliei? Autoritățile eclesiastice încercară totuși să stăvilească puterea de atracție a noii așezări, condamnîndu-i pe cei care se și statorniciseră acolo. Pentru mîntuirea sufletelor lor, pastorul avea să facă aluzie — în predicile lui duminicale — la deșertăciunea dorinței de a stăpîni noi pămînturi, atît de păgubitoare pentru viața spirituală. „Cel ce nu clădește pe terenul solid al tainelor creștinești, clădește pe nisip"... În instrucțiunile date viitorilor membri ai Congregației Sfintei Fecioare și viitorilor comunianți, aveau să figureze și următoarele obligații: *primo*, a se evita anumite ocazii; *secundo*, a se evita anumite persoane; *tertio*, a se evita anumite locuri, ca de pildă Deps, pentru a nu săvîrși cine știe ce păcat.

La auzul unor asemenea exemple concrete, încetau brusc toate zgomotele, inclusiv rîgîielile care însoțesc de obicei predicile despre învățătura creștină. Mai ales vicarul tuna și fulgera, spunîndu-le pe nume dușmanilor credinței. „Frați iubiți, avem și noi Sodoma și Gomora noastră, le avem la Deps!" Clipe grele pentru păcătoșii care se simțeau vizați de cuvintele pastorului! Pentru ca acestea să nu răsune prea tare în tăcerea din biserică, ei tușeau și-și suflau nasul, cu putere.

În cea dintîi zi de miercuri, a fiecărei luni, pastorul Van Ongenaden se ducea cu trăsura parohiei la castel, unde era invitat la masă: puterea spirituală colabora cu puterea terestră...

— Ce credeți dumneavoastră, domnule conte, în legătură cu așezarea aceea, unde niște bărbați și femei trăiesc în concubinaj, împreună cu odraslele lor nebotezate?

Pe vremea aceea, cînd clerul își cam pierduse puterea, castelul încă și-o mai păstra pe a lui. Bătrînul conte îl asigură pe pastor că se va duce chiar a doua zi la păgînii aceia, pentru a le da un avertisment: dacă nu se vor potoli în răstimp de o săptămînă, afară cu ei! A, nu, nu se va putea niciodată spune despre el că a răbdat ca vreunul dintre supușii lui să se sustragă de la îndatoririle creștinești! Bătrînul conte punea întreaga situație în seama fiului său. După plecarea pastorului, acesta izbuti cu mare greutate să-l convingă pe bătrîn să renunțe la ideea unei expediții punitive. Și, pentru a lămuri lucrurile, îi făcu o vizită pastorului, căruia îi spuse, cu artag, că, întrucît de vreo cinci ani încoace se ocupa personal de administrarea moșiei, ar fi cazul să primească direct

eventualele plîngeri, nu prin mijlocirea bătrînului. Își vărsă apoi năduful pe domnul administrator. În zadar încercă acesta să scape de răspundere, propunînd ca greaua misiune să fie încredințată unei persoane calificate : fu nevoit să-i promită contelui cel tînăr că se va duce personal. Ceea ce și făcu, numai că, odată ajuns la Deps, se grăbi să le spună „păgînilor" că venise din partea contelui, el personal neacordînd nici o importanță acestor lucruri. Fiecare om are o conștiință a lui, nu-i așa ? Cel care nu socotește necesar să meargă la biserică sau care nu vede în căsătorie o datorie sacră, o face pe propria-i răspundere, nu-i așa ? Cît despre arenzi...

— Ce arenzi ? exclamară într-un glas cei doi frați Dobbelaere, în care se trezise brusc interesul pentru chestiunile bănești, moștenit de la mama lor.

Administratorul, care simțea că se înăbușă în atmosfera acestei așezări dominate de Houtekiet, trase concluzia că locuitorii ei refuzau nu numai să meargă la biserică și să se cunune creștinește, dar și să plătească arenda. Era cît se poate de clar că asta urmăreau.

Și, la urma urmei, nici nu era chiar atît de absurd să fie scutiți de plata unei arenzi, deoarece desțeleniseră niște pămînturi părăsite, care nu aduseseră niciodată vreun cîștig cuiva. Dar nu era treaba administratorului să le vîre în cap o asemenea idee.

— Pentru moment, le spuse el, nici nu se pune problema unei arenzi.

Era ca și cum le-ar fi spus : lăsați-mă să mă întorc teafăr acasă, altceva nu mă interesează.

Şi o porni spre sat, însoţit de rîsetele celor doi fraţi Dobbelaere. Pentru nimic în lume n-ar fi intrat administratorul în coliba lui Houtekiet! Era bucuros că n-auzea decît rîsetele celor doi fraţi, nu şi vreo ameninţare. Aşa că-şi văzu de drum, rîzînd şi el.

Dacă în clipa aceea ar fi intrat totuşi în coliba lui Houtekiet, ar fi fost primit mai bine decît oriunde, ba ar fi fost chiar omenit cu o felie de pîine. Houtekiet, Lien şi copilaşii lor ţineau fiecare în mînă cîte o felie: tocmai copseseră o pîine mare, făcută din făina celei dintîi recolte de grîu. Pînă mai deunăzi, recoltaseră numai cartofi, legume, furaje, — deşi la început le cumpăraseră şi pe acestea cu bani ori în schimbul unor piei sau al unor peşti. Aveau acum destul pămînt ca să cultive şi puţintel grîu. Era un vechi vis al lui Lien. În culmea fericirii, se dusese ea însăşi la moară, cu cel dintîi sac de grîu. Iar acum, prima pîine, încă aburindă, se afla pe masă.

Unde sînteţi voi, cei care-l tot vorbeaţi de rău pe Houtekiet şi vă băteaţi joc de Lien? Veniţi, laşilor, cu pîinile voastre şi spuneţi dacă ele sînt mai gustoase decît a lor!

Copilaşii mănîncă, fără să se oprească din joacă, dar Houtekiet şi Lien mestecă încet, în tăcere, aşezaţi faţă-n faţă. E un moment solemn.

— Nu-i prea jilavă, Jan? îl întreabă ea.

— Nu, îi răspunde Houtekiet.

Peste cîteva clipe, Lien îl întreabă dacă nu i se pare că pîinea e prea coaptă, dar primeşte acelaşi răspuns.

— Da, bună pîine! exclamă ea, fericită că Houtekiet nu găseşte nici un cusur pîinii.

— Așa e, adevărește el.

Și ține să adauge :

— Te pricepi să coci pîinea !

În momentul acesta solemn, Houtekiet își spune că o femeie e un lucru bun la casa omului. Iată, Lien îi dăruiește în fiece an cîte un prunc. Și cu cîtă grijă îi crește copiii. Și ce curat ține grajdul ! Atîta doar, că e prea vorbăreață : ar fi în stare să trăncănească o jumătate de ceas, ba și mai mult, despre cinste, despre fidelitate și mai știu eu ce. Adică despre fidelitatea lui față de ea, căci fidelitatea ei față de dînsul nu putea fi pusă la îndoială. Da, femeia asta știe să vorbească !

Houtekiet se gîndește la cele cîteva case în care, pe vremuri, nu era socotit nici dușman, nici sălbatic ; printre ele, și o moară de apă, unde toată lumea îl chema pe numele mic, Jan. Morărița spunea despre el că-i „băiat bun", ceea ce-l ungea la inimă ; pentru a-și arăta recunoștința, Jan prindea șobolani. Un argat dădea la o parte sacii de făină, iar el prindea toți guzganii, cu mîna,— niște guzgani cît toate zilele, care-ar fi doborît și-un motan. Houtekiet visa acum să-și macine grîul la o moară de apă, ca aceea. Ba nu, o moară de vînt. Totuși, parcă mai curînd o moară de apă...

Una din principalele trăsături ale lui Houtekiet era faptul — condamnabil sau nu, — că, ori de cîte ori se simțea bine dispus, pleca de-acasă, mînat de dorința de a se culca cu o femeie. În ziua aceea, îi ieși în cale Ana, ibovnica lui Beno Dobbelaere, de la care află că un tocilar și o femeiușcă negricioasă sosiseră la Deps, cu gîndul să se statornicească acolo. Nu binevoia oare Houtekiet

să le arate unde anume se puteau instala ? Căci cei doi nu voiau în ruptul capului să se aşeze pe pămînturile din vale, care erau, cică, prea jilave.

— Bine, hai să mergem, se învoi Houtekiet.

Ana fu cea dintîi femeie din Deps căreia Houtekiet îi vorbi despre planul lui de a construi o moară de apă. Dar de cai, de unde va face rost ? Într-o bună zi, îşi va face apariţia la Deps călare pe o iapă uriaşă : fiecare va primi cîte un cal, de la iapa aceea...

8

Omul care împarte cu Houtekiet gloria întemeierii satului Deps, sosi acolo într-una din primele zile ale serviciului poştal pus pe roate de domnul d'Hurlumont. Căruţa lui trasă de cîini apăru valvîrtej pe Uliţa Nisipului ; cîinii lătrau ca nişte lupi ce-şi fugăresc prada. Legănîndu-se pe una din loitrele căruţei, omul îşi ţinea cu greu echilibrul, în vreme ce mînuia hăţurile ; totuşi, nici zdruncinăturile, nici hîrtoapele nu-l putură răsturna. Cînd îi ceru domnului d'Hurlumont ceva de mîncare şi de băut pentru el însuşi şi pentru cîini, francezului îi veni să-l ia la palme : fiindcă văzuse o diligenţă goală, omul îi luase casa drept un han de răspîntie...

Se spune că pe unde trecea calul lui Atila, iarba nu mai creştea. Ei bine, oriunde punea piciorul Nard Baert (rostiţi-i numele cu patru *r*, nu doar cu două !) — se înjgheba cîte-o afacere. Domnul d'Hurlumont urlă ce urlă, dar în cele din urmă se lăsă convins de nevasta-sa : un serviciu poştal necesită un loc de popas, prevăzut

cu un restaurant (nevastă-sa nu folosi cuvîntul „han"). Dar domnul d'Hurlumont nu cedă decît în clipa cînd cele trei fiice ale sale, Ifigenia, Ismena şi Cymela săriră în ajutorul neveste-si, — ceea ce îl uimi din cale-afară din partea acestor trei fete orgolioase, aduse pe lume de prima lui soţie, foarte atentă la eticheta nobiliară (cum erau şi ele dealtfel, căci desigur nu uitaseră castelul strămoşesc).

Aşadar, datorită lui Nard Baert, pe faţada casei fu atîrnată firma „Hôtel de la Poste" — fiindcă nu putea fi vorba de altceva decît de un hotel. Multă vreme, Baert fu singurul locatar. Din cînd în cînd, se ducea prin împrejurimi pentru a lua vreo încărcătură, cu care să se prezinte a doua zi în zori la tîrgul local. Dealtfel, omul acesta nu mai avea demult casă. Fiu al unei vrednice familii de ţărani din Campine, se îndeletnicea încă din copilărie cu negoţul. Îi plăcea să călătorească, să cumpere şi să vîndă, iar firea leneşă şi lăsătoare a ţăranilor îi inspira o adîncă scîrbă. La el acasă, negoţul era privit ca o îndeletnicire de rînd, ba chiar vrednică de dispreţ, — de unde, şi porecla de „coropcar". Baert plecase de lîngă ai lui, furios şi încăpăţînat, pentru a-şi împlini chemarea. De atunci încoace, nu făcea altceva decît să cumpere şi să vîndă, tot ce se nimerea : vînat, cai, vite, zarzavaturi, fructe, in, piei, mărunţişuri, — totul, potrivit anotimpului, tîrgului sau hazardului. Îşi cîştiga binişor existenţa, dar spunea că acesta e doar un început, în aşteptarea unui negoţ superior, menit să-l îmbogăţească. Serile, cînd nu mai avea nimic de făcut, căruţa fiind încărcată vîrf şi pusă

la adăpost, — vorbea fără încetare, căci era prea devreme ca să se culce (un om ca el nu doarme mai mult de cinci ore !) : vorbea despre el însuşi şi despre negoţ, neţinînd seama de răspunsurile sau obiecţiile celor prezenţi, pe care-i dispreţuia din principiu. „Oamenii sînt proşti !" socotea Baert, apucîndu-se cu mîinile de cap. Pentru el, vorbele ţăranilor despre vreme, precum şi zicalele şi proverbele populare, — erau nişte superstiţii. Socotea că doi şi cu doi fac patru doar pentru că putuse constata acest lucru el însuşi, dar nimeni nu l-ar fi putut convinge că suprafaţa unei sfere are o anume dimensiune : nefiind în stare s-o calculeze singur, refuza să creadă. Într-o zi, stînd de vorbă cu Ifigenia, o plictisi în aşa măsură cu filozofia lui, încît, ca să scape de el, fata îl întrebă dacă fusese vreodată la Deps, unde se construiseră cîteva case.

— Caută-l pe un om, căruia îi zice Houtekiet, fără îndoială că are ceva de vînzare.

La auzul acestor vorbe, Baert porni de îndată, cu paşi mari, spre Deps, lăsînd-o în pace pe Ifigenia.

Numele Ifigeniei constituia o bună recomandare pentru Houtekiet care, între timp, jupuise mulţi iepuri de dragul ei ; odată, îl întîlnise chiar pe domnul d'Hurlumont, dar acesta fusese destul de prudent pentru a se preface că nu-l vede. Bietul franţuz, nici nu bănuia că Liza pusese la cale o răzbunare şi-şi închipuia că isprăvise pentru totdeauna cu ea. Iată că-i venise şi lui Houtekiet rîndul să mute un pion.

Houtekiet îl însoţi pe Baert la ceilalţi locuitori din Deps, pînă şi la tocilar şi la ţigăncuşa

lui, cu toate că n-aveau încă nimic de vînzare. Lucrările de desțelenire îl impresionară pe Baert prin amploarea lor : oamenii ăștia, recunoscu el, dau de stratul de pămînt bun la un metru adîncime, pe cînd țăranii din Campine trebuie să sape de două ori pe-atît și tot mai dau de nisip și pietriș.

— În schimb, au izbutit să scoată recolte bogate din pămîntul lor, adăugă el.

— Da, într-o sută de ani, pe cînd noi am izbutit într-un singur an, își dădu cu părerea Beno Dobbelaere.

— Bine, bine, dar voi n-o să izbutiți nici într-o sută de ani să desțeleniți tot pămîntul din Deps.

— Știu. Dar mie nu-mi trebuie o sută de hectare, îmi ajunge un singur hectar.

— Treaba voastră, răspunse Baert. Dar ați putea avea patruzeci !

— Ce să facem cu atîta pămînt ? îl întrebă, prostește, Joep Joppe. Eu, unul, n-am nevoie de atîtea hectare.

Houtekiet, care urmărea cu luare-aminte discuția, interveni și el, cu o întrebare :

— Ce vrei să spui, Baert ?

— Vreau să spun că pămîntul trebuie îngrășat, nu săpat. Îngrășat cu băligar și gunoi din ogrăzi. Orătăniile sînt marfa cea mai de preț și poate fi lesne transportată la oraș. E limpede ? Eu nu vă spun basme, sînt un om de afaceri ! Așadar, vă sfătuiesc să creșteți păsări. O să vedeți atunci c-o să scoateți roade bogate din pămîntul vostru, și o să vă îmbogățiți fără nici o cazină.

— Bine, dar găinile alea ce-o să mănînce ? îl întrebă, rîzînd, Beno.

El ştia că orătăniile au nevoie de hrană, că hrana asta costă scump, şi că, dacă ar aştepta ca pămîntul să rodească singur, n-ar avea cu ce plăti hrana orătăniilor.

Baert nu-l auzi însă, nu se auzea decît pe sine.

— N-aveţi nici o grijă, le spuse, o să mă ocup eu de toate, de cumpărarea şi de transportul orătăniilor.

— Bine, dar ce-au să mănînce ? repetă Beno, cu încăpăţînare.

Houtekiet şi Baert plecară, făgăduind că vor mai chibzui.

La următoarea lor întîlnire, Houtekiet se pomeni vorbind în numele celorlalţi : „Oamenii mei"... Avea tot dreptul, dealtfel, căci el înălţase aici cea dintîi colibă, pentru Lien, devenind astfel ctitorul şi părintele aşezării.

— Oamenii mei nu-şi pot îngădui să cumpere hrană pentru păsări, căci s-ar putea să nu-şi scoată cheltuielile, nici după cîteva luni...

Totuşi, hotărî, în numele tuturor, să facă o încercare, cu condiţia ca Baert să-şi asume personal riscul, suportînd cheltuielile. Baert se oferi să le dea pe veresie păsările şi hrana lor : orătăniile urmau să stea ca-ntr-o pensiune, iar cînd va veni să le scoată, în ziua hotărîtă de ei, le va plăti taxa de întreţinere, înmulţită cu numărul zilelor petrecute. Da, Baert îşi punea toate speranţele în această experienţă. Dacă va reuşi, va da lovitura.

Ei bine, experienţa a reuşit !

În ciuda predicilor, a sfaturilor moralizatoare, a plînsetelor și amenințărilor părinților lor, trei tinere perechi, care așteptau fiecare căsătoria celeilalte, neîndrăznind să fugă separat — au emigrat la Deps. Veneau de dincolo de Ulița Nisipului, unde pămîntul era mult mai sărac și unde ciobănașii contelui încercau să-și cîștige pîinea ținînd, iarna, cîte o prăvălioară sau lucrînd ca meseriași în pauzele dintre muncile cîmpului. Cei trei flăcăi erau : fiul fierarului Baes, zis și Bosken, fiul dulgherului Ottevaar, zis și Otter, precum și fiul lui Decleyn, ciubotarul ; bunicul acestuia devenise celebru, meșterind ghete prea mici pentru mușteriii care i le comandau, iar de atunci încoace, toți cei din familia Decleyn erau porecliți Tecleyn, ceea ce în flamandă înseamnă „prea mic". Umorul, care putea înflori pe Ulița Nisipului, chiar sub nasul contelui, se manifesta îndeobște pe plan onomastic, prin modificarea numelor. Țăranii de pe celălalt mal ignorau acest gen de umor, ei pronunțau numele întregi : Busschops, Dobbelaere, Van Dambruggen, Venneborgh.

Cei trei tineri știau bine că Deps e un cuib de păcătoși, dar încă nu cunoșteau adevărata față a așezării lui Houtekiet. În marile ferme de pe celălalt mal, tinerii se simțeau răspunzători de propria lor viață, ceea ce făcea ca patimile să se dezlănțuie și mai abitir. Fiind supravegheate de oamenii castelului, căsuțele de dincolo de Ulița Nisipului, înghesuite unele într-altele se spionau reciproc. Delațiunea triumfa. Fiecare își pîra vecinul, din invidie sau din dorința de a intra în grațiile castelanului, care nu erau deloc de disprețuit, căci

puteau să însemne : amînarea plăţii arenzilor, munci suplimentare pentru domnul conte etc.

Într-o seară, Bosken, Otter şi Tecleyn, abia instalaţi la Deps, zăriră, uimiţi, în faţa porţii lor, un beţivan care-i ameninţa c-un topor, strigîndu-le să iasă afară. Era tocilarul, furios pe Houtekiet, care-şi închipuia că-şi poate îngădui cu nevastă-sa ceea ce-şi permitea cu celelalte muieri.

— Hai, ieşi afară, ticălosule !

Într-un tîrziu, cei trei îi răspunseră că e o greşeală la mijloc, şi că Houtekiet nu locuieşte aici, ci mai aproape de gîrlă. Beţivanul nu pricepu numaidecît.

— Nu face nimic ! zbieră el. Toţi sînteţi la fel ! Ieşi afară, tăurăşule !

Iată însă că soseşte şi Houtekiet. Sub ochii celor trei flăcăi şi ai femeilor lor, el se îndreaptă spre beţivan, cu paşi înceţi dar siguri. Ajuns în faţa lui, îi vorbeşte calm, cu blîndeţe, parcă ; ei nu-l pot auzi, dar, nefiind încă pe deplin întuneric, văd cum Houtekiet îl dezarmează pe tocilar şi-l împinge spre casă. Înăuntru, îl trînteşte pe pat şi-l avertizează că dacă se va mai îmbăta, va fi alungat dincolo de gîrlă, sau chiar în apa ei. Houtekiet n-are nevoie de beţivi la Deps : aici trebuie să munceşti !

Se miră el însuşi de vorbele acestea, învăţate desigur de la Lien. Tocilarul, însă, nu le mai aude : ca orice beţiv, a şi început să sforăie, în clipa cînd s-a pomenit în pat.

Ţigăncuşa lui e o femeiuşcă nostimă, cu părul cîrlionţat. Nu vorbeşte, ci parcă ar cînta sau boci. L-a cunoscut pe tocilar într-un orfelinat

unde lucra ca ajutoare de bucătăreasă și unde el venea mereu ca să ascută cuțite și foarfeci ; venea împreună cu taică-su, iar după moartea acestuia venea singur. Ea a refuzat să-l urmeze, pînă-n clipa cînd tocilarul i-a jurat că va înceta să bată drumurile și că se va statornici într-un loc, pentru totdeauna. La început, lucrurile au mers binișor, dar de la o vreme tocilarul, sătul să tot muncească, pleacă mereu de-acasă.

Fermecat de sporovăiala femeilor, ca și de ciripitul păsărelelor, Houtekiet o ascultă pe țigăncușă.

— Mă bate mereu ! se căinează aceasta, ghemuindu-se, ca o pisicuță, la pieptul lui.

— Nici nu meriți altceva !

— Da, mă bate fiindcă-și închipuie că tu...

— Dar nu-i adevărat, nu-i așa ? o întrerupe el.

9

Tocilarul continuă s-o bată pe țigăncușă. Într-o zi, întreaga colonie îl văzu alergînd după ea, cu toporul în mînă, și zbierînd ca un apucat. Numai Joep rămase adîncit în munca lui ; ceilalți, de la mic pînă la mare, ieșiră în uliță să privească și să asculte. Cu toate că avea niște picioare ceva mai lungi decît cele ale femeii, aceasta cîștiga teren. Țigăncușa ajunse la coliba lui Houtekiet și intră înăuntru. Acum, tocilarul putea să-i vină liniștit de hac, fiindcă Lien nu se gîndea decît la copilașii ei : într-adevăr, ea se grăbi să-i scoată din casă, lăsîndu-i singuri pe cei doi. Dar, în loc să profite de ocazie, tocilarul începu să-l ocă-

rască pe Houtekiet. Acesta se afla în spatele colibei, în atelierul pe care şi-l înjghebase între două şoproane, şi în care lucra de zor la moara lui de apă. N-o să-şi lase el lucrul, pentru nişte zbierete. Încă puţin, şi roata morii e gata. Cu ultima spiţă a acesteia, rezemată de perete, îl ţine la distanţă pe tocilarul furios. Dar oamenii se tem că, dacă acesta îl va mai zădărî pe Houtekiet, s-ar putea întîmpla o nenorocire...

— Bine, dacă preferi să ai de-a face cu Houtekiet, n-ai decît ! îi strigă oamenii.

Deodată, tocilarul se repede spre Houtekiet, ca să-i despice ţeasta cu toporul ; dar lovindu-se de spiţa roţii de moară, se prăbuşeşte, cu picioarele în sus. Tocilarul nu se lasă şi mai încearcă o dată, cu acelaşi rezultat. Mulţimea vociferează. Astăzi, Jan e bine dispus. Se distrează şi el. Tocilarul se ridică în picioare, cu spume la gură. Houtekiet învîrteşte spiţa pînă cînd aceasta nimereşte toporul, făcîndu-l să zboare deasupra capetelor mulţimii îngrozite, apoi îl apucă de gît pe beţivan şi-i răsuceşte braţele, imobilizîndu-l ca pe un copil.

— Acum trebuie să te întorci acasă, îi spune, cît se poate de calm. Ajunge cu copilăriile, ai priceput ?

Tocilarul rămîne o clipă, stingherit ; apoi o porneşte, cu paşi osteniţi şi greoi, prin mulţimea care se risipeşte şi ea, acum, cînd comedia a luat sfîrşit. Aplecîndu-se spre topor, îl ridică. Furia neputincioasă i se urcă la cap. Scoţînd un strigăt sălbatic, o ia la fugă şi răstoarnă un copil ce-i stătea în drum.

— Ia seama, Houtekiet! urlă mulțimea.

Houtekiet apucă spița masivă și o abate asupra capului înfierbîntat al atacatorului. Liza e convinsă că acesta a devenit cel de-al doilea cadavru al ei. Dar Houtekiet îl duce pe tocilar în coliba lui, ca să-l îngrijească.

Tocilarul avea să rămînă multă vreme într-o stare de somnolență sau de leșin, din care nu se trezea decît pentru a striga, în delir, că vrea să se întoarcă acasă, deși nu avusese niciodată o casă: casa lui fusese Flandra, cu căpițele ei de fîn și cu hambarele de pe marginea drumurilor. Primul om pe care avea să-l recunoască, avea să fie însuși Houtekiet, așezat la căpătîiul lui: nici măcar nevastă-sa nu rămăsese lîngă el atîta vreme, și nu venise atît de des să-l vadă.

— Acum locuiești cu nevastă-mea? îl întrebă tocilarul, după ce privi și chibzui îndelung.

— Nu, îi răspunse Houtekiet.

Tocilarul adormi din nou, iar cînd se trezi, noaptea tîrziu, îl văzu tot pe Houtekiet, pe același scaun, lîngă o lămpiță cu gaz.

— Cît e ceasul?

— Vreo zece noaptea.

— Ce cauți aici?

— Vreau să văd cum îți merge.

Încetul cu încetul, tocilarul își veni în fire și-și putu da seama că Houtekiet îl vizita des, pentru a-i ține de urît, în tăcere. Cînd nu-l vedea la căpătîiul lui, rămînea el însuși tăcut, în așteptare; cu nevastă-sa nu schimba nici o vorbă. În schimb, nu-i păstra nici un pic de ură omului care-l sfidase și-l doborîse.

Tot Houtekiet fu cel care-l ridică pentru prima oară din pat și-l ajută să umble prin casă. Dar cînd Houtekiet îi spuse că, acum, fiind vindecat, trebuia să înceapă din nou să lucreze, tocilarul îi răspunse, cu descurajare în glas :

— N-aș mai fi în stare !

— De ce, mă rog ?

— Uite-așa, n-aș mai fi în stare ! repetă el, cu voce stinsă.

Nevastă-sa era de părere că se preface, și că, oricum, nu-i plăcuse niciodată să muncească. Dar Houtekiet îl crezu bolnav și se apucă să-l învețe să împletească panere și scăunașe de trestie — o muncă ușoară, care putea fi făcută chiar șezînd. Tocilarul muncea însă doar atîta vreme cît Houtekiet rămînea lîngă el...

— Toată ziulica visează, nu mai are pic de vlagă în el, ce să faci c-un asemenea om ? se plîngea țigăncușa.

Dar Houtekiet nu-și pleca urechea la vorbele ei. Într-o zi îi aduse în dar un coșuleț plin cu puișori de găină.

Visătorul se apucă așadar să crească găini. Treaba asta părea să-i facă plăcere. Așezat lîngă ghemotoacele de puf gălbui, înfipte parcă în niște bețigașe de chibrituri, nu mai vedea nimic altceva. Într-o zi, Houtekiet îi puse în mîini un snop de trestii : putea să le împletească, fără a pierde din ochi puișorii de găină ! Tocilarul încuviință, zîmbind. Dar de îndată ce rămase singur, încetă să împletească, preferînd să se ocupe de păsările lui.

Într-o dimineață, ieși din casă și porni drept spre cîmp. Văzîndu-l că se depărtează, țigăncușa alergă după el.

— Unde te duci ? îl iscodi ea.

— Păi, la casa aia albă, îi răspunse tocilarul după ce rămase pe gînduri cîteva clipe. Mă duc la Baert, fiindcă mi-a făgăduit un cățeluș...

Răspunsul acesta, dat cu atîta încetineală, nu o mira pe nevastă-sa : de cînd cu boala, tocilarul rămăsese cu obiceiul de a încrunta din sprîncene ori de cîte ori i se punea vreo întrebare, ca și cum nu i-ar fi înțeles de îndată noima. Îl lăsă așadar să plece.

A doua zi, fu găsit dormind pe marginea drumului. Deși știa foarte bine de unde venea și cine era, tocilarul răspunse celor care-l treziseră :

— Nu mai știu.

Iar cînd ei stăruiră, le răspunse că venise din partea opusă. Se afla acolo o mănăstire, iar tocilarul găsise într-adevăr adăpost între zidurile ei, unde se simțea foarte bine ; nu-i cerea nimeni socoteală și putea să zacă toată ziulica, după ce mătura prin coridoare și curăța cartofi pentru bucătărie. Din cînd în cînd, o pornea la drum, descurajat, dar călugării știau bine că nu trebuie să-l caute prea departe, așa că nici nu mai dădeau atenție acestui obicei al lui.

În chipul cel mai firesc și fără să stea mult pe gînduri, Houtekiet o aduse pe țigăncușă în coliba lui. Pînă atunci, Lien trăise numai pentru bărbatul și pentru copilașii ei ; avea un sîn darnic și bogat, ca însuși pămîntul. Viața asta ar fi putut să dureze la nesfîrșit, fără nici o complicație. Lien se plîngea din cînd în cînd de esca-

padele lui galante, dar el nici n-o asculta, nu voia să discute cu femeia lui : își închipuie că-s la fel ca ea, își spunea, respingînd ca pe niște idei năstrușnice aceste pretenții. Și apoi, ce vorbe mari folosea Lien ! Vorbe frumoase, ce-i drept, dar atîta tot ! Dealtfel, izbutise întotdeauna s-o consoleze cu cîteva dezmierdări : la gîndul că era, totuși, aleasa și preferata lui, ea înceta să mai plîngă. Oare nu pentru ea construise Houtekiet tot ce construise ? Și apoi, nu aducea niciodată în colibă vreo altă femeie. Aici, n-o iubea decît pe ea, cu o dragoste adîncă. Și iată că, acum, o altă femeie venea s-o detroneze ! Cuprinsă de furie, Lien protestă din răsputeri, cu atît mai mult cu cît n-avea cum să se apere.

Houtekiet izbuti cu greu să domolească furtuna, asigurînd-o pe Lien că n-are de ce să fie geloasă.

— Nu-i ceea ce îți închipui tu, îi spuse el, rîzînd.

Ea îl amenință, totuși, că va pleca de-acasă, dar nu îndrăzni să repete această amenințare, știind prea bine că, dacă ar pleca, l-ar pierde pentru totdeauna. Houtekiet n-a cedat niciodată, în fața nimănui.

Cît despre țigăncușă, se străduia să cucerească bunăvoința celorlalți printr-o slugărnicie fără margini. Era în stare să se lase călcată în picioare, ca o sclavă supusă. Pînă și cei trei flăcăi stabiliți dincolo de Ulița Nisipului erau mulțumiți de această fată, care nu făcea nici un fel de mofturi.

După ce-l văzuseră pe tocilar la pămînt, Bosken, Otter și Tecleyn se întorseseră acasă îm-

preună cu femeile lor, hotărîți să plece din Deps, cît mai curînd cu putință. Dar odată ajunși acasă se întrebară dacă nu cumva greșeau, și amînară cu o zi plecarea. În felul acesta, putură cunoaște o trăsătură esențială a lui Houtekiet și a întregii așezări întemeiate de el : grija pentru cei suferinzi. Îi poți sparge capul unui om, dar după aceea trebuie să-l și îngrijești...

Pe nesimțite, cei trei flăcăi se amestecară așadar printre ceilalți locuitori ai așezării, pe care îi ocoliseră la început ; se împrieteniră în primul rînd cu Liza, gazeta vorbită a Deps-ului. Geloasă pe țigăncușa care-i luase locul în inima și în casa lui, atît de mult rîvnite, ea le vorbea cu patimă despre Houtekiet.

Pentru a-și da seama de noua situație și pentru a vedea în ce fel o trata Houtekiet pe intrusă, Liza îl chemă într-o seară pe Bosken, cel mai jovial dintre cei trei, și-i spuse că „lîngă țigăncușă mai e loc destul"... Bosken luă drept bune aceste indicații și le puse în practică, fără știrea tovarășilor săi.

Primul care băgă de seamă escapadele făcute de Bosken în fiece seară, la aceeași oră, fu Otter ; într-o seară, el se așeză în drumul lui Bosken, în așa fel încît să poată fi văzut, dar și ocolit. Bosken începu să fluiere și trecu pe partea cealaltă, azvîrlindu-și șapca spre un liliac care zbura pe acolo. Otter se luă după el. Pe scurt, Liza, care gusta din plin asemenea glume, izbuti să o plaseze pe țigăncușă între Bosken și Otter, dîndu-i astfel fiecăruia dintre ei sentimentul că era preferat, iar țigăncușei dîndu-i impresia că Houtekiet nici n-o băga în seamă.

Bosken şi Otter îl duseră şi pe Tecleyn la ţigăncuşă, ca să nu mai citească pe faţa lui, ca-ntr-o oglindă, reproşurile unui om fără prihană.

Nimic nu putea fi mai rece decît privirea lunii asupra Deps-ului, şi totuşi ea făcea să se topească brusc orice sentiment de pudoare, cum s-ar topi o zăpadă. Încîntaţi, cei trei amici se jurară să rămînă solidari şi să plece totdeauna împreună de acasă, pentru a nu trezi bănuieli. „Ne ducem să jucăm cărţi", spuneau ei, de fiecare dată, şi erau crezuţi pe cuvînt.

Aceşti trei flăcăi izbutiră să schimbe, pentru cîtva timp, atmosfera serilor depsiene. Cuplurile se formau la voia întîmplării, şi aşa avea să fie şi mai tîrziu, odată cu venirea altor oameni. Totuşi, întocmai cum fluxul este urmat de reflux, o anumită disciplină avea să dea grupului oarecare trăinicie.

Serile din Deps au rămas de pomină pînă în ziua de azi, deşi sînt de mult de domeniul trecutului. La noi, nimeni nu contestă faptele, dar toţi te asigură că zvonurile sînt exagerate :

— Pe vremea aceea, nu se întîmpla nimic altceva decît ceea ce se întîmplă şi astăzi, aici şi pretutindeni...

10

Ce fel de cărţi jucau bărbaţii lor, aveau să descopere mult mai tîrziu femeile, şi nu pe rînd, ci toate deodată, căci în astfel de treburi femeia e mult mai comunicativă decît bărbatul. Şi, în frunte cu Tereza lui Tecleyn, ele hotărîră să se

răzbune. La amărăciunea de azi a Terezei se adăuga experienţa amară agonisită pe vremuri. De la vîrsta de doisprezece ani pînă la vîrsta de douăzeci şi unu, cînd fusese alungată de la castel, învăţase multe lucruri, în calitatea ei de servitoare. Nemaiputînd răbda nici jugul familiei, nici predicile unei mătuşi celibatare, preferase să pornească în căutarea unui soţ. Numai că, de îndată ce auzeau de căsătorie, tinerii îi întorceau spatele. Nimeni nu înţelegea de ce, fiindcă Tereza era frumoasă şi harnică ; pesemne că tocmai graba ei îi îndepărta pe tineri. Enervată de şovăielile lor, le cerea un răspuns imediat : acum ori niciodată ! Tecleyn, alesul ei, alesese această din urmă soluţie, dar o făcuse fără a ţine seama de tatăl lui, un om deştept şi de o cinste exemplară, care găsea că fiu-său n-ar fi trebuit să împingă lucrurile atît de departe. „Fie că faci sau nu pipi, stai pe oliţă !" exclamase el, furios, în graiul nostru limpede şi pitoresc.

Iată-le aşadar pe cele trei femei mergînd, braţ la braţ, drept spre locul de întîlnire. Refuzînd să-şi privească bărbaţii, care îngheţară la vederea lor, ele se aşezară pe vine în mijlocul celorlalţi flăcăi. Tereza nu se sfii să-l provoace pe Houtekiet, care tocmai se spăla pe dinţi, ceva mai departe de grup. Ea se aşeză lîngă el şi aşteptă pînă cînd Houtekiet începu s-o gîdile cu periuţa de dinţi. Urmă o hîrjoană în lege.

În aceeaşi seară, se întoarseră cu toţii acasă : cei trei flăcăi şi femeile lor. Flăcăii aşteptau, spăşiţi, o scenă, care însă n-avea să se întîmple. Într-o singură seară, praful se alesese din vechile şi trainicele principii statornicite dincolo de Uliţa

Nisipului. Tecleyn se pomeni înjurînd fără rost aceste principii, în care crezuse pînă deunăzi, împreună cu prietenii săi. Ura lor, stăpînită vreme atît de îndelungată, se întoarse împotriva castelului și a pastorului, aflat, desigur, în slujba contelui. Altminteri de ce-ar fi construit contele biserica, pe cheltuiala lui ? El, care se tocmea pînă și pentru cincizeci de centime cu arendașii lui !

Începînd din ziua aceea, n-aveau să mai calce pragul bisericii, deși în ultima vreme o frecventaseră mult mai des decît în zilele cînd locuiau cu părinții lor ; voiseră să dovedească tuturor că și evlavia poate înflori în acest Deps mult-hulit.

Insultele lor răsună pînă și în adunările obștești. Dobbelaere și ceilalți nu fac din modul lor de viață o doctrină ; își văd doar de drumul lor ; cui nu-i place, n-are decît. Totuși, ei afirmă sus și tare că sînt, ca dealtfel toți depsienii, mult mai buni decît sărăntocii din sat, care nu vor să vadă cum trăiesc stăpînii cei mari și cum îi asmut pe popi împotriva lor, ca să-i sperie și să-i țină în jug. Dacă-ar cuteza să-și ridice fruntea, ar deveni și ei mai deștepți.

— Noi nu sîntem mai răi decît alții, spun acești depsieni, cu o mîndrie aspră, caracteristică neamului lor. Dar avem curajul părerilor noastre și, în tot cazul, sîntem așa cum sîntem.

Houtekiet le mai dă cîteodată peste nas :

— Ia mai tăceți și nu vă mai umflați în pene atîta !

Neliniștea autorităților ecleziastice sporește, străbătînd din nou același drum : de la contele cel bătrîn la contele cel tînăr, iar de la acesta la bietul administrator, căruia îi revine sarcina în-

grată de a se descurca. În ce-l privește pe bătrîn, abia așteaptă să-i paseze fiului său frînele unor afaceri care merg din ce în ce mai prost. Junele conte n-are decît să se certe cu pastorul și să facă apel la administrator. Dar acest burlac pasionat de whist, care umblă mereu cu buzunarele pline de bomboane și de bănuți pentru copilași, ar fi dispus să-și sacrifice o jumătate de an din viață, pentru a fi scutit de corvoada unei vizite la Deps. O, dac-ar putea vinde acel tărîm de coșmar! Dar nemernicii ăia n-au un sfanț. Și apoi, cum să vorbești la castel despre vînzarea unui teren?

Din proprie inițiativă, administratorul se duce în vizită la părinții lui Bosken, Otter și Tecleyn. Aceștia îi răspund, cu tremur în glas, că nu mai au nici un dram de autoritate asupra feciorilor lor. Da, li-e rușine s-o spună, dar așa stau lucrurile.

— Dac-am putea să facem ceva, domnule administrator, fiți sigur că o vom face, îl asigură ei și adaugă: Sperăm că domnul conte nu ne va pedepsi. Noi le-am dat copiilor noștri o educație bună, învățîndu-i să prețuiască virtutea, după cum prea bine știe domnul conte, iar dacă ei nu mai vor să ne-asculte, e foarte grav, da, domnule! O, dac-ați ști ce rușine ne este!

Rușinea și văicărelile nu duc la nimic, așa că domnul administrator va găsi în curînd o altă soluție: dacă niște băieți bine-crescuți nu sînt în stare să se împotrivească influenței lui Houtekiet, poate că alții vor fi în stare. Domnul administrator se duce așadar să caute niște tineri dornici să se căsătorească și să se stabilească împreună

cu nevestele lor la Deps, — bineînțeles plătind o arendă, calculată în raport cu suprafața de teren ocupată. Și cu condiția ca tinerii să-și îndeplinească îndatoririle creștinești. Căci altfel nu voi încuviința, adaugă el, ca și cum fără această încuviințare, la Deps nu s-ar mai fi putut face nimic. — Da, altfel nu pot să vă recomand lui Baert.

Iată însă că, odată ajunși la Deps, tinerele perechi sînt luate în primire de Houtekiet, care le indică alte terenuri decît cele făgăduite de domnul administrator.

— Bine, dar administratorul ne-a spus...

— Omul ăla n-are habar de nimic ! le taie vorba Houtekiet.

Cîteva săptămîni sînt de ajuns pentru a spulbera temerile acestor tineri. Încep să rîdă și ei, laolaltă cu ceilalți, — rîd de cei rămași pe celălalt mal și de propria lor naivitate de odinioară. E rîsul slobod și aspru al oamenilor din Deps. — Care conte ? Care pastor ? Care administrator ? Dacă nu le convine, n-au decît să stea de vorbă cu Houtekiet ! Cît despre arendă... Pămînturile din Deps, care nu aduceau pînă deunăzi nici un gologan, au început să rodească, datorită nouă ! Nu noi trebuie să-i plătim contelui, ci dumnealui nouă ! Mai ales că, spre deosebire de noi, are și bani ! Și să ne mai slăbească pastorul cu „păcatele" pe care ni le tot aruncă în spinare ! Am văzut noi despre ce e vorba : o viață ceva mai plăcută, cu mai puține opreliști. Și la urma urmei, pe Ulița Nisipului nu se săvîrșesc păcate ?

Printre noii veniţi se numără dogarul Van Aleenen, un zdrahon ale cărui mîini dibace se pricep să demonteze orologiile şi să le repare; tăbăcarul Donies, care cîntă ore întregi, cu un glas care răsună în tot Deps-ul; zidarul Leis, care nu rîde niciodată, dar îi face pe ceilalţi să rîdă cu glumele lui, rostite pe un ton nepăsător.

Se numără şi ţăranii Nachtergael, Van Acker, Verrees şi Kennedie. Acesta din urmă e un muzician rafinat, posesor al unei viori moştenite de la un străbunic al său, odată cu o sumedenie de partituri după care cîntă la vioara aceea în fiece duminică, de dimineaţa pînă seara. Kennedie are nişte mîini la fel de butucănoase ca ale oricărui plugar; privindu-le, nimeni n-ar putea crede că el bănuieşte măcar existenţa viorilor. Nu vorbeşte niciodată despre muzică. Numai duminica, şi în cîte o seară, îşi desfată sufletul cu muzică. Iar cînd oamenii îl roagă să le cînte ceva, se duce să-şi caute „dibla" şi-i gîdilă strunele, cu un aer modest şi preocupat.

Să-i amintim şi pe argaţii Daens şi Van Frayenhoven, de pe celălalt mal al gîrlei, precum şi pe fermierul Venneborgh care, întorcînd spatele tuturor ţărăncuţelor, s-a amorezat de fata unui fabricant de mături şi care, întocmai ca fraţii Dobbelaere, s-a apucat să-şi construiască din temelii viaţa, pe un alt teren decît cel moştenit de la strămoşii lui.

Să-i mai amintim şi pe hangiul Van Genesen, pe băcanul Poort, pe cizmarul Spruyt, pe croitorul Hicketick, pe fermierul David Van Dambruggen şi pe nevastă-sa Melia, cu cei cinci copilaşi ai lor. Cu toate că-i mai în vîrstă decît

toți acești tineri căsătoriți, Dambruggen e încă un bărbat în putere. Prin multe a trecut! În numai trei ani, și-a pierdut toate vitele, în ciuda rugăciunilor sale și a îngrijirilor date: pesemne li se făcuseră farmece... După aceea, i-a ars ferma, aproape în întregime; n-au scăpat decît niște acareturi. Multă vreme, David a avut o comportare ciudată, atît de ciudată, încît Melia s-a temut pentru viața lui; dar el a liniștit-o, spunîndu-i că, dacă nu mai merge cu Dumnezeu, o să încerce cu Diavolul. Și, luîndu-și nevasta și puținele lucruri cruțate de pîrjol, a trecut pe celălalt mal. De la Houtekiet a primit un petic de pămînt, precum și o iapă, ca să-l lucreze.

Nu pentru a le smulge din uitare pomenim aici numele părinților noștri. Ei trăiesc prin propria lor putere și vor trăi veșnic, în copiii copiilor noștri.

Doar numele lui Petrus Boven, ciobanul familiei Dobbelaere, a căzut în uitare. În ziua cînd n-a mai fost în stare să-și urmeze turma, din pricină că picioarele i se umflaseră și putreziseră, ciobanul a fost trimis la mînăstire, din porunca doamnei Dobbelaere. El a izbutit totuși să fugă la Deps, unde cei doi frați Dobbelaere ar fi vrut să-l primească în casa lor; Houtekiet, însă, i-a poruncit să intre în casa tocilarului și, acolo, țigăncușa l-a îngrijit ca o soră, oblojindu-i picioarele cu o alifie de plante, preparată anume de către Houtekiet. Văzînd că la Deps toate femeile aveau cel puțin cîte un copil făcut cu Houtekiet, și că Liza adusese pe lume *patru*, care semănau mult mai mult cu el decît toate odraslele născute de Lien, Petrus Boven a început să vorbească de

Anticrist: acesta urma să fie recunoscut de oameni în ziua cînd, călare pe un taur cu nările în flăcări, avea să treacă prin Deps şi să se prăbuşească în iadul ce se va căsca sub el. Atunci, oamenii vor vedea vîlvătăile înălţîndu-se pînă la cer. Copacii vor arde, pe o rază de cîţiva kilometri de jur împrejur, iar napii şi sfeclele vor sfîrîi în ţărîna încinsă... Houtekiet se strîmba de rîs auzindu-l.

Petrus a apucat desigur şi el serile acelea de dezmăţ. Oricum, se pare că uita de dureri în clipele cînd se pornea să prorocească, — cel puţin aşa avea să spună ţigăncuşa. În clipele acelea, întorcîndu-se departe în trecut, înşira tîlhăriile, violurile, incesturile şi păcatele celelalte la care era osîndită aşezarea asta, bîntuită de strigoi. Da, nişte strigoi pe care, potrivit prorocirilor anumitor călugări preacuvioşi, nu-i putea nimeni alunga din Deps, fără a fi blestemat la rîndu-i. Căci păcatul nu are viaţă lungă! Nenorocire vouă! Răsplata voastră vor fi, la început, grindina, furtunile, iernile geroase. Tot soiul de boli, de insecte, de omizi şi lăcuste, vor mistui roadele pămîntului şi ale pomilor. Pămîntul se va înroşi. Tifosul, holera şi ciuma vor distruge atît de grabnic vitele, încît oamenii nu vor avea răgazul nici să sape gropi; hoiturile vor putrezi, împuţind văzduhul şi făcînd să se înăbuşe tot ce va mai fi rămas în viaţă.

— Bine, ciobanule, dar ce-o să se întîmple cu noi?! îl întrebau părinţii noştri, rîzînd.

— Ce-o să se întîmple cu voi, nu prea ştiu, dar dacă, în ziua sorocită, veţi mai fi încă în viaţă, o să muriţi cu toţii în răstimp de şase zile,

doborîţi de nişte boli scîrbavnice. Iar Deps-ul va deveni iarăşi ceea ce a fost întotdeauna, prin vrerea Atotputernicului!

Cînd i-a venit şi lui rîndul să-şi dea duhul, unii, printre care Beno Dobbelaere, au exclamat:

— El s-a dus, dar iată că noi am rămas în viaţă!...

11

Strămoşii noştri nu se gîndeau la moarte, ci numai la viaţă: le ajungea viaţa! Uneori moartea le pricinuia răni adînci (care se vindecau totuşi în cîteva săptămîni), bunăoară cînd sugruma în leagăn vreun prunc atins de tuse măgărească sau de vreo altă boală, ce-l făcea să se zvîrcolească de dureri. Oamenii plîngeau atunci o zi întreagă, sau rămîneau muţi o săptămînă-două; fiecare are un leac împotriva durerii, după cum i-e firea. Tatăl pruncului mort îl aşeza într-un sicriaş lung de şaizeci-şaptezeci de centimetri şi-l ducea la biserică, ţinîndu-l subsuoară. Ajuns acolo, lua un scaun, îl punea în mijlocul coridorului dintre strane şi se ducea la sacristie, să-l cheme pe pastor. Acesta venea să bolborosească o rugăciune, după care o pornea înaintea tatălui, către micul mormînt săpat în umbra bisericii. Groparul primea din mîinile tatălui sicriaşul, şi-şi făcea treaba. Tatăl aştepta ca groparul să isprăvească şi, după ce-i făcea cinste cu o bere la hanul din faţa bisericii, se întorcea acasă, dornic să zămislească un alt copil.

Pădurarul avusese parte de o înmormîntare mult mai simplă decît pruncii aceia. Prin împrejurimi, îndeosebi în satul vecin, dar şi pe Uliţa Nisipului, se spunea că, dacă noii născuţi puteau fi îngropaţi fără nici o dificultate, copiii mai măricei nu aveau cum să fie îngropaţi astfel, deoarece biserica interzicea asemenea practici. Depsienii, însă, se prefăceau că nu ştiu, chiar dacă unii dintre ei tremurau de frică. Se învăţaseră să trăiască fără biserică, fără lege, fără plata arenzilor, nu simţeau nevoia să ştie mai mult.

Acum, cînd Petrus murise, o tăcere neliniştitoare se aşternuse peste casele din Deps. Cum o s-ajungă el în pămînt — şi în care pămînt? Şi pe a cui cheltuială? Houtekiet şi ţigăncuşa lui îl spălaseră pe mort, care zăcea acolo, cu mîinile pe piept, neîmpreunate a rugăciune. Gura lui întredeschisă avea un rînjet răutăcios, rînjea cu cei trei dinţi lunguieţi şi înnegriţi, către duhul rău pe care nu încetase să-l vadă, toată viaţa lui. Mortul era îmbrăcat cu o cămaşă a lui Houtekiet: după ce-l îngrijise în tot timpul bolii, acesta ţinea să se ocupe şi de rămăşiţele pămînteşti ale bătrînului. Nimeni nu-i cunoştea însă intenţiile, şi nu cuteza să emită vreo ipoteză, de teamă ca nu cumva, mai tîrziu, să se spună că ar fi avut alte păreri decît redutabilul Houtekiet. Cîtă vreme acesta trăise la Deps doar împreună cu Lien, sau chiar împreună cu Joep şi fraţii Dobbeleare, lucrurile fuseseră destul de simple. Patru cocioabe pot rămîne înafara lumii şi a legilor ei, fără ca viaţa şi moartea locatarilor lor să fie observate; dar Deps devenea, încetul cu încetul, un sat. Nu toţi locuitorii săi erau nişte răzvrătiţi ca fraţii

Dobbeleare, sau niște ranchiunoși ca Tecleyn și Bosken. Veniseră aici, ispitiți de șansa pe care le-o oferea Baert, îndeosebi de pămîntul primit gratis, prin bunăvoința lui Houtekiet. Și deși deveniseră depsieni, încă n-aveau calitățile neamului lui Houtekiet.

Foarte curioși să vadă ce se va întîmpla cu ei după moarte, și pînă unde mergea curajul lui Houtekiet, ei așteptau acum, tăcuți, cu sufletul la gură. Doar vreo cîteva muieri neștiutoare, ca Lien, cărora nici prin gînd nu le trecea că Petrus ar putea s-apuce pe-un alt drum decît al pruncilor, își duceau viața la fel ca înainte, fără să-și pună întrebări.

Houtekiet se purtă și în această împrejurare, ca și cum ar mai fi trăit singur în pustietate. Pînă acum, nu se sinchisise de înmormîntarea altora : n-aveau decît să se îngrijească singuri de mormintele lor ! Nu se gîndise niciodată că bolnavul acesta, pe care-l îngrijise personal, îi va pune, murind, problema unei înmormîntări cu totul deosebite.

Houtekiet, care avea pasiunea tîmplăriei, se apucă să meșterească un coșciug pentru răposatul Petrus. Iar cînd coșciugul fu gata, îl vîrî pe mort înăuntru, cu ajutorul țigăncușei ; apoi îl trimise pe Joep să sape o groapă, undeva, departe de cîmpurile oamenilor, și chemă trei bărbați să-l ajute să care sicriul pînă acolo. Într-o clipită, întreaga așezare fu în picioare, de parcă ar fi răspuns la un semnal. Houtekiet se puse în fruntea lor, cu aerul cel mai firesc din lume. Cînd prima grămăjoară de țărînă căzu peste sicriu, cu un zgomot sec, el le spuse oamenilor :

— L-am pierdut. Păcat.

Şi fiecare înţelese că, prin aceste vorbe, Houtekiet voise să-şi exprime propria emoţie, dar şi să dea un relief deosebit ceremoniei. Erau, însă, şi speriaţi din cale-afară, căci îşi aminteau cu toţii de slujba de îngropăciune, de dangătul clopotelor, de rugăciunile rostite de obicei în faţa mormîntului şi de bocetele femeilor — într-un cuvînt, de întreaga atmosferă a unei înmormîntări religioase. Şi se uitau, îngroziţi, la Houtekiet, pentru care toate aceste lucruri nici nu existau. Pur şi simplu n-avea habar de ele. Nu erau supăraţi pe el din pricina asta, ci îl respectau şi mai mult, pentru firea lui cumpănită şi robustă. Cu braţele încrucişate pe piept, cu capul plecat, Houtekiet privea ţintă groapa. Femeile se întrebau, înfiorate, dacă acesta era bărbatul pe care-l îmbrăţişaseră de atîtea ori, iar bărbaţii, livizi, înghiţeau în sec.

Venneborgh fu cel dintîi care se clinti: luînd un pumn de ţărînă, o presără în formă de cruce peste coşciug. Ceilalţi îi imitară gestul. Houtekiet privea în tăcere. Spre uimirea lor, luă şi el un pic de ţărînă şi o azvîrli în groapă, de patru ori: nici nu pricepuse că era vorba de o cruce...

Atunci, Liza îngenunche, exclamînd:

— Cinci „Tatăl nostru" şi cinci „Ave Maria" pentru sufletul lui Petrus!

Şi se porni să le rostească, îngînată de toţi ceilalţi.

— Fie ca sufletul lui Petrus Boven să se odihnească în pace. Amin! încheie ea.

Joep Joppe astupă groapa, înălţînd deasupra o movilită în chip de acoperiş. Houtekiet apucă

toiagul lui Petrus şi-l înfipse zdravăn în pămînt, cu măciulia de fier la vedere.

— Asta-i tot? îl întrebă Liza, singura care cuteza să-i vorbească.

Întrebarea îşi avea rostul ei, căci deşi nu asistase niciodată la o înmormîntare creştinească, Houtekiet văzuse desigur că pe morminte nu se înălţau toiege, ci cruci. El, însă, socotea că toate astea nu erau decît nişte obiceiuri fără importanţă; de aceea, îi răspunse Lizei că, după părerea lui, îl înmormîntase cum se cuvine pe Petrus. Liza plecă, plîngînd. Ceilalţi se întoarseră, tăcuţi, la casele lor. Leis încercă zadarnic să le descreţească frunţile cu o glumă: nimănui nu-i mai ardea de glume, acum.

În ochii vecinilor lor, depsienii săvîrşiseră un păcat de neiertat, îngropînd un om ca pe-un cîine, ca pe-o vacă zăludă. Prea era de tot! Trebuia făcut ceva, îşi spuneau ei. Numai că n-aveau să facă absolut nimic. Reîntors în ţărînă, Petrus Boven zace şi acum la Deps, în locul unde se întinde, astăzi, livada familiei Van de Casteele, deşi aceasta neagă categoric:

— În orice caz, noi n-am luat parte la fărădelegea aceea, fiindcă nici nu locuiam la Deps pe atunci.

Cînd Houtekiet s-a întors acasă cu ţigăncuşa lui, Lien nu s-a mai putut stăpîni. Revolta ei a fost şi mai violentă decît cea de data trecută. Ca şi cum ar fi uitat de bătaia căpătată atunci. Şi iată că, pentru a scăpa de gura ei, Houtekiet o lasă să plece! Nici măcar nu se uită la ea. Treaba ei! Lien pleacă de acasă, iar Houtekiet iese la lucru, încredinţat că ea se va întoarce.

Înainte de a pleca, Lien o roagă pe Liza să aibă grijă de copii. De cînd aşteaptă Liza momentul acesta ! N-au oare copiii ei acelaşi tată ca şi copiii lui Lien, şi nu o leagă oare de Houtekiet o taină, îngropată chiar în pămîntul pe care şi-a înălţat casa ?... Totuşi, Houtekiet o alungă pe Liza. Ea îşi ia tălpăşiţa, însă nu înainte de a-i arunca în obraz un potop de ocări. Ţigăncuşa, vicleană, îl întreabă, cu un glas mieros, dacă să plece şi ea.

— Începi şi tu, acum ? mîrîie Houtekiet.

Se simte ca un om picat într-un roi de albine. Pentru el, totul e simplu, dar de îndată ce femeile încep să se amestece, faţa i se lungeşte, de parcă l-ar durea o măsea.

A treia zi după plecarea mamei lor, copiii încep să-i dea bobîrnace ţigăncuşei : o vor pe Lien. O nelinişte stranie îl cuprinde pe Houtekiet, o stare sufletească pe care Lien însăşi ar boteza-o „dragoste", fiindcă femeile au cîte un nume pentru orice lucru. Într-o dimineaţă, Houtekiet o porneşte aşadar drept spre ferma lui Busschops. Căci e limpede că acolo s-a aciuat Lien.

Şi într-adevăr, ea s-a ascuns în pivniţa de cartofi, sub podul cu fîn. Fermierul Busschops voise s-o alunge, dar Simon, care se însurase între timp cu o ţărancă serioasă şi care se temea ca Lien să nu-i dezvăluie acesteia unele amintiri despre dînsul, îi îngăduise să rămînă, cu condiţia să stea ascunsă. Văzîndu-l pe Houtekiet, Simon se grăbeşte să-i arate ascunzătoarea : cu cît va pleca mai repede Lien, cu atît mai bine...

Pivnița nu-i adîncă : patru trepte de ciment. Houtekiet se apleacă încetișor și astupă întreaga intrare. Lien întinde mîinile, dar nimerește în capcană. Și, după ce-l întreabă dacă micului Ludovic i-au trecut bubulițele de pe cap, izbucnește în plîns.

— Vino, îi șoptește Houtekiet, cu un aer demn, conștient că săvîrșește un lucru deosebit, dictat de dragostea lui pentru Lien.

Ea însă nu se clintește, căci o femeie nu se mulțumește cu o jumătate de mărturisire, e musai ca bărbatul să se recunoască pe deplin învins. Houtekiet o apucă de mînă, o ridică încetișor, și pornesc amîndoi spre casă, discutînd pe drum despre ploile din ultimele zile, despre pomii din ogradă, cărora aceste ploi le-au priit sau le-au dăunat, despre apele care-au crescut mai mult decît în alți ani... Dar această discuție pașnică ia sfîrșit în clipa cînd intră în casă, iar Lien o zărește pe mieroasa și diabolica țigăncușă.

— De ce m-ai mai căutat ? îl întreabă ea pe Houtekiet.

Copiii tocmai căpătaseră de la țigăncușă cîte o tartină, din care nici n-apucaseră să muște : uimiți și mulțumiți totodată, se zgîiau la mama lor.

Lien le porunci să stea locului, și plecă din nou, zicîndu-și că, de vreme ce Houtekiet venise s-o caute, însemna că ea cîștigase partida.

Houtekiet rămase cu gura căscată. Înțelegea el multe lucruri, dar așa ceva era peste puterile minții sale. De bună seamă că femeile astea au în sînge nestatornicia. Nici nu merită să te lipești de ele !

Zile în şir, Houtekiet nu se va mai uita la nici o femeie. Cînd Venneborgh, Bosken şi Otter, care au fost vizitaţi între timp de domnul administrator, îl întreabă dacă n-ar fi bine să-i tragă o bătaie zdravănă, Houtekiet le răspunde că s-a săturat pînă peste cap de administratorul ăla şi de vizitele lui la Deps. I-e silă de toţi şi de toate, şi nu-l mai interesează altceva decît să-şi redobîndească libertatea pierdută.

Vreme de trei săptămîni se ocupă de un purceluş de lapte, rămas mai pipernicit decît ceilalţi. Ia să-i pregătesc eu un terci pe cinste, îşi spune Houtekiet, dar se răzgîndeşte numaidecît şi-l taie.

Plecînd de-acasă fără să-i sărute pe copii, Lien îşi închipuise că-i mai tare decît era în realitate. Cu cîtă bucurie o priviseră copiii, iar ea plecase fără să le spună un cuvînt ! Nu, o mamă îşi poate pedepsi bărbatul, nu însă şi copiii ! Acum, la fiece pas pe care-l face departe de ei, are senzaţia că va cădea ; se simte ca o cloşcă alungată dintr-un cuibar plin de pui. După o noapte de pribegie, Lien se ascunde în tufişurile de la marginea cîmpiei, pentru a-şi putea privi cuibul părăsit. Copiii tot intră şi ies, alergînd. Lien le şopteşte numele, cu un glas gîtuit. Ţigăncuşa trebăluieşte de zor pe lîngă casă ; din cînd în cînd se duce să frece cîte o tingire, la pompa de apă. Lien se ghemuieşte la pămînt, pentru a nu fi văzută. Houtekiet munceşte cu rîvnă pe ogorul lui, sau la moara de apă, mereu are cîte ceva de făcut, ba ici ba colo. Lien ar vrea să se repeadă spre el, trecînd prin apa gîrlei, ca să se predea fără condiţii ; dar, gîndin-

du-se bine, își spune că, de fapt, îl urăște pe Houtekiet îndeajuns de mult pentru a-i tăia beregata...

În cea de-a patra zi, se duce, moartă de foame, la familia Busschops. În ciuda protestelor neveste-si, Simon o primește din nou, „însă pentru ultima oară, și nu pentru multă vreme"...

12

Hanul Poștei are toate motivele să propășească, de vreme ce Baert și-a pus în gînd acest lucru, și de vreme ce hangiul însuși, rotofeiul și voiosul d'Hurlumont, e și el priceput în afaceri: dovadă, faptul că oprește diligențele taman la amiază și nu le lasă să plece decît cu un ceas mai tîrziu. Și ce altceva poate face un călător, decît să comande un prînz, ca să nu fie nevoit să se ducă în ograda vreunui țăran, pentru a-și înfuleca de unul singur merindea adusă de-acasă? Pînă și domnul administrator se simte ispitit de aceste prînzuri, care sînt totdeauna vesele, fiindcă d'Hurlumont nu mai ia masa în sînul familiei, iar acolo unde se așază dumnealui, vine și veselia. Domnul administrator sosește cu o jumătate de ceas înaintea diligenței. Din sat pînă la han face o plimbare care-i priiește: ajunge acolo flămînd. Și apoi, un burlac își poate permite cîte o masă bună! Pentru a-și deschide apetitul, începe să bea cu domnul d'Hurlumont. Luînd cîte un copil pe fiece genunchi, se pune pe băut, — ce poate fi mai strașnic decît un pahărel de vin, însoțit de o conversație în franțuzește?!

Cînd diligența aduce niște prieteni de-ai domnului d'Hurlumont, atmosfera se însuflețește de-a binelea. Amicii aceștia nu plătesc, firește, dar doamna d'Hurlumont și Ifigenia sînt nevoite să se încline. Ca să se răzbune, ele nu-i dau un sfanț domnului d'Hurlumont, cînd acesta vrea să plece la oraș. N-are decît să trăiască și el pe socoteala amicilor. În felul acesta, chefurile ajung să coste, la urma urmei, mai ieftin decît costau, pe vremuri, hotelurile și tavernele frecventate de dumnealui.

Cu un singur mușteriu nu se prea împacă franțuzul : e vorba de Nard Baert, care se întoarce pe la amiază din oraș, mănîncă în grabă și-și pregătește noua încărcătură, pe care trebuie s-o transporte din Deps. Baert a dat, cum se spune, lovitura.

Negoțul e însăși viața lui. Baert apreciază felul cum Ifigenia conduce afacerile firmei, în ciuda nechibzuinței tatălui și a indolenței mamei sale vitrege. Faptul că ea se pricepe să cumpere de la dînsul, tocmindu-se aprig, tot ce-i trebuie pentru aprovizionarea localului, îi face plăcere lui Baert. Cîteodată, domnul d'Hurlumont, beat criță, înconjurat de amicii lui, comandă vin, dar trebuie să se ducă singur să și-l caute, fiindcă Ifigenia refuză categoric. Baert nu vrea să bea cu trîntorii ăștia, chiar cînd vreunul din ei răcnește că oferă și el o sticlă, în speranța că oferta lui va fi uitată peste cîteva minute, sau că și sticla aceea va fi trecută în contul lui d'Hurlumont. Ifigenia, însă, nici nu-l mai aude pe betivan : de îndată ce cheful se încinge, ea se face nevă-

zută, pentru a nu fi obligată să asculte vorbele tatălui ei, dornic s-o „prezinte" convivilor:

— *Messieurs, je vous présente ma fille, puis-je en être fier, oui ou non?* [1]

Singurul care e atent la vorbele chefliilor este Baert, iar el veghează ca sticla să fie trecută în contul aceluia care-a comandat-o. Şi, pentru ca respectivul să nu poată da înapoi, zicînd că n-a comandat nimic, Baert se ţine pe-aproape, cînd vine şi momentul socotelilor.

— Ba, pardon, domnule, îi spune el atunci chefliului, am fost de faţă cînd aţi comandat o a treia sticlă.

Dacă vreun muşteriu nesăbuit îl întreabă de ce nu bea şi el laolaltă cu ceilalţi, Baert îi răspunde, calm, că n-are destui bani ca să ofere şi el de băut, cînd i-ar veni rîndul... Nu-i pasă că d'Hurlumont s-ar putea supăra pe el din pricina acestui refuz, lesne de interpretat ca o impertinenţă. El rămîne statornic de partea Ifigeniei.

Baert are planuri mari: vrea să construiască o casă, o creşcătorie de păsări, un magazin. Ar pleca în fiecare noapte la oraş cu o caravană de căruţe. Ifigenia, însă, umblă cu nasul pe sus, iar el nu e omul care să-şi piardă vremea făcînd curte unei fete sau purtîndu-se cu mănuşi. Dealtfel, o vede cu cîtă răceală, deşi nu fără o anumită graţie, îi ţine la distanţă pe domnii aceia atît de distinşi. Singura dovadă de afecţiune pe care i-o poate aduce Baert, este să-i procure unele alimente, la un preţ ieftin, fără a-i cere nimic în

[1] Domnilor, v-o prezint pe fiica mea, am sau nu temei să fiu mîndru de ea? (fr.).

plus. Omul acesta, care s-ar tocmi și pentru un gologan, și care-i disprețuiește pe toți, nu e lipsit de generozitate, iar cel ce ajunge să-i cîștige inima, poate lesne constata că-i o inimă largă și darnică. Ifigenia își arată recunoștința prin cîte o strîngere de mînă. Baert însă aspiră să devină un prieten, ba chiar mai mult decît un prieten, nu un simplu negustor care vinde mărfuri unei cliente. De aceea, îi împărtășește dorința lui de a construi o casă. Ea îi răspunde că s-a gîndit de mult la asta, adică la posibilitatea ca el să se însoare într-o bună zi:

— O să mi se pară ciudat să te văd plecînd. Nu de alta, dar ai fi fost primul meu mușteriu...

Nici prin gînd nu-i trece că Baert ar putea urmări altceva. Neștiind ce să mai facă, el îi scrie o epistolă și se duce la unul din prietenii și clienții lui, care lucrează la un mare hotel, ca să-l roage să i-o traducă în franțuzește. Dar cînd să-i predea Ifigeniei scrisoarea, observă că dumneaei e însărcinată! I-ar veni mai ușor să creadă că-i el însuși însărcinat, într-atît de neverosimilă i se pare burta mare a fetei! N-ar fi rămas mai perplex nici dacă ar fi văzut niște cîini alergînd cu capul în jos, sau niște găini moarte și jupuite, ouîndu-se în panerul lui, în drum spre oraș! Împietrit de durere, nu mai e în stare de nimic. În viața lui n-a iubit pe nimeni, totdeauna s-a uitat cu dușmănie la ceilalți, închizîndu-se în trufia lui îndărătnică. Și iată că, tocmai acum, cînd credea că nutrește un sentiment pentru cineva, se înșelase amarnic!

Ifigenia își dorea aprig un copil, deși la început se temuse. Avea de mult pregătite argu-

mentele cu care înțelegea să se apere. Tatălui ei, îi va spune :

— Tu, care m-ai înmormîntat de vie în pustietatea asta, m-ai împins la acest gest deznădăjduit !

Maică-si vitrege, care avea desigur s-o jignească și să-i facă mizerii, îi va răspunde astfel :

— Nu admit nici un reproș din partea unei femei ca dumneata care ai ieșit dintr-un bordel, ca să-l urmezi pe-un nobil desfrînat, de dragul numelui său !

Iar Ismenei și Cymelei, le va reteza trufia spunîndu-le :

— Eu, barem, am cunoscut iubirea, cît despre voi, n-aveți decît să vă uscați în mîndria voastră !

Tuturor celorlalți, le va spune, cu fruntea sus :

— Totdeauna mi-am dorit un copil, nu-mi pasă de nimic altceva !

Lui Baert, ca și celorlalți mușterii, nu le va spune nimic, dar prin întreaga ei atitudine, orgolioasă și nepăsătoare, le va da a înțelege :

— Nu sînt ceea ce vă închipuiți voi, nu mă simt dezonorată, eu însămi mi-am dorit acest lucru. Dacă vreți să iasă un scandal, poftim ! Cu cît mai curînd, cu atît mai bine !

N-au decît s-o copleșească cu ocările lor ! Hai, curaj, de ce vă holbați așa la pîntecul meu rotund ? Spuneți ce aveți de spus, urlați și zbierați, ca să vă pot răspunde : Eu însămi mi-am dorit acest lucru. Iar dacă-ar mai fi să aleg, tot așa aș face ! M-ați îngropat de vie aici, dar acum voi avea măcar un copil !

Baert nu scoate un cuvînt. Iar cît despre domnul d'Hurlumont, nu observă nimic, pînă în ziua cînd nevastă-sa îl întreabă :

— Ce, nu mai ai ochi ?

Ea se bucură de toate nenorocirile ce se pot abate asupra copiilor făcuți de domnul d'Hurlumont cu primele două neveste ale sale : în felul acesta, propriii ei copii pot să apară mai reușiți, iar ea însăși se poate simți ceva mai puțin rușinată de perioada petrecută la bordel (perioadă de care soțul ei își amintește perfect !)

Pentru prima oară în viața lui furtunoasă, domnul d'Hurlumont se arată a fi calm, poate prea calm. Nici nu se mai dă jos din pat. Ifigenia, care nu bănuiește nimic, îi aduce ceaiul și iese, în tăcere. Dar de îndată ce rămîne singur în odaia lui, taică-su își toarnă rachiu în ceai, semn că și-a dat seama de situație.

Domnul d'Hurlumont a citit în romane ce anume fac părinții după o asemenea descoperire : mama plînge și se văicărește, iar tatăl vociferează, ba chiar o snopește în bătăi pe fiică. Nevastă-sa îl avertizase că Ifigenia e însărcinată : „Poftim, uite ce-a făcut scumpa ta fiică !" Domnul d'Hurlumont, care de obicei e-n stare să facă tărăboi pentru o nimica toată, stă în pat, cît se poate de calm, și bea, fără să se îmbete. Abia către seară, își dă seama că trebuie să acționeze. Drept care o cheamă pe Ifigenia, să-i aducă ceaiul.

Și începe să-i vorbească în șoaptă, cum numai femeile l-au auzit vorbind, în intimitate :

— Scumpa mea Ifigenia, mi s-a întîmplat un lucru îngrozitor. Dacă Dumnezeu m-ar fi lăsat

să aleg între nenorocirea asta şi tot ceea ce un părinte poate îndura ca boală sau suferinţă, l-aş fi rugat în genunchi : Nu, Doamne, numai asta nu ! Suferinţe, de două ori pe-atît, dar nenorocirea asta, nu ! Copila mea, adaugă el, suspinînd încetişor, dacă Dumnezeu m-ar fi lăsat să aleg între tine şi celelalte fete, i-aş fi spus : Nu, Doamne, nu-i face una ca asta tocmai Ifigeniei, primul meu copil cu Angela ! Înţelegi tu ? Nu, nu poţi înţelege, copila mea. Credeam că trecusem prin toate încercările, că sorbisem pînă în fund din cupa amărăciunilor : greşeli, nedreptăţi, umilinţe, ruşine, remuşcări, chinuri de tot felul. Iată însă că eu, care am suferit atîta, sînt lovit acum de o durere cumplită, cum n-am mai cunoscut niciodată. Suferinţele îndurate pînă acum erau un fleac pe lîngă asta. Dar tu nu poţi înţelege, la vîrsta ta, acest lucru

Domnul d'Hurlumont are cearcăne negre sub ochi. Lacrimi grele i se preling pe obraji, în ridurile adînci. Deşi pregătită, de luni de zile, să se apere de furia tatălui ei, iată că, acum, cînd îl aude murmurînd şi suspinînd, se simte dezarmată în faţa lui. Neputincioasă, înduioşată, îi răspunde la întrebări : în primul rînd, că nu există nici o speranţă să se mărite, iar în al doilea rînd, că-şi doreşte cu adevărat un copil, şi că-l va aduce pe lume.

— Dar ia spune-mi, copila mea, cine e tatăl ? o iscodeşte domnul d'Hurlumont.

— E omul care ne aduce mereu iepuri, îi răspunde Ifigenia.

— Nu se poate ! exclamă domnul d'Hurlumont şi, apucînd-o de gît, o somează să-i spună

că nu-i adevărat. Ifigenia se împiedică și cade, pierzîndu-și cunoștința.

Încă înainte de zorii zilei, domnul d'Hurlumont trezește întreaga colonie din Deps cu focurile lui de armă. Dogarul Van Aleenen, care locuiește pe aproape, îl întreabă pe vînător unde se află vînatul pe care-l urmărește cu atîta sîrg?

— Trag ca să-l fac să iasă din vizuină, îi răspunde vînătorul.

— Numai să nu iasă Houtekiet din vizuina lui!

— Ba, tocmai de asta și trag, zice domnul d'Hurlumont.

Van Aleenen nu locuia încă la Deps cînd Houtekiet îl alungase de acolo pe franțuz ca pe-un vagabond, dar își spunea că isprăvile lui Houtekiet erau exagerate de depsieni, pentru a-i impresiona pe noii veniți. Potrivit unei versiuni pe care Van Aleenen o auzise de zeci de ori, domnul d'Hurlumont l-ar fi provocat la duel pe Houtekiet, fiindcă, de! știa să tragă cu pistolul. Dar aflînd că Houtekiet e un țintaș mai grozav decît orice gentilom, — măcar că nobilii ăștia învață la școlile lor de război să mînuiască o armă — franțuzul se lăsase păgubaș...

Vecinii îl sfătuiesc pe Houtekiet să rămînă acasă, fiindcă franțuzul vrea să-l omoare, atrăgîndu-l pe cîmp. Kennedie ia chiar o bucată de hîrtie și scrie pe ea acest avertisment, pe care i-l trimite lui Houtekiet printr-un băiețaș. Cum însă Houtekiet nu știe carte, se duce la Joep, care, fiind și mai ageamiu decît el, i se adresează lui Beno Dobbelaere. Dar acesta nu poate citi, ciçă, decît slovele tipărite, așa că Houtekiet se

duce la celălalt Dobbelaere, care-i răspunde că nu mai ţine minte din şcoală decît aritmetica, nu şi alfabetul, aşa că-l trimite la Van Dambruggen. David Van Dambruggen citeşte cuvînt cu cuvînt bileţelul, ţinîndu-l la distanţă, căci altfel vede tulbure. Mulţumit, Houtekiet se întoarce la el acasă.

— Fii cu băgare de seamă ! îi şoptesc oamenii întîlniţi pe drum. Dar el se face că nici nu-i aude.

Întreaga aşezare e cuprinsă de panică. Cu toate că oamenii ţin cu Houtekiet împotriva străinului, ei simt că a cam întrecut măsura : înmormîntarea lui Petrus, fuga lui Lien, povestea cu tocilarul şi, acum, o nouă luptă pe viaţă şi pe moarte : e prea de tot ! Să fii un om liber, să-l sfidezi pe pastor şi pe domnul conte, să trăieşti cu fruntea sus, mă rog, toate sînt bune, dar ce rost are o nouă luptă ? Şi apoi, dacă Jan e răpus, ce se va alege din Deps ? Iar dacă moare celălalt, ce soartă îl aşteaptă pe Jan ? Oricum, lupta nu se poate sfîrşi fără vărsare de sînge. De aceea îl imploră pe Houtekiet să se adăpostească la ei şi să aştepte pînă va trece primejdia : franţuzul o să se lase păgubaş, în cele din urmă.

Dar lui Houtekiet nu-i pasă de nimic. Poate că dacă Lien ar fi acasă şi i-ar vorbi... Sau poate dacă Liza... deşi, dacă e cineva care doreşte să-l vadă ciuruit de gloanţe, e tocmai Liza. Nu, chiar părăsit de Lien, n-o va lua lîngă el pe Liza. Şi apoi, Houtekiet e scîrbit de toţi şi de toate, de ce nu s-ar bate din nou, pentru ultima oară ?

Ajuns la el acasă, îşi ia puşca — o armă bună, de vreme ce-i aparţinuse domnului d'Hurlumont. Degeaba încearcă ţigăncuşa să-l oprească, agăţîn-

du-se de gîtul lui şi sclifosindu-se. Houtekiet o împinge cît colo şi-i dă la o parte şi pe copiii mai măricei, care ar dori să-l însoţească pe tăticul lor, ca să vadă cum trage cu puşca.

Din ograda lui Joep pînă-n Uliţa Nisipului şi pînă la Hanul Poştei, zeci de ochi vor putea urmări, prin ferestre, duelul, faimosul duel pe care domnul d'Hurlumont îl tot amînase. Houtekiet îşi agaţă pălăria în vîrful unei bîte, pe care-o ridică deasupra tufişurilor. D'Hurlumont trage, din spatele unui copăcel. Deodată, pălăria răsare undeva, mult mai departe, spre stînga. Două focuri de armă! Houtekiet se ridică, făcînd parcă semne cu mîna, apoi se lasă brusc la pămînt, căci franţuzul îşi încarcă repede arma. De trei ori a tras pînă acum, dar degeaba. Să fie oare la mijloc vreun şiretlic? Îşi bate oare joc de el? Sau caută cumva moartea cu tot dinadinsul? Comportarea adversarului său i se pare bizară domnului d'Hurlumont. Începe să-i fie frică; da, se teme că ar putea fi surprins pe la spate, căci Houtekiet aleargă prin tufişuri ca un iepure şi se apropie din ce în ce mai mult. Francezul ar fi dispus să cadă şi el în luptă, odată cu adversarul, dar să fie surprins astfel, să moară nerăzbunat? A, nu, Dumnezeule, numai asta, nu!

Domnul d'Hurlumont ar fi vrut să se roage, dar era prea tîrziu. Houtekiet ţîşni dintr-un tufiş, drept în faţa lui şi-i trase un glonte între ochi, înainte ca franţuzul să fi avut răgazul de a ţinti. Încă un cadavru pentru Liza...

Către seară, cadavrul fu găsit de surugiii lui d'Hurlumont, însoţiţi de fiicele sale mai mari,

nu însă şi de Ifigenia. Nimeni din Deps nu fu în stare să le dea vreo explicaţie în privinţa celor întîmplate, deşi îl văzuseră cu toţii pe franţuz, în dimineaţa aceea, vînînd. Van Aleenen, dogarul, îşi amintea chiar că-i spusese : „Frumoasă zi, domnule d'Hurlumont, numai bună pentru vînătoare !" Iar franţuzul îi răspunsese : „Aşa e !" După care, o pornise înspre apus. Nimeni nu-i dăduse vreo atenţie, în orice caz, nimeni nu-l mai văzuse, de pe la orele zece, unsprezece sau douăsprezece. Absolut nimeni.

Cînd îşi făcu apariţia contele, însoţit de nişte domni şi de cîţiva jandarmi, depsienii repetară, se înţelege, ceea ce mai spuseseră şi pînă atunci. Numai dogarul, fiind rugat insistent să-şi amintească totul în amănunt, izbuti să furnizeze un detaliu nou. Şi anume, că domnul d'Hurlumont nu-i spusese numai „Aşa e !", ci ţinuse să adauge : „Mai ales că toată săptămîna a fost o vreme infectă"...

— Altceva n-a mai spus ? îl iscodiră domnii.

— Nu, domnilor, nimic altceva.

— Şi nu ţi-a pomenit de...

— Nu, domnilor, nu !

Oamenii nu se bucurau de acest omor. Erau, dimpotrivă, îngroziţi, iar admiraţia pe care le-o inspira Houtekiet era amestecată cu teamă. Dar în clipa cînd apăruseră anchetatorii, dăduseră uitării toate aceste sentimente fiindcă oamenii legii reprezentau tot ceea ce depsienii urau şi sfidau. De aceea, adoptară, cu toţii, aceeaşi atitudine : să pretindă că nu ştiu nimic. Şi asta, fără să se fi vorbit între ei. Da, îl văzuseră pe domnul

d'Hurlumont în dimineaţa acelei zile, însă de pe la orele zece, unsprezece sau douăsprezece, nu-l mai zăriseră. Îşi băteau joc de anchetatori, mintindu-i fără să clipească din ochi. Faptul că domnul d'Hurlumont fusese doborît cu un glonţ de puşcă, spuneau ei, era o dovadă limpede a nevinovăţiei lor, fiindcă nimeni din Deps nu poseda o armă.

Anchetatorii refuzară să creadă că Houtekiet nu se folosise de o puşcă, şi-i întrebară pe copiii lui, unde anume şi-a ascuns tăticul lor arma. Copiii scuturară din umeri.

— Tăticul vostru are totuşi o puşcă, nu-i aşa?

Copiii scuturară din umeri, încă o dată.

— Bine, dar atunci cum vînează tăticul vostru atîţia iepuri?

Copiii arătară spre mînuţele lor murdare: adică tăticul prindea iepurii cu mîna...

— Nu vă vine a crede? întrebă Houtekiet.

Şi porni cu paşi siguri spre un tufiş, de unde se întoarse în curînd cu un iepuroi zbătîndu-i-se în mîini. Anchetatorii ar fi vrut să se aleagă măcar cu iepurele, dar Houtekiet îi dădu drumul, chiar sub nasul lor.

Administratorul depuse şi el mărturie, spunînd că Houtekiet îi căutase încă de la început nod în papură domnului d'Hurlumont; dar, temîndu-se parcă de riscurile unei depoziţii formale în faţa unui tribunal, îi rugă pe anchetatori să-i interogheze pe membrii familiei răposatului, care ştiau desigur mai multe în legătură cu acest subiect. E adevărat că membrii familiei d'Hurlumont ştiau cîte ceva, dar dintr-un trecut mai îndepărtat. Ifigenia credea chiar că întîmplarea aceea fusese

uitată cu totul, fiindcă între timp Houtekiet venise de multe ori la ei acasă, cu cîte un iepure, iar domnul d'Hurlumont nu spusese niciodată nimic.

Luat din nou la întrebări, Houtekiet recunoscu faptul că între el şi domnul d'Hurlumont avusese loc mai demult o ceartă, însă aceasta fusese dată uitării : în orice caz, de cîte ori venise cu cîte un iepure la domnul d'Hurlumont, acesta nu-i pomenise nimic despre gîlceava aceea.

Anchetatorii ar fi vrut să-l închidă în temniţă, dar nu puteau dovedi că Houtekiet poseda o armă şi că fusese plecat de-acasă în dimineaţa omorului. Şi apoi, membrii familiei domnului d'Hurlumont nu păreau prea afectaţi de moartea acestuia. Ia să-i ancheteze şi pe ei, îşi spuseră oamenii legii. O chemară mai întîi pe Madame d'Hurlumont. Ea păli la auzul întrebărilor puse de anchetatori : era ca şi cum i le-ar fi pus însuşi răposatul !

— Domnilor, se apără ea, dar v-aţi gîndit că o sinucidere n-ar fi exclusă ? În ultima vreme, soţul meu era abătut, din pricina... ei bine, da, din pricina fiicei sale mai mari ; cred că aţi observat starea ei...

Anchetatorii o întrebară pe cine anume bănuieşte că ar fi putut s-o lase grea pe Ifigenia. După ce rămase pe gînduri cîteva clipe, doamna d'Hurlumont le răspunse că-l bănuieşte pe Baert : nu putea să-i atribuie fiicei sale vitrege o relaţie cu un bărbat de condiţie mai joasă...

Anchetatorii îl chemară aşadar pe Nard Baert şi-i cerură să precizeze unde anume se afla în dimineaţa crimei.

— La piață ! răspunse cărăușul, rîzînd cam galben.

— Poți dovedi ? îl întrebă contele.

— Da' ce, matale sînteți judecător ? Cu ce drept îmi puneți întrebări și mă bănuiți pe mine de un omor pe care poate că l-ați săvîrșit chiar matale, ia dovediți că nu !

— *Voulez-vous bien vous taire*[1], îl repezi șeful anchetatorilor, dar Baert nu se lăsă :

— Primesc să răspund la orice întrebare pusă de un om care are dreptul să pună întrebări, dar nu primesc să mi se spună că-s un ucigaș !

Da, fusese în piață în dimineața aceea, stătuse de vorbă cu cutare, plecase la ora cutare, se oprise pe drum în cîteva locuri și se întorsese la Deps taman la amiază.

— Dar matale, unde ați fost ? încheie Baert, adresîndu-se brusc contelui.

— Potolește-te, domnule, potolește-te ! îi spuse anchetatorul. Vorbește-ne despre relațiile dumitale cu fiica mai mare a domnului d'Hurlumont.

Anchetatorul avea să regrete această întrebare. Baert fu cît pe aci să sară la bătaie ; în orice caz, îi ceru să-și retragă cuvintele, iar cînd pricepu că nu putea fi vorba de așa ceva, începu să-i înjure pe anchetatori.

— Sînteți niște nătărăi și niște trîntori ! Fiindcă nu sînteți în stare să-l găsiți pe vinovat, vă legați de niște oameni cinstiți !

În zadar îl amenințară anchetatorii cu arestarea — Baert continuă să vocifereze, pînă cînd fu dat afară din clădirea unde avea loc ancheta.

---

[1] Fă bine și taci ! (fr.)

Ifigenia, chemată la interogatoriu după plecarea lui Baert, răspunse că nu acesta era tatăl copilului ei .

— Atunci cine ?

Ifigenia nu răspunse : n-avea de gînd să-l dea în vileag pe tatăl copilului ei.

Anchetatorul îi vorbi cu blîndeţe şi chiar cu afecţiune :

— Îmi dau seama că e o întrebare delicată, dar trebuie s-o pun, deoarece răspunsul la această întrebare ar putea lămuri...

Ifigenia îl întrerupse :

— N-ar putea lămuri nimic, fiindcă nici papà nu ştia despre cine era vorba !

— Bine, dar tatăl copilului ştia măcar cine era tatăl dumitale, nu-i aşa ?

Ifigenia îi aruncă o privire amuzată comisarului.

— Nu vă daţi seama, domnule comisar, că tatăl copilului meu n-ar fi putut să-l omoare pe papà înainte de a-i cunoaşte reacţia ? Pentru ce să-l fi omorît ? Din dragoste pentru mine ? Sau pentru bunul renume al copilului ?

Doamna d'Hurlumont fu din nou convocată.

— Soţul dumneavoastră ştia sau nu cine era tatăl copilului ?

— Nu ştia. Chiar în ajun, mă întrebase ce cred, după ce stătuse de vorbă cu Ifigenia.

— De ce fiica dumneavoastră vitregă nu voia să-i destăinuie nici măcar tatălui ei numele persoanei ?

— Pentru că-şi dorea un copil, şi nu-i mai păsa de nimic altceva !

Răspunsul era cît se poate de mulţumitor,

Baert nu înţelegea să-şi ţină gura. Musai să le povestească depsienilor cum îi pusese la punct pe domnii aceia ! Nu, n-ar fi fost în stare să-şi ţină gura nici măcar în faţa regelui, sau a Papei, necum în faţa acestor domni ! Autorităţile nu-l puteau intimida. Drept care, îi spusese contelui tot ce-avea pe suflet.

Printre cei ce-l ascultau, rîzînd, pe Baert, se afla şi Houtekiet, mult-hulitul şi mult-iubitul nostru Houtekiet. El, însă, tăcea, iar tăcerea asta a lui li se părea de-a dreptul sublimă. Un simbol al invulnerabilităţii sale. Oamenii nu bănuiau că el se gîndea la Lien.

Într-o seară, văzînd că Lien tot nu se arată, îi şopti ţigăncuşei :

— Hai, vino-ncoace !

Nu trecuse nici o lună de la omor, cînd Houtekiet se duse din nou la Ifigenia, cu un iepure. Ea se temuse că Houtekiet nu se va mai întoarce niciodată, dar cînd acesta veni şi o privi stăruitor, Ifigenia se simţi năpădită de fiori de groază.

— Nu, nu ! scînci ea.

Houtekiet îi spuse, în şoaptă, că n-avusese încotro : ori el ori eu ! Altă cale nu putea fi.

În cărţile sfinte stă scris că o fiică îşi iubeşte bărbatul mai mult decît părinţii : cumplit adevăr !

Fără să-l privească, Ifigenia îi apucă mîna şi i-o strînse tare la piept, suspinînd. Houtekiet încercă s-o ogoiască. Deşi nu înţelegea deloc firea femeilor, recunoştea că dragostea există.

O, cărturarilor, voi ne-aţi învăţat că omenirea a fost mîntuită prin iubirea lui Cristos. Iar voi, cronicarilor, ne-aţi învăţat că atîţia cavaleri sîn-

geroşi şi-au putut ispăşi păcatele grele, datorită unor fecioare milostive. Nu cumva e vrednic de iertare şi aprigul păgîn Jan Houtekiet, prin iubirea pe care a inspirat-o, în chip atît de inexplicabil, Ifigeniei d'Hurlumont ?

13

Pe vremea aceea, ţiganii mai cutreierau satele, cu cîte un urs pe care-l puneau să ţopăie. Houtekiet cumpără de la ei un astfel de urs şi-l aduse, în lanţuri şi cu botniţă, la Deps, de parcă ar fi fost doar un dulău. Îi înjghebă o cuşcă. Încetase să se mai ducă pe cîmp sau măcar la moara lui de apă, ca să se poată ocupa toată ziua de urs, căruia avea să-i scoată grabnic lanţurile şi botniţa. Copiii se obişnuiră curînd cu animalul acela tînăr şi uriaş.

Houtekiet continua să se gîndească la Lien ; îi mai acorda un răgaz, după care, era hotărît să plece din Deps. Avea sentimentul că era făcut dintr-o altă plămadă decît ceilalţi oameni. Cît despre urs, ei bine, îl putea slobozi !

Nimeni nu îndrăznea să se apropie de casa lui Houtekiet, ceea ce nu-i displăcea defel.

Dar omul se obişnuieşte cu orice. Încetul cu încetul, cîte unii se încumetară să-l viziteze, seara mai ales. La ora aceea Houtekiet se lua la trîntă cu ursul, apoi îl strîngea în braţe, cu un gest tandru, care le tulbura pe femei.

— Dacă ai fi la fel de drăgăstos şi cu noi, femeile, te-am iubi şi mai mult ! îi spuse Liza într-o zi.

Dar lui Houtekiet i-era totuna dacă Liza îl iubea sau nu ; măcar să fi fost Ifigenia... Oamenii nu-şi dădeau seama că el suferă, dacă se poate numi suferinţă ciudata lui stare sufletească din acele zile. De arătat, nu arăta însă nici tulburat, nici mîhnit.

O nouă ameninţare a Lizei îl făcu să-şi amîne încă o dată plecarea. De data asta, Liza risca totul ; pregătindu-şi îndelung pledoaria, îşi alese momentul şi locul cele mai potrivite pentru a-i vorbi :

— Uite ce e, Jan, pînă acum n-am vorbit niciodată serios cu tine, dar acum o fac, iar tu trebuie să mă asculţi. N-ai decît să i-o spui şi lui Lien. Află că n-am vrut niciodată să-i iau locul, din dragoste pentru tine. Da, ţi-o jur ! N-am vrut să-i iau locul, fiindcă îmi închipuiam că Lien te iubeşte la fel de mult ca şi mine, şi că sînteţi fericiţi împreună. Aşa sînt femeile, Jan, cînd iubesc. Dar o femeie care iubeşte cu adevărat nu poate rămîne atîta vreme departe de bărbatul iubit. De aceea îţi vorbesc eu acum împotriva prietenei mele celei mai bune, şi-ţi spun : Jan, destul ai suferit, — haide, nu mai tăgădui ! Ai crezut că ea e femeia visurilor tale şi nu vrei să recunoşti că te-ai înşelat. E o grea lovitură pentru tine ! O, cîţi ani te-am aşteptat ! Acum, însă, nu mai vreau să te văd că suferi, de aceea vin să-ţi aduc dragostea de care ai fost lipsit în propria-ţi casă !

Dar Houtekiet nu se mai lăsa aşa de lesne îmbrobodit de vorbele mari ale femeilor — doar pe Ifigenia o mai credea, însă ea nici nu folosea vorbe mari. Da, femeile se pricep să vorbească, dar pe el, unul, nu-l puteau păcăli... Mai jignită decît

oricînd, Liza începu să facă aluzii răutăcioase la pădurar și la domnul d'Hurlumont...

— Cum adică, izbucni el. Ce vrei să spui ?

Apoi, văzînd că ea refuză să-i dea vreo explicație, o întrebă :

— Vrei să spui că mă vei da în vileag ?

— A, nu, Jan !

— De fapt, n-ai decît s-o faci. Și nu uita să le spui că mă pot găsi la mine acasă, oricînd doresc ! Tocmai de aia n-am plecat pînă acum, ca să-i aștept...

Așa era Houtekiet : nu se temea de loc de oamenii legii și de întrebările lor. Era mai aprig decît oricînd. Și ar fi fost în stare să înfrunte moartea și mai pieptiș decît îl înfruntase pe d'Hurlumont.

Între timp, Lien îi ajuta pe Busschops și pe tînăra lui nevastă la tăiatul sfeclei pentru hrana vitelor. Lien era primită și în casă. De vreme ce Houtekiet își luase o altă femeie, ce rost ar fi avut ca Lien să rămînă, mai ales că nici nu era măritată cu el ?

Ori de cîte ori venea vorba despre omor, îl scoteau basma curată pe Houtekiet.

— E cît se poate de limpede, spunea Busschops. Franțuzul ăla stătea în drumul cuiva...

Lien, care dorise de o mie de ori moartea țigăncușei, nu se gîndise niciodată că ar putea s-o omoare cu mîna ei, pentru că-i stătea în drum. Ideea îi veni, totuși, într-o noapte, iar în noaptea următoare, se și duse s-o pună în aplicare. La Deps, chiar în zilele noastre, oricine poate deschide ușa oricui, la orice oră din zi sau din noapte, fiindcă la noi nu se fură. Ei bine, ușa casei lui

Houtekiet nici măcar nu trebuia să fie deschisă, deoarece, obișnuit cum era să doarmă sub cerul liber, el nu putea dormi decît în pielea goală și cu ferestrele și ușile larg deschise ; altminteri, zicea el, s-ar fi înăbușit. Numai că era mult mai ușor să tai cu ferăstrăul o ușă închisă, fără să fii auzit, decît să treci pragul ușii deschise a lui Houtekiet, fără ca el să se trezească. Recunoscînd-o pe Lien, el zîmbi pe întuneric și o lăsă să se apropie.

— A, iată-te ! rosti în clipa cînd Lien ridica în aer cuțitul, ca s-o taie în bucățele mai mici decît tăiase deunăzi sfecla, pe țigăncușa care dormea lîngă el.

Și, sărind din pat, Houtekiet îi smulse din mînă cuțitul și o trînti pe podea. Urmă o luptă veselă, veselă pentru el, căci era bucuros s-o vadă apărînd astfel, în puterea nopții ; și apoi, ce poate fi mai caraghios decît o femeie cu cuțitul în mînă ? Iată însă că Lien nu se lasă ! Houtekiet își simte deodată nasul prins între dinții ei și abia și-l poate desprinde. După ce-i trage o bătaie zdravănă, o dezbracă și o trîntește pe pat, în locul încă destul de cald, părăsit în grabă de țigăncușă. Lien nu mai contenește cu înjurăturile la adresa lui, dar Houtekiet e fericit și nu scoate un cuvînt. De fapt, și Lien e fericită că se află din nou alături de el.

A doua zi dimineața, Houtekiet o găsi pe țigăncușă ascunsă ca un șoarece înapoia unei stive de lemne. Ea îl întrebă, speriată, dacă Lien n-o va ucide. Houtekiet nu șovăi nici o clipă în privința hotărîrii pe care se cuvenea s-o ia, și nici țigăncușa nu înțelese să se opună : el o duse la Liza.

— A, credeai c-o să mă umilești aducîndu-mi-o pe păduchioasa asta ? exclamă Liza. Ei bine, sînt foarte bucuroasă că mi-ai adus-o.

Și, așezîndu-se la masă, începu să-i dea ordine țigăncușei, care se arătă cît se poate de recunoscătoare, ba chiar fericită.

— Ascultă la mine, îi spuse Houtekiet lui Lien, în seara zilei următoare. Să știi că dacă mai încerci să fugi de-acasă, o pățești ! O să dau foc casei, cu tot ce se găsește în ea, și o să fug cu ursul meu ! Să fii mulțumită că n-am făcut-o pînă acum !

După o zi petrecută acasă, lîngă copilași, Lien se simte în culmea fericirii. Ea își dă seama că Houtekiet o iubește la fel de mult ca mai înainte, că a iubit-o întotdeauna, chiar dacă i-au plăcut și alte femei. Așa e el, nu e chip să-l schimbi, fiindcă nici nu pricepe că n-ar avea voie să săvîrșească unele lucruri.

— Să fii mulțumit că m-am întors, îi spune ea, fiindcă de două ori era cît pe-aci să mă spînzur.

— Lasă-mi barba în pace ! mîrîie el. M-am săturat de toate comediile astea ! Dac-aș fi știut, nici nu te-aș fi atins vreodată. Sînt atîtea femei care-și cresc singure copiii ! E musai să fii lîngă mine, ca să ți-i crești pe ai tăi ?

— Uite ce e, Jan, eu nu pot altfel ! Îmi dai voie să-mi încălzesc picioarele lîngă ale tale ? Mi-e frig...

— Îți dau voie, îi răspunde Houtekiet.

Lien se înghesuie în el, pînă cînd îl împinge pe partea dreaptă. Așa au dormit ani de-a rîndul, astfel încît totul reintră în normal. Houtekiet se

simte atît de fericit, încît s-ar scula și s-ar duce la vreo muiere. Dar Lien, lipită de trupul lui, îi vorbește întruna, ca și cum odată cu căldura acestui trup, și-ar fi regăsit și gîndurile.

— Dacă n-ai alerga după toate fustele, ai fi cel mai bun bărbat din lume, îi spune. Zău, Jan, eu te iubesc la fel de mult ca atunci, între bălării, mai ții minte ? Deși m-ai făcut să sufăr atîta, ți-am iertat totul, să știi. Numai pofta asta de femei, Jan, ar fi mai bine să te dezveți de ea !

— Dacă ții morțiș să vorbești, îi răspunde el, vorbește de lucrurile pe care le pricepi, altminteri taci din gură !

— Bine, Jan, dar de ce o faci ? Uite, eu, una nu umblu cu alți bărbați.

— Ești tu bărbat ? o întreabă Houtekiet.

— Cred că nu...

— Atunci, taci și dormi !

14

Orice ar pretinde contele în predicile pe care le ține micii sale contese pentru a-i împărtăși propria-i înțelepciune meschină, situația copiilor domnului d'Hurlumont nu e mai bună acum, cînd nu mai au sub ochi exemplul rău al tatălui lor. Dimpotrivă, exemplul acesta îi făcuse să se arate mai cuminți și mai sfioși decît erau în realitate. Bunăoară, fetele, care nu-l însoțeau niciodată în escapadele lui la oraș, pentru a nu-i oferi pretextul de care avea nevoie ca să-și facă de cap, au ajuns acum să-și ia cîte o zi „liberă". Domnul d'Hurlumont izbutea rareori să le înduplece să

coboare în sala de mese, ca să bea un păhărel împreună cu amicii săi. Acum, ele nu se mai urnesc de-acolo, ore întregi, și s-au obișnuit să și bea ! Cine să le împiedice ? În orice caz, nu mama lor. Cînd aceasta îndrăznește să le ceară socoteală, ele îi închid grabnic gura :

— Ia spune, mamă, ce meserie aveai înainte de a te mărita cu papà ?

Numai Ifigenia are curajul să le amintească surorilor ei că, pînă nu demult, ele refuzau orice contact cu oamenii de rînd pe care tatăl lor îi primea bucuros, și cu care au ajuns să fie mai familiare decît a fost vreodată ea însăși, pe vremea cînd se ocupa, singură, de mușteriii hanului. Dar surorile îi răspund Ifigeniei că, la urma urmei, ele îi țin la oarecare distanță pe mușterii, spre deosebire de altele, care au ajuns să fie foarte intime cu unii dintre ei... Deși lovită din plin, Ifigenia nu le lasă să-i insulte iubitul, dar nu le poate împiedica să-și facă de cap. Ele nu mai au pic de rușine !

Ismena, Cymela și chiar una din fiicele mai mici, se poartă cu mușteriii cu o dezinvoltură ce-o scoate din sărite pe Ifigenia. Pe de altă parte, relațiile dintre ea și maică-sa vitregă rămîn încordate, deși e o încordare greu de definit. Într-o bună zi, doamna d'Hurlumont nu se mai poate stăpîni și-i spune : „Ești o păcătoasă !" Atunci, Ifigenia îi amintește, de față cu toți copiii, de un anumit trecut... Din fericire, copiii nu înțeleg aluzia. Și, oricum, ei țin cu mama lor și refuză să se alieze cu Ifigenia. Acum, cînd tatăl lor nu mai este în viață, nimic nu-i mai poate ține în frîu. Familia, altădată unită prin însăși opoziția aproa-

pe unanimă față de autoritatea lui, și față de comportarea lui scandaloasă, începe să se dezagrege.

Iată de ce Baert se arată grăbit să-și atingă scopul. Numai că o casă, o crescătorie de păsări și un magazin nu pot fi construite peste noapte. Pînă una alta, Baert își îndreaptă privirile asupra surorilor Ifigeniei, dar amabilitățile acestor fățarnice o lasă rece pe Ifigenia. Dacă ar fi fost cu adevărat o stricată, cum și-o închipuise el, în mintea lui de flamand, i-ar fi cedat numaidecît. Ea, însă, se ține mîndră. Baert mai observă că ea continuă să fie o hangiță la fel de bună ca mai înainte, ceea ce-l face să-i prețuiască din nou priceperea în afaceri. Baert nu-i un sentimental, dealtfel nici n-are timp pentru așa ceva. Un om de afaceri nu se poate ocupa de asemenea fleacuri. Pe nesimțite, Baert capătă convingerea că o fată atît de sîrguincioasă ca Ifigenia, nu poate să fie o tîrfă. Și apoi, unde-i este ibovnicul? A, nu, de bună seamă că fusese victima unui agresor, care o luase prin surprindere... Și, la urma urmelor, preferă unei fecioare idioate și leneșe, o fată bine-crescută, talentată, cu educație franțuzească, chiar dacă a fost batjocorită de un bărbat! Și mai e ceva, ceva și mai important: în fond, n-ar trebui oare să fie recunoscător acestui viol, pentru că i-a oferit o șansă la care nici nu visase pînă atunci? La el în sat, poate că n-ar fi fost în stare să înfrunte batjocura oamenilor, dar la Deps n-ar îndrăzni nimeni să arunce cu pietre în el și să-i conteste calitatea de tată al viitorului copil. S-ar putea ca domnii de la tribunal să deschidă o nouă anchetă, dar Baert are un alibi perfect, așa că nu-i pasă. Oricum, Baert începe să creadă

că Ifigenia nu mai e chiar atît de nepăsătoare față de el. Și nu se înșeală.

Ismena și Cymela, în schimb, se rățoiesc la el, cînd îndrăznește să le reproșeze o politețe excesivă față de muștereiii mai eleganți. Baert nu scapă nici un prilej pentru a le expune unul din numeroasele sale principii, și anume, că, în afaceri, trebuie să fii totdeauna corect, dar niciodată prea familiar cu clienții. Corectitudinea naște încredere, pe cînd amabilitățile excesive trezesc suspiciuni etc., etc. Ifigenia e atentă cu el, pentru a-l face să uite deziluzia pe care i-o pricinuise, dar și ca să le arate surorilor ei că, pentru ea, un muștereiu rămîne un muștereiu. Plin de speranță, Baert începe să prindă curaj.

Într-o bună zi, se pomenește singur cu Ifigenia. Căruța e încărcată iar cîinii latră, nerăbdători s-o pornească la drum. Stînd la fereastră cu spatele la Baert, Ifigenia îi spune să mai aștepte o jumătate de ceas, fiindcă a început să plouă. Baert se apropie de ea și-i cuprinde umerii, cu mîinile parcă electrizate. Ifigenia se smulge din strînsoarea lor, dar nu brusc, nu, ci mînată doar de dorința de a-i face loc lîngă ea : pesemne că nu o fi înțeles gestul lui, își spune Baert, derutat de atitudinea ei, totuși cît se poate de firească și prietenoasă.

Ia s-o pun la încercare cu banii, se gîndește Baert. Pentru el, banul reprezintă proba hotărîtoare, mai ales că Ifigenia cunoaște valoarea banului la fel de bine cum o cunoaște el însuși. Zis și făcut : într-o seară, el îi achită nota de plată săptămînală. Ca să-i dea restul, Ifigenia trebuie

să urce la etaj, unde își ține banii. El, însă, îi spune, oprind-o la piciorul scării, că ar fi mai bine să încheie socotelile printr-o sărutare, una singură. E drept că sărutarea asta l-ar costa scump, dar n-are a face. Ifigenia îi răspunde, însă, rîzînd, că afacerile sînt afaceri și se duce să caute banii.

Încurajat de acest răspuns, Baert își recitește scrisoarea. Ideea că „afacerile sînt afaceri" ar putea să însemne : sînt dispusă să discut despre sărutări cu dumneata, însă nu în legătură cu socotelile. Baert scoate din buzunar scrisoarea, mototolită și ruptă pe la colțuri, — și o transcrie pe o hîrtie curată. O transcrie cuvînt cu cuvînt, întocmai cum o concepuse, adică adresată unei tinere fecioare.

După o primă lectură a scrisorii, Ifigenia se întreabă dacă Baert încă n-a observat ceea ce sare în ochii tuturor, de la o vreme. Ciudat om ! își spune. Poate că, în ochii lui, faptul că a rămas gravidă nici nu e ceva rușinos; dar atunci i-ar fi spus-o, fiindcă nu obișnuiește să-și ascundă părerile, dimpotrivă, și le spune pe șleau. Din acest punct de vedere, e un țăran sadea. Faptul că nu-i reproșează „păcatul" săvîrșit, ar putea să însemne că nici nu-l consideră un păcat. Oricum, ar putea măcar să-i spună ce crede, există destule cuvinte pentru asta...

În sinea ei, Ifigenia răspunde afirmativ la cererea lui Baert. De cînd cu moartea tatălui ei, fiecare își face de cap aici, astfel încît n-ar mai avea rost să rămînă în casă după nașterea copilului. Și apoi, se gîndește că nu va găsi un bărbat mai bun decît Baert. Fiind înzestrată cu

simțul afacerilor, ea știe că situația lui Baert e sănătoasă din punct de vedere comercial. Oricît ar bîrfi-o surorile ei, Ifigenia își dă seama că, împreună cu Baert, va putea ajunge mai departe decît ar putea vreodată ajunge ele, tot învîrtindu-se în jurul acelor domnișori sclivisiți.

De vreme ce Baert îi admiră atît de mult ușurința cu care scrie, Ifigenia se hotărăște să-i comunice prin scris consimțămîntul — dar cum să o facă? Ar putea oare să-i scrie: „Accept, dar să știi că sînt însărcinată"? Sau: „Înainte de a-ți da un răspuns definitiv, aș dori să aflu dacă știi că sînt însărcinată, și să-ți cunosc părerea". Căci dacă, cumva n-a observat... Doar e atît de naiv!

La a treia lectură, Ifigenia descoperă expresia „belle et pure", — așa o găsește Baert: frumoasă și neprihănită!

Baert, care știe doar franceza precupeților, n-ar fi cutezat să schimbe nici o virgulă din textul scrisorii; de aceea, a transcris și cuvîntul „pure", fără să se gîndească la noima lui. Dealtfel, cu cît mai multe cuvinte pui în asemenea scrisori, cu atît mai emoționante devin.

Pentru moment, Ifigenia nu se simte în stare să scrie. Dacă Baert i-a confirmat atît de limpede convingerea lui că e „frumoasă și neprihănită", ce rost ar avea să i-o spulbere ea însăși?

Văzînd că scrisoarea lui rămîne fără răspuns, Baert începe s-o ocolească pe Ifigenia, de teama unei discuții. Dar, ca s-o ocolească, e nevoit să se poarte ciudat, bunăoară să se depărteze

brusc, de îndată ce-o zăreşte pe aproape, sau chiar să o ia la sănătoasa. Alteori, pleacă pretextînd că mai are nişte drumuri de făcut, sau că trebuie să se ducă la culcare devreme, şi atunci, le roagă pe surorile Ifigeniei să-i facă socoteala.

— Nu-i treaba noastră să facem socotelile, îi răspund ele.

— Ştiu, ştiu, bîiguie Baert.

Şi le roagă să-i ceară Ifigeniei să-i pregătească nota de plată, pentru mai tîrziu. Ifigenia ar vrea să se apropie de el şi să-i vorbească, fiindcă preferă să stea de vorbă, decît să scrie o scrisoare.

În fiece zi, la amiază, Baert se întoarce cu căruţa lui în grajd; ai crede că pereţii se vor nărui, iar roţile se vor desprinde, într-atît de repede aleargă cîinii. Dar ei se opresc taman la timp, şi nu se întîmplă nimic. Tocmai în grajdul acela, unde Houtekiet venea cîndva să jupoaie iepurii, îi va vorbi Ifigenia despre scrisoare; sau, mai degrabă, îl va întreba pe Baert dacă starea ei nu-l sperie. Iat-o aşadar, punîndu-i întrebarea, pe un ton cît se poate de calm, fără să-şi plece privirea. El îi răspunde că starea ei nu-l sperie cîtuşi de puţin. Totuşi, dacă ea ar binevoi să-i spună cine e ticălosul care a îndrăznit să abuzeze de dînsa, el s-ar duce numai-decît şi...

Surîzînd, Ifigenia îi spune că ea însăşi şi-a dorit copilul şi că n-a abuzat nimeni de ea, aşa că nu-i poate dezvălui numele... Un altul ar fi salutat-o din mers, la auzul unor astfel de vorbe, dar Baert, impresionat de dîrzenia Ifigeniei, consimte să nu-i mai ceară numele „făptaşului".

După cele întîmplate cu tatăl ei, Ifigenia nu te va trăda a doua oară, o, Jan Houtekiet!

Baert își primește, în schimb, cea dintîi sărutare.

— Mîine începem să construim casa! exclamă el, în culmea fericirii. Ifigenia se gîndește în sinea ei la Jan Houtekiet: chiar în grajdul acesta, unde el nu mai vine și nu va mai veni, s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Oare negustorul ăsta, care i-a dat o sărutare grăbită, știe pe cine anume e chemat să înlocuiască? Culcîndu-se în claia de fîn, își spune, cu amărăciune, că va trebui să i se dea unui bărbat pe care nu-l iubește. Ceea ce fusese un păcat, cu Houtekiet, va deveni obligație matrimonială, cu Baert. Sărutarea pe care i-a dat-o acesta i se pare adevăratul păcat... Ifigenia ar vrea să renunțe la măritiș, dar se gîndește că, după dragostea vinovată ce i-a mistuit sufletul și trupul, ar fi poate mai bine să se mărite. Ce să facă? Ia să-l întrebe pe calul acesta, care fusese martor la dragostea dintre ea și Houtekiet. Dezmierdîndu-l, începe să-i șoptească la ureche:

— Pe cine să aleg? Pe Jan sau pe Nard?

15

Populația Deps-ului a sporit cu încă o familie — familia lui Nard Baert, căci la numai opt zile după căsătorie, acesta s-a și pomenit cu un copil. Copilul era un mic Houtekiet, dar Baert era prea amețit de euforia lunii de miere ca să observe asemănarea. Și apoi, nu-l interesa altce-

va decît negotul, încît trăgea nădejde că va putea folosi blazonul familiei d'Hurlumont pe facturile şi scrisorile sale de afaceri, cu toate că n-avea nici un drept la acest blazon.

Văzînd că şi următorul copil e tot un mic Houtekiet, Baert avea să se supună acestei legi depsiene. Nu însă înainte de a o întreba pe Ifigenia dacă între ea şi Jan „mai e ceva". Ifigenia avea să-i răspundă, calm, că nu mai era nimic. Bine, dar ştiu că Houtekiet mai vine pe-aici, atunci cînd sînt plecat la Bruxelles, stărui Baert. E adevărat, recunoscu ea, dar dacă ai ceva împotrivă n-ai decît să i-o spui chiar lui Jan...

Între ea şi Baert exista doar un contract de căsătorie, ale cărui obligaţii şi le îndeplinea corect; de dragoste, însă, nu putea fi vorba. Baert nici nu ştia ce înseamnă dragostea, deşi îşi închipuia că ştie mai multe decît alţii. Pe scurt, Baert şi Ifigenia alcătuiau un cuplu perfect. Lui Baert nici nu i-ar fi venit să creadă dacă Ifigenia i-ar fi mărturisit tot ce nu-i acorda, nu pentru că l-ar fi refuzat, ci pur şi simplu pentru că el nici nu concepea să-i ceară. Minciunile pe care ea i le spunea pentru a-şi salva dragostea nu-l atingeau cîtuşi de puţin. Baert avea tot ce-şi dorea, altceva nu-l interesa.

Cu încetul, însă, începu să nutrească unele bănuieli, iar bănuielile se transformară curînd într-un fel de certitudine, şi Baert sfîrşi prin a nu mai vorbi despre acest subiect. Aşa fusese totdeauna, de fapt, ceea ce nu-l împiedicase să se simtă fericit: avea o nevastă pricepută în afaceri, atentă cu el, ba chiar tandră. Şi deşi acum era convins

că ca îi punea coarne, în adîncul sufletului său refuza să creadă.

Baert nu era primul care se supunea legii din Deps: Joep Joppe, care, spre deosebire de el, era cel mai sărac om din aşezare, făcuse la fel. Şi unul şi celălalt nu aveau decît cîte doi copii, dar toţi aceşti patru copii ai lor semănau leit cu Houtekiet, încît îi puteai recunoaşte de la distanţă, da, chiar mult mai uşor decît pe copiii lui Lien. Mulţi nu puteau să priceapă cum de era în stare Baert s-o laude mereu pe Ifigenia ca pe o soţie model, dar la urma urmei, nici n-ar fi avut ce să-i reproşeze în ce priveşte puterea de muncă, şi caracterul, şi iubirea pe care i-o arăta. Baert repeta în dreapta şi-n stînga că avea cea mai bună şi cea mai frumoasă nevastă, şi n-avea să-i reproşeze nimic, nici ei şi nici lui Houtekiet, care era „cel mai bun prieten" al său. Dealtfel, Houtekiet nu-i zîmbea niciodată Ifigeniei într-un anume fel, şi nici ea lui. Ceea ce simţeau ei unul pentru celălalt se deosebea atît de mult de sentimentul pe care-l nutrea Ifigenia pentru Baert şi de sentimentul pe care-l nutrea Houtekiet pentru celelalte femei, încît respectivele sentimente puteau foarte bine să conviețuiască. Dragostea dintre Ifigenia şi Jan era atît de adîncă, încît nu avea nevoie de nici o exteriorizare; nu li se citea pe faţă absolut nimic, încît puteau să rămînă zile întregi împreună, chiar sub nasul lui Baert, fără ca acesta să bănuiască ceva. De îndată ce găseau un moment prielnic, se îmbrăţişau cu patimă, iar momentul acela trecea, fără ca ei să fi schimbat măcar un singur cuvînt...

Oamenii din Deps au umor, iar umorul acesta nu-l cruța nici pe Baert. Într-o zi, cînd Baert i o lăuda pe Ifigenia, Venneborgh îi tăie vorba, amintindu-i de nenumăraţii mici Houtekiet din aşezarea lor. Venneborgh nu reuşea să aibă un copil, nici măcar un mic Houtekiet... Baert îi răspunse că Houtekiet nu era un om ca toţi ceilalţi. Şi nici el însuşi, dealtfel. Oamenii excepţionali, spunea Baert, trebuie lăsaţi să facă ce poftesc. Ei îşi au ciudăţeniile lor.

— Lăsaţi-l în pace pe Houtekiet, încheie Baert. Voi, ăştialalţi, sînteţi nişte oameni de rînd. Ce v-aţi face voi, fără Houtekiet şi fără mine? N-aţi avea nici măcar o unghie cu care să vă scărpinaţi în fund!

Unii se întrebau dacă Baert era într-adevăr inconştient de ridicolul laudelor pe care le aducea mereu Ifigeniei şi lui Houtekiet, sau dacă se prefăcea numai? În realitate, omul acesta, altminteri plin de calităţi, era lipsit de umor, şi habar n-avea ce înseamnă plăcerea. Cînd cineva povestea de pildă o anecdotă care-i făcea pe ceilalţi să rîdă în hohote, Baert le arunca acestora o privire mirată şi se adumbrea numaidecît. Cum de erau în stare unii oameni să rîdă de asemenea fleacuri? Baert nu-şi dădea seama că oamenii îşi bat joc de el. De obicei, un om care e ţinta glumelor celorlalţi, sfîrşeşte prin a-şi da seama şi a se supăra. Baert, însă, nu observa nimic, şi nu se supăra astfel niciodată. El continua să discute aprig, iar glumeţii trebuiau să renunţe la glumele lor, devenind ei înşişi serioşi.

Zidarul Leis era unul dintre cei care-l hărţuiau cel mai des pe Baert, pentru a-şi bate joc de el.

îi făcea o plăcere deosebită să-l pună să vorbească despre blazonul familiei d'Hurlumont, blazon care, după părerea lui Baert, fusese dobîndit prin merite reale, prin fapte de eroism, care puteau încă și azi să ducă la obținerea unor titluri de noblețe. (Baert continua să fie convins că va dobîndi el însuși un asemenea titlu, într-o bună zi).

— Da, da, spunea de pildă Leis, femeile se deosebesc mult una de alta. Unele au sînge roșu în vine, altele au sînge albastru, dar toate cad la fel de ușor la pat...

Baert, care nu înțelegea nimic, găsea o replică de genul acesta :

— Da, dar pînă la urmă ele se ridică, așa că tot ajung să se deosebească !

Și trecea la afaceri, care-l interesau mai mult decît femeile. De cînd aveți găinile alea ? De șase săptămîni ? Înseamnă că sînt prost hrănite, dacă nu se ouă. Trebuie schimbată hrana. Hrănirea păsărilor e și ea o artă... Dar voi, care sînteți niște țărani proști, munciți la fel ca străbunicii voștri, sînteți contra oricărei inovații ! O să vă arăt eu cum trebuie să munciți, și o să vă îmbogățiți cu toții ! Ascultați-mă, ascultați-mă pe mine și pe Houtekiet, noi o să facem oameni din voi ! Nu ascultați pe nimeni altcineva ! Voi vă îndopați găinile, iar dacă le vedeți că trag să moară, le lăsați să moară, fiindcă așa vrea Dumnezeu, cică ! Dar ce știți voi despre Dumnezeu ? Eu, însă, știu una și bună, că Dumnezeu nu-i un crescător de păsări. Găinile voastre nu trebuie să moară, ați priceput ? Fie că vrea sau nu Dumnezeu ! Printre ele sînt unele bolnave,

altele se dezvoltă cu întîrziere, iar voi ziceți: nu-i nimic de făcut, așa le-a fost scris. Ei bine, eu vă zic: Trebuie schimbat totul. Și se va schimba. Dacă găinile voastre sînt bolnave, voi sînteți de vină, așa că luați seama! Iar dacă nu sînteți voi de vină, căutați să aflați care-i pricina, poate că e ceva în pămînt, sau în apă, ori în hrana pe care le-o dați, în boabele de porumb de pildă. Vom căuta și vom afla pricina. E în interesul vostru, nu numai în al meu.

Baert izbuti astfel să sădească în sufletul părinților noștri sămînța afacerilor, la fel cum Houtekiet sădea sămînța pasiunii. Baert putea conviețui pașnic cu Houtekiet: fiecare își avea domeniul lui. Baert se mulțumea cu succesul în afaceri. Avea o casă, și un negoț prosper. Casa și-o construise întocmai așa cum voise, și cu bani cîștigați de el însuși. Avea o nevastă pe care n-o voise nimeni, dar avusese dreptate s-o aleagă, știind cît de mult prețuia. Cît despre negoțul lui, și-l înființase pe un teren ieftin, cu ajutorul unor sărăntoci, și potrivit unui sistem cu totul original. Găinile lui Baert sporeau valoarea terenului, așadar comerțul ducea la progresul agriculturii, iar acest progres înlesnea cîștigurile. Baert devenise în scurtă vreme un negustor de seamă. La piață, era stimat și temut: prețurile, el le stabilea! Acum nu se mai întorcea de la oraș cu căruțele goale. Crescătorii de păsări și țăranii cumpărau de la el toate mărfurile pe care le aducea: grîne, cartofi, îngrășăminte, turte de in. Începînd de pe la prînz și pînă spre seară, veneau la el sumedenie de tineri și bărbați în toată firea, pentru a tăia păsările și a le jumuli

îşi mai rotunjcau şi ei salariul, în felul acesta. Şi mai căpătau şi ceva de mîncare : sîngele păsărilor sacrificate, sînge pe care-l strîngeau în nişte oale, şi pe care nevestele lor îl fierbeau pe plită, adăugînd ceapă, usturoi şi mirodenii. Vara, îi auzeai cîntînd sau rîzînd pînă tîrziu noaptea, adesea chiar pînă spre zori, cînd Baert — patronul lor, — o pornea la drum cu cele patru căruţe ale sale, încărcate vîrf, el fiind cocoţat pe capra celei dintîi. „O să am şi mai multe căruţe, îşi spunea Baert. Şi au să vină la mine şi mai mulţi lucrători care să jumulească păsările !"

Şi chiar aşa a fost. Ai venit mai întîi tu, Zevus Kortleven[1], împreună cu soră-ta Melania, ajungînd să trăiţi, la un loc, 143 de ani. O viaţă de trudă, în care nu v-aţi îndurat să mîncaţi niciodată pe săturate. Bani, aţi adunat destui, dar n-aţi avut parte de odihnă şi de bucurii, din pricina lăcomiei voastre fără margini. Suferind, amîndoi, de podagră şi nemaiputînd munci la cîmp, aţi trecut pe celălalt mal al gîrlei, ca să creşteţi păsări, căci creşterea păsărilor e o îndeletnicire mai bănoasă. N-are a face că sînteţi nişte bigoţi şi că Deps-ul e un iad al păcătoşilor. De vreme ce sînt de cîştigat bani... Şi apoi, oriunde se poate trăi cuviincios, nu-i aşa ?...

După Zevus, v-aţi dus la Deps şi voi, Bijloo, Orleans, Tubback şi De Boc. Tu, Jan Orleans, care-ai fost pe vremuri dat afară din jandarmerie şi care ai evadat mai apoi din legiunea

[1] Kortleven (în flamandă) : viaţă scurtă.

străină, ai rămas totuşi un om de viaţă, mare beţiv şi mare pişicher. Odată, ai pus rămăşag cu Houtekiet că-i vei doborî ursul, dar Houtekiet te-a ajutat să scapi din strînsoarea ursului, luîndu-l el însuşi în cîrcă. „Cîţi ani ai?" l-ai întrebat tu atunci pe Houtekiet. N-avea decît cu doi ani mai mulţi decît tine...

Cît despre tine, Fokke Tubback, ţi se zicea „Tabac", şi pe bună dreptate, fiindcă în fiece dimineaţă îţi vîrai în gură cîte o jumătate de pachet de tutun, pe care-l tot mestecai, fără să mai scoţi o vorbă. Cînd spuneai „da", se făcea o băltoacă la picioarele tale, iar cînd spuneai „nu", scuipatul tău zbura hăt-departe. Cînd mestecai cu putere tutunul şi începeai să tuşeşti, fiecare înţelegea că a sosit momentul să te lase în pace. Deşi păreai un băiat bun şi cam năuc, erai un om posac, pătimaş şi primejdios.

Iar tu, Victor De Boc[1], tu şi Carolina ta, la fel de înaltă ca şi tine (un metru şi şaizeci şi cinci), la fel de rotunjoară şi de negricioasă, aveaţi amîndoi un aer de sărbătoare, orişicum aţi fi fost îmbrăcaţi. Mulţi copii aţi mai adus voi pe lume! Şi toţi, atît băieţii, cît şi fetele, semănau la fel de mult cu tine şi cu Carolina, cum semănau între ei. Fiecare din ei stătea drept şi ţeapăn în faţa oricui îi ieşea în drum, de parcă s-ar fi simţit aliniat într-o oaste nevăzută. Niciodată nu rosteaţi vreun cuvînt în plus, sau unul în minus, niciodată nu vorbeaţi prea tare sau prea în şoaptă, totdeauna dădeaţi răspunsuri lim-

[1] De Boc (în flamandă): ţapul.

pezi și făceați întocmai ceea ce se cuvenea. Cînd întrerupeați lucrul pentru vreun motiv sau altul, s-ar fi zis că lucrul era deja terminat. Copiii voștri creșteau, pînă la un metru și șaizeci și cinci, nici mai mult nici mai puțin, și atunci, tu și Carolina păreați fratele și sora lor mai mari. Vi se dăduse tuturor porecla „țapii", fiindcă erați prea asemănători pentru a putea fi strigați pe nume. Tu, Victore, erai „țapul bătrîn", iar Carolinei i se spunea, cu duioșie, „căpriță". Ceilalți erau „iezi", deși Leis, răutăcios de felul lui, vorbea uneori de „capre"...

Și tu, Bijloo, care te-ai ciorovăit toată viața cu nevastă-ta, iar mai tîrziu, cînd unica voastră fiică s-a făcut mare, cu amîndouă !

După aceea, în împărăția lui Houtekiet și a lui Baert ați deșălecat voi, tinerii, cu nevesticile voastre : Dries Houthuysen, Fik Arents, Do Titeca, Van de Keerten și atîția alții !

Vă salut pe toți, lucrători vînjoși veniți în ceasul al unsprezecelea, care jurați fie pe Houtekiet, fie pe Baert, fie pe amîndoi deodată ! Duhul Deps-ului a intrat și în voi. Deși nu tot ce vedeați la Deps vă plăcea, vă simțeați mai bine acolo decît în locul vostru de baștină. Găsiați la noi libertatea și prietenia, munca și meritul, mîndria și bucuria de a trăi. De jur împrejurul acestei cîmpii ruginite, pămîntul mănos ascundea o demnitate trainică, nestirbită de trecerea vremii. Aici, toți oamenii trăiau în devălmășie, ca albinele într-un stup, dar erau plini de voință și dîrzenie. Întocmai ca și premergătorii voștri, voi nu răbdați ca vreun cusurgiu să vă caute nod în papură. La chermese, cu pumnii strînși, îi în-

fruntați pe scandalagii, întrebîndu-i : Are cineva ceva de zis despre noi, depsienii ? Și atunci oamenii care rîdeau și-și dădeau aere, criticînd îngroziți păcatele noastre, amuțeau brusc.

Vă salut pe toți !

16

Anii treceau, pîntecele femeilor rodeau, copiii creșteau. Moara lui Houtekiet era de mult gata. Între timp, Houtekiet se apucase să mestereasc㠄 o mașină de treierat, iar Baert își extinsese negoțul. Fiecare își avea cîmpul lui de activitate, dar rămîneau solidari și chiar prieteni, de dragul întregii obști, cu care se mîndreau. Cînd trebuia să împartă pămînt noilor crescători de păsări, Baert se sfătuia cu Houtekiet, despre care spunea că-i singurul om din Deps cu care putea „să poarte o discuție inteligentă". — Bine, dar noi ? protestau cîte unii. — Cu voi îmi pierd vremea, voi nu sînteți decît niște mocofani, greoi la minte. Mare noroc ați avut cu Jan și cu mine ! Hai, tăceți din gură și duceți-vă la lucru, altceva n-aveți de făcut ! Idei ? Păi, voi n-aveți nici o idee, nici măcar nu gîndiți, ci îndepliniți orbește poruncile. Iar cînd eu și Jan n-o să mai fim aici, o să vă supuneți din nou dobitocului ăluia de la castel. Peste zece ani, n-o să mai aveți nimic altceva decît păduchi !

Îi plăcea să-i explice lui Houtekiet cum se fac afacerile : trebuie, mai întîi, să ai o nevastă instruită. Și-i arăta lui Jan caietele mari, înnegrite de superbul scris școlăresc al Ifigeniei, un scris

pe care avea să-l admire pînă la capătul zilelor sale. În caietele astea, era trecut totul, absolut totul : ceea ce intra și ceea ce ieșea, apoi salariile, și pînă și ultimul gologan dat pentru vreo muncă suplimentară sau pentru vreun comision. De treaba asta se ocupa exclusiv Ifigenia. Exista însă și un alt registru, un fel de jurnal : țăranii au un adevărat cult pentru scris, pentru caligrafie... În fiece seară, Baert îi spunea Ifigeniei ce anume se cuvenea să treacă în acest jurnal. Niște însemnări scurte și cuprinzătoare : *„31 nov.* Pot livra 60 gîște de Crăciun, numai d-lui Sercu. *1 dec.* Ottevaer își modifică potrivit indicațiilor date clocitoarea. Lărgesc țevile"... Îi plăcea să-i citească lui Houtekiet unele pasaje din acest jurnal. Activitatea desfășurată zilnic i se părea și mai importantă cînd o transcria în jurnal ; pe măsură ce-i întorcea filele, avea sentimentul că viața lui e mai bogată, mai plină de tîlc. Ori de cîte ori avea o clipă de răgaz, citea din jurnal mai ales însemnările privind creșcătoria de păsări : era paradisul lui, dar și al lui Houtekiet. Orice zburătoare era binevenită acolo, pentru a fi studiată, împerecheată și pusă la clocitoare, unde era hrănită sistematic, potrivit unei rețete sau alteia. Baert era fecior de țărani, dar Houtekiet, care crescuse printre sălbăticiuni, îl uimea prin inepuizabilele-i cunoștințe despre obiceiurile lor, despre felul lor de a se împerechea, de a cînta, de a lăsa urme. Cu ajutorul unor plase și capcane sau chiar cu mîna lui, Houtekiet prindea, noaptea, dihori și nevăstuici, sau șobolani dintre cei care înhață găini. Puiul ăsta e bolnav, îi spunea el lui Baert, cu mult înainte ca acesta

să fi observat ceva. Sau, în legătură cu o substanță despre care Baert crezuse că-i un medicament oarecare: Asta e otravă! Numai el era în stare să aducă niște cuiburi pline de ouă, cu bărbățușul și cu femela cu tot. Ba, într-o zi, i-a adus lui Baert o pasăre rară, pe care și-o dorise de multă vreme. Ai fi zis că păsările veneau singure la el auzindu-i chemarea. Houtekiet rămînea uneori cîte o oră întreagă lîngă păsările din crescătorie: acestea îl cunoșteau și aveau încredere în el. Ajungea de pildă să ia ceva în gură și să-și lipească buzele de zăbrelele colivici, pentru ca porumbeii să vină să-i ciugulească din buze.

Cînd Ifigenia spunea „A venit Jan", nimic din vocea ei nu trăda vreo emoție. Jan putea foarte bine să-i vorbească întocmai ca unei surori, iar ea întocmai ca unui frate. Dar inima Ifigeniei ascundea atunci mai multe ciripeli decît întreaga crescătorie, și toate păsările, de la canari pînă la curcani, primeau cîte ceva din preaplinul acestei inimi. Ifigenia își pierduse scrupulele de dinainte de căsătorie, iar groaza pricinuită de crima lui Jan se transformase într-o mîndrie stranie: Jan săvîrșise chiar și acel omor de dragul ei! Iar ea îl răsplătise printr-o tăcere complice...

Ori de cîte ori venea, Jan aducea cu el numai fericire. De aceea se arăta Ifigenia atît de prietenoasă cu păsările și animalele: ele știau cît de bun și de inimos era acest om, în care aveau încredere.

Numai oamenii păreau să nu știe. În orice caz, nu toți cei ce primeau vizita lui Houtekiet erau bucuroși de un astfel de oaspete.

Într-o bună zi, vecinii aflară că Joep Joppe doarme, de vreo săptămînă încoace, într-o roabă din mica lui magazie de materiale.

De cînd se întorsese Lien acasă, Liza se schimbase mult. Devenise parcă mai veselă, și mai leneșă, și se și îngrășase. Părea să fi abandonat orice speranță de a-l cuceri pe Jan; nu-i mai păsa de nimic. Și se împrietenise la toartă cu țigăncușa, care se mutase la ea. Țigăncușa muncea, iar Liza se uita la ea cu duioșie, mai ales că țigăncușa cînta dumnezeiește.

Țigăncușa spăla și rufele, pe care altădată le spăla chiar Liza, ca în joacă. După ce copiii primeau cîte o felie de pîine, erau trimiși la culcare. În schimb, Joep nu găsea nimic de mîncare cînd se întorcea acasă, seara: cartofii nu erau copți, iar laptele nu se prinsese. Liza cea grasă și țigăncușa cea sprintenă zăceau în pat și se îndopau cu bunătăți. Erau, cică, prea obosite ca să mai aprindă focul în sobă. Într-o seară, Joep le ceru stăruitor să-i dea de mîncare. Scandalizate de pretențiile lui nesăbuite, cele două femei îl alungară din casă.

— De aci înainte, n-ai decît să dormi afară, ticălosule, care chinui femeile! îi strigă Liza.

Cînd Beno Dobbelaere, care a priceput că lui Joep i s-a interzis patul conjugal, îl întreabă ce s-a întîmplat, se alege cu următorul răspuns din partea lui:

— A, m-am obișnuit, măcar că în primele două nopți mi-a fost cam frig. Zău, Beno, totul e o chestiune de obișnuință...

Găsindu-l pe Joep în roaba aceea, Houtekiet îi poruncește numaidecît:

— Hai, Joep, scoală-te ! Sus, măgarule !

Şi-l duce la patul conjugal, ocupat de cele două femei.

— Culcă-te aici ! îi spune.

— Să mă culc între ele două ? îl întreabă Joep. Dibuind pe întuneric, Houtekiet dă peste trupul ţigăncuşei, care se vîrîse sub cearşaf, lîngă Liza. Pentru mititica asta, cu mutră de mironosiţă, orice pat era bun...

Liza avea să povestească, mai tîrziu, rîzînd în hohote, că Houtekiet ar fi luat-o de gît pe ţigăncuşă şi, smulgînd-o din pat cum ar fi smuls un iepure din covrul lui, ar fi aşezat-o pe genunchi şi i-ar fi tras o bătaie zdravănă, întocmai ca un dascăl care-şi bate elevul prins cu mîţa-n sac. Joep, cică, l-ar fi rugat pe Houtekiet :

— Las-o, zău, în pat, mie nu-mi trebuie, o să mă întorc la roaba mea !

Joep era cît pe-aci să încaseze şi el vreo cîteva scatoalce zdravene din partea lui Houtekiet, mai spunea Liza, care nu scăpa nici un prilej de a-l face de rîs pe Joep.

Ana lui Door Dobbelaere s-a ales şi ea odată cu o palmă de la Houtekiet. Întocmai ca şi celelalte femei, avea şi ea copii, dintre care unul făcut chiar cu Houtekiet. Unul dintre copiii „normali" ai Anei îi dădea mult de furcă : era un copil palid, cu carnea străvezie şi cu nişte ochi mari şi febrili. Pe deasupra, era şi tăcut, deoarece nu prea ştia să vorbească. De jucat, nu se juca, fiindcă nu-i plăcea să piardă sau fiindcă nu-şi putea impune propriile reguli. Şi nu voia să mănînce, decît cînd era bătut ; dar cînd i se părea

că-i bătut prea tare, nu se lăsa pînă nu vomita tot ce înghiţise cu de-a sila. Ghemuit într-un colţ, îl pîndea cu ură pe cel care urma să-l bată. Ochii lui larg deschişi nu aveau nimic copilăros. Cel care-i vedea aţintiţi asupră-i, ghicea în ei numai dispreţ sau chiar duşmănie. Nici măcar taică-su nu era în stare să se joace cu el, aşa cum se juca, în fiece seară, cu ceilalţi copii. Şi observa, cu mîhnire, că nici Ana, care se străduia să-l educe, nu izbutea; copilul, aşezat pe genunchii lui, îl privea ţintă, refuzînd să se joace şi să rîdă. Iar dacă tatăl nu-l alunga numaidecît, risca să se enerveze şi să-l ia la bătaie fără nici un motiv. Cînd îl lăsa în pace, băiatul venea şi i se ghemuia la picioare, pînă cînd tatăl îl lovea. Pe fraţii şi surorile sale mai mici, le sîcîia ori de cîte ori avea prilejul. La vederea ochilor lui iscoditori, maică-sa simţea că turbează. Dar băiatul era atît de deprins cu palmele ei, încît născocea tot felul de pozne ca s-o scoată din sărite şi să-şi atragă astfel ura şi pedepsele ei. Nici măcar nu mai plîngea. Bolnăvicios din fire, nu scotea o vorbă cînd se îmbolnăvea de-a binelea. Nimănui nu i se mai făcea milă de el, deşi era limpede că suferă. Ba, maică-sa, se mai şi supăra pe el! Se vedea cît de colo că băiatului îi plăcea să-i neliniştească pe cei din jur.

Beno Dobbelaere îi povesti lui Houtekiet despre cele ce se întîmplau în casa fratelui său: Ana îl bătea din ce în ce mai des pe băiat, iar Door se opunea din ce în ce mai rar acestor bătăi, zicînd că nu vrea să mai aibă de-a face cu băiatul, fiindcă-i stăpînit de diavol. Auzind toate astea, Houtekiet merse chiar în aceeaşi zi la locu-

ința lui Door Dobbelaere și-i ceru Anei să-l dezbrace pe băiat. În fața trupului costeliv, plin de vînătăi, al băiatului, Houtekiet îi trase Anei o palmă atît de puternică, încît Ana se năpusti afară, urlînd : — Mă omoară !

— Bine-ai făcut, Jan ! în spuse Door lui Houtekiet. Eu n-am îndrăznit niciodată să-i trag o palmă.

Palma asta, primită de mamă, a avut darul de a-l schimba cu desăvîrșire pe băiat. S-ar fi zis că-și dădea toată osteneala să-i atragă atenția Anei, care pînă atunci nici nu-l băga în seamă, de parcă nici n-ar fi existat pentru ea. Prin tot soiul de servicii mărunte, făcute cu prudență și cu sfială, băiatul avea să-i cucerească inima, silind-o să-și mărturisească, în sinea ei, că fusese nedreaptă cu el, dar nu să-l și iubească la fel ca pe ceilalți. Așa se face că, în vreme ce ceilalți copii aveau să se căsătorească, băiatul acesta avea să rămînă pe lîngă părinții săi, pentru a-i îngriji. Dar, în loc să-i fie recunoscătoare, Ana avea să devină din ce în ce mai acră și mai posacă, pe măsură ce îmbătrînea.

Să pomenim pe scurt o întîmplare legată de viața întemeietorului așezării noastre. Soții Bijloo se dușmăneau încă din ziua cînd se luaseră : ea, o slăbănoagă cu o gură cît o șură, iar el, un bărbat arțăgos, cu obrajii pămîntii. De față cu ceilalți, erau numai zîmbet, dar din clipa cînd rămîneau singuri în casă, începeau să se ciorovăiască, spărgeau vesela, se amenințau reciproc cu moartea și se dădeau afară, ba el pe ea, ba ea pe el — după cum se întîmpla să fie înarmat fiecare : căci, reduși la propriile lor mîini, erau

aproape egali, sau în orice caz ea nu era mai puțin puternică decît el. Victima expulzată se refugia prin vecini, care izbuteau cu chiu cu vai s-o liniștească. Nici unul din soți nu era în stare să spună precis din ce motiv se certaseră. Cearta începea de obicei dintr-o prostie : după ce se înjurau bine vreo cîteva minute, se luau la bătaie. Obiceiul ăsta al lor îi făcuse pe unii să se teamă că lucrurile vor sfîrși prost. Într-o zi, Houtekiet a intrat, se pare, în casa lor, tocmai cînd își aruncau în cap diverse obiecte, și l-a întrebat pe Talus Bijloo :

— Tu nu știi la ce-i bună o muiere ? S-ar zice că tu ți-ai adus-o în casă pe-a ta, numai ca să te bați cu dînsa !

— Muiere ? Asta nu-i muiere, ci șarpe ! i-a răspuns Talus.

— Dacă tu n-o dorești, o iau eu, i-a spus Houtekiet.

Și Bijloo, văzînd că Houtekiet nu glumește, a luat-o în brațe pe nevastă-sa, de teamă să n-o piardă.

Dar despre Houtekiet se pot povesti la nesfîrșit asemenea istorii. Mult mai interesantă e povestea morii de apă.

Moara asta, pe care se apucase s-o construiască singur, fără nici un plan, dintr-un lemn aspru și negru, tăiat bucată cu bucată, era în sfîrșit gata. La vederea pieselor ei detașate puse una lîngă alta în așa fel încît imaginea ansamblului era evidentă, Baert se simți electrizat. În nici o săptămînă, aveau să fie aduse și pietrele de moară, și scoabele de fier. În mașina de treierat, Baert avea ceva mai puțină încredere, fiindcă Houte-

kiet o făcuse numai din lemn, iar Baert văzuse una din fier, e drept ceva mai complicată. Baert nutrea însă un mare respect pentru tot ce era original, așa că-l încurajă pe Houtekiet să-și construiască și mașina de treierat.

Într-o bună zi, îi oferi lui Houtekiet căruțele cu câini, ca să se ducă după cărămizi. Dar Houtekiet refuză, spunînd că va face el însuși cărămizile pentru moară. Baert nu bănuia că Houtekiet va pune astfel bazele unei întregi industrii, la Deps.

Lutul pentru cărămizi se găsea din belșug în pămînt, dar Baert nu voia să creadă că fabricarea cărămizilor ar putea fi mai avantajoasă decît cumpărarea lor. Doar țăranii zgîrciți, zicea el, își fac singuri cărămizile. Să fi urmărit el oare să furnizeze personal cărămizile? Oricum, Baert nu le îngăduia celorlalți să se amestece: Lăsați-l în pace pe Houtekiet, e mai deștept decît voi toți...

Uneori, venea să-l vadă pe Houtekiet, care trudea împreună cu copiii săi la groapa cu lut, și-i spunea, scuturînd nervos din cap:

— Oprește-te, Jan, n-are rost!

Jan, însă, nu se oprea. N-avea să se oprească nici după ce moara de apă, construită cu ajutorul lui Leis și al băieților săi, avea să se înalțe, falnică, precum o fortăreață. Avea să sape mereu și să pună la ars cărămizi, deși nu semăna cîtuși de puțin cu țăranii aceia, care fac, ani de zile, aceeași muncă. Între timp, copiii lui creșteau și se înmulțeau. Părinții noștri construiau, alături sau în locul colibelor de chirpici, case de cărămidă ieftină, fabricată pe loc. Chiar în zilele noastre

urmaşii lui Houtekiet îi aprovizionează cu cărămizi pe locuitorii din împrejurimile Deps-ului. Noi toţi am frămîntat lutul scos din gropile săpate de ei, de-a lungul anilor. Numai Joep rămînea în coliba lui : pentru el, nu locuinţa, ci cîmpul avea importanţă. Cuptorul de cărămizi al lui Houtekiet fumega necontenit. Baert furniza cărbunele : înţelesese în sfîrşit rostul acestei îndeletniciri.

17

Întunericul se abătu din senin asupra aşezării noastre, ca şi cum aceasta şi-ar fi îngăduit nişte lucruri pe care conştiinţa ei nu le putea răbda multă vreme. Şi ca şi cum tot ceea ce Houtekiet şi ciracii săi nesocotiseră cu atîta uşurinţă, ar fi început să prindă viaţă, răzbunîndu-se pe cei slabi, pe femei în primul rînd. Deşi omorurile şi violurile aparţineau definitiv trecutului, iar Deps-ul ducea o existenţă ceva mai potolită, devenind mai sigur de el însuşi, iată că această existenţă părea, brusc, ameninţată din interior. Prima care-şi pierdu curajul, fu nevasta lui Tecleyn. Tereza Tecleyn era disperată, în ciuda faptului că locuitorii aşezării cîntau şi benchetuiau, bătîndu-şi joc de înmormîntări, de popi şi de călugăriţe, de toţi cei ce nu erau din Deps. Ea repeta oricui voia s-o asculte, că nu-i mai pasă de nimic : de vreme ce se ştia osîndită în vecii vecilor, nimic nu mai avea importanţă pentru dînsa. Toate eforturile depuse de Tecleyn şi de vecinii săi, pentru a o îndupleca să mănînce şi să-şi recapete

urajul, rămîneau zadarnice. Ce rost avea să mănînce? Nici nu-şi dădea osteneala să le explice cît de zadarnice li-erau străduinţile, şi le repeta mereu c-ar face mai bine să tacă, în loc să trăncănească despre nişte lucruri de care habar n-aveau. Ce anume nu ştim? o întrebau ei. Dar ea refuza să le spună, socotind de prisos orice explicaţie.

Într-o zi, Tereza se duse la Liza, ca s-o întrebe dacă nu-i sunase şi ei ceasul. Liza habar n-avea despre ce ceas e vorba. Tereza o asigură că o să-i vină negreşit ceasul, dar că pînă atunci nu trebuia să-şi facă sînge rău, trebuia doar să nu se mai sinchisească de nimic. De vreme ce era osîndită, totul era de prisos. Cu alte cuvinte, Liza dragă, bucură-te din plin de viaţă.

Tereza îi făcu o vizită şi lui Houtekiet, pentru a-i spune, cu mîhnire în glas, că de aci înainte putea să se culce cu dînsa ori de cîte ori, şi oriunde poftea, fiindcă acum era osîndită, aşa că o dată în plus sau în minus, nu mai conta... Nepricepînd nimic, Houtekiet o măsură din cap pînă-n picioare, pentru a vedea dacă nu cumva era beată, şi o trimise acasă. Ea plecă, nu însă înainte de a-i spune, cu un glas obosit, că s-ar cuveni să se culce cu ea pentru ultima oară, căci presimţea că n-aveau să se mai vadă decît în iad, unde aveau să se unească pe veci.

Houtekiet i-ar fi dat o palmă zdravănă, ca s-o ţină minte şi în iad, dar era prea uluit de vorbele ei, aşa că se mulţumi să o sfătuiască să se spele de sus pînă jos cu apă sărată. Sau, dacă nu, să facă măcar o baie de muştar la picioare.

— Să mă spăl toată? îl întrebă ea cu ochii strălucitori. Dar de ce, Jan?

— Cum de ce? Pentru că abia te mai ţii pe picioare! îi răspunse el.

Şi-i puse în mînă o sapă, ca să vadă dacă mai are vreo putere, fiindcă pentru el totul se reducea la puterea sau slăbiciunea trupului.

După ce se spălă potrivit sfatului lui Houtekiet, Tereza îl trimise la acesta pe fiul ei mai mare, ca să-l anunţe că era „pregătită" pentru vizita lui. Plictisit, Houtekiet îi răspunse printr-un nou sfat: acum, trebuia să se culce în pat şi să doarmă. Dar Tereza nu putea să doarmă. Stătea culcată în pat, cu ochii aţintiţi spre pod şi cu faţa lividă.

Văzînd că ea îi urmează orbeşte sfaturile, Houtekiet încercă s-o convingă să mănînce, bine şi mult. Tereza îl ascultă. Toată lumea era convinsă că ea se va întrema grabnic. Dar era numai o părere. În sinea ei, Tereza rămînea fără vlagă. Ajungea să o mişte cineva în pat, la cîteva ore după ce mînca, pentru ca să vomite tot ce înghiţise, de parc-ar fi fost un ulcior ce se goleşte prin simplă răsturnare. Încă o dovadă că-i sunase ceasul, zicea ea, crezîndu-se mai înţeleaptă decît toţi ceilalţi, care încă îşi mai puneau nădejdea în leacuri. Tereza îşi pierduse curajul şi-şi aştepta, liniştită, osînda, bătîndu-şi joc de proştii care-şi făceau sînge rău şi nu ştiau nimic... O, dac-ar fi ştiut!

Odată, Houtekiet încercă s-o dezmeticească turnînd o găleată cu apă rece peste ea. Tereza nici măcar nu tresări. După ce o culcă în pat, îi fricţionă pieptul şi spatele cu un şorţ aspru, dar

pielea ei abia dacă se împurpură ; iar cînd Tereza adormi brusc, Houtekiet o trezi plesnind-o cu șorțul peste gură, ca să-i dea să bea o cană cu lapte covăsit. În munți, spunea el, nu se bea decît lapte covăsit. Unde-or mai fi munți ? se întrebau oamenii. De bună seamă că în Elveția...

Laptele covăsit era un leac bun, ca și ceaiul, numai că ceaiul era amărui și grețos. Oricum, Tereza înghițea doar ce-i oferea Houtekiet. Și, cu încetul, prinse din nou curaj. Pe buze îi înflorea acum un surîs maliții, căci își închipuia că Houtekiet făcea toate astea de dragul ei, ca să n-o piardă.

— Nici eu nu vreau să te pierd, Jan, îi mărturisi ea într-o zi.

Abia s-a vindecat Tereza, că Melia, nevasta fermierului Van Dambruggen, o femeie zdravănă, înaltă, rumenă la față și bine legată, mamă a cinci copii voinici, începe să viseze urît noaptea : visează că a căzut în puțul din fața casei. Dar în fața casei nu există nici un puț, există doar gîrla, ale cărei ape se umflă primăvara. Melia pretinde totuși că se înfundă tot mai adînc în puțul acela, care dă, cică, în iad, unde Houtekiet, Liza și toți ceilalți păcătoși din Deps au și început să sfîrîie pe tăciunii aprinși. Urletele lor sînt, spune ea, de-a dreptul înfricoșătoare. Niște demoni înarmați cu furci umblă printre păcătoși, întorcîndu-i pe o parte și pe alta. Houtekiet (care, în treacăt fie zis, n-a fumat în viața lui) se află în mijloc, picior peste picior, și fumează dintr-o pipă lungă, de piatră. Diavolul care se apropie de el ca să-l întoarcă pe partea cealaltă, îl aude spunînd : Ia seama, bătrîne, nu-mi sparge pipa,

că o păţeşti ! — Nu simţi nimic ? îl întreabă demonii buluciţi în jurul lui. — Nu, simt doar că mi-e bine, e destul de cald, aveţi grijă să aţîţaţi focul, ca să nu-mi fie frig ! Furioşi, demonii sar ca nişte apucaţi, zbierînd : — Mai mult decît atîta nu putem încălzi !

Iată însă că apare Satana, în carne şi oase. — Cum adică, nu puteţi încălzi şi mai mult ? le zice demonilor. O să vedem noi !

Şi face o căldură atît de mare încît iadul explodează. Melia vede numai flăcări şi fum. Întreaga aşezare a luat foc. Melia îi vede pe David şi pe cei cinci copii ai lor precipitîndu-se cu cîte o cană cu apă în casă, de unde nu mai ies. Înnebunită de spaimă, se repede şi ea în casă, după ei, tocmai cînd casa se prăbuşeşte în flăcări. Trezindu-se, Melia îl zgîlţîie pe David, care sforăie lîngă ea, şi-l imploră să-i strîngă tare mîinile... Aşa aşteaptă ea dimineaţa. Lumina zilei spulberă de obicei visele, dar nu un asemenea coşmar. Cînd iese din casă şi vede gîrla umflată de ploi, Melia începe să strige, întinzînd mîinile, ca o oarbă : Ajutor ! Ajutor !

Abia-abia izbuteşte David s-o aducă înapoi în casă. Troaca din faţa grajdului şi fîntînile din aşezare exercită asupra Meliei o atracţie atît de puternică, încît se stăpîneşte cu greu să nu se-arunce în apa lor. Nu mai îndrăzneşte nici măcar să treacă peste şanţul săpat de David pentru scurgerea apelor. David şi copiii nici nu vor să audă de avertismentele şi de spaimele ei. Ei se simt bine la Deps : ce le pasă lor de coşmarul Meliei ?

Incapabilă să muncească, neînțeleasă de ai săi, ea se tîrăște pînă la Tereza Tecleyn, singura în stare s-o înțeleagă. Din vorbă în vorbă, își dau seama că nutresc aceleași gînduri și simțăminte, și rămîn convinse că sînt pe cale de a ajunge împreună în același iad, întrezărit în același fel de fiecare din ele. E adevărat că Tereza s-a vindecat, dar stînd de vorbă cu Melia, vechile fantasme s-au trezit din nou în sufletul ei. Degeaba îi amintește Tecleyn că s-a vindecat și că n-are rost să stea de vorbă cu nebuna asta. — Îi vorbești de parcă ai mai fi tu însăți bolnavă. Mai bine i-ai spune ce ai făcut tu ca să te vindeci, poate c-o să se vindece și ea... Dar Tereza îi răspunde, cu dispreț în glas : — Îți închipui că am fost bolnavă ? Nu, altceva a fost !

David și-a încercat norocul la Deps trecînd de partea diavolului, fiindcă dăduse greș cu Dumnezeu, pe celălalt mal al gîrlei. Tot ascultînd văicărelile Meliei, care crede că diavolul o să le ceară sufletele în schimbul a tot ceea ce le dă, îl cuprinde și pe el un fel de neliniște. Melia ar prefera să se întoarcă în satul de unde a venit. Cu toate că acolo oamenii suferă, trăiesc cu cugetul împăcat și în bună pace cu Dumnezeu, ceea ce e mai bine decît să trăiești binecuvîntat de Satana...

Jumulitorii de păsări izbucnesc în hohote cînd o aud pe sora lui Zevus Kortleven pretinzînd că Houtekiet a alungat diavolul din trupul Terezei, dar că diavolul s-a ascuns în trupul Meliei și că se va ascunde așa mereu, ori de cîte ori va fi alungat. Totuși, din cinci care rîd, cel puțin unul rîde cam galben. O neliniște surdă se răspîndește

printre oameni. Nu-i oare ciudat că Melia și Tereza nu vorbesc decît despre Houtekiet? Să fie oare numai bolnave? Nu cumva diavolul și-a vîrît coada? N-ar fi de mirare, după ce oamenii și-au bătut joc de popi, cu atîta nerușinare! N-au oare popii aștia nițică dreptate cînd spun că Dumnezeu rabdă ce rabdă și-i lasă în pace pe păcătoși, dar sfîrșește prin a-i pedepsi la ceasul cuvenit?

Cu toate că Tereza e împotriva băilor cu apă rece, recomandate de Houtekiet și laudă, în schimb, ceaiul, care cică a vindecat-o, David îl roagă pe Houtekiet să-i aplice Meliei ambele tratamente. Houtekiet însă nici nu vrea să audă! Cum adică? Femeile astea își închipuie că e de-ajuns să-l cheme ca pe un servitor, pentru ca el să vină să le spele? Uite ce e, Davide, trimite-o pe Melia la gîrlă cu un coș de rufe, și spune-i să se arunce în apă, dacă vrea să ajungă în iad, iar eu o s-o scot pe partea ailaltă...

Totuși se lasă înduplecat de David și-i dă puțin mușețel pentru ceai.

Peste o săptămînă, Houtekiet vine să se intereseze dacă bolnava o duce mai bine. Da, o duce ceva mai bine. I-o spune chiar ea:

— Astăzi m-am dus singură la rîu...

— Ascultă, neroado, încetează cu aiurelile astea! o repede Houtekiet. Ți-am dat ceai de mușețel, dar să știi că m-am săturat de văicărelile tale! N-ai fost niciodată bolnavă, toate astea nu-s decît hachițe de muieri!

Pînă și copiii Meliei rîd de ea. Doar bărbatul ei rămîne îngîndurat. Vorbele spuse de Houtekiet despre firea femeilor nu fac decît să-i sporească

neliniștea pricinuită de gîndul că prosperitatea i-a fost dăruită de însuși diavolul...

Faima de tămăduitor a lui Houtekiet creștea mereu. Pe Tereza o vindecase cu mușețel și cu băi de apă rece. Pe Melia, numai cu ceai de mușețel. Dar oamenii nu puteau uita vorbele rostite de aceste femei în timpul bolii. Pînă și Jan Orleans cădea uneori pe gînduri. Fostul soldat din Legiunea Străină era în stare să exclame, arătînd cu degetul spre pămînt, ca spre unica certitudine: „Există un Dumnezeu!" E drept că adăuga numaidecît: „Dar îi place să ne distrăm și noi un pic..."

Chiar și unele femei, pe care nimeni nu le-ar fi crezut capabile de asemenea gînduri, afirmau acum cu convingere:

— Da, da, există ceva...

Iar cînd se întîmpla să se îmbolnăvească brusc vreun copil, dovada era la îndemînă: copilul se vindeca în clipa cînd, disperați, părinții încercau să-l salveze de la moarte prin rugăciuni. Da, da, exista ceva...

18

Urmînd exemplul Ifigeniei, Ismena și Cymela începuseră și ele să plece de-acasă. Pentru a dovedi că n-au să rămînă fete bătrîne, așa cum le prorocise Ifigenia, și că au să-și găsească niște soți mai buni decît Baert al ei. Și chiar își găsiră doi pretendenți, doi frați. Că aceștia ar fi fost mai buni decît Baert, nu era chiar așa de sigur. E drept că tatăl lor era negustor de textile și că

aveau o căruță care semăna cu o trăsurica, și în care cutreierau satele, de la o prăvălie la alta, pentru a-și vinde stofele și pînzeturile. Dar negoțul lui Baert era în plin avînt, pe cînd negoțul lor, măcar că firma era veche și onorabilă, abia dacă se menținea. Nu rareori se întîmplă ca astfel de firme să decadă, îndată ce fiii introduc în familie niște fete ca Ismena și Cymela. Deocamdată, aerul de bogăție și de stabilitate mai dăinuie în această casă veche, în care Ifigenia se simte intimidată în ziua cînd pășește, împreună cu Baert, pentru a lua parte la nunta surorilor ei. Oamenii ăștia distinși îi amintesc de familia tatălui ei. Baert e și el prost dispus, din pricina hainelor sale ponosite; slab ca un cui, cu sprîncenele stufoase, cu mîinile împăroșate, cu fața tăbăcită de vînt și de soare, face o figură jalnică. Ifigenia încearcă să stea lîngă el, ca să-l împiedice să spună vreo prostie sau să comită vreo gafă. Îi dă de pildă peste mînă, cînd el începe să se scarpine, îmbufnat; sau îi smulge din buzunar cuțitul, ca să taie vîrful trabucului, pe care altfel mitocanul l-ar scuipa. Gesturile grijulii ale Ifigeniei, și admirația naivă pe care i-o arată lui Baert, îi atrag acestuia simpatia societății. Dar la masă, Ifigenia se pomenește departe de Baert. Iar el profită, pentru a-și expune teoria despre foloasele transportului cu cîini: căruțele trase de cîini, zice el, sînt mai ușoare mai rapide, mai sigure și mai ieftine. Da, el unul le folosește și va continua să le folosească.

De la căruțe, trece la lauda de sine, căci e și el orgolios, deși într-alt fel decît alții. Pentru nimic în lume n-ar vrea să fie un om de afaceri ca dumnealor. Aflați, le spune el, că am pornit de la

nimic și că umblu mereu cu căruța trasă de câini, o căruță care merge mai repede și mai departe decît orice trăsură. Cîștig cîți bani poftesc, adaugă Baert, destul de tare ca să fie auzit de toți mesenii.

Iar în timp ce se servește șampania, se laudă că el, Baert, a ales-o pe cea mai bună dintre fiicele domnului d'Hurlumont...

Un d'Hurlumont rămîne un d'Hurlumont, oricît i s-ar amesteca sîngele cu al altora. Tot astfel, Hanul Poștei rămîne la fel de plăcut după căsătoria celor două fiice ale răposatului său patron, ba chiar mult mai plăcut, grație celorlalte fiice ale sale, Chrysostema și Elena. Deși poartă nume atît de clasice și de maiestuoase, fetele astea n-au nimic clasic în ele. Dacă Ifigenia, Ismena și Cymela își onorau numele, chiar cînd flirtau, Chrysostema și Elena au renunțat, cu dezinvoltură, la orice stil. În așa măsură, încît domnul administrator se și sperie uneori. E drept că dumnealui se sperie ușor. Și o preferă acestor femeiuște viclene, pe Fedra, o copilă frumoasă și cuminte, deși avea să-l împingă spre o nenorocire care era cît pe ce să-i scurteze viața. Fedra e fiica actualei doamne d'Hurlumont, care mai are și doi băieți.

Doamna d'Hurlumont nu se sinchisește de ceea ce fac în local cele două fete mai mari ; în schimb, o supraveghează atent pe unica sa fiică. Purtarea domnului administrator îi trezește în chip inevitabil bănuielile : „Unde-i micuța mea prietenă ?" tot întreabă el. Și e mulțumit ori de cîte ori are prilejul să se retragă într-un colț cu

această fetiță de doisprezece ani, căreia îi șoptește la ureche vorbe tainice și pe care o așază pe genunchii lui, pentru a-i oferi dulciuri și alte bunătăți. Multe femei înțeleg dragostea pe care unii celibatari în toată firea o poartă unor copilițe, dar nici o hangiță cu experiență nu poate crede în nevinovăția unor astfel de celibatari.

Într-o bună zi, domnul administrator observă o bubuliță pe genunchiul fetiței, pe care tocmai o îndopase cu bomboane.

— Mai am una, și mai mare, îi spune ea, cu un aer nevinovat.

Și-i arată, pe coapsă, o bubă de toată frumusețea, explicîndu-i că a crescut acolo din pricina rosăturilor. În vreme ce domnul administrator ascultă explicațiile fetei, își face apariția doamna d'Hurlumont, în papuci, fără zgomot. Și e vai și amar de bietul administrator. Asemenea femei știu cum să se poarte cu satirii, cum să-i convingă că-s niște păcătoși, cum să-i amenințe și să-i pună cu botul pe labe. Roșu ca racul, domnul administrator începe să bîiguie niște scuze. Dar cu cît încearcă el s-o calmeze pe doamna d'Hurlumont, cu atît mai amenințătoare devine dumneaei. Da, îl va da în judecată!

Domnul Arthur se întoarce la el acasă, ca un om care a sedus o fetiță nevinovată și pe care doamna d'Hurlumont l-a surprins la timp, înainte de a-i fi siluit copila. Va trebui să-i fie recunoscător doamnei d'Hurlumont dacă nu va depune plîngere împotriva lui la domnul conte, și dacă nu va intra în pușcărie. Un om mai curajos decît el, ar sfida-o pe doamna d'Hurlu-

mont și nu s-ar sinchisi de amenințările ei. Dar administratorul n-are pic de curaj.

Ca orice ticălos, simte nevoia să se întoarcă la locul „crimei". Pentru a demonstra cît de nevinovate i-au fost intențiile, el aduce bomboane întregii familii: Fedrei, frățiorilor ei și chiar mamei. Aceasta continuă să-i fie ostilă, dar administratorul știe că răbdarea învinge totul: *patientia omnia vincit.* Și iată că gesturile lui amabile sfîrșesc prin a da roade: doamna d'Hurlumont îl acceptă în cercul familiei, cu titlul de „unchiul Arthur"...

El, însă, rămîne cu sentimentul că nu și-a plătit întreaga datorie față de această femeie, care l-a umilit cîndva, dar acum îl copleșește cu laudele ei. De la o vreme, doamna d'Hurlumont îi face și confidențe, în legătură cu cei doi băieți ai ei, al căror viitor o îngrijorează. Ar dori să-i înscrie la o școală-internat, unde să-și poată desăvîrși studiile medii, dar costă atît de mult! „Unchiul Arthur" vede apropiindu-se momentul cînd i se va cere să suporte cheltuielile școlare, iar cînd momentul sosește se simte fericit că doamna d'Hurlumont nu-i cere decît plata taxelor: hainele, cărțile și celelalte rechizite școlare rămîn în grija mamei.

Necazurile domnului administrator sînt floare la ureche pe lîngă cele ale anumitor femei. Iată de pildă cum se chinuie Fina Nachtergael, care ar trebui să nască, și nu poate. Vreme de mulți ani, această femeie sfrijită și sfioasă a sperat să aibă un copil și l-a tot așteptat. De cîteva luni încoace, are în sfîrșit certitudinea că dorința i se va împlini. Și le împărtășește celorlalte femei

bucuria că va deveni în curînd mamă. Nimic mai banal la Deps decît o femeie însărcinată. Dar sarcina Finei reprezintă un adevărat eveniment, aşteptat cu mult entuziasm de toate femeile.

Din păcate, Fina nu poate să nască. Şi-şi simte sfîrşitul aproape. Trei zile la rînd o încearcă durerile facerii. În cea de-a patra zi, durerile încetează brusc : e, de bună seamă, calmul din ajunul morţii ! Femeile venite s-o ajute şi s-o ogoiască, pleacă de lîngă Fina, ca s-o lase să discute între patru ochi, pentru ultima oară, cu soţul ei. Nachtergael va trebui să-i aducă un preot, dar înainte de asta, îi spune chiar ea ce anume se cuvine să-i mărturisească preotului : după ce Tereza Tecleyn s-a vindecat, Fina s-a dus pe ascuns la Houtekiet să-l întrebe dacă n-are vreun leac împotriva sterilităţii. — Ba am, i-a răspuns Jan... Nachtergael va trebui să-i spună preotului toate astea. Numai că Nachtergael nu socoteşte că e un motiv suficient pentru a aduce un preot. Şi se întoarce la munca lui.

Peste cîteva ore, Fina simte că o apucă iarăşi durerile. Femeile încearcă să-i dea curaj şi nu mai prididesc cu sfaturile lor. Fina le imploră să nu-l lase pe Nachtergael s-o îngroape ca pe-o păgînă, cum s-a întîmplat cu Petrus Boven. Femeile o asigură însă că se va vindeca, şi că, în cazul cînd totuşi va muri, va avea parte de o înmormîntare creştinească. În delirul ei, Fina începe să-l blesteme pe Houtekiet, ca pe un Anticrist, ca pe un diavol. Feriţi-vă de el ! le strigă ea.

În zadar îi răspund femeile că atîtea dintre ele n-au păţit nimic şi că însuşi Houtekiet, marele

păcătos, e sănătos tun. Fina continuă să-l blesteme, și să-și toarne cenușă în cap.

Întîmplarea face ca pruncul să se nască în momentul cînd Houtekiet s-a decis în sfîrșit să se ducă la Fina. În ultimele trei zile, femeile care vegheau la căpătîiul Finei, îl avertizaseră de cîteva ori că aceasta e pe moarte. Iată-l așadar pe Houtekiet în fața „muribundei". El o privește țintă, în tăcere. Fina se zvîrcolește de durere, dar se silește să-și stăpînească țipetele. Și deodată, mult-așteptatul prunc își face apariția, împins de zvîrcolirile acestui trup firav și încordat.

— Vezi că te-ai grăbit să țipi? mormăie Houtekiet, și, întorcîndu-i spatele, pleacă. Cele două femei venite s-o ajute pe Fina să nască, se reped după el, furioase, abandonînd mama și copilul. Și încep să-l înjure și să-l blesteme pe Houtekiet, pentru purtarea lui: după ce că le face pe femei să sufere atîta, mai are neobrăzarea să-i spună, unei muribunde, că „s-a grăbit să țipe"!...

După plecarea lui Houtekiet, și după ce pruncul a fost spălat, înfășat și alăptat, ele recunosc totuși că nașterea s-a produs chiar în clipa venirii lui. De bună seamă că Houtekiet are o putere neobișnuită, care nu-i vine însă de la Dumnezeu.

Are dreptate sora lui Zevus Kortleven să spună că ori de cîte ori Houtekiet alungă diavolul din trupul unei femei, diavolul pune stăpînire pe trupul alteia. Așa va fi mereu, pînă cînd n-o să pricepem ce se întîmplă! proorocește ea. Dumnezeu o să ne ajute să înțelegem!

Locuitorii Deps-ului cad din nou pradă neliniștii : pînă și cei mai curajoși dintre ei par cuprinși de panică. Baert tună și fulgeră împotriva superstițiilor, Houtekiet rînjește dispreţuitor, dar faptele sînt fapte : diavolul intră din nou în trupul Terezei Tecleyn. Același diavol. Oricum, Tereza începe din nou să vorbească în dodii și să se vaite de tratamentul cu apă rece, administrat de Houtekiet. Nimeni nu se mai îndoiește acum de vorbele ei, căci Houtekiet și-a dovedit limpede puterea de vraci. Tereza se vaită că nu mai poate avea copii și descrie cu lux de amănunte simptomele bolii de care suferă. Într-o bună zi, întîlnind-o pe sora lui Zevus Kortleven, aceasta o poftește în casa ei, unde, după ce închide bine ferestrele și ușile, ca să nu fie auzite de nimeni, îi șoptește că vrăjile lui Houtekiet nu o pot salva decît vremelnic :

— Jan e omul Diavolului, de la care poate obține cîte ceva, dar pe care nu-l poate alunga pentru totdeauna. E limpede că s-a pus în slujba Diavolului și că trebuie să i se supună. Ai face mai bine să chemi pastorul, ca să se roage pentru tine...

Îndată după plecarea Terezei, bătrîna stropește cu apă sfințită scaunul pe care șezuse și podeaua pe care călcase, apoi așază în formă de cruce două firicele de iarbă pe pragul ușii, pentru a-l alunga pe Diavol cînd va veni să se răzbune.

Din ziua aceea, Tereza avea să povestească tuturor că Houtekiet îi făcuse vrăji pentru a-i insufla dorința de a seduce un pastor : ea, însă, nu voia să vadă nici un pastor, deși știa că numai un pastor îi putea face un copil...

Houtekiet e sătul pînă-n gît de bîrfelile muierilor. El le vindecă, iar dumnealor trăncănesc pe socoteala lui ! Le vindecă întocmai ca pe animale, cu ierburi şi cu apă, — oricine poate vedea leacurile lui. Şi totuşi, i se atribuie nişte puteri ascunse ! E prea de tot !

Cînd Tereza vine din nou la el, Houtekiet o întreabă, pe un ton sec, dacă şi-a pierdut iar curajul.

— Nu, Jan, îi răspunde ea.

— Ei bine, eu mi l-am pierdut pe-al meu ! exclamă Houtekiet.

Şi chiar aşa e : nici el nu pricepe cum de mai rabdă să mai stea la Deps, unde i-e dat să audă asemenea vorbe răuvoitoare. S-a făcut el oare vreodată vinovat de brutalitate faţă de vreo femeie ? Atunci, de ce se plîng ele ? Şi pentru ce se tem ?

Poveştile Terezei devin din ce în ce mai înfricoşătoare. Ea se tîrăşte prin Deps ca o stafie, cu paşi înceţi, — „umblă razna", îşi spun femeile, făcîndu-şi semne tainice cu mîna la frunte. Noroc că mai există pe lume un bărbat ca zidarul Leis : umorul lui sănătos e ca o leşie care şterge petele spaimei răspîndite de Tereza. El îi imită perfect umbletul, vorba, privirile languroase, făcîndu-i pe oameni să rîdă, deşi n-au nici un chef. De îndată ce-o văd pe Tereza, îi cuprinde un fior de nelinişte. Leis o imită foarte bine, dar îi sperie şi mai mult pe oameni. Îi bagă în sperieţi şi cu zvonurile pe care le răspîndeşte, cu un aer cît se poate de serios : că Houtekiet s-ar fi înecat, că hanul lui d'Hurlumont ar fi luat foc, că Joep s-ar fi spînzurat, că Van Dam-

bruggen s-ar fi îmbolnăvit de holeră... Întreaga așezare aleargă să-l asculte pe pișicher, cu sufletul la gură. Și rîde, cînd își dă seama că a fost doar o glumă. Un rîs eliberator.

Numai Tereza nu rîde. Pe măsură ce se afundă în nebunia ei, devine tot mai gălăgioasă. Încearcă să stea de vorbă între patru ochi ba cu unul, ba cu altul, le pune întrebări indiscrete, le dă avertismente — împotriva lui Houtekiet sau în legătură cu vreo boală ori vreo primejdie pe care i-a semnalat-o Liza. Și nu dă niciodată vreo explicație. Comunicările ei scurte, lipsite de detalii precise, par totuși demne de încredere : oamenii știu că e bolnavă, că bate cîmpii, și cu toate astea... Tereza își încheie totdeauna profețiile cu o formulă stereotipă, dar impresionantă : „Așa nu mai poate merge !"

Ceilalți nu prea își dau seama ce anume nu mai poate merge, dar neliniștea stăruie ; nici măcar Baert n-o poate alunga.

Tereza repetă formula asta chiar cînd nu mai are puterea să se dea jos din pat și să umble prin așezare.

— Lăsați-o să moară ! le spune Houtekiet celor care se grăbesc să-l cheme la muribundă : el nu cunoaște mila !

Tereza se chinuie așa, luni de zile. În ultimele săptămîni, e îngrijită de țigăncușă. Tereza a poreclit-o „Urechelnița", închipuindu-și că, întocmai cum acea insectă neagră pătrunde în urechea omului pentru a-i suge sîngele, țigăncușa i se furișează în casă pentru a o ucide cu încetul și a-i lua locul. E adevărat că, după moartea Terezei, țigăncușa avea să se lipească de Tecleyn.

Tereza e înmormîntată creştineşte, nu ca Petrus. Aşa a hotărît întreaga aşezare, iar Houtekiet, căruia Nard Baert i-a adus la cunoştinţă dorinţa oamenilor, nu s-a opus, deşi n-a priceput nici de data asta ce importanţă ar putea avea unde anume zace un mort. De bună seamă că la mijloc e încă una din hachiţele alea muiereşti, întocmai ca iubirea, ca demonii sau chiar „conştiinţa"... La stăruinţele lui Baert, Houtekiet făgăduieşte să ia parte la înmormîntare. De ce nu? Mare bucurie la Deps: Jan Houtekiet îi însoţeşte pe oameni la biserică. Dacă ar fi cu adevărat stăpînit de Diavol, nu s-ar duce niciodată la biserică şi n-ar îndrăzni să se apropie de aghiazmatar. Iată însă că, ajuns la jumătatea Uliţei Nisipului, se întoarce brusc din drum şi o porneşte spre casă. Nu din pricina bisericii, şi nici din pricina aghiazmatarului. Încetineala alaiului, glasul plîngăreţ şi bocetele surorii lui Zevus Kortleven îl învăluie ca un nor jilav, lipicios şi-i calcă pe nervi. Parcă ar merge printr-o ceaţă deasă.

Prima casă de care dai cînd ieşi din Uliţa Nisipului e casa Ifigeniei. Aceasta îl mustră pe Houtekiet că nu s-a ţinut de cuvînt: oamenii fuseseră atît de fericiţi că el îi va însoţi pînă la biserică! I-aş fi însoţit bucuros, o încredinţează Houtekiet, ceea ce îi face o mare plăcere Ifigeniei, căci şi ea e cuprinsă de nelinişte de cîtva timp încoace. Houtekiet adaugă însă că n-a putut răbda să audă bocetele acelei babe. Şi nici nu pricepe ce rost are să te duci să îngropi un mort taman în cimitirul satului: ce, pămîntul de aici nu e la fel de bun? Mortul nu va putrezi şi acolo, la fel ca aici? Ifigenia îi explică atunci că pămîn-

tul din preajma bisericii e sfinţit, spre deosebire de cel din Deps.

— Hai să facem în aşa fel ca şi pămîntul din Deps să ajungă destul de bun pentru morţii noştri ! îi spune Houtekiet.

Ifigenia îi ia în serios vorbele.

19

La pensionatul de fete unde învăţase, Ifigenia primise o educaţie religioasă. Dar sărăcia îndurată din vina tatălui ei, deziluziile şi insultele suportate de dragul lui, ar fi dezrădăcinat această evlavie, dacă domnul d'Hurlumont nu şi-ar fi băgat în cap ideea că trebuia el însuşi s-o facă. La vîrsta de patruzeci de ani, devenise profund antireligios. Trebuie stîrpită această superstiţie, zbiera el către copii, silindu-i astfel să păstreze în sufletele lor pomenita superstiţie, deoarece, încă de mici, îl duşmăneau într-ascuns. Ifigenia nu-şi mai amintea nimic în legătură cu cea de-a doua ei mamă, dar cea de-a treia îi reproşa mereu atît ei cît şi Ismenei şi Cymelei că sînt bisericoase. Potrivit spuselor sale, toate defectele de caracter ale acestor fete se datorau unei educaţii religioase superficiale, care se reducea la aparenţe ; de fapt, ele habar n-aveau ce-i adevărata credinţă. „Asta vi-e dragostea creştinească ?" le întreba ea mereu, cu sau fără rost. Oricum, Ifigenia îşi făcuse obiceiul de a merge la biserică în fiece duminică şi de a se spovedi o dată pe an, nu pentru că ar fi crezut, ci pentru că ţinea morţiş să se deosebească de părinţii ei.

Cît despre Baert, cu el se petrecuse exact contrariul. Împotrivirea față de părinți smulsese din sufletul lui credința țărănească, înlocuită acum cu religia banului, caracteristică oricărui negustor. În afara banilor, totul e vorbărie, obișnuia el să spună. În noaptea de sîmbătă spre duminică, Baert o pornea, ca în fiecare noapte, pe Ulița Nisipului, cu căruțele lui, iar a doua zi, cînd se întorcea, îi spunea Ifigeniei că asistase la liturghie în oraș. Ifigenia se prefăcea că-l crede. Nici prin gînd nu-i trecea să-l îndemne la evlavie. Într-o zi, Baert o întrebase dealtfel dacă ea își îndeplinea îndatoririle religioase împreună cu Houtekiet...

În aceiași zi, Ifigenia îi pomeni despre intenția lui Houtekiet de a înzestra așezarea cu un cimitir creștin. Fiind vorba de prietenul său, Jan, ideea asta nu i se păru chiar așa idioată lui Baert : Jan n-o fi devenit evlavios peste noapte !

Baert pricepu numaidecît ce anume urmărea Houtekiet : ideea unui Deps independent, a unei așezări prospere și unite, întreprinzătoare, bogată și mîndră, slobozită de sub jugul foștilor stăpîni, — ideea asta era mai degrabă a lui decît a lui Houtekiet. Și apoi, dacă n-ar fi fost el și negoțul lui, țăranii din Deps ar fi continuat și astăzi să sape și să trudească. Și oare nu el furniza așezării tot ceea ce aceasta nu producea nemijlocit ?

— Ce v-ați face voi fără mine ? spunea mereu Baert.

Dacă Jan voia un cimitir la Deps, avea perfectă dreptate. Ideea că pînă și morții aveau să rămînă la Deps, îi plăcea lui Baert.

Ifigenia n-ar fi crezut că Jan va ajunge vreodată să dorească un cimitir. La început, ea îl

iubise ca pe un păcătos, pe care nici nu se gîndea să-l mai vadă ; mai tîrziu, însă, îl iubise cu adevărat şi, în chip inexplicabil, dragostea pentru el devenise şi mai adîncă, după crima pe care-o săvîrşise şi pe care ea nu o dăduse în vileag. Niciodată nu simţise nevoia să stea de vorbă cu el. Cînd era alături de Houtekiet, nimic altceva nu mai avea importanţă, iar vorbele i se păreau de prisos. Dar de cînd îi spusese că ar dori un cimitir la Deps, Ifigenia simţea nevoia să-i dezvăluie gîndurile cele mai intime, pe care nu le împărtăşise nimănui pînă atunci. Era stăpînită de o nelinişte vagă, care însă nu-i ştirbea dragostea, ci o adîncea şi mai mult.

Ori de cîte ori avea o clipă de răgaz (şi nu prea avea multe, din pricina grijilor gospodăriei), se gîndea că nimic n-o poate despărţi de Houtekiet. Dar ce se va întîmpla oare după moarte ? Ceea ce obişnuia să spună despre moarte tatăl ei nu putea fi adevărat. Nu exista oare un Dumnezeu, un Dumnezeu înfricoşător, care abia aştepta s-o despartă de Houtekiet, pentru vecie ? Puţin îi păsa Ifigeniei de locul unde avea să ajungă, fericită sau osîndită, după moarte, dacă în locul acela ar fi mers împreună cu Jan.

Într-o bună zi, ea îi împărtăşi aceste gînduri :

— Atîta timp cît trăim, sîntem împreună. Dar după aceea ?

— Da, atunci n-om mai simţi nici o plăcere, îi răspunse el, cît se poate de calm. Dar noi sîntem încă tineri.

— Cum se face că tu, care-ai văzut atîtea biserici, n-ai nici o credinţă ?

— Păi, biserica nu-i totuna cu credința...

— Să știi, Jan, că viața nu se isprăvește odată cu moartea.

— Nu ? Dar ce se întîmplă atunci ?

— Atunci, sufletul omului se duce în rai, sau în iad, sau în purgatoriu.

— Și ce face acolo ?

— În rai sufletul e fericit, în iad se mistuie, iar în purgatoriu stă pînă-și ispășește pedeapsa.

— Dar ia spune, animalele se duc și ele acolo ?

— Haide, Jan, doar știi și tu că animalele n-au suflet !

— Nu știu nimic — de ce să n-aibă suflet ?

— Păi, pentru că nu știu nici să vorbească, nici să gîndească.

— Nu ? Înseamnă că n-ai văzut niciodată un animal. Află că animalele știu să vorbească și să gîndească mult mai bine decît tine .. Cum o duce mierla ?

— Bine, Jan.

Și Ifigenia îl duse să vadă mierla, care era de fapt un mierloi. Jan o sfătui să nu-l lase prea multă vreme singur. Îi și ieșise din cap discuția despre lumea cealaltă. Dar Ifigenia urmă să-l zgîndăre cu întrebările ei :

— Am trăit atîta timp împreună, și n-am stat niciodată de vorbă ca lumea !

Houtekiet o lăsă să vorbească. Vorbele Ifigeniei i se păreau mai frumoase decît cele auzite de la Liza, de la Lien, de la țigăncușă, de la Tereza, de la Fina și de la toate celelalte femei. Cu ochii plecați, asculta plin de mulțumire aceste vorbe, cum asculta cîntecul mierlei sau al privighetoarei, un cîntec la fel de frumos, deși fără noimă. După

ce Ifigenia sfîrşi de spus ce avea de spus, Houtekiet o luă în braţe şi o sărută cu patimă.

— Jan, dragul meu, o să ajungem în iad din pricina asta ! îi şopti ea, gîtuită de emoţie, dar şi dezamăgită de lipsa lui de înţelegere.

— Nu face nimic, chicoti el.

În sinea ei, Ifigenia îi dădea dreptate : după atîţia ani, era totuşi prea tîrziu ca să se mai schimbe, sau ca să renunţe la dragostea asta. Cît despre cimitir, dacă Houtekiet s-ar fi ţinut de cuvînt, poate că Dumnezeu i-ar fi iertat lipsa de credinţă.

Despre cimitir veni din nou vorba într-o zi, cînd Baert se întorsese furios acasă, după ce-l mustruluise pe Zevus Kortleven pentru că-şi lăsa în paragină casa. Nici măcar să-şi repare uşa nu voia, deşi era destul de bogat. Baert era furios pe Zevus şi pe ceilalţi oameni din aşezare, pe care-i ajutase să se chiverniseasc㠹 dar care nu voiau să prindă rădăcini. Un cimitir, asta le-ar trebui ! Dar mai întîi, trebuia rezolvată chestiunea terenului.

Pentru Houtekiet, Deps-ul era un pămînt lipsit de valoare, căruia el însuşi şi oamenii lui îi dăduseră preţ ; pămîntul devenise, deci, al lor. Houtekiet nu concepea că acest pămînt ar putea să intre în stăpînirea contelui sau a administratorului. Dealtfel, contele nu întreprindea nimic pentru a pune stăpînire pe pămîntul acesta lipsit de valoare. Deps-ul nu producea nici măcar lemne de foc. Şi n-ar fi rodit niciodată dacă n-ar fi venit Houtekiet şi oamenii lui.

— Dacă arunc un lucru, tu îl culegi de pe jos, pentru a-l folosi într-un fel sau altul. Ei bine,

se cuvine oare să mi-l şi plăteşti ? îl întrebă Houtekiet pe Baert, într-o zi.

— Taci, Jan, tu nu pricepi nimic cînd e vorba de afaceri. Contele nu şi-a aruncat pămîntul.

— Ştiu asta la fel de bine ca şi tine, dar contele nu s-a atins de pămîntul ăsta vreme de sute de ani — e ca şi cum l-ar fi aruncat !

— Da, dar pămîntul rămîne al lui, pînă şi un copil ar înţelege asta.

— Un copil poate, dar nu şi un om cu scaun la cap.

Amîndoi erau încăpăţînaţi ca nişte catîri. Houtekiet sfîrşi prin a amuţi, lăsîndu-l pe Baert să peroreze cu înflăcărare.

— Pămîntul e al nostru, iar dacă nu le convine, n-au decît să poftească aici, şi să stea de vorbă cu mine ! izbucni Jan deodată, bătînd cu pumnul în masă.

Ifigenia se amestecă şi ea în discuţie şi izbuti, cu dibăcie, să-i schimbe grabnic direcţia. Firește, spunea ea, nimeni n-ar îndrăzni să se pună cu Houtekiet, dar nici el nu e veşnic, iar cînd nu va mai fi, atunci Deps-ul va avea de furcă cu domnii de la castel...

— Aşa e, exclamă Baert. Administratorul e mare pişicher. Îi lasă în pace pe ţăranii din preajma ta, dar sporeşte încet, încet arenda oamenilor care lucrează la crescătoria mea. Nu vrea să vîndă pămîntul, aşteaptă să-i crească preţul, la maximum. Şi atunci, o să trebuiască să plătim. Da, să plătim pentru a putea munci pe acest pămînt. De fapt, noi muncim pentru domnul conte. Oamenii de la crescătoria de păsări ştiu bine asta : ei cîştigă bani, dar sînt din ce în ce mai

săraci. Iată de ce trebuie să cumpărăm tot pămîntul din Deps, la preţul de acum. Atîta vreme cît nu stăpînim pămîntul, sîntem în mîinile ticălosului ăluia.

Aşa îl numea Baert pe contele cel tînăr.

Houtekiet se ridică încet de la masă şi ieşi, lăsîndu-l pe Baert să vocifereze.

În ziua aceea, Jan Houtekiet se hotărî să facă lucrul care avea să-i aducă o faimă nepieritoare, şi care avea să atîrne mai greu în balanţă decît toate păcatele sale, şi anume, să-l convingă pe conte să vîndă pămîntul din Deps, pe un preţ de nimic. Iată cum s-a petrecut această scenă, pomenită din tată în fiu, de către toţi depsienii recunoscători.

Domnul administrator nu cunoştea chin mai cumplit decît acela al bărbieritului. Avea o piele fină, o barbă aspră şi sîngera prin toţi porii. Nu-i de mirare că-i concediase pe cei trei bărbieri din sat... Încă de dis-de-dimineaţă, Cato, slujnica administratorului, îi amintea că trebuie să se bărbierească. Viaţa acestui om putea fi împărţită în perioade aproximativ egale, începînd cu dureroasa operaţie a bărbieritului matinal şi terminînd cu la fel de penibila operaţie a bărbieritului de seară, de la orele şapte şi jumătate, — exact cu o jumătate de ceas înainte de începerea partidei de whist în cafeneaua „Bonten os“ [1]. În fiece zi, bărbieritul îi lua tot mai mult timp, astfel încît la un moment dat se văzu silit să-şi reorganizeze programul : acum se bărbierea în zori, şi după-

[1] La boul bălţat (flam.).

amiază, la orele trei și jumătate, iar operațiunea avea loc în bucătărie.

Tocmai în timp ce se bărbierea, potrivit noului program, într-o după-amiază, se pomeni cu Jan Houtekiet în bucătărie : îi zări deodată chipul în oglinda unde-și contempla fața crispată de durere și de enervare, — fața unui om suferind, măcar pentru o jumătate de ceas, căci altminteri era totdeauna radioasă. Trecerea la această stare normală îi lua oarecare timp, așa că-l pofti pe Houtekiet să intre în biroul de lucru, fiindcă nu obișnuia să primească în bucătărie.

Și domnul Arthur continuă să se bărbierească. Dar, ca și cum n-ar fi auzit nimic, Houtekiet nu se clinti din loc. Și începu să-i vorbească, pe un ton tăios. Despre arenzi, care nu puteau fi mărite. Și despre vînzarea terenurilor din Deps, la același preț la care fusese vîndut terenul lui d'Hurlumont.

— Toate astea trebuie trecute numaidecît pe hîrtie ! încheie Houtekiet.

Domnul Arthur continuă să se bărbierească.

— Hai, mai repede ! îi strigă Houtekiet, izbind cu pumnul în masă.

Administratorul se feri brusc în lături, ceea ce era cît pe-aci să-l ducă la o sinucidere involuntară, căci briciul era lipit de obraz. Tremurînd tot, începu să bîiguie niște vorbe liniștitoare : da, da, afacerea asta va fi rezolvată grabnic...

După ce se bărbieri, domnul Arthur, avînd sentimentul că primejdia cea mare trecuse, îi spuse lui Houtekiet că nu e în măsură să discute despre acest lucru :

— E clar că nu pot face așa ceva fără consimțămîntul domnului conte...

Houtekiet îi răspunse că nu va pleca de aici fără hîrtia cerută.

Administratorul își dădu seama că nu-i rămînea altă cale decît să-l ducă pe Houtekiet la contele cel tînăr. Nu la contele cel bătrîn, care-și ieșea din sărite ori de cîte ori lua contact cu vulgul. Și apoi, la ce altceva folosește un administrator ?... Nimeni nu spune că domnii de la castel n-au de gînd să vîndă pămîntul din Deps și că, în general, nu obișnuiesc să vîndă terenuri. Houtekiet își formulează concis revendicările, fără să ridice tonul. O singură dată a izbit cu pumnul în masă. E adevărat că, dacă i-ai refuza ceva, te-ar paște o primejdie de moarte. Cu un om ca el nu te poți tocmi — poți, cel mult, să te străduiești să-i dai impresia că-i acorzi de bună voie, nu de frică, tot ceea ce-ți cere.

— Bine, prietene, o să mergem la castel, îi făgăduiește administratorul. Și încearcă să-l facă pe acest om primitiv să priceapă că Deps-ul are, de secole încoace, un proprietar și că oamenii care-și cîștigă pîinea acolo îi sînt datori cu ceva acelui proprietar. Dar în același timp, domnul Arthur, căruia mintea îi merge la fel de repede ca și piciorul, se convinge pe sine că depsienii au și ei dreptate. Contele cel tînăr n-are decît să se descurce !...

Iată-l așadar pe Houtekiet în fața contelui : e ca un solicitant însoțit de un avocat, căci administratorul pledează cu dibăcie pentru el. Dacă domnul conte îi va respinge cererea, o va face pe propria-i răspundere.

Contele cel tînăr îi primește într-o sală mare, unde se plimbă cu pași de călăreț, lovindu-și din cînd în cînd cizmele, cu cravașa. Dar toate astea nu-i folosesc la nimic. Houtekiet se arată de neînduplecat : a venit să ceară o hîrtie.

În gîndul lui, administratorul i se adresează astfel contelui :

— Ești un laș ! La mine vii și zbieri împotriva Deps-ului, zicînd că eu sînt prea fricos și prea moale, dar iată că, în fața lui Houtekiet, cedezi, deși dreptul și legea sînt de partea dumitale ! Minți cînd spui că înțelegi foarte bine „argumentele" celor din Deps. Degeaba îți lovești cizmele cu cravașa. Mai bine l-ai lovi pe ăsta — tatăl dumitale așa ar fi făcut !

Administratorul se amestecă în discuție, cu multă prudență, prefăcîndu-se că respinge argumentele în favoarea Deps-ului, pentru a-l convinge pe conte să nu cedeze. Dar contele ia apărarea golanilor din Deps, împotriva propriului său administrator ! Bineînțeles că nici el n-ar vrea să dea impresia că cedează, și totuși trebuie neapărat să cedeze. Altminteri, sălbaticul ăsta ar putea într-o bună zi să-i sucească gîtul, pîndindu-l în vreun tufiș. Or, după cum știe oricine, și după cum spunea și domnul d'Hurlumont, „omul n-are decît o singură viață..."

— Da, argumentele în favoarea Deps-ului sînt întemeiate, foarte întemeiate, deși legea e desigur de partea noastră, avînd în vedere că un proprietar are dreptul să vîndă sau nu, și să ceară prețul pe care-l dorește și arenda care-i convine. Dar noi nu privim lucrurile din unghiul dreptului. Princi-

piul conților a fost întotdeauna și continuă să fie acela al salvgardării intereselor supușilor lor, nu-i așa, domnule administrator ? Poți depune și dumneata mărturie că așa am acționat întotdeauna...

Administratorul e nevoit să adevereasc ă spusele contelui.

— Și de ce, mă rog, am adoptat eu această linie de conduită ? continuă tînărul conte. De ce am arătat o bunăvoință de zece ori mai mare decît ar fi tolerat tatăl meu ? Numai din pricină că noile posibilități create la Deps m-au bucurat foarte mult, da, m-au bucurat eforturile depuse de neobosiții săi locuitori, sub înțeleapta îndrumare a lui Nard Baert. Fiindcă știm de la domnul administrator în ce mod și-a organizat Baert afacerile, un mod pe cît de simplu, pe atît de genial...

Houtekiet a auzit asemenea vorbe mari din gura multor femei. În glasul mieros și leneș al contelui și în glasul pițigăiat al administratorului, el recunoaște glasurile a două femei care se străduiesc din răsputeri să-i placă. Îi ascultă, dar nu scoate un cuvînt. Toate astea trebuie să aibă însă și un sfîrșit.

— Hîrtia ! mîrîie el într-un tîrziu.

Adică : ați trăncănit voi ce-ați trăncănit, dar mie îmi trebuie hîrtia...

Interlocutorii lui înțeleg foarte bine despre ce-i vorba, dar nici prin gînd nu le trece să-i dea hîrtia. Și încep din nou să trăncănească, pentru a-l face pe Houtekiet să uite de hîrtia aceea.

— Da, da, repetă contele, din două în două cuvinte.

Iar administratorul se tot tîrăşte spre masă, ca şi cum ar spera să nu ajungă acolo. În cele din urmă se aşază pe un scaun şi, întinzînd mîna ba spre condei, ba spre călimară sau spre hîrtie, vorbeşte întruna. Despre dorinţa domnului conte de a rezolva această chestiune prin bună înţelegere. Despre excelenta idee a lui Houtekiet de a veni personal, pentru a duce tratative. Despre plăcerea pe care i-a făcut-o astfel domnului conte, care este atît de preocupat de bunăstarea oamenilor.

Şi, tocmai cînd pierduse nădejdea de a mai putea lungi vorba, îi veni o idee salvatoare: contele cel bătrîn. Da, e limpede că trebuie să i se ceară şi dumnealui părerea, nu-i aşa, Houtekiet?

Surîzători, îl conduc amîndoi pe Houtekiet la etaj, unde locuieşte bătrînul. Nici un ţăran n-a urcat vreodată scările astea. În încăperea spaţioasă şi neaerisită care-i serveşte drept cabinet bătrînului conte, Houtekiet are doi avocaţi, nu unul singur. Bătrînul, cufundat într-un fotoliu adînc, îi aruncă lui Houtekiet o privire vagă, ochii lui mari par injectaţi. Houtekiet îi întoarce privirea. Nu înţelege nimic din ce-şi spun ceilalţi, căci ei vorbesc franţuzeşte. Într-un tîrziu, cei doi „avocaţi" îi comunică, veseli, că au reuşit să ajungă la o învoială satisfăcătoare. Faptul că l-au adus aici pe vestitul Houtekiet, despre care se povestesc atîtea, i-a permis desigur bătrînului să-şi dea seama că dracul nu-i chiar aşa de negru, ba, dimpotrivă, e un om bine intenţionat, înţelegător şi chiar competent. Şi apoi, să nu uităm că e socotit de ceilalţi ca şeful lor.

— Bine, mormăie bătrînul, dar i-aţi spus că le cer tuturor să meargă în fiece duminică la liturghie ? Altfel, pun jandarmii să-i alunge din Deps !

Cei doi îl asigură, în franţuzeşte, că treaba asta a fost definitiv rezolvată.

Nu e prima oară că cei doi joacă această comedie în faţa bătrînului, pentru a arunca pe umerii lui o răspundere de care se feresc şi unul şi celălalt. Administratorul îi comunică bătrînului clauzele pe care le va aşterne numaidecît pe hîrtie, dar o face folosind atîtea formule complicate, încît bătrînul nu mai înţelege nimic. Şi, ca şi cum ar lua el însuşi parte la comedie, adoptă atitudinea unui venerabil om de afaceri, care pricepe lucrurile chiar înainte de a fi formulate.

— Bine, bine, încuviinţează el, scuturînd din cap, cu ochii închişi.

20

Houtekiet depune pe masa lui Baert hîrtia căpătată la castel şi-i porunceşte să i-o citească.

De fapt, vrea să verifice dacă administratorul, care i-a citit cu glas tare hîrtia, i-a citit-o în întregime. Ei bine, Nard Baert citeşte exact acelaşi text.

— Păstrează hîrtia, îi spune el lui Baert. Şi pleacă mulţumit.

Baert şi Ifigenia îl privesc prin fereastră — el, neliniştit din pricina bănuielii că hîrtia a fost smulsă cu ajutorul unor ameninţări, iar ea, şi mai neliniştită, căci se gîndeşte la urmări. De bună

seamă că Houtekiet o fi omorît în bătăi pe careva ; jandarmii au să vină să-l caute şi-au să-l vîre la zdup, poate pentru toată viaţa... Ifigenia şi Baert hotărăsc să nu pomenească deocamdată nimănui despre contract. De îndată ce rămîne singură, Ifigenia caută în sertar hîrtia, pentru a vedea dacă nu cumva e mototolită sau mînjită cu sînge.

De obicei, cînd deschide portiţa grădinii, şi se nimereşte să bată vîntul dinspre sud-vest, poate auzi clopotele : dacă bat clopotele şi acum, înseamnă că Houtekiet a omorît pe cineva. Dar degeaba ciuleşte urechile : nu se aude nimic. Nici acum, nici a doua zi, slavă Domnului ! Cînd deschide lucarna acoperită cu hîrtie colorată, poate vedea Uliţa Nisipului. Din fericire, jandarmii şi domnii de la tribunal, nu se arată. Ifigenia începe să se roage, din oră în oră, pentru ca Dumnezeu să-i împlinească dorinţa : Fă, Doamne, să nu se întîmple nimic !

Şi iată că, în cele din urmă, îşi face apariţia însuşi administratorul ! Va să zică trăieşte ! Dar ce veste o fi aducînd ? Privindu-l cu luare-aminte, se linişteşte : domnul Arthur e numai zîmbet şi-şi freacă mîinile.

— Ei, ce părere aveţi, doamnă şi domnule Baert, despre învoiala încheiată ? Ce zice lumea ?

A, domnul administrator îşi poate închipui bucuria oamenilor, dar nimeni nu-şi poate imagina bucuria pe care-o încearcă el însuşi, pentru că a izbutit să-i facă pe contele cel bătrîn şi pe contele cel tînăr să-i împărtăşească părerea. Administratorul trebuie nu numai să slujească doi domni care vor de obicei cu totul altceva decît spune el, dar

și să ducă, răbdător și cu tact, o luptă grea împotriva vechilor concepții și principii, înrădăcinate într-o lungă tradiție. Cînd o asemenea luptă e încununată de succes prin semnătura pusă pe un contract obținut prin bună înțelegere, satisfacția este cu atît mai mare, nu-i așa, domnule Baert? Desigur, nu dumitale trebuie să-ți spun toate astea, căci dumneata, care ai pornit, ca să zic așa, de la zero, pe un cîmp golaș, care a ajuns astăzi un adevărat sat, dumneata, zic, mă înțelegi foarte bine...

Din această casă, în care a domnit, vreme de două zile, o tăcere grea, se răspîndește acum marea și îmbucurătoarea veste. Pe la orele șase seara, Baert iese în curte și le citește lucrătorilor de la crescătoria de păsări documentul istoric privitor la arenzi și la prețul de cumpărare a terenurilor de pe moșia numită „De Hespe", adică Deps. Și, întocmai ca un dascăl urmat de ciracii săi, Baert o pornește spre pomenita moșie.

Învățătura lui e la fel de simplă și de aspră ca aceea a lui Ioan Botezătorul. Iată ce a obținut Houtekiet pentru voi: nici nu vă dați seama ce fel de om se află în fruntea voastră! Sînteți niște fricoși și niște nătărăi, ba mai sînteți și superstițioși, pe deasupra. După voi, leacurile lui Houtekiet ar fi vrăjitorești. Rușine să vă fie! Omul acesta are mai multă minte în degetul său mic, decît aveți voi toți la un loc în capetele voastre! Cît despre ursul lui Houtekiet, ce vă privește pe voi dacă Houtekiet vrea să țină un urs? Ce, Houtekiet nu vă lasă să vă jucați cu dulăii voștri? Un urs e, oricum, altceva decît un cîine, — un asemenea om nu poate avea un cîine. Un urs, însă,

da !... Eu şi Jan nu sîntem la fel ca voi. Noi vedem mult mai departe. Avem ochi şi minte pentru voi toţi. Mînă în mînă mergem, căci ne-am jurat să aducem bogăţie Deps-ului. Fiecare dintre voi va ajunge stăpîn peste averea agonisită. Vrem ca fiecare din voi să înveţe carte. Iar cînd veţi învăţa carte, veţi putea ieşi din Deps şi privi dincolo de castel. Eu şi Jan nu înţelegem să ne mulţumim cu puţinul cu care vă mulţumiţi voi. Cînd voi spuneţi da, noi spunem nu. Nu, noi n-am ajuns încă destul de departe. Vrem să ajungem tot mai departe ! Învoiala asta este opera lui Jan. Staţi, nu vă grăbiţi să ţopăiţi de bucurie ! Noi ştim că încă nu-i destul. În contract stă scris că putem cumpăra terenurile, dar avem noi oare bani ?

— Păi, tu, Baert, eşti destul de bogat !

— Nu e vorba numai de mine. Nu mă cunoaşteţi destul, dacă credeţi că mă gîndesc doar la mine. Eu sînt negustor, n-am nevoie de mai mult pămînt. Vreau să vă puteţi cumpăra cu toţii cîte o bucată de pămînt, atîta cît vă trebuie, ca să deveniţi proprietari.

Tot perorînd aşa în faţa discipolilor săi, Baert se pomeneşte deodată în „cîmpia îndrăgostiţilor". N-a mai călcat niciodată în locul acesta. Nici nu-l observă pe Houtekiet, care stă culcat pe spate (e poziţia lui preferată), mestecînd iarbă. Baert continuă să-i mustre pe discipoli că sînt prea leneşi, că aleargă după fuste şi că nu muncesc cum trebuie : nu în felul acesta te poţi îmbogăţi !

— Auzi, Houtekiet ? spune un glas.

Dar Baert nu se lasă descumpănit şi citeşte încă o dată, pe un ton triumfător, actul semnat la cas-

tel. Oamenii aplaudă și strigă entuziasmați : Bravo, Houtekiet !

Eroul lor rămîne, însă, impasibil. Nu-i place să fie sărbătorit. Oamenii îl roagă să-și aducă măcar ursul. Doi dintre ei, mai curajoși din fire, îl însoțesc pînă acasă.

— Hai și tu, Lien, o îndeamnă ei. Vrem să-l sărbătorim pe Jan, care a făcut din nou o ispravă grozavă.

— Nu cumva e rănit ? îi întreabă Lien, îngrijorată.

Altceva n-o interesează. Lumea ei se află acasă, lîngă copii și lîngă Houtekiet, care-i dă mereu motive de îngrijorare.

Houtekiet și-a scos ursul din ascunzătoare și o pornește cu el, ținîndu-l de labe, cum ar ține mîinile lungi și delicate ale Ifigeniei. Oamenii îl urmează, țopăind de bucurie. De unde, și porecla de „ursari", dată depsienilor. Ca și cum asta ar fi fost distracția cotidiană a acestor oameni, gratificați dealtfel și cu alte porecle : „fustangii", „cuțitari" etc. În realitate, strămoșii noștri au dansat după urs doar de vreo nouă sau zece ori, pentru a-și manifesta vreo bucurie colectivă. Vecinii, auzindu-le chiotele, sau zărind torțele de rășină aprinse de acești oameni, aveau să pretindă că ei ar fi practicat un soi de ritual păgîn, întocmai ca acela al vrăjitoarelor posedate de Diavol... De fapt, Houtekiet nu i-a lăsat să aprindă torțele înainte ca el să-și ducă ursul înapoi acasă, căci se știe că focul îi sperie pe urși și-i poate face periculoși.

Strămoșii noștri erau destul de veseli chiar și fără să joace după urs. Știau ei bine ce parteneri

de dans să-şi aleagă ! Cu acest prilej, au cîntat pentru prima oară cîntecul, care ne vine şi nouă pe buze, în anumite ocazii :

„Deps e satul nostru, o ştim bine !
Cel care de Deps se leagă,
Cu una-n fund o să se-aleagă !
Ştim să ne-apărăm cum se cuvine :
Deps ne aparţine !"

Îl cîntară, bînd bere şi rachiu de ienupăr, distilat de ei înşişi. Pînă la urmă, nimeni nu mai fu în stare să ţină în mînă o torţă ; numai Houtekiet, care nu punea niciodată în gură rachiu de ienupăr, rămăsese treaz. Cînd se întunecă de-a binelea, strămoşii noştri luară în braţe pe cine se nimerea. Nu mă refer aici doar la Dobbelaere, Bosken, Tecleyn, Otter şi la ceilalţi voinici din „prima serie", ci şi la Van Dambruggen, Nachtergael, Daems, Van Acker, Venneborgh, Donies, Leis, Van Aleenen, Verrees, Bijloo, Van Genesen, Poort, Spruyt, Jan Orleans, Hicketick. Pînă şi bătrînul Bosken a dansat cu „căpriţa" lui pînă s-a stins ultima torţă. În schimb, Baert, Ifigenia, Joep, Lien, Melia Van Dambruggen şi sora lui Zevus Kortleven n-au luat parte la petrecerea aceea. Zevus, însă a fost de faţă. Şi tu, Kennedie, cu scripca ta, de nepreţuit în astfel de ocazii : cu toate că torni în tine mai mult decît toţi ceilalţi, cînţi dumnezeieşte. Se ştie că muzica dă curaj şi încîntă sufletul. Tu cînţi atît de frumos, încît pînă şi ţie îţi dau lacrimile. Muzica, zici tu, te face să nu mai ştii cine şi unde eşti... De aceea, nu-ţi poţi stăpîni lacrimile.

Primul pe care Houtekiet îl împinge spre casă e David Van Dambruggen, fiindcă e beat criță și a început să vorbească despre Diavol. Lui Houtekiet nu-i plac poveștile despre diavoli.

— Hai acasă, Davide ! îi poruncește el.

— Houtekiet, dragul meu prieten și stăpîn, mult îmi place de tine ! Ai lecuit-o pe Amelia mea. Totuși, omul e slab din fire, și pe mine mă apucă uneori groaza. Și atunci, mă întreb în sinea mea : unde, și cine sînt diavolii ?

— Hai, mai repede, Davide !

— Zău, Jan, în loc să mă împingi așa de la spate, ca pe-un boulean ostenit, mai bine dă-i mîna, adică brațul tău, vechiului tău prieten. Tu nu te temi de iad, Jan ?

— Taci, nu vezi că ești beat ?

— Tu nu te temi de nimic ?

— De nimic. Și acuma, fă bine și taci !

David Van Dambruggen lasă brațul lui Houtekiet.

— Între noi fie vorba, îi șoptește el, nici eu nu mă tem de nimic și nu mă voi teme, atîta vreme cît tu, Jan, vei fi aici, cu noi. Da, nu mă tem nici de iad ! Așa să știi, Jan !

Kennedie îi aduce lui Houtekiet un omagiu și mai mișcător. Kennedie rezistă mai mult decît toți ceilalți cheflii : așezat pe scăunașul lui, primește cănile cu băutură pe care ei le tot oferă, în semn de bucurie, recunoștință și admirație, pe cînd ceilalți sînt nevoiți să-și caute singuri sticlele. Cînd nu se mai ține nimeni pe picioare, și cînd nu mai are pentru cine să cînte, Kennedie se ridică și-l roagă pe Houtekiet să se așeze lîngă el. Houtekiet abia s-a întors, după ce i-a condus pe

Venneborgh şi pe Bosken, care voiseră să se bată. Kennedie a păstrat pentru Houtekiet melodia cea mai frumoasă, pe care n-a vrut s-o dăruiască unor beţivani. I-o va cînta, pentru ca Houtekiet să iubească muzica mai mult decît orice pe lumea asta. Mai mult chiar decît femeile? Da, mai mult!

Şi Kennedie începe să cînte, plîngînd, pînă cînd genunchii i se moaie, şi se prăbuşeşte, gemînd şi şoptind că nu mai poate cînta, într-atît de tulburat se simte. Acum, că a cîntat mai bine decît oricînd, îşi poate sfărîma scripca. Dar, la gîndul că şi-ar putea face bucăţi vioara, începe să ofteze şi să le ceară iertare strămunicilor, bunicilor şi părinţilor săi...

21

Pe celălalt mal al gîrlei hălăduiesc mulţi ţărani bogaţi, proprietari ai pămînturilor lor. Dincoace, se întind pămînturile uscate ale castelului, cuprinzînd trei-patru sate. Toate pămînturile astea sînt date în arendă. Timp de multe secole, nimeni n-a putut să cumpere măcar o palmă de pămînt. Şi iată că noi, depsienii, am putut să ne răscumpărăm pămîntul, datorită lui Jan Houtekiet! Iar după aceea, ne-am apucat să construim, cu propriile noastre forţe, o biserică pe acest pămînt al nostru. Care alt sat ar fi cutezat să facă una ca asta? Dar e o poveste foarte veche; ea începe de la un băcan pe nume Poort. Băcanul acesta se aproviziona la Baert, care-i aducea de la oraş articolele de băcănie, contra unui comision destul de mic. Poort se ducea să şi le ia, seara, zicînd că merge

la plimbare. De bună seamă că se duce la părinții lui, își spunea nevastă-sa, dar de fapt dumnealui dădea o raită pe la niște hanuri. La întoarcere, era, cică, atacat de pricolici, aceste dihănii negre care le ațineau calea strămoșilor noștri, luîndu-i de gît pînă-i treceau nădușelile și împiedicîndu-i să-și vadă de drum.

Sătul pînă peste cap de poveștile lui Poort, Houtekiet îi făgădui să-l omoare cu mîna lui pe pricoliciul acela, sau ce naiba va fi fost. Și îl însoți pe băcan în drumurile lui, dar pricoliciul încetă să se mai arate.

În schimb, Petrus Boven se arătă într-o noapte, ieșind taman la orele douăsprezece din mormîntul lui, pentru a-i ruga pe oameni să-l îngroape creștinește. Cînd Baert, care era un dușman înverșunat al superstițiilor, îi luă la întrebări, oamenii se fîstîciră și-i răspunseră că zăriseră doar de departe o siluetă albă, cu un toiag. Leis, care nu lăsa niciodată să-i scape astfel de ocazii, se amestecă și el în vorbă, zicînd că va spune adevărul, numai adevărul. Și începu să povestească, foarte serios, fără să zîmbească, despre discuția pe care ar fi avut-o cu Petrus Boven. Încercase, cică, să-l convingă pe Petrus să se mulțumească cu groapa din Deps... Petrus ieșise atunci din groapă și se apropiase de el, rugîndu-l să nu mai vorbească așa tare : Doar nu sînt surd ! îi spusese. — Bine, Petrus, spune tot ce ai pe suflet, și vom vedea ce putem face. Noi, care te-am îngrijit așa de bine în viață, n-o să te părăsim nici acum.

Petrus își spuse așadar păsul : îl cam chinuiau durerile reumatice, din pricina pămîntului jilav din Deps. Pînă-n prezent, se ținuse binișor, și

așteptase să fie îngropați și alții, ca să aibă cu cine schimba o vorbă, dar din ziua cînd Tereza fusese îngropată în cimitir, își pierduse răbdarea : voia pasămite să fie înmormîntat și el lîngă o femeie. „Duceți-mă în cimitir și puneți-mă lîngă Tereza !"

Dar nici măcar Leis nu putea risipi, cu glumele lui, temerile oamenilor. Petrus continuă să se arate, pînă cînd Houtekiet se duse într-o noapte să vegheze lîngă groapa lui. Petrus nu se arătă, bineînțeles, spre bucuria oamenilor, mai ales a lui Baert.

Ifigenia, însă, se folosi de prilej pentru a încerca să-l convingă pe Houtekiet să nu tragă concluzii prea mari dintr-un fapt mărunt ca dispariția unei năluci. Ea nu abandonase speranța de a-l convinge să creadă în nemurirea sufletului și de a-l aduce, astfel, pe drumul cel bun.

Osteneală zadarnică. Houtekiet nu pricepea nici măcar de ce oamenii trăiau cu teama de moarte : cînd mori, mori, și gata !

— Nu-i așa, Jan, după ce omul moare, abia începe să trăiască...

Explicațiile Ifigeniei îl scoteau din sărite pe Houtekiet.

— Păi, dacă abia începe să trăiască, înseamnă că n-a murit !

Lucrurile i se păreau cît se poate de simple, atît de simple, încît pînă și o femeie le putea înțelege :

— Fiecare om își dă totuși seama limpede că trebuie să facă loc altora, pînă la urmă. Să zicem că oamenii ar trăi la nesfîrșit : n-ar mai găsi

atunci nimic de mîncare şi ar ajunge să se mănînce între ei, va să zică tot ar muri...

— Da, Jan, dar după ce moare, omul nu mai trăieşte în lumea asta.

— Să zicem c-ar trăi în lună, sau altundeva — oriunde ar trăi, locul cu pricina ar sfîrşi prin a se umple. Nu, tot omul trebuie să moară, căci altminteri viaţa n-ar mai putea să se reîmprospăteze. Cum de nu pricepi ?

— Da, Jan, numai că un om care trăieşte după moarte, nu mai are nevoie de hrană, nici de vreun loc anume. Un suflet este... Ascultă, află de la mine că un milion de suflete pot trăi pe vîrful unui ac !

Aşa a învăţat ea, încă de mică.

Jan aproape că ar pălmui-o pe femeia asta, totuşi deşteaptă, care-i spune asemenea nerozii. În ultima vreme Ifigenia s-a simţit deseori cuprinsă de remuşcări, nişte remuşcări care nu seamănă cu acelea de dinaintea căsătoriei, ci sînt cu totul altfel. E mai degrabă un soi de nelinişte, legată de sentimentul că moartea o s-o despartă de Houtekiet. Nu cumva îi sunase ceasul ? E totuşi încă destul de tînără şi sănătoasă, atunci de ce această spaimă de moarte ? Nu, nu de iad se teme Ifigenia ; ca dovadă, nici nu se gîndeşte să renunţe la dragostea ei ! De fiecare dată dragostea îi alungă deznădejdea, neliniştea şi gîndurile negre...

Cam pe vremea aceea, s-a întîmplat ca bătrîna Melania Kortleven să moară, după trei zile de chinuri. În a treia zi, văzînd că starea ei se înrăutăţeşte, Zevus a întrebat-o dacă vrea să-l cheme pe Houtekiet. Gurile rele aveau să pretindă că spaima, pricinuită de simpla rostire a acestui

nume diavolesc, ar fi omorît-o pe bătrînă ; sau, în orice caz, că ea s-ar fi grăbit să moară, ca să nu-i dea lui Houtekiet răgazul de a se apropia de patul ei.

Houtekiet i se plînge Ifigeniei de lipsa unui cimitir la Deps : dacă ar fi un cimitir aici, n-ar mai trebui să străbată din nou ulița, ca s-o îngroape pe bătrînă. Ifigenia atît aștepta : dacă Houtekiet vrea un cimitir, o să vrea și o capelă. Una mică, în care pastorul să țină liturghia, în fiece duminică.

Ia să-l întrebe, de pe acum, dacă e de acord, căci fără consimțămîntul lui nu se poate înălța la Deps nici măcar o cruce. Să spună numai atît : că e de acord. Încolo, construcția capelei nu-l privește pe el...

Pînă una-alta, ea îi explică lui Houtekiet, cu prudență, că Melania trebuie dusă oricum la biserică, chiar dacă la Deps ar exista un cimitir. Da, Jan, nimeni nu poate fi înmormîntat în cimitir fără o slujbă la biserică.

Jan o privește mirat : va să zică, morților ăștora nu le trebuie doar un cimitir, ci și o capelă, sau o biserică. Mă rog, totuna e.

Pentru Baert, lucrurile sînt cît se poate de limpezi : el, unul, se poate lipsi de o biserică. Dar ceea ce el și Jan înfăptuiesc aici, la Deps, nu se reduce la caravana de căruțe cu cîini care transportă făină, porumb, orez, fasole, mazăre, grîu și cîte și mai cîte ! Nu e vorba numai de crescătoria de păsări, la care lucrează atîtea familii, sau de cărămidăria și moara de apă a lui Jan, și nici de fermele lui Van Acker, Dobbelaere,

Verrees şi ale altora. Nu! exclamă Baert ridicînd un deget spre cer şi arătînd cu un altul spre pămînt. Noi am întemeiat un sat, iar un sat are nevoie de o biserică!

Houtekiet ştie bine că Baert nu face nimic pe gratis. De aceea îl întreabă ce cîştig nădăjduieşte să scoată dintr-o biserică?

— Eşti tu deştept, Jan, dar nu te pricepi la comerţ, îi răspunde Baert. Un negustor cu iniţiativă îşi vede cîştigul departe în viitor. El poate să vîndă în pierdere timp de două-trei săptămîni, ca să cîştige un mușteriu...

Uite, de pildă, crescătoria asta, a lui: cîtă muncă şi cîţi bani nu-l costă?! Oare preţurile cresc pe piaţă, prin faptul că el ajunge să ştie, din experienţă, care anume păsări clocesc ouăle altora? Şi oare găinile pe care le hrăneşte numai şi numai pentru a verifica dacă hrana e bună sau nu, şi pe care încearcă apoi să le vindece, deşi nu izbuteşte decît rareori, — oare nu reprezintă ele o pierdere? Şi cu toate astea, cîştigul e asigurat. Oare a învăţa, a studia, a citi reprezintă o pierdere de timp, sau, dimpotrivă, un cîştig? Acelaşi lucru se poate spune şi despre o biserică. Nu se poate sat fără biserică.

— Dar ce ne trebuie nouă sat? îl întreabă Houtekiet.

— Cum adică? Tu, care eşti atît de deştept, de ce ai slobozit oare pămînturile, şi de ce-i ţii departe pe străini? Eu trebuie să-ţi spun ţie ce-i aia un sat? Păi, e ceva ca o familie, o familie unită şi tocmai de-aceea puternică. Asta e un sat.

— Eu sînt puternic, chiar singur.

— Tu, da, dar nu și ceilalți, adică oamenii obișnuiți.

— Treaba lor...

— Cum așa ? Tu, care ești atît de deștept...

— Uite ce e, n-o să fie nici o biserică aici, așa să știi ! Un cimitir, da, altceva însă, nu !

După ce pleacă Jan, Baert îi spune Ifigeniei :

— Mai slăbește-l pe Jan cu biserica ta !

Luni de zile, ea nu-i mai pomenește nimic de biserică. Între timp, depsienii lucrează de zor la amenajarea unor drumuri largi, pietruite, și consolidate cu balast adus de la cărămidăria lui Houtekiet sau de la casele oamenilor. Ifigenia simte în sfîrșit că a sosit momentul să-i vorbească din nou ; nitam-nisam, îi povestește cum, pînă la vîrsta de paisprezece ani, și-a petrecut vacanțele într-un vechi castel, monument istoric — un fel de hardughie, dominată de un foișor ascuțit. Într-una din vacanțele ei, a constatat cu uimire că foișorul fusese dărîmat pînă la temelia de piatră și înlocuit cu un altul. Potrivit explicațiilor primite de ea, foișorul fusese dărîmat din pricina înclinării sale. Dar întrucît și noul turn era la fel de înclinat, stăpînii castelului i-au cerut socoteală antreprenorului. Acesta s-a apucat atunci să măsoare toate turnurile din împrejurimi, pentru a demonstra că nu se poate construi un turn cu totul drept...

Houtekiet o ascultă îngîndurat pe Ifigenia, iar cînd ea sfîrșește de povestit, îi spune că, el, unul, e în stare să construiască un turn cu totul și cu totul drept. Și se uită în ochii Ifigeniei și ai lui Baert, pentru a vedea dacă se îndoiesc de spusele lui. Nici el nici Baert nu bănuiesc, oricît de

deştepţi ar fi, că femeia asta aparent naivă îi duce de nas, pentru a-i sili să-i împlinească visul vieţii sale.

Jan are o slăbiciune : să construiască, iar Ifigenia i-o cunoaşte bine. De aceea, îi pune la îndoială spusele. Firește, nu se pricepe, dar din cele pe care i le-a povestit Baert în legătură cu moara de apă şi cu maşina de treierat, şi-a dat seama cît de greu e să construieşti asemenea lucruri. Cu atît mai greu un turn de biserică...

— Punem rămăşag ? exclamă Houtekiet, aţîţat.

— Bine, dar oricum n-o să fie biserică aici, la Deps, aşa că ce să mai vorbim ? De vreme ce tu nu vrei biserică... Da, dacă s-ar construi una, atunci aş vrea să te văd ce eşti în stare să faci !

Moara de apă a lui Houtekiet macină grîu. Maşina de treierat a lui Houtekiet e folosită de David van Dambruggen, spre mulţumirea lui şi a altora. Cărămidăria lui Houtekiet propăşeşte, ogorul lui e lucrat temeinic. Copiii lui muncesc, îl ajută. Jan ar fi vrut să construiască o moară de vînt, în locul morii de apă. Pînă şi la urs s-a gîndit, căci i-a înjghebat o căsuţă de lemn, una foarte trainică, pe stîlpi. O scăriţă urcă pînă la uşa rotundă, iar de jur împrejurul căsuţei e un fel de balcon, unde te poţi plimba în voie. Înăuntru sînt două scăunaşe. Cînd vine Houtekiet, ursul scoate cele două scăunaşe pe balcon şi, aşezîndu-se alături de prietenul său, îşi încrucişează braţele, ca şi el... Amîndoi par adînciţi în gînduri. Houtekiet se simte încă în putere. Se pricepe să meşterească ghete, ca Tecleyn, butoaie ca Van Aleenen, cingători ca Donies. A învăţat toate aceste lucruri cît ai bate din palme. Nu e însă

el omul care să facă mereu același lucru, ca un meseriaș oarecare. Ar vrea să facă ceva ieșit din comun, dar ce anume ?

Obosit să tot stea pe gînduri, ursul își lasă pe ceafa lui Houtekiet o labă grea și-l trage spre el, ca să se joace, ca de obicei.

— Tu ce părere ai ? îl întreabă omul, scărpinîndu-i încet greabănul.

Astăzi n-are chef de joacă.

În zilele acelea, Houtekiet nu mai putea fi văzut nicăieri : se închidea în vreunul din turnurile din împrejurimi, la înălțimea clopotelor, cam acolo unde grinzile se îmbucă cu zidăria. Rămînea ore întregi cu ochii țintă la un detaliu sau altul, pentru a vedea cum e alcătuit un asemenea turn. Înarmat cu un metru și cu un fir cu plumb, se urca pînă-n vîrful turnului, de unde privea, prin lucarnă, Deps-ul.

22

Astăzi, Deps-ul e un sat ca oricare altul, deși are o siluetă ciudată, ba chiar impresionantă, de burg medieval, mai ales seara, cînd te apropii de el venind pe puntea lui moș Mandus. Puntea asta nu mai e un podeț de scînduri, ci un pod trainic de piatră, larg cît două căruțe. Drumul pietruit duce de la Ulița Nisipului, trecînd prin fața casei lui Baert, pînă la gîrlă, nu departe de casa lui Houtekiet, iar apoi se prelungește dincolo de pod, prin cîmpurile lui Busschops, Dobbelaere și Venneborgh, pînă-ntr-un loc, unde se întîlnește cu șoseaua lată ce duce din capitală spre graniță.

Același drum se încrucișează în centrul satului cu drumul diligențelor lui d'Hurlumont.

Dacă te apropii de Deps, către seară, pe drumul acesta, treci printr-o lungă și maiestuoasă alee boltită cu arbori, de-a curmezișul cîmpurilor. Casele și fermele întemeietorilor satului nostru au fost renovate, dar moara de apă a lui Houtekiet, numită astăzi „fort", poate fi văzută și acum la dreapta podului. La stînga, pe malul gîrlei, se înalță cinci turnuri masive, ca acelea care străjuiesc vechile porți ale orașelor, deși ceva mai joase și mai greoaie. De fapt, sînt niște hambare, construite la o distanță aproximativ egală unul de celălalt.

Într-o zi, Baert își privea acoperișul : furtuna tocmai smulsese mai multe țigle, iar una din ele stătea gata-gata să cadă, în colțul acoperișului. Oricine voia să meargă la crescătoria lui de păsări, trebuia să treacă pe sub acel colț. Ghicind gîndul lui Baert, Houtekiet se apropie de el pe la spate și, azvîrlind o piatră spre acoperiș, făcu să cadă țigla aceea. Se așezară apoi la taclale. Din vorbă în vorbă, Houtekiet îi spuse lui Baert că ar trebui să-și clădească un conac cu turn. Baert îi răspunse, rîzînd, că știa el să-și folosească mai cu rost banii.

David van Dambruggen fusese ultimul care-și construise ferma din piatră. Din pricina Meliei, și a propriilor sale neliniști, legate de sentimentul că nu-și avea locul printre depsieni, acest prea cinstit fermier șovăise multă vreme dacă să rămînă sau nu la Deps. Dar, din clipa cînd luase hotărîrea să rămînă, se apucase să construiască mai temeinic decît ceilalți. Într-o seară, venind

să arunce o privire asupra construcției, Houtekiet luă un cui și, legîndu-l cu-o sfoară, îl înfipse cu vîrful în pămînt, iar cu celălalt capăt trasă un cerc uriaș.

— Poftim, Davide, acesta e hambarul tău, îi spuse Houtekiet, desenînd contururile viitorului hambar, apoi și cele ale casei și grajdului. Cît despre turn, ți-l fac eu însumi.

Și se ținu de cuvînt. Cînd turnul și casa au fost gata, David, Melia și cei cinci copii ai lor, nu și-au mai încăput în piele : parcă ar fi devenit cu un cap mai înalți. E drept că aveau și de ce să fie mîndri : ferma lor semăna cu un castel. Venneborgh și frații Dobbelaere, vecinii lui Dambruggen, n-au mai putut dormi de ciudă.

Piatra era foarte ieftină pe vremea aceea, iar Houtekiet era atît de bucuros să construiască, încît nu cerea decît să i se plătească lemnul de construcție necesar pentru un turn. În anul acela, frații Dobbelaere și Venneborgh își construiră fiecare cîte un hambar cu turn, unul mai solid decît celălalt. Joep sfîrși prin a ceda și el în fața ispitei. Covorul verde așternut de acest harnic săpător se întindea de la gîrlă pînă hăt-departe în cîmpia roșcată. Joep locuia cu copiii și cu dobitoacele sale în niște coșmelii de chirpici. Un hambar cu turn, însă, ar fi vrut să aibă ; de aceea, își comandă unul, mai înalt decît toate celelalte.

Așa răsăriră cele cinci turnuri. Prezența lor nu dovedea nicidecum că locuitorii Deps-ului ar fi fost niște trăsniți, cum pretindeau unii, ci doar pasiunea lui Houtekiet pentru turnuri. Turnurile astea, construite de el, erau joase și late,

dar în schimb foarte drepte. Oricum, un turn înalt nu se potrivește pe un hambar. Houtekiet îl sili pe Baert să se urce cu el pînă-n vîrful fiecărui turn, pentru a le măsura cu precizie, iar Baert recunoscu : „Sînt perfect drepte. Și au să mai fie aici chiar și peste cinci sute de ani!" Pînă-n prezent, prorocirea lui s-a adeverit.

După ce dovedi astfel, de cinci ori, că e în stare să construiască turnuri, Houtekiet se simți ispitit să treacă și la construirea unei clopotnițe. Într-o seară veni la Baert și la Ifigenia și, proțăpindu-se în mijlocul bucătăriei (era obiceiul lui, să se plaseze drept în mijlocul unei încăperi, cu fața spre fereastră, și să rămînă îndelung pe gînduri) sfîrși prin a le spune :

— Mi-ați vorbit odată despre o biserică, ei bine, o vom zidi !

Așa s-a născut biserica noastră : dintr-o vorbă rostită de Houtekiet într-o bucătărie...

Cunoscîndu-l bine, Ifigenia și Baert îi răspunseră că nu-i nici o grabă.

— Cum doriți. Mie nu-mi trebuie nici o biserică. Dar de vreme ce femeile nu mai contenesc să vorbească despre asta, ce rost are să mai amînăm ?

După ce Baert le explică oamenilor că nu se poate sat fără biserică și fără cimitir, aproape toți, chiar și necredincioșii, erau convinși de necesitatea unei biserici. Și asta cît mai curînd, înainte ca Deps-ul să devină o comună independentă, cu primar și cu consilieri municipali.

Bosken, Jan Orleans și ceilalți petrecăreți erau de acord să se construiască o biserică, dar n-a-

veau, cică, încredere în pastor, care s-ar fi amestecat în toate treburile.

— Atunci, o să-l dăm afară, îi asigură Baert. O să construim noi înşine biserica. Cu piatra, cu varul şi cu lemnul nostru. Biserica va rămînc a noastră. Iar dacă pastorul n-o să ne fie pe plac, n-o să-l lăsăm să-i calce pragul!

Bravo, Baert!

— Biserica va fi a noastră a tuturor, dar nu va fi a nimănuia, mai spuse Baert. O s-o construim împreună, aşa cum fiecare din noi şi-a construit casa, adică în orele libere. Fiecare va face ce poate. Eu, unul, sînt tot timpul pe drum, dar vă puteţi folosi de cîinii şi de căruţele mele. Vă mai dau şi varul de care aveţi nevoie. Şi puteţi veni la mine să luaţi tot ce vă trebuie.

— Eu o s-aduc cutia milelor, strigă zidarul Leis.

— Dacă într-o zi n-aveţi timp să lucraţi la biserică, urmă Baert, trimiteţi-vă copiii. Sau nevestele. Duceţi-vă la Jan Houtekiet şi ajutaţi-l să fabrice cărămizi. Orice mînă de ajutor e bine venită. Chiar dacă n-aveţi decît o jumătate de ceas, seara, duceţi-vă şi căraţi pietre cu roaba, sau pregătiţi mortarul. Cine n-are nevoie de căruţa şi de calul lui, să-i folosească la transportul lemnelor şi cărămizilor. Biserica e treaba noastră a tuturor, iar Houtekiet va construi clopotniţa.

Bravo, Houtekiet!

— De acord?

— Da!

— În cazul ăsta, eu şi Jan vom schiţa planurile. După aceea, vom începe construcţia.

Houtekiet se apucă să schiţeze planurile pe nişte tăbliţe de lemn. Firește că arhitecţii procedează altfel, ei folosesc planşete dar o asemenea tăbliţă poate fi mînuită mai uşor decît hîrtia de calc şi poate fi atîrnată în cui, într-un şopron aflat chiar în mijlocul şantierului, la îndemîna tuturor. Nu contează că pe tăbliţă nu e indicată nici o măsurătoare. Houtekiet trasează precis, cu o sapă, fundaţiile ; restul vine de la sine, iar dacă se iveşte vreo problemă, să zicem în legătură cu nivelul la care trebuie să fie construite ferestrele boltite, e chemat Jan.

A dăinuit pînă-n zilele noastre cîntecul :

„Houtekiet, munca-n zadar e :
Biserica-i mică, clopotniţa mare..."

Şi într-adevăr biserica noastră nu e prea mare. E şi simplă în acelaşi timp : se vede cît de colo că nu e opera unor mari meşteri. O navă centrală, două nave laterale, cu un plafon sprijinit pe nişte bulumaci groşi de stejar. Turnul, însă, pare cu atît mai impunător. A fost zidit exact deasupra navei centrale ; acolo se înalţă acest turn octogonal, lung de douăzeci şi unu de metri, durat de Jan Houtekiet ! E o construcţie disproporţionată, recunoaştem asta, dar impresia pe care o degajă e puternică. Houtekiet a avut dreptate : cînd biserica o să devină prea neîncăpătoare, spunea el, o să vă fie foarte uşor s-o lărgiţi doborînd un zid şi prelungind navele. Pe cînd, un turn nu poate fi dărîmat pentru a-l face şi mai înalt. De aceea, un turn trebuie clădit pentru veşnicie ! Încă de la bun început !

Vestea a făcut vîlvă în sat și mai ales la castel : sărăntocii din Deps s-au apucat să-și zidească o biserică ! Firește, nu așa cum se cuvine zidită o biserică. O fac după capul lor, fără ajutorul nimănui. Cine știe ce o să iasă !

Pe de altă parte, faptul că depsienii își construiau o biserică era interpretat de oameni ca o dovadă că tînărul conte și domnul administrator nu mințiseră pretinzînd că rezolvaseră și problema religioasă împreună cu Houtekiet. Rămînea de văzut cum va reacționa contele cel bătrîn la auzul acestei vești, pe care feciorul său și administratorul se temeau să i-o aducă la cunoștință, măcar că bătrînul era ca și mort și nu prea mai înțelegea ce se întîmplă. Iată însă că bătrînul se trezi la auzul cuvîntului „biserică", acesta acționînd asupra lui ca o injecție asupra unei inimi osîndite să moară.

A construi o biserică mai era încă, pe vremea aceea, un vis al nobilimii de viță veche. Țăranii erau lăsați să trăiască în mizerie, dar din cînd în cînd li se acorda cîte o pomană : mai mult decît atît nu li se cuvenea... A construi o biserică, însă, era cu totul altceva ! Cînd avusese vîrsta la care ajunsese acum fiul său, contele cel bătrîn construise biserica din sat : primul, și unicul său gest independent după moartea propriului său tată. Suportase personal cheltuielile întregii construcții. Pentru biserica asta, care era mîndria vieții sale, plătise întotdeauna fără să se tocmească, tot ce socotea necesar spre a o întări și spre a o înfrumuseța. Cînd pastorul venea să-i supună spre aprobare vreun proiect economicos privind achiziționarea de noi podoabe, el îi respingea cate-

goric șovăielile : Nu, nu mă interesează că ar putea reveni mai ieftin, mie să-mi vorbești de calitatea cea mai bună !

Înainte de a muri, contele ar fi vrut să poată înălța și o a doua biserică. Și iată că, acum, acest ideal era la îndemînă ! Cu ochii ieșiți din orbite, bătrînul își făcu din nou auzit glasul. Fiul său și administratorul își apropiară urechile de gura lui știrbă, ale cărei buze se deschideau și se închideau ca niște băsici deasupra unei fierturi. Da, își amintea chiar și acum, după patruzeci și cinci de ani, de dibăcia arhitectului. Acesta murise între timp, dar avea un fiu, și el arhitect și negustor de odăjdii, icoane și alte articole bisericești. Îi puteau cere lui niște planuri. Întrucît biserica din sat purta hramul sfintei Odile — patroana bătrînei contese, — trebuia ca biserica din Deps să poarte hramul sfîntului Sebastian, patronul contelui. Aceasta era condiția pusă de bătrînul conte pentru a suporta cheltuielile.

Baert îi chemă pe Van Dambruggen, Beno Dobbelaere, Van Aleenen, Kennedie, Venneborgh și Bosken, care erau, după el, cei mai deștepți bărbați din Deps. El însuși ședea la stînga administratorului, iar Houtekiet la dreapta acestuia, în timp ce consilierii municipali stăteau în picioare. Baert le vorbi despre propunerea contelui și le ceru părerea. Van Dambruggen răspunse, în numele tuturor, fără a-l privi pe Houtekiet, căci era sigur că aceasta e și părerea lui :

— Nu primim nimic de la castel !

Bosken, un om delicat din fire, încercă să dreagă lucrurile :

— De fapt, vrem să construim biserica noastră cu propriile noastre forțe. Altminteri, n-avem nimic împotriva castelului.

Cîțiva consilieri propuseră să se taie din pădurea contelui copacii de care era nevoie pentru construcția bisericii, iar Houtekiet se grăbi să accepte, spre uimirea consilierilor, care nu se așteptau la un asemena răspuns lipsit, aparent, de demnitate. Mai apoi, aveau să-și dea seama că Houtekiet ar fi tăiat copacii, chiar și fără aprobarea autorităților...

Toți cei care au dat o mînă de ajutor la înălțarea bisericii, fie ei copii, adulți sau bătrîni, aveau să declare că aceasta a fost cea mai frumoasă epocă a Deps-ului ; pe vremea aceea Deps-ul mai avea epoci frumoase, nu ca acum, cînd a ajuns un sat ca oricare altul ! O, unde sînt frumoasele zile ale lui Houtekiet și Baert ?

Biserica noastră a fost clădită îndeobște duminicile, căci în zilele săptămînii strămoșii noștri aveau de lucru la ei acasă.

Cum așa ? Biserica a fost clădită duminicile ? Păi, ce fel de creștini erau oamenii aceia ? Niște creștini de un tip deosebit, vă vor răspunde unii : în biserica aceea, se auzeau nu atît cuvintele sfintei liturghii, cît pupăturile enoriașilor.

Cînd Jan Orleans a auzit pentru prima oară acest reproș în gura unui străin, i-a răspuns că era adevărat ; ba, mai mult, că el însusi a dat în biserica aceea mai multe sărutări decît vorbele pioase rostite de toți pastorii care s-au perindat pe acolo.

Lăsînd însă gluma la o parte, trebuie să spunem că perioada construcției bisericii a fost o perioadă

de entuziasm, de veselie, de dragoste și de solidaritate. Înainte de a deveni un lăcaș al Domnului, biserica a fost locul de joacă al copiilor și locul de adunare al strămoșilor noștri, care munceau fără preget. Dacă, în timpul zilei, vreunul din ei avea o clipă de răgaz și, ducîndu-se acolo, nu găsea pe nimeni, era destul să fluiere pentru ca îndată să sosească și alții, ca să-l ajute. Măcar un copil, sau chiar o femeie, tot venea să-l ajute. Bunăoară Liza, cea mai leneșă dintre femei, a cărat mii de cărămizi și găleți cu mortar, urcînd zeci de scări.

Oamenii se grăbeau să-și termine treburile de acasă, pentru a putea munci cît mai mult la biserică, unde se simțeau strașnic. Acolo bărbații își dovedeau puterea, cărînd poveri cît mai grele, iar băieții își arătau curajul, alergînd pe grinzi.

Kennedie venea ca să cînte la vioară. Atunci, oamenii lăsau jos poverile și începeau să danseze; după dans, se zbenguiau și făceau curte femeilor, în stilul strămoșilor noștri, pîngărind astfel lăcașul. „Ei, nu face nimic, spuneau ei, mai e pînă să-l sfințim"... Și apoi, făgăduiseră ei oare cuiva că vor trăi ca niște călugări, din pricina acestei biserici?

De îndată ce clădirea avu rezonanța cuvenită, curelarul Donies începu să cînte, cu vocea lui puternică, în stare să smulgă și grinzile din tavan. Bine ar fi fost ca și viitorul pastor să aibă o asemenea voce, fără de care nici nu l-ar fi lăsat să oficieze. Donies fu pus să cînte chiar pe locul viitorului altar: *dominus vobiscum* și *hihihi... hîhîhî... hehehe... missa est*. Oamenii se priveau,

zîmbitori, în timp ce vocea lui Donies își revărsa valurile melodioase.

Dacă așa o să cînte și pastorul, se vor duce cu plăcere la biserică. Dar li-era de pe acum limpede că un pastor care n-ar fi fost în stare să facă să se cutremure zidurile cu vocea lui, nu va călca pragul bisericii. Și încă o condiție : pastorul va trebui să izbească în amvon cu atîta putere, încît oamenii să-și spună : Aoleo, se dărîmă lăcașul ! În sfîrșit, va trebui să suporte plăcerile oamenilor. Acestea erau cele trei condiții pe care le puneau pastorului : dacă nu le va îndeplini, atunci afară cu el ! Vor căuta ei un altul !

23

De îndată ce băieții doamnei d'Hurlumont au fost dați la școala-internat pe socoteala administratorului, acesta a început să se cam îndoiască de prietenia distinsei familii. Administratorul e un om timid, dar foarte corect. Sentimentul că nu dă destul pentru a-și răscumpăra păcatele și a-și redobîndi liniștea sufletească, e înlocuit treptat cu un soi de stinghereală. De la o vreme, cadourile pe care le aduce sînt tot mai mărunte, ca să evite astfel manifestările de recunoștință, mai ales cele ale Fedrei, care-l stînjenesc. Fedra a început să se rotunjească la trup, ca o adevărată femeie, și totuși ține morțiș să fie tratată ca un copil, ceea ce nu mai e cu putință. Chiar dacă n-ar fi trecut prin experiența lui amară, administratorul rămîne un om sfios, care se intimidează în fața oricărei fete. Dar Fedra vrea cu

tot dinadinsul să-l lecuiască de această timiditate ! Din cînd în cînd, vine de pildă să i se aşeze pe genunchi. Cuprins de panică, administratorul simte că-l trec năduşelile. A băgat dealtfel de seamă că doamna d'Hurlumont îl lasă dinadins singur cu fata.

De ziua Fedrei, administratorul îi aduce în dar un colier de fildeş, primit de la un nepot al său, misionar într-o ţară de departe, pe care l-a sprijinit şi el să obţină numeroase cadouri din partea castelului. Sub cuvînt că surorile vitrege nu trebuie să vadă colierul (despre care aveau să creadă că a fost cumpărat), mama fetei îl introduce pe domnul Arthur în fostul birou al domnului d'Hurlumont. După ce-l serveşte cu fursecuri şi cu vin, Fedra îl sărută, cam prea cu patimă, după părerea lui. Şi, în prezenţa maică-si, care surîde galeş, i se aşază din nou pe genunchi. Domnul Arthur nu îndrăzneşte s-o alunge. El, care e întruchiparea purităţii, se simte ca într-o casă de toleranţă !

Începînd din acea zi, aproape că nu se mai duce acolo. Totuşi, în timpul vacanţei, e chemat : unul dintre băieţi, Hector, nu se mai poate întoarce la internat, şi nici în vreo altă şcoală catolică nu e admis. Celălalt frate, Ulise, ar rămîne la şcoală, dar maică-sa îl obligă să-l urmeze pe Hector, pentru a-i sluji drept exemplu şi, mai ales, pentru ca doamna d'Hurlumont să i se poată plînge „unchiului Arthur" de pedeapsa excesivă dată celor doi băieţi. N-ar vrea „unchiul Arthur" s-o ajute să-i înscrie la şcoala comunală ? Administratorul n-are destul curaj pentru a-i spu-

ne deschis că e contra. El își susține totuși principiul după care se călăuzește cu sfințenie: un elev care nu urmează o școală catolică nu trebuie ajutat... Și apoi, stimată doamnă, vă dați seama că poziția pe care o ocup nu mi-ar permite așa ceva. Dacă s-ar afla la castel... Nu, nu pot face așa ceva, regret, dar mi-e cu neputință!

Luni de zile, domnul Arthur nu-și dă seama dacă mama celor trei copii l-a abandonat sau nu definitiv. Nu pricepe de ce nu vine din nou să-l amenințe. Deodată, explicația îi ajunge la urechi: doamna d'Hurlumont se mărită cu unul dintre birjari, un om serios și conștiincios, care și-a și plasat doi feciori pe caprele diligențelor. Acești doi feciori se însoară și ei, în aceiași zi cu tatăl lor. Familia d'Hurlumont, din nobilă, devine cam plebeiană. Dar întreprinderea de transport va funcționa cu atît mai bine... Domnul administrator va trebui, însă, să-și cumpere această neașteptată slobozenie cu o sumă de bani destul de mare, căci rugăciunile și acatistele date în biserică, nu ajung. Va fi darul lui către biserica nouă. Cu această sumă, reprezentînd echivalentul taxelor școlare pentru doi elevi, din clasa a șasea pînă la cea de retorică [1], se pot face multe. Bunăoară, se poate construi un mic altar, pe lîngă vitraliile pe care el însuși se oferă să le cumpere (după ce s-a asigurat, cercetînd vechile facturi ale castelului, că ele nu costă prea mult).

— Știți însă că noi nu primim bani de la nimeni, îi spune Baert, fără prea multă convingere.

[1] În vechiul învățămînt din Franța și din alte țări catolice, clasa de retorică era ultima din ciclul liceal.

Baert își închipuise, la început, că o biserică poate fi clădită doar din piatră și var, dar se vedea nevoit să recunoască necesitatea unor adaosuri. Pînă acum, izbutise totuși, slavă Domnului, să evite cumpărarea unor candelabre și a unor lămpi, precum și amenajarea unui confesional și a unui amvon. Otter se oferise să mestereasă niște candelabre din lemn, Bosken va făuri cîteva lămpi, Bijloo și Titeca vor amenaja confesionalul și amvonul. Baert se gîndea cu îngrijorare la vitralii, la orgă și la altar.

Perfecțiunea nefiind hărăzită oamenilor, biserica din Deps nu a fost în întregime opera locuitorilor săi. Cînd administratorul i-a propus lui Baert să doneze bisericii acea sumă de bani, Baert a cedat. La prima vedere, suma i se păruse îndeajuns de mare pentru a acoperi cheltuiala legată de procurarea unei orgi și a unor vitralii și de amenajarea unui altar. Administratorul ținea morțiș să rămînă necunoscut și, mai mult chiar, ca însuși Baert să se dea drept donator. Iar Baert a acceptat acei bani, călcîndu-și principiile, fiindcă un om cu principii nu trebuie să fie și prost.

Așa se face că biserica noastră a ajuns vestită prin vitraliile ei superbe și că i s-a dat hramul sfîntului Nicolae — patronul copiilor, grație administratorului rămas anonim.

Biserica are opt vitralii laterale ; în schițele lui Houtekiet fuseseră prevăzute douăsprezece, dar la rugămintea lui Baert, s-a renunțat la patru dintre ele, cîte două pe fiecare latură, sub cuvînt că într-o biserică nu e cazul să fie prea multă lumină ; în realitate, însă, din motive de economie.

Cele opt vitralii laterale înfățișează singurele episoade cunoscute din viața sfîntului Nicolae. În primul vitraliu, sfîntul se plimbă înconjurat de copii ; doi copii, pe care-i ține în brațe, îi mîngîie barba. În cel de-al doilea vitraliu, un măcelar, c-un topor la brîu, prinde trei copii care fug. În al treilea vitraliu, măcelarul taie cu toporul unul din acești copii ; deși vitraliul e privit de jos în sus, căpșorul copilului poate fi văzut atîrnînd între picioarele și brațele lui, deasupra unei covăți. Un alt copil stă ghemuit pe vine, ascunzîndu-și fața în palme, într-un colț de lîngă poartă : își așteaptă rîndul la descăpățînare. În al patrulea vitraliu, sfîntul binecuvîntează covata cu capete din vitraliul anterior, astfel încît copiii care scapă nevătămați se pot ridica, mulțumind Domnului și sfîntului Nicolae.

Ajungem acum la nava laterală din miazănoapte. Primul vitraliu e divizat în două părți ; în prima, un tînăr e bătut și alungat din casa lui de către un individ degenerat, de bună seamă tatăl său, un bețiv năprasnic. În cealaltă jumătate a vitraliului, o fată e alungată din casă de către o mamă pocită la culme. În cel de-al doilea vitraliu, flăcăul și fata se căsătoresc : se țin de mînă, iar un preot le acoperă brațele cu patrafirul său. În al treilea vitraliu, tînăra pereche se jeluiește într-o cocioabă părăginită, ale cărei ferestruici au geamurile sparte. Deasupra căminului atîrnă o cruciuliță ; alt mobilier nu se vede. În sfîrșit, în al patrulea vitraliu sfîntul Nicolae aruncă niște galbeni prin ușa întredeschisă a cocioabei ; tînăra pereche îngenunchiază în fața lui, mulțumindu-i și rugîndu-se.

În mijloc, deasupra altarului, un vitraliu uriaș înfățișează pe Isus binecuvîntînd copiii aduși de mumele lor.

Crezînd că aceste vitralii fuseseră comandate și plătite de Nard Baert, strămoșii noștri pretindeau că el însuși le închinase sfîntului Nicolae, căruia Nard îi datora cei patru copii ai săi. În Cristosul cu barba castanie din vitraliul de deasupra altarului, ei îl recunoscură numaidecît pe Houtekiet, căruia femeile din Deps îi aduceau copiii, spunîndu-i : Uite încă un prunc de-al tău !

— Știam eu că am mulți copii, dar nu știam că am atîția ! exclamă Houtekiet într-o zi.

Era un răspuns plin de umorul caracteristic depsienilor, care nu prea luau lucrurile în serios, dar locuitorii satelor din jur le vedeau cu totul altfel. Nu puțini recurgeau acum la injurii veninoase. Oamenii aceștia deslușeau pînă și în sfîntul Nicolae chipul lui Houtekiet ; cît despre vitraliile în care apărea măcelarul, ar fi fost o dovadă că strămoșii noștri famelici își mîncau copiii... Iar tînăra pereche, ar fi fost un băiat și o fată cărora părinții le interziseseră să meargă la Deps, dar care se duseseră totuși acolo și rămăseseră sterpi, și pe deasupra săraci. De aceea, în cel de-al patrulea vitraliu, tinerii îl rugau în genunchi pe Houtekiet — adică pe sfîntul Nicolae : „Nu-ți cerem bani, te rugăm doar să intri la noi o clipă"...

Era o adevărată insultă, dar strămoșilor noștri nu le păsa, fiindcă le plăcea să se veselească, și fiindcă nu înțelegeau să se lepede de Houtekiet.

Cînd vitraliile au fost puse la locul lor, Liza s-a suit pe schela cea mai înaltă, unde Houtekiet

lucra împreună cu Otter, Bijloo şi Titeca, şi l-a strigat să vină să-şi numere copiii. Houtekiet şi-a văzut de treabă, dar Otter i-a atras atenţia Lizei să nu rămînă pe schelă, ci să coboare de îndată, altminteri numărul copiilor va spori cu încă unul...

Da, toţi cei ce veneau să admire frumoasele vitralii, aplaudau strașnica idee pe care o avusese Baert, de a face ca odraslele lui Houtekiet să fie pictate acolo, împreună cu mamele lor. Nu lipsea nici Ifigenia, cu cei patru copii ai ei. Lipsea în schimb Liza, iar oamenii puneau această absenţă pe seama geloziei nevestei donatorului. Bărbaţii îşi recunoşteau femeile în vitralii, dar nu se supărau, ci dimpotrivă, se bucurau. Nu vedeau nici un rău în asta !

Nici o clopotniţă n-a fost înălţată mai repede decît aceea construită de Houtekiet. De obicei, constructorii înlătură şarpanta de lemn şi potrivesc clopotniţa, făcînd pe loc modificările necesare, cu dalta şi cu ferăstrăul. Houtekiet, însă, şi-a înălţat clopotniţa pe cîmpul lui, iar cînd a fost gata, ai fi zis că pe cîmpul acela a răsărit cortul unui circ ambulant. Geniul acestui om care nu ştia să scrie şi să citească îi uimea pe toţi. Fără să stea cu nasul în planuri, indica dintr-o dată grinzile de care avea nevoie în ziua respectivă, alegîndu-le dintr-o stivă de lemne. Cunoştea exact locul unde trebuiau fixate acele grinzi. Otter, Bijloo, Titeca şi ceilalţi care-l ajutau, aveau să spună că Houtekiet deosebea la fel de bine scîndurile cum deosebea oamenii. Oricum, nu se înşela niciodată. „N-am folosit niciciînd ferăstrău sau daltă", mai spuneau ei. „Toate scîndurile se

îmbucau de minune. Noi nu făceam decît să le batem în cuie".

Cînd Bosken prinse în sfîrşit şi crucea în vîrful clopotniţei, oamenii îi comunicară lui Houtekiet că lucrarea era gata şi-l felicitară, strîngîndu-i mîna cu căldură.

— Nici o muncă nu mi-a făcut vreodată atîta plăcere, le mărturisi el, mişcat.

24

Biserica era înălţată, dar mai erau multe de făcut în interiorul ei, în ziua cînd un pastor coborî pe Uliţa Pietrişului, cu pălăria trasă pe ceafă.

— Bună ziua, doamnă, îi strigă el Ifigeniei. Sînt pastorul dumneavoastră.

Ifigenia îl pofti în casă, dar el refuză şi-şi urmă drumul, făcînd semne oamenilor care lucrau pe cîmp sau la crescătoria de păsări. În cele din urmă, ajunse la biserică şi, intrînd înăuntru, le vorbi astfel celor ce lucrau acolo:

— Frumos lăcaş! Taman ceea ce îmi trebuia. Grăbiţi-vă să-l terminaţi. Ştiu să cînt şi să predic strașnic, o să fiţi mulţumiţi!

În biserică intrară şi alţi oameni, curioşi să-l vadă pe pastor. Cînd acesta se aşeză picior peste picior pe o stivă de dale, văzură că era încălţat cu niște ghete cu talpa groasă, în loc să poarte, ca orice preot, pantofi subţiri, cu cheotori de argint.

— Pesemne că vă gîndiţi în sinea voastră: pastorul ăsta are o înfăţişare ciudată, le spuse el,

observînd uimirea oamenilor. Dar am auzit că și voi sînteți niște oameni ciudați, așa că ne potrivim...

Apoi, ridicîndu-se, îi anunță că se duce să facă cunoștință cu vestitul Houtekiet.

— Am impresia că-i cam țicnit la cap, își dădu cu părerea Leis, care lucra la așezarea dalelor. Dar dacă zice că știe să cînte și să predice, n-ar fi rău să-l primim, de probă.

Noul pastor se duse într-adevăr la Houtekiet și-i vorbi cam așa :

— Bună ziua, Jan, am auzit multe despre tine. Vreau să-ți văd ursul.

Vorbele astea îi merseră drept la inimă lui Houtekiet. În orice caz, îl duse pe pastor la urs, iar acesta își lăsă laba în mîna pastorului.

— Unde ai învățat să construiești așa ? îl întrebă pastorul pe Houtekiet.

Acesta zîmbi, cum numai femeile îl văzuseră zîmbind, între patru ochi, și-i făgădui să-l ducă peste cîteva zile să vadă clopotnița. Deocamdată, îl va duce la moara de apă, despre care pastorul auzise vorbindu-se. Fiind fecior de țărani, el n-avea habar de tehnica hidraulică și, oricum, nu e nevoie să o studiezi pentru a deveni pastor. Își făcea totuși oarecare idee despre o moară de apă, dar voia să vadă cum arată în realitate moara lui Jan.

După ce Houtekiet i-o arătă pe îndelete, pastorul își vîrî mîinile în buzunare și exclamă :

— Frumoasă lucrare !

Houtekiet îi arătă și strachinile și oalele pe care le arsese în cuptorul cărămidăriei. Apoi îl însoți la Van Dambruggen, pentru a-i arăta mașina de

treierat. Nici o recomandare nu putea fi mai bună pentru noul pastor decît să meargă alături de Houtekiet, la fermele înşirate pe malul apei. În timp ce-l vizitau pe David, un ştrengar sosi în fuga mare şi-i spuse pe nerăsuflate lui Houtekiet :

— Mămica a zis că trebuie să te întorci grabnic, tăticule !

— Cum aşa ? îl întrebă pastorul pe Jan. Încă un copil ?

— Da.

— Bine, dar cîţi copii ai ?

— Pe puţin şaisprezece, îi răspunse Houtekiet. Adică, şaisprezece copii, numai de la Lien !

Să nu credeţi cumva că exagerăm : acest Apostelis era un pastor ieşit din comun. Pentru el, nimic mai firesc decît să spună „noi", cînd vorbea de oamenii din Deps, şi „ei", cînd vorbea de superiorii lui ierarhici, de la episcopie. „Ei" voiseră să-l trimită cu titlul de vicar, dar el îi întrebase stăruitor dacă nu cumva depsienii meritau un pastor. Mai apoi, „ei" voiseră să-l trimită în sat ca vicar, pînă la terminarea noii biserici. El, însă, ţinuse morţiş să vină la Deps, căci satul nu-l interesa cîtuşi de puţin.

În aşteptarea unei case parohiale, Apostelis se instală în locuinţa lui Baert, cu chirie, pentru a demonstra că n-are nimic de-a face cu satul şi că preferă să stea în pensiune la nişte oameni de-o seamă cu el, decît să locuiască la presbiteriul din sat. Ifigenia refuză la început să primească chirie, dar pastorul o convinse, declarîndu-i că s-ar simţi jignit dacă n-ar plăti-o.

— Păi, ai bani ? îl întrebă Baert. Doar nu cîştigi încă nimic la noi !

— Ba, am bani, chiar din belşug.

Şi le mărturisi că răposaţii săi părinţi fuseseră nişte fermieri înstăriţi, iar el era unicul lor fiu. La vîrsta de douăzeci de ani, îşi băgase în cap că trebuie să se facă preot. Iar după zece ani, avea să devină. În decurs de zece ani, oricine poate învăţa filozofia şi teologia. Apostelis, însă, mai făcuse multe alte lucruri ieşite din comun. Nimic din ceea ce îi povesteau oamenii nu i se părea neobişnuit : văzuse el altele, şi mai grozave ! Cînd i se plîngea careva de boala lui, pastorul îi răspundea că suferise el însuşi de aceeaşi boală, dar mult mai rău. Fusese, spunea el, bîntuit chiar de pricolici... Oamenii sfîrşiră prin a spune că nu trebuia să dai crezare tuturor celor povestite de pastor : cel puţin jumătate, erau rodul închipuirii sale. El, însă, se supăra cînd i se puneau la îndoială spusele ; dealtfel, o singură dată a îndrăznit cineva să i-o spună deschis. Voia să fie crezut pe cuvînt, măcar că ştia la fel de bine ca şi ceilalţi că nu făcea decît să se laude.

— Sînt sigur că n-o să primesc nici o casă parohială, spuse el într-o zi.

Oamenii tăcură, stînjeniţi, dar Jan Orleans îl întrebă, înfruntîndu-i privirea :

— Eşti sărac ? Să nu minţi !

— Sînt bogat.

— Atunci, n-o să primeşti nimic.

— Nici nu doresc.

— De ce nu ?

— Pentru că în ziua cînd v-aţi sătura de mine m-aţi putea alunga de-aici, iar eu vreau să rămîn la Deps, pînă la capătul vieţii mele, răspunse el rîzînd.

Pastorul cumpără de la castel o parcelă de pămînt, iar a doua zi se şi apucă să sape. A, credeaţi că nu ştiu să muncesc ? O să vă arăt eu vouă !... „Noi, muncitorii", obişnuia el să spună. Oamenii hotărîră că pastorul putea rămîne în mijlocul lor.

Apostelis îşi construi o casă parohială mai mare şi mai arătoasă decît oricare alta din regiune — ba, chiar prea mare şi prea arătoasă, — pe care o mobilă prea frumos după gustul unora. Într-una din primele predici pe care le rosti în noua biserică, pastorul le spuse oamenilor :

— Se pare că nu prea vă este pe plac casa mea. De ce vă amestecaţi în treburile altora ? Eu mă amestec în ale voastre, cînd vă construiţi case ? Atunci, de ce nu mă lăsaţi în pace ? Ne aflăm cu toţii la Deps, unde fiecare e liber, chiar şi pastorul. Mi-am plătit sau nu casa ? Atunci, ce vreţi ? Îi sînt oare dator cuiva măcar cu un sfanţ ? Atunci, ce vreţi ? Sînt, slavă Domnului, destul de bogat. Nici nu trebuia să mă fac pastor ca să am bani.

În aceeaşi predică, pastorul Apostelis le anunţă astfel ceremonia de tîrnosire a noului lăcaş :

— Duminica viitoare, episcopul va veni să sfinţească biserica. Nu va mai veni altă dată — cel puţin, eu aşa sper, — de aceea vă rog să aveţi grijă ca lăcaşul să fie frumos împodobit. Şi încă ceva : nu-i spuneţi episcopului că aveţi un pastor cam năstrupnic. O ştie şi el, de mai multă vreme, tocmai de-aceea m-a şi trimis aici. Să ne spălăm în familie rufele murdare, şi să încercăm să ne suportăm unii pe alţii. Aşa se petrec lucrurile într-o căsnicie fericită. Episcopul n-are de ce să

se amestece. Dacă o să mă întrebe despre voi, o să-i spun și eu : Oamenii se simt bine...

Cînd enoriașii lui izbucneau în rîs, pastorul se întrerupea din vorbit și nu-și relua predica decît cînd se făcea tăcere deplină. Iar dacă totuși vreunul continua să rîdă, el îl striga pe nume și-i spunea : „Destul ! Fiecare lucru la vremea lui !"

Nu suporta nici să se vorbească în timpul predicii.

— Jan Orleans, dacă nu taci, încetez numaidecît ! îl mustrului el odată pe hîtrul acela. Eu îmi dau silința să țin o predică bună, și tu nici măcar nu asculți ! După ce că intri pe gratis în biserică, mai ești și neatent. Ai putea măcar să asculți o predică bună !

În dimineața sfințirii bisericii, patru diligențe, dintre care trei pline cu popi, iar a patra încărcată cu consilieri municipali, cu magistrați și cu primarul din satul natal al lui Baert, își făcură apariția, urmate de caleașca de la castel, în care se afla episcopul. Alaiul acesta trecu încet și solemn pe sub trei arcuri de triumf, străjuite de șiruri lungi de stîlpi pavoazați și împodobiți cu verdeață, și se opri în fața bisericii. Se vedea limpede din atitudinea pastorului că toți acești domni simandicoși nu-i erau prieteni. Făcîndu-le cu ochiul oamenilor din Deps, Apostelis parcă le spunea : Ce comedie ! Dar aveți puțină răbdare, peste cîteva clipe o să se termine...

Strămoșii noștri nu-și dădeau seama că puterea spirituală și cea lumească le cotropiseră pămîntul. Houtekiet, însă, își dădea seama. El se afla în mulțimea ce se îmbulzea în biserică pe urmele acelor domni, ale preoților și episcopului. Plicti-

sit, se întoarse prin așezarea pustie, la el acasă, la ursul lui. Ursul scoase afară cele două scăunele. Cu brațele pe piept, Houtekiet își contempla clopotnița, în timp ce ursul, cu limba scoasă, se uita la el.

Din ziua cînd se iubise pentru prima oară cu Lien, nu mai fusese niciodată atîta liniște aici. Toată suflarea așezării era la biserică. Houtekiet se gîndea cît de departe îl împinseseră femeile. La început, nu fusese decît o colibă, și iată că acum la Deps aveau și biserică, fiindcă femeile vor neapărat să fie îngropate în pămînt sfințit. Privindu-l pe urs, care de bună seamă se întreba de ce tovarășul lui era atît de tăcut, scuturâ din cap și-și spuse în gînd: Așa e. Rău am ajuns!

Și, apucînd o labă a ursului, și-o vîrî sub braț, într-atît de singur se simțea. Dar în clipa cînd clopotul se porni să sune — clopotele astea ieftine au un dangăt puternic, de parcă ar vesti vreun incendiu sau vreo furtună, — Houtekiet se ridică în picioare, emoționat: era totuși mîndru de clopotnița lui. Și porni cu pași mari într-acolo.

Trebui să-și croiască drum prin mulțimea care ieșea cîntînd din biserică: o procesiune în jurul bisericii face parte din slujba de tîrnosire. Oamenii din Deps stăteau cu ochii la pîndă, căci îl văzuseră pe Houtekiet urcînd în clopotniță și se așteptau la ceva neobișnuit. Houtekiet apăru curînd pe streașina de sub clopotniță. De acolo, și pînă la crucea din vîrf, fixase niște cîrlige în chip de trepte. Văzîndu-l cum se cațără pe ele, mulțimea încetă să mai cînte și să se mai uite la popii care binecuvîntau și aghezmuiau. Înfiorați și plini

de mîndrie, îl priveau pe Houtekiet. Cam la jumătatea turnului, flutura drapelul național, prins într-o ferestruică: Apostelis îl atîrnase acolo, fiindcă mai sus nu putea fi atîrnat fără primejdie de moarte. Houtekiet desprinse drapelul și, legîndu-și-l la spate, începu să urce spre vîrful clopotniței. Femeile se porniră să țipe, iar bărbații le porunciră, înjurîndu-le, să tacă, pentru ca nu cumva Jan să privească în jos și să facă vreo mișcare greșită. Femeile amuțiră, cu răsuflarea tăiată, ciupindu-se de braț. Houtekiet urca mereu, fără să șovăie și fără să-și tragă sufletul. Iată-l ajuns lîngă cruce — ai zice că-i un copil. Ridicîndu-și mîinile deasupra capului, apucă un braț al crucii. Jos, în mulțime, Lien simte că leșină, dar uriașul Van Aleenen o prinde în brațe. Cei șaisprezece copilași ai lui Lien îi aruncă mamei lor o privire distrată, apoi se uită din nou în sus. Houtekiet stă atîrnat în văzduh, rezemîndu-se de cruce. Un strigăt de uimire și neliniște străbate mulțimea. Victor de Boc o prinde în brațe pe Ifigenia, care leșină fără zgomot, la fel ca și Lien. În aceste momente se vede limpede cine și cum îl iubește pe Jan Houtekiet. Degeaba încearcă să se stăpînească, e peste puterile lor. Liza își acoperă fața cu palmele și începe să urle ca o apucată. Țigăncușa se ghemuise la pieptul lui Tecleyn, suspinînd și ferindu-și privirea.

Houtekiet, care stă călare pe cruce, dezleagă drapelul și-l înfășoară în vîrful ei: acum drapelul poate flutura pe cruce. Ridicîndu-se în picioare pe brațul crucii și ținîndu-se doar într-o mînă de vîrful acesteia, Houtekiet salută cu dreapta, încet și solemn, furnicarul de jos. Priviți cu luare-amin-

te, oameni buni : pe cît de mărunt pare un om ajuns în vîrful turnului său, pe atît de înalt e acesta !

Melia van Dambruggen leşină şi ea — David, însă, o lasă să cadă, căci nu vrea să-şi ia ochii de la Houtekiet. Nici zece diligenţe pline de popi n-ar fi în stare să acopere cu larma lor strigătele : Houtekiet, Houtekiet ! scoase de mulţime.

— Trebuie să mă aşed, simt că mi se moaie picioarele ! geme David van Dambruggen.

În afară de cei şaisprezece copii ai lui Houtekiet, care nici nu ţipă, nici nu oftează, nici nu vorbesc, ci continuă să privească, neclintiţi ca nişte prăjini, spre clopotniţă, toţi ceilalţi simt nevoia să se aşeze ; unii se întind în iarbă, pentru a-şi veni în fire şi a-şi dezmorţi picioarele. Jan Orleans se trîntise şi el în iarbă, icnind : nu-l dor picioarele, dar şi-a încleştat atît de tare dinţii, încît aproape că nu mai poate deschide gura...

25

Pe cît de nefericită fusese vizita făcută, în urmă cu cîţiva ani, de către vicar în noua aşezare, şi pe cît de zadarnice fuseseră anatemele aruncate împotriva ei de către autorităţile eclesiastice, pe atît de inspirată şi de inteligentă a fost măsura numirii lui Jan-Baptiste Apostelis ca pastor la Deps. El a trăit ca un ţăran în mijlocul strămoşilor noştri, lăsîndu-i în pace şi apărîndu-şi, ca toţi depsienii, propria libertate, fără a folosi vreodată vreun şiretlic sau vreo tactică pentru a-şi atinge scopul. El i-a botezat pe strămoşii noştri, în chi-

pul cel mai firesc. Omul acesta nu se adapta în mod artificial la enoriaşii săi, pentru a-i putea călăuzi mai bine. Robust şi independent din fire, ca mai toţi ceilalţi, se simţea una cu Deps-ul, după cum şi Deps-ul se simţea una cu el. Dacă, aşa cum se spunea prin împrejurimi, depsienii erau nişte nebuni — şi chiar erau, într-o oarecare măsură, — pastorul Apostelis era şi el nebun, ca toţi ceilalţi. Sfîntul Pavel era, după cum se ştie, un grec printre greci; tot astfel, putem spune şi noi, că Apostelis era un nebun printre nebuni.

Mîndru de predicile şi de vocea lui, el obişnuia să declare că un pastor trebuie înainte de toate să predice şi să cînte frumos, şi nutrea un profund dispreţ pentru preoţii care nu erau în stare de aşa ceva, inclusiv pentru episcop. „Oamenii ăştia îşi închipuie că pot ajunge la ceva studiind", spunea el. Personal, nu citea niciodată vreo carte.

I se întîmpla să-i întrebe pe cîte unii care nu călcau niciodată pragul bisericii, dacă le plăcuse ultima lui predică: nu obişnuia să-i spioneze ca să vadă cine vine şi cine nu vine la biserică. Cînd ei îi răspundeau cinstit că nu se duc la biserică şi-l rugau să nu le-o ia în nume de rău, Apostelis le spunea foarte calm:

— N-are nici un rost să vă schimbaţi, dacă vă simţiţi bine aşa. Nu trebuie s-o faceţi de dragul meu. Fiecare crede că felul lui de viaţă e cel mai bun.

Muncea din greu, avea palmele bătătorite, dar se şi ruga mult, şi înşira mătănii, ca un ţăran. Pretindea că o rugăciune nu poate fi aşternută pe hîrtie, fiindcă nimeni nu poate scrie sau tipări

ceea ce vrea să-i spună Domnului, într-un moment sau altul.... Făcea vizite oamenilor, pentru a se odihni, pentru a sta la taifas sau pur şi simplu pentru a-şi exprima simpatia, nicidecum însă ca un om al bisericii, mereu aşteptat de către enoriaşii săi, deşi aceştia ştiau prea bine că sfinţia sa le va vorbi despre găini sau despre viţei, mai mult decît despre necazurile lor.

Apostelis îşi cumpără la un moment dat o mică orgă şi-l chemă la el pe Kennedie:

— Încearcă să scoţi ceva din ea.

Kennedie se aşeză în faţa orgăi şi-i spuse:

— Acum, lasă-mă singur şi întoarce-te acasă, nu te uita la mîinile mele.

Deşi nu era obişnuit să cînte la acest instrument, Kennedie izbuti să descopere, în nenumărate seri de visare, tainele vrăjite ale clapelor şi ale tuburilor, căci era un artist înnăscut.

Veni apoi şi Donies, care încă din prima zi îl acompania cu glasul lui pe pastor; toată lumea putea să-şi dea seama, auzindu-i, că se căzneau din răsputeri să-şi moduleze vocile pentru a le face să sune mai plin şi mai frumos. Apostelis îl invidia ca un copil pe Donies. Leis, Orleans şi Bosken nu scăpau nici un prilej pentru a-i lăuda pastorului vocea lui Donies, fără a pomeni un cuvînt despre propria lui voce. Iritat la culme, pastorul le răspundea:

— Da, da, are o voce straşnică, păcat însă că nu e deloc formată.

A lui, însă, nu era formată nici atît. La început, gelozia lui dădu naştere şi unor mici conflicte. Apostelis nu putea să sufere ca Donies să-i

dea replica înainte ca propriu-i glas să se facă auzit din plin, înainte ca ecoul lui să se stingă. După ce rostea „Dominus vobiscum", rămînea întors cu faţa spre public şi-şi ridica mîna către cîntăreţ : acesta nu putea să-i dea replica decît după ce pastorul îşi lăsa mîna-n jos. Cîntările lor alternate răsunau ca glasurile a doi căpitani germani care ar fi făcut apelul trupelor lor în faţa lui Iuliu Cezar. Se întîmpla uneori ca pastorul să iasă învingător, bunăoară cînd reuşea să cînte într-un fel nou, învăţat pe ascuns, iar Donies trebuia să-i dea replica în maniera veche. Donies, însă, nu se recunoştea învins ; el izbutea, cu ajutorul lui Kennedie (căci pastorul nu l-ar fi ajutat niciodată) să înveţe noua modalitate tonală, astfel încît să se pună de acord cu rivalul său.

Pastorului îi plăcea să dezvolte în predicile sale parabola Fiului Risipitor :

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh, Amin ! începea el. A fost odată un fermier bogat care avea doi feciori, întocmai ca răposatul meu tată — numai că mie mi-a murit fratele încă în tinereţe. Fermierul acela avea aşadar doi feciori, unul în vîrstă de douăzeci de ani, iar celălalt în vîrstă de douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru. Acesta era sănătos tun, ca şi mine, dealtfel. Un asemenea fiu ne bucură foarte pe noi, părinţii. Feciorul cel mic, în schimb, era un prăpădit, care nu merita nici măcar un picior în fund, cu toate că eu i l-aş fi dat ! Şi nu doar o dată !... O, tinerilor care vă aflaţi aici în clipa de faţă, habar n-aveţi cîtă bătaie de cap ne daţi nouă, părinţilor ! Mare noroc aveţi că nu sînt eu tatăl vostru, căci v-aş arăta eu vouă ! Dar să revenim la fer-

nierul cel bogat. Ei bine, cîte n-a încercat el cu fiu-său, mezinul ! Şi vorba bună, şi bătaia, şi rugăminţile, dar degeaba...

Pastorul nu se lăsa pînă nu vedea lacrimi în ochii femeilor şi chiar în ochii anumitor bărbaţi. Izbind cu pumnul în amvon şi gesticulînd, ajungea să năduşească. La început vorbea încetişor, dar deodată scotea un strigăt, care ridica în picioare întreaga asistenţă.

— Să nu vă fie ruşine de lacrimile voastre, le striga el de îndată ce-şi atingea scopul. Rugaţi-vă Domnului să nu păţiţi şi voi la fel ! Plîngeţi, plîngeţi, cu atît mai bună îmi va fi predica dacă plîngeţi. Şi apoi, nu e oare o binefacere să plîngi în faţa Domnului nostru ?

Pastorul Apostelis avea o concepţie simplă, ţărănească despre credinţă, ca şi cum n-ar fi studiat niciodată. Potrivit spuselor sale, lumea exista numai de vreo cîteva mii de ani. Într-o predică pe tema facerii lumii, el începea astfel : „Acum cinci, şase, şapte..." Ajuns aici, se oprea, părînd că şovăie, apoi răcnea cu convingere : „Opt mii de ani !" Şi, privind drept în faţa lui, cu un aer marţial, adăuga : „Sau poate că acum nouă sau zece mii de ani, Dumnezeu a creat lumea".

Houtekiet era singurul om din Deps care nu se ducea la biserică. Şi asta, nu din rea voinţă. După vreo şase luni de la tîrnosirea lăcaşului, el se lăsă totuşi dus acolo de către Leis şi Jan Orleans, şi rămase pînă după predică. Cînd pastorul Apostelis coborî, năduşit, din amvon, Leis şi Orleans îl priviră întrebători pe Houtekiet, ca şi cum ar fi vrut să ştie dacă mai auzise vreodată

o asemenea predică, dar Houtekiet, le spuse pe șleau :

— Nu pricep cum de puteți asculta așa ceva !

Verbul înflăcărat al pastorului îl lăsa rece pe acest om dintr-o bucată. Dealtfel, întreaga biserică și tot ce se petrecea între zidurile ei i se păreau lipsite de noimă. Nu izbutea să priceapă ce rost aveau toate astea, la ce foloseau. Orice ar fi spus pastorul în predica lui, era din capul locului lipsit de noimă pentru el. Și apoi, socotea că e nedemn și caraghios să zbieri în felul acesta. După părerea lui, biserica era bună doar pentru femei, ființele astea ciudate, care spun și fac tot soiul de lucruri de neînțeles. A, dacă ar fi predicat femeile, s-ar fi dus regulat la biserică ! Dar ca un bărbat să se îndeletnicească cu niște treburi femeiești dintr-astea, și să se maimuțărească astfel, era ceva ce nu putea înțelege. Femeile, se știe, pălăvrăgesc. Dar un bărbat adevărat, tace și face.

— Am plecat ! spuse Houtekiet cu glas tare, și ieși din biserică.

Între el și femeie, care se dădeau în vînt după slujba și predicile pastorului, interveni o oarecare răceală. Ba chiar între el și bărbații din Deps, se petrecu ceva, nici el nu știa precis ce anume. Dar mai ales relațiile dintre Houtekiet și Ifigenia avură de suferit, căci Ifigenia devenise cea mai bigotă dintre femeile din Deps. Nici ea nu-și putea explica această schimbare, fiindcă nu fusese niciodată atît de evlavioasă. De la o iubire pătimașă, se pomenise trecînd la o dragoste atotcuprinzătoare, nu numai pentru viață, ci și pentru cele veșnice. Schimbarea asta avu loc pe nesimțite, stimulată de gîndul că ea însăși pusese în mișcare construcția

bisericii, a acestei biserici, datorită căreia Dumnezeu putea să închidă ochii asupra păcatelor lui Houtekiet. Iar cînd biserica fu gata, Ifigenia începu s-o frecventeze asiduu, ca să se roage pentru iertarea propriului ei păcat. Dar, cu cît se apropia mai mult de Dumnezeu, cu atît se depărta de Jan. Fără să-şi dea seama. Dacă şi-ar fi dat seama, desigur că i-ar fi părut rău : căci se simţea legată de Jan şi nici o pocăinţă n-o putea despărţi de el. De aceea, se ruga pentru iubirea lor, ca să dăinuie şi pe lumea cealaltă.

Într-o zi, îi spuse că vrea să-l roage ceva, pentprima oară în viaţa ei.

— Te ascult, îi răspunse Jan, bucuros să i se ceară cîte ceva. Mă întreb ce anume vrei să mă rogi...

Ea, însă, renunţă : se temea că el ar putea s-o refuze.

— Cum doreşti, zise el.

Ştia prea bine că aşa sînt femeile : trebuie să ai răbdare cu ele şi să le laşi „să fiarbă în zeama lor".

Totuşi, Ifigenia sfîrşi prin a-şi rosti rugămintea. Într-un fel stîngaci şi copilăros, ca o fată îndrăgostită.

— Dar să nu spui *nu*, stărui ea.

— De ce aş spune *nu* ? Ţi-am mai spus eu vreodată, *nu* ?

— Dar ţi-am mai cerut eu oare vreodată ceva ?

Houtekiet trebui să recunoască : nu-i mai ceruse niciodată ceva.

— Şi acum, hai, cere-mi ce vrei !

— Jan, şopti ea cu capul plecat, du-te la biserică, aşa cum mă duc şi eu.

Şi izbucnind în plîns, o zbughi în grădină, cu gîndul că el o va urma şi-i va spune : „da". El, însă, nu veni. Iar cînd Ifigenia se întoarse în casă, Jan nu mai era : plecase, foarte plictisit.

Cam pe vremea aceea, Nard Baert începu să spună că n-o să-şi petreacă toată viaţa pe drumuri, în căruţa lui. Băieţii lui creşteau, sosise momentul să arate şi ei ce-s în stare. Baert se gîndea să-şi construiască încetul cu încetul o vilă frumoasă pe Uliţa Nisipului.

— Fiindcă nu vreau să munceşti nici tu, draga mea, îi spunea el Ifigeniei. Ajunge cît ai muncit. Şi chiar eu, o să lucrez doar la crescătoria de păsări, fiindcă nu pot sta cu mîinile în sîn, dar tu te vei putea odihni, îţi garantez !

Ifigenia îi răspundea, înălţînd capul, că preferă să locuiască la oraş.

Într-o duminică, pastorul Apostelis îi vesti pe enoriaşi că Liza şi Joep se vor cununa.

— Îi felicit din inimă pentru curajoasa lor hotărîre, spuse el, şi trecu la predică.

Biserica era ticsită de femei şi bărbaţi care trăiau în concubinaj, şi de copii nebotezaţi. Pînă nu demult, pastorul se ferise să vorbească de problema căsătoriei, dealtfel nimeni n-ar fi vrut să fie primul care să se cunune în faţa altarului, astfel încît oamenii sfîrşiseră prin a crede că lucrurile puteau rămîne aşa cum erau. Pentru Liza, însă, căsătoria echivala cu o răzbunare : Houtekiet nu-i răsplătise niciodată fidelitatea, care-o făcuse să respingă avansurile pădurarului, ale domnului d'Hurlumont şi ale altora. Bărbaţii se feresc instinctiv de femeile care se ţin scai de ei. Cînd Lien fugise de acasă, Jan o respinsese pe Liza,

preferînd-o pe ţigăncuşă, pe care avea să i-o aducă în casă, tocmai ei, Lizei, ca s-o umilească. Iată de ce, căsătoria cu Joep însemna pentru Liza eliberarea din jugul lui Houtekiet, iar el nu putea să-i tăgăduiască acest drept.

Lumea se aştepta totuşi la o oarecare împotrivire din partea lui, la un gest îndrăzneţ, neobişnuit, bunăoară o luptă între el şi pastor: acesta nu fusese chemat ca să se amestece în treburile femeilor, ci numai ca să cînte şi să predice. Sau poate că Houtekiet o va bate pe Liza. În orice caz, ceva trebuia să se întîmple!

Nu se întîmplă însă nimic altceva, decît că cei patru copii făcuţi de ea cu Houtekiet, începură să rîdă şi să se schimonosească, din pricina pălăriei lui Joep: o bucată de brînză! Cei care puseseră la cale farsa, îl felicitară pe bietul mire, spunîndu-i că, acum, putea în sfîrşit să se culce cu Liza, dacă-l ţineau curelele...

Căsătoria lui Joep şi a Lizei fu urmată de cea a ţigăncuşei cu Nachtergael, pe aceleaşi temeiuri, adică din dorinţa de răzbunare. Căsătoriile începură să se ţină lanţ la Deps, ca şi botezurile, încît pastorul nu mai prididea. Naşii erau Baert şi Ifigenia...

Căsătoria şi botezul deveniră o adevărată modă la Deps. În definitiv, strămoşii noştri îşi făceau socoteala că o slujbă religioasă nu le putea stîrbi bucuria de viaţă.

În împrejurimi, lumea îşi cam bătea joc de pastor, din pricina acestor ceremonii. Dar ar fi putut el oare să-i refuze? Nu el îi îndemna, ci ei veneau la dînsul. Pentru a te cununa, e nevoie să te spovedeşti şi să înveţi să te rogi, cît de cît.

Ei bine, strămoşii noştri învăţară să se roage şi se spovediră, atîta cît le cerea Apostelis. Poate oare un pastor să refuze sfintele taine, în aceste condiţii ? Unde stă scris aşa ceva, în care catehism, în care tratat de teologie ? Nu, Jan-Baptiste Apostelis, cel dintîi pastor din Deps, era un om fără prihană. „Se pare că unii oameni din împrejurimi îşi bat joc de mine, spuse el într-o predică. Le puteţi comunica din parte-mi că-mi bat joc la rîndu-mi de dumnealor. Noi, cei din Deps, facem ce ne place ! Iar Domnul e mulţumit. Dacă unii nu-s mulţumiţi, nu ne priveşte, e treaba lor ! Evanghelia din care v-am cîntat adineauri, este Evanghelia sămînţei celei bune. Iată o parabolă pentru fermierii noştri. Sămînţă bună ! Da, ştim noi ce înseamnă. „Eşit-a semănătorul să semene sămînţa sa"... [1]

26

Jan Houtekiet se simţea din ce în ce mai străin de sat ; de aceea îi ţinea din ce în ce mai des tovărăşie ursului. Copiii lui mai mici trecuseră de partea lui Lien, care dorea să se cunune şi să-i boteze. Cei şase băieţi mai măricei ţineau însă cu Houtekiet, pe care-l admirau ca pe un erou. Lien însăşi, se smiorcăia mereu, pînă şi noaptea, în pat : lui Houtekiet i-era silă s-o tot audă bocind că numai ea rămăsese nemăritată !

Cînd Houtekiet se apucă să-şi construiască o casă pe roate, nu se gîndea să fugă cu ea. Ar fi

[1] Din Evanghelia sfîntului Luca (8,5).

putut la fel de bine să şi rămînă la Deps. Şi să schimbe tot ce nu-i plăcea. Dacă, de pildă, biserica l-ar fi stînjenit, ar fi fost în stare să-i dea foc şi s-o distrugă din temelii. Dar biserica nu-l stînjenea cîtuşi de puţin. Gîndul de a pleca îi veni doar pentru că se săturase pînă peste cap şi-şi pierduse răbdarea faţă de femei : ele încep prin a-ţi cere o colibă şi sfîrşesc prin a-ţi cere o biserică ! Iar cînd aceasta e gata, te roagă stăruitor să te duci şi tu acolo, ca să te cununi şi ca să-ţi botezi copiii ! Te pomeneşti c-o să-ţi ceară în curînd să te faci şi popă !

Houtekiet folosise pentru clopotniţă lemnul cel mai bun, dar îi mai rămăsese destul şi pentru o rulotă. În spatele acesteia, el făcu o despărţitură specială pentru ursul lui : un fel de nişă, prevăzută cu două portiţe, una pentru ieşire, iar cealaltă pentru a-i îngădui ursului să treacă în propria lui încăpere. Cînd rulota fu gata, Houtekiet nu-i spuse nimic lui Lien, care nu bănuia că el vrea să plece de acasă. Băieţii bănuiau intenţiile tatălui lor şi ar fi vrut să-l însoţească, dar el nu le răspundea nimic. Lien îşi închipuia că Houtekiet are de gînd să se plimbe cu rulota prin împrejurimi, ca să se distreze sau ca să-şi rîdă puţin de oameni, speriindu-i cu ursul lui. Se temea mai ales că el ar putea da nişte reprezentaţii de circ, pentru bani, fiindcă n-avea pic de mîndrie din acest punct de vedere. Lien s-ar fi simţit prost dacă bărbatul ei, care ajunsese un om cu stare — morar şi fabricant de cărămizi, — ar fi devenit un circar. Din ce în ce mai neliniştită, începu să-l urmărească aidoma unei umbre, din clipa cînd îl văzu înhămînd un cal la rulotă.

— Ce ai de gînd ? îl iscodi ea, cînd Houtekiet se opri cu un aer visător în fața unui dulap, ca și cum ar fi vrut să ia ceva de acolo.

El îi răspunse că pleacă pentru cîtva timp, cu rulota, și că, dacă vrea, Lien poate să se mărite, așa cum îi spusese. Refuzînd să creadă ceea ce înțelegea foarte bine, ea îl întrebă :

— Bine, dar cum să mă mărit, dacă tu pleci ?

— Păi, n-ai nevoie de mine ca să te măriți...

— Ce, ești nebun ? Îți închipui că aș putea să mă mărit cu un altul ?

— Dar ce, ți-ai închipuit că te poți mărita cu mine ? rîse el.

Lien se duse, plîngînd, la fetele ei, ca să caute alinare și ajutor, și se întoarse la Houtekiet, înconjurată de întreg tribul copiilor.

— Va să zică, vrei să mă lași singură ? se smiorcăi ea.

Houtekiet începu să-și numere odraslele.

— Unu, doi, trei... șaisprezece... Păi, asta se cheamă că te las singură ? o întrebă el, rîzînd.

Cei doi băieți mai mari izbucniră și ei în rîs, apoi o întrebară :

— De ce nu-l lași să plece ? Doar nu mai e un copil, ce rost ar avea să rămînă lîngă tine ?

Îl întrebară totuși la rîndul lor pe Houtekiet încotro pleacă.

— Nici eu nu știu încotro, le mărturisi tatăl lor.

Impresionați de încrederea pe care le-o arăta, îl rugară să-l ia cu el măcar pe fratele lor mai mic, preferatul lor și al lui Houtekiet. Acesta îl privi îndelung pe mezin, dar sfîrși prin a spune „nu !". Cei doi băieți îl întrebară atunci, pe un

ton foarte calm, cînd avea de gînd să se întoarcă acasă. Houtekiet le răspunse că nu știe, și le puse la rîndul lui o întrebare :

— O să vă descurcați fără mine ?

Cei doi băieți pufniră în rîs.

Lien se repezi la Houtekiet și, agățîndu-i-se de gîtul vînjos, îi strigă, printre suspine :

— Jan, Jan, n-o să-mi faci una ca asta !

Ușor stingherit din pricina copiilor, Houtekiet nu știa ce să facă. Privind, peste capul ei, spre copii, văzu cum cei doi băieți scuturară din umeri, pentru a-i da a înțelege că trebuie să aibă puțină răbdare. Fetele, înduioșate de lacrimile mamei lor, îi desfăcură brațele din jurul gîtului lui Houtekiet, sfătuind-o să-l lase să plece și să nu se mai sinchisească de el, de vreme ce se purta atît de urît.

Între băieți și cele trei fete se iscă o mică gîlceavă, cînd băieții săriră în apărarea tatălui lor. Dar acesta puse capăt certei, spunîndu-le :

— Gata, copii, am plecat !

— Bine, noroc ! îi urară băieții.

Cele trei fete rămaseră lîngă Lien ca s-o ogoiască și s-o împiedice să se repeadă după Houtekiet. O femeie ca Lien e însă greu de stăpînit : amintindu-și că el nu-și luase nici haine, nici merinde, dădu să i le ducă, dar fetele n-o lăsară :

— Asta ar mai lipsi, să-i dai și merinde pentru drum !

Treisprezece copii îl însoțesc pe tatăl lor, iar opt dintre ei se urcă alături de el în rulotă. Unul din cei doi băieți mai mari cercetează cu luare-aminte harnașamentul, iar celălalt îi întinde lui

Houtekiet hățurile și-i spune, în chip de bun rămas:

— Ai noroc de vreme frumoasă.

— Așa e, îi răspunde Houtekiet, dar la noapte vine furtună...

Cu doi copilași pe genunchi și cu alți șase în spatele lui și alături de el, Houtekiet pornește la drum. Copiii chiuie de bucurie. Oamenii ies din case și dau buzna, dinspre Ulița Pietrișului.

— Pleci pentru multă vreme? îl iscodesc ei.

— Nu știu, le răspunde Jan.

Ajuns în dreptul bisericii, încetinește puțin, iar în fața casei lui Baert aproape că se oprește. Nu se arată nimeni. Houtekiet își vede de drum, fără a-și lua rămas bun de la nimeni

Pe Ulița Nisipului mai are de furcă cu copiii, care ar dori să-l însoțească și mai departe, și să mai încalece o dată pe urs. Houtekiet îi dă jos din rulotă și le interzice să alerge după el; ca să-i îmbuneze, le împarte cîte o felie de pîine cu unt.

Se mai întoarce o dată pe Ulița Nisipului, pînă într-un loc de unde poate vedea bine clopotnița, apoi mînă calul.

27

Ce l-o fi îndemnat oare pe Jan Houtekiet să plece? Ajuns la marginea satului, se ridică brusc pe capră și-și opri dintr-o smucitură a frîului calul, făcîndu-l să se întoarcă cu fața spre Deps. Privind țintă spre vîrful clopotniței, avu senzația că se stîrnește în adîncul sufletului său o furtună.

Ce-i o furtună ? Ea începe cu oftaturile slabe pe care soarele veşnic strălucitor le smulge apelor liniştite ale mării. Aceste oftaturi se înalţă sub forma unor norişori care se adună în nouri groşi, încărcîndu-se cu fulgere şi tunete. Nourii aceştia ar putea să se dezlănţuie împotriva pămîntului, dar şi să plutească lin deasupra lui, stăpînindu-şi forţa. O asemenea furtună se stîrni şi în inima mîndră şi calmă a strămoşului nostru Jan Houtekiet, în clipa cînd, întors cu faţa spre Deps, începu să se întrebe pentru ce plecase de-acolo şi dacă nu cumva fugise pur şi simplu. Dumnezeule ! Nu putea oare să dea foc clopotniţei şi să-l alunge pe pastor, cu cîteva picioare-n fund ? Nu putea oare să le bage în cap oamenilor că răbdarea lui a ajuns la capăt şi că oricine cuteza să-i stea împotrivă trebuia să-şi ia catrafusele şi să părăsească numaidecît aşezarea ? Nu putea el oare să pustiiască, la nevoie, întreaga aşezare şi să-i dea foc ? Iar apoi, cînd spaima îi va fi strîns laolaltă pe depsieni, nu putea el oare să aleagă dintre ei pe cei pe care ar fi vrut să-i păstreze lîngă dînsul, spunîndu-le celorlalţi să plece ? Nu fusese oare prea neghiob, vrînd să fie prea bun ? Şi nu se purtase oare cu prea multă blîndeţe mai ales cu femeile, din milă pentru aceste făpturi afurisite ? Sosise în sfîrşit momentul ca, în loc să fugă pe furiş împreună cu ursul lui, să le arate cine era şi ce anume voia ! Prea îngăduise oamenilor să-şi facă de cap ! Vorba lui Baert, potrivit căruia Deps-ul trebuia să devină un sat, n-avea nici o noimă : de ce neapărat un sat ?

Furtuna din sufletul lui Houtekiet se înteţea tot mai mult, şi putem fi recunoscători cerului că

omul acesta aprig nu şi-a abătut biciul asupra calului, pentru a-l mîna spre Deps, căci ar fi fost în stare să pustiiască aşezarea, ca pe o Sodomă. Dar furtuna se potoli, la fel de inexplicabil precum se stîrnise. Pe cît de mohorîtă fusese privirea pe care-o aţintise asupra clopotniţei, pe atît de grea de speranţă fu privirea pe care o aruncă din nou spre lumea largă ce se întindea înapoia lui. „Dii !" răcni el, mînîndu-şi calul în direcţia acestei lumi, plină de farmecul necunoscutului.

În satele din împrejurimi gurile rele aveau să spună că Houtekiet ar fi părăsit-o pe Lien şi pe cei şaisprezece copii, că s-ar fi legat de toate femeile întîlnite în cale şi că, mai ales, o fată foarte tînără ar fi fost aleasă de el anume pentru a aduce pe lume o nouă serie de şaisprezece copii. Dar toate astea sînt vorbe de clacă, iar pe noi ne interesează adevărul, numai adevărul.

Jan Houtekiet plecase din pricină că era scîrbit şi din pricină că se simţea mistuit din nou de patima tinereţii sale ; şi apoi, îşi spunea că Lien se putea descurca şi fără el. E adevărat că, plecînd, nu dădea un exemplu bun, dar el nu voise niciodată să dea exemple. Toţi cei ce l-au cunoscut sau pretind că l-au cunoscut ne asigură că era un om inimos, dar care nu deosebea răul de bine şi le săvîrşea pe amîndouă cu aceeaşi seninătate.

Iată-l aşadar pe Houtekiet la drum. Pe oriunde trece, e cunoscut. E drept că, la vederea lui, copiii îi strigă numele, retrăgîndu-se spre casele lor pentru a se putea pune la adăpost în caz de nevoie şi pentru a-l putea privi mai bine. Totuşi, cînd îşi opreşte rulota, femeile şi bărbaţii se apropie de el fără teamă : el nu mai este monstrul,

diavolul de odinioară, ci omul legendar, care i-a silit pe cei de la castel să vîndă pămîntul din Deps la un preț de nimic. Și totodată omul care a construit clopotnița. Femeile văd în el bărbatul irezistibil, periculos și misterios. Ghemuite lîngă soții lor, așteaptă înfiorate să citească în ochii lui dorința, spunîndu-și totuși că i-ar întoarce spatele dacă el le-ar dori... El, însă, nu le aruncă nici măcar o privire.

Ici, colo, Houtekiet își lasă calul să pască, și o pornește împreună cu ursul pe cîmp, căutînd vreun loc singuratic, dar totuși plin de amintiri. Totul i se pare schimbat. Bunăoară un rîu, de pe malurile căruia a furat pe vremuri atîtea găini, și din apele căruia a scos atîtea vintire cu pește și atîtea vidre, a fost îndiguit! Fîntîna doldora de viață și de taină a fost astupată, iar pe locurile vechi, unde curgea apa, crește acum iarba. Copacii par mai mărunți, deși sînt cu douăzeci de ani mai vîrstnici. Alții au fost doborîți, lăsînd în urma lor niște goluri la care Houtekiet se uită buimac. Țăranii întîlniți pe cîmp se opresc din lucru pentru a sta de vorbă cu el, nu-l mai socotesc dușman, și îl întreabă ce gînduri are: nu înțeleg că Houtekiet călătorește pentru plăcerea lui... În zadar îl poftesc în casele lor, să mănînce și să doarmă: nu pentru asta a plecat el din Deps!

Totuși, nici libertatea nu-l prea îmbie. Nu cumva calul și rulota îl stingheresc? În tinerețe, n-a avut nici cal nici căruță. Pe vremea aceea, trăia fără griji, oriunde se nimerea, totul era bucurie și joacă. Acum, însă, i-e foame la anumite ore și se tot foiește, întrebîndu-se ce să facă pentru a și-o astîmpăra. I-e foame de mîncăruri calde. Se-

rile i se par prea liniștite. Dar cel mai greu de îndurat e faptul că se simte bătrîn, bătrîn și ridicol. Pe vremuri, îi venea să rîdă văzîndu-i pe vînătorii și braconierii care se duceau la vînătoare înarmați cu puști și care, pe deasupra, trăgeau aiurea ; la fel de caraghioși i se păreau și cei care simțeau nevoia unui domiciliu stabil și a unui culcuș, și care nu puteau face nimic fără unelte. Da, pe vremuri, toți oamenii, afară de el însuși, i se păreau caraghioși. Și iată că, acum e și el nițeluș caraghios. Își închipuise că va face o mulțime de lucruri cu ursul lui. Că va da spectacole, în care-l va pune să facă niște giumbușlucuri nemaipomenite, măcar că satele erau cutreierate de mulți țigani ursari. Se gîndise să-și dreseze și calul. Dar iată că nu se simțea în stare să dea spectacole, era prea mîndru : nu pentru a cîștiga bani își luase el ursul.

În cele din urmă, Houtekiet se simți năpădit de dorul de casă, dar, mînîndu-și calul la drum, pribegi mai departe, vreme de trei zile și trei nopți, fără să se oprească. Ar fi putut merge și mai departe, spre miazănoapte, acolo unde cîmpia nu mai e mărginită de dealuri, dar se pomeni deodată în mijlocul unei șatre de țigani, care aveau cinci căruțe cu coviltir. Oamenii îl înconjurară numaidecît și începură să-i cerceteze cu luare-aminte calul, un cal voinic, mult mai puternic decît căluții lor. Houtekiet le arătă și ursul. Aveau și ei unul, dar mult mai tînăr și mai mic.

Satul se afla la vreo cinci sute de metri depărtare. În locul acesta, pierdut în cîmpia nisipoasă a Limburgului, un om putea să fie omorît fără să i se audă strigătele și gemetele. Dar Houtekiet nu

se arătă cîtuşi de puţin tulburat. După ce-şi duse rulota lîngă căruţele ţiganilor, şi după ce-i salută, făcîndu-le cu ochiul se culcă şi dormi în rulotă, fără să-i închidă uşa. Nimeni nu-l poftise să rămînă în mijlocul şatrei nici nu-şi dădea seama dacă e sau nu binevenit. Deşi avea un urs, nu era destul ca să fie socotit un ţigan, şi chiar dacă ar fi fost ţigan, nu însemna că putea fi primit în şatra aceasta. Dacă peste noapte i-ar fi dispărut calul, ce-ar fi putut să facă el împotriva acestor oameni? Erau pe puţin unsprezece! Din cînd în cînd cîte un cap apărea în deschizătura uşii. În cele din urmă, un individ se furişă în rulotă iar Houtekiet îl întrebă calm, pe întuneric: „Ce doreşti?" Individul se aşează pe bancheta din faţa lui. Houtekiet nu se dădu jos din culcuşul lui. Rămaseră amîndoi tăcuţi, multă vreme. Apoi ţiganul spuse, cu un glas răguşit:

— Frumoasă noapte!

Houtekiet sforăia, dar peste cîteva clipe mormăi:

— Da, frumoasă noapte!

Nici nu se întrebă dacă omul acesta punea ceva la cale împotriva lui, sau îl ţinea de vorbă în timp ce ceilalţi îi furau calul. Nu! Houtekiet dormea fără grijă, iar omul din faţa lui sfîrşi prin a adormi şi el, lungindu-se pe banchetă.

A doua zi dimineaţă, Jan Houtekiet începu să-şi arate talentele, cositorind căldările ţiganilor, pe care-i lăsă să-i îngrijească şi să-i adape calul şi să se joace cu ursul, căci voiau, pasămite, să se deprindă cu el. În după-amiaza aceleiaşi zile, dispăru pe cîmp, de unde se întoarse către seară, cu trei iepuri şi cu o ramură de stejar, din care meşteri un

mîner de căldare. Nu trecuse nici o zi, şi toate lucrurile lui erau ale lor, iar el însuşi cotrobăia prin căruţele şi lăzile acestor oameni. Acum, nu se mai simţea singur : în tovărăşia lor, Houtekiet redeveni vagabondul de altădată. Se simţea ca la el acasă pe cîmp şi numai seara, cînd se culca, îl năpădea un fel de nelinişte, gîndindu-se la Deps, la femei şi mai ales la Lien. Dar cel mai mult îl tulbura amintirea copiilor, îndeosebi a celui mai mic dintre ei. De ce nu-l luase cu el ?

Houtekiet pribegi împreună cu ţiganii, de-a lungul graniţei, vreme de cinci-şase luni. Aceasta nu-i o legendă : un neguţător de vite, care se ducea de două-trei ori pe an în ţinutul acela, îl văzuse pe Jan Houtekiet cocoţat pe capra căruţei, într-o zi cînd trecea pe acolo cu vitele sale. Temîndu-se că ţiganii i-ar fi putut fura nişte vite, fusese bucuros să-l recunoască pe Jan şi-l strigase pe nume. Houtekiet îi răspunsese scuturînd din cap, dar fără a-l recunoaşte, se pare. Neguţătorul mai spunea că Houtekiet era, în chip vădit, căpetenia şatrei, dar se înşela.

— La ţigani, avea să spună mai tîrziu însuşi Houtekiet, bulibaşă e cel mai bătrîn dintre ei, asta o ştie orice copil. Şi, în tot cazul, ei nu-şi aleg căpetenia decît printre cei de-un neam, iar eu nu eram din neamul lor !

La care, Jan Orleans, avea să-l întrebe pe Houtekiet :

— Dacă nu eşti ţigan, înseamnă că eşti flamand, ca şi noi ?

Houtekiet avea să-şi rotească privirile şi, întîlnind ochii unei femei, avea să rostească, răspicat, pe un ton răutăcios :

— În tot cazul, sînt de neam bun, nu-i așa, Lisken ?

Lisken roși, iar ceilalți rîseră. Houtekiet avea să-și urmeze povestea, arătînd cum trăise printre țigani, ca unul de-al lor, cum îi ajutase pe toți și cum ei ajunseseră să-l îndrăgească, atît de mult, încît nici nu mai voiau să se despartă de el.

— Cum adică, Jan ?

Da, după două-trei luni, una din fetele din șatră începuse să-i dea tîrcoale. Era de bună seamă aprobată de șatră, fiindcă nu-și ascundea simțămintele. Deși la Deps toate femeile îl dezamăgiseră, Houtekiet n-avea de gînd să lase fără răspuns o asemenea prietenie. Într-o seară, însă, căpetenia șatrei intră în rulota lui, și-i vorbi despre fată : era Jan mulțumit de ea ? Jan îi răspunse că n-avea de ce să se plîngă. Bulibașa nu se arătă mirat, fiindcă fata nu era o novice. Și-i înșiră lui Jan toate calitățile fetei, ca și cum el nu ar fi cunoscut-o. Fata știa de pildă să ghicească norocul, putînd să cîștige astfel bani grei. Dar dacă Jan ar fi cerut-o de nevastă... Houtekiet însă refuză categoric, așa că bulibașa schimbă numaidecît vorba. Și, tot vorbind așa, îi comunică lui Jan că, a doua zi, șatra va porni mai departe, fiindcă zăbovise o săptămînă în locul acela. Nici nu mai pomeni de fată, căci așa sînt țiganii : povestea era încheiată. Totuși, necazurile, pe care Houtekiet le cunoștea prea bine, reîncepură pentru el. Fata, care-l copleșise cu prietenia ei, timp de trei luni, deveni capricioasă, la fel de capricioasă ca femeile din Deps.

Un tînăr îndrăgostit poate răbda hachițele unei femei, dar un bărbat cu experiența lui Houtekiet nu se mai lasă prins. El plecase de-acasă pentru a trăi singur, fără nevastă. Houtekiet se duse la bulibașă și-i propuse să-i vîndă rulota, calul și ursul, pe un preț de nimic. Deși țiganii obișnuiesc să se tocmească, omul veni chiar în ziua aceea să-i plătească lui Jan suma cerută, în bani peșin.

28

Jan Houtekiet porni la drum fără alt calabalîc decît o ladă de coropcar vopsită în negru și prinsă de umăr cu o curea de piele. Potrivit spuselor sale, s-ar fi îndeletnicit un an întreg cu negoțul acesta, ajungînd pînă dincolo de Groningen, în Danemarca sau, în tot cazul, pînă la o apă, de pe malul căreia, zicea el, poți vedea Danemarca. Așadar, acest tată de familie, cu șaisprezece copii, proprietar al unei mici ferme, al unei mori de apă și al unei cărămidării, a pribegit vreme de un an întreg, cu o ladă pe umăr, pînă a ajuns într-un loc unde apa îl împiedica să meargă mai departe spre miazănoapte. Dar nu era un biet coropcar care-și vinde marfa din poartă în poartă, și nici un cerșetor care apelează la mila oamenilor. Jan Houtekiet se putea descurca și fără să vîndă ceva. Trecea prin sate fără să vorbească cu nimeni, poposea pentru cîteva zile acolo unde voia el sau unde-l atrăgea ceva. Peregrinările lui erau ale unui om liber care cutreiera lumea. Privea în jur, iar ochii lui ageri vedeau mai mult decît ai noștri;

în fiece zi, inima lui încerca bucurii noi, pe care noi ceştialalţi, sărmane vietăţi domestice, nu le cunoaştem şi nu le putem înţelege: bucuriile libertăţii. Vindea tibişir, ace, bolduri, aţă de cusut, curăţitoare de pipă, chibrituri, piepteni şi alte mărunţişuri, meşterite de el însuşi; vindea mai cu seamă lulele din lemn de cireş. În multe case vechi din Deps poţi vedea şi astăzi pe pereţi cîte un obiect care aminteşte de călătoria aceea — bunăoară nişte tăbliţe de lemn, tăiate cu ferăstrăul din trunchiul unor copaci tineri (li se mai vede şi scoarţa, pe margini !). Pe tăbliţele astea sînt lipite un fel de poze colorate, care seamănă cu vechile cromolitografii. Una dintre ele înfăţişează un soi de zuav. Houtekiet picta în jurul acestor iconiţe nişte zulufi roşii, albaştri, galbeni sau chiar cîte o floricică; după aceea, lustruia totul, chiar şi scoarţa. Vînduse, cică, sute şi mii de poze dintr-astea; iar pe cele atîrnate pe pereţii unor case din Deps, le pictase la întoarcere, ca să se distreze şi în acelaşi timp ca să le dovedească oamenilor că nu mintea. Oamenii le păstrau cu sfinţenie, în amintirea lui şi a „ocolului lumii" pe care-l făcuse. Îi impresiona îndeosebi faptul că Houtekiet vorbea foarte puţin despre această călătorie, mai mult răspunzînd la întrebările lor, fără însă a povesti măcar o singură aventură şi fără a pomeni de obiceiurile din ţările străine vizitate. Însemna deci că nu întîmpinase nici un fel de greutăţi pe drum şi că, ştiind totul, nu-l mirase nimic.

Houtekiet avea să se întoarcă prin Germania, prin Luxemburg şi prin Liège, călăuzindu-se după propriu-i instinct. Se întorcea nu pentru că s-ar fi

săturat de drumeție, ci pur și simplu fiindcă era curios să-și revadă meleagurile părăsite. La numai zece ore distanță de Deps, se opri la ferma morarului, de care era legată cea mai frumoasă amintire din tinerețea lui, și-i dădu ocol întocmai cum pelerinii osteniți de drum dau ocol sanctuarului către care i-a mînat evlavia. Se plimbă visător pe malul apei în care înotase de atîtea ori și privi, melancolic, noile ecluze. Roata cea mare a morii nu se clintise, iar lui Houtekiet i se părea că recunoaște pînă și pietrele din apa nu prea adîncă, de dincolo de stăvilar. În fața casei se mai înălțau și acum cei doi stîlpi mari, de piatră, încununați de cîte o sferă cioplită. Cele două straturi de flori aveau aceeași înfățișare. Către apus, aceeași grădină și aceeași livadă. Doar copacii și mai ales gardul viu păreau să fi crescut. Houtekiet păși zîmbitor în casa morarului. Morărița, care-l îndrăgise atîta, era acum o bătrînică, dar ședea ca de obicei în fața aceluiași cămin. Ea îl recunoscu, fără bucurie.

— Da, da, sigur că te recunosc, îi spuse într-un tîrziu. Mario, nu uita să duci laptele în pivniță !

Pe vremea cînd Houtekiet venea aici ca la el acasă, Maria aceea fusese o fată de douăzeci de ani ; trebuia așadar să-l recunoască și ea, dar Maria nu scoase un cuvînt. Cînd trecu, pentru a treia oară, prin fața lui cu o doniță în mînă, simți totuși nevoia să-i spună ceva, și-l întrebă dacă înota la fel de bine ca pe vremuri... Dar, înainte ca el să-i răspundă, Maria și coborîse pe scară, spre pivniță. Ceva mai tîrziu, intră în casă un

bărbat pe care Houtekiet nu-l cunoștea ; cu o privire întrebătoare, bărbatul acesta se apropie de Jan de parcă ar fi fost un mușteriu al morii. Bătrîna îi spuse că Jan era băiatul care venea pe aici uneori, cu mulți ani în urmă. Omul ieși : era soțul Mariei.

Houtekiet rămăsese un taciturn, iar bătrîna morăriță era distrată din fire. Sosirea lui Houtekiet îi atrăsese luarea-aminte pentru cîteva clipe, dar acum bătrîna părea din nou cufundată în gîndurile ei, încît se și mira că-l vede mereu acolo.

— Cîți ani ai ? îl întrebă ea. Ești însurat ? Dar ia spune — cît e ceasul ?

În clipele acelea se petrecu ceva ciudat cu Houtekiet. Pentru prima oară în viață nu se simțea la largul lui. Se gîndea că Ifigenia și Lien îl vor primi la fel ca și bătrîna ; dar, neputînd să-și imagineze o asemenea primire din partea lui Lien, sfîrși prin a se gîndi doar la Ifigenia. O și vedea în fața lui și o auzea spunîndu-i, cu răceală în glas : „Da, da, sigur că te recunosc"... Omul acesta, care nu se temea de nimic și n-avea nevoie de nimeni, se simțea dintr-o dată singur, sărac, amenințat, și aproape că-i fu frică. Fusese convins că nu lăsase nimic în urma lui, deși își părăsise femeia și copiii așa cum alții părăsesc o cameră de hotel în care au dormit o noapte — dar iată că era cuprins de neliniște. Întocmai ca un călător care-și amintește subit, în ultima zi a unui voiaj de agrement, că și-a lăsat deschisă ușa casei și lada cu bani.

Houtekiet scoase din lădița lui de coropcar două iconiță și i le oferi, ca amintire, morăriței.

Aceasta îl întrebă, ţuguindu-şi buzele a dispreţ, cît cere pe ele. Abia după ce pricepu că i le oferea în dar, se ridică pentru a-l ospăta cu pîine şi cafea, însă Houtekiet o refuză şi plecă numaidecît. Nu se opri să viziteze moara, în care prinsese pe vremuri atîţia şobolani, ci se grăbi să se întoarcă la Deps. În hambarul în care poposi ca să doarmă în ultima noapte, îşi lăsă lada de coropcar, după ce scosese din ea puţinele mărunţişuri pe care le mai păstrase — nişte jucărioare pentru copii — şi pe care le înnodă într-o năframă roşie cu picăţele albe. Cu bocceluţa asta atîrnată în vîrful unui toiag, îşi făcu din nou apariţia la Deps, după o absenţă de aproape doi ani şi jumătate. Îi crescuse o barbă căruntă, care-l făcea de nerecunoscut, mai ales că nimeni nu se aştepta să-l mai vadă.

Una din primele case de pe Uliţa Nisipului era cea a lui Nard Baert, o casă mai înaltă decît celelalte şi înconjurată de numeroase acareturi. Houtekiet intră. Nard Baert şi cei trei feciori mai mari ai săi, abia reîntorşi de la oraş după cursa lor zilnică, mîncau o tocană de ficat cu cartofi. Ifigenia stătea lîngă Baert şi scria în jurnal observaţiile pe care acesta i le dicta cu gura plină, în legătură cu nişte furnituri pentru Londra, livrate la preţuri ce sfidau orice concurenţă, căci posibilităţile de a găsi debuşeuri erau nelimitate pe vremea aceea, iar Baert ar fi dat orice pentru a face negoţ cu Londra. Ifigenia voia pesemne să-şi sfîrşească fraza, sau poate aştepta să-şi vină în fire, în orice caz nu întoarse capul spre Houtekiet decît abia după ce Baert şi băieţii îl recunoscură pe intrus.

— Ia te uită, spuse ea cu glas potolit, și cînd mă gîndesc că, chiar ieri, ne-am zis că n-o să te mai vedem niciodată, Jan!

Și-i întinse, zîmbind, mîna. O mînă moale, i se păru lui Houtekiet. Altminteri, Ifigenia rămăsese frumoasă, zveltă, fără nici un rid, și totuși nu mai era tînără. Da, încetase să pară mai tînără decît era în realitate. Pentru prima oară, Houtekiet își dădu seama că orice om trebuie să îmbătrînească.

Se așează pe un scaun, simțind că ea îl examinează din cap pînă în picioare, în timp ce Baert îi spunea:

— Arăți bine, Jan, deși ai cam încărunțit...

Ifigenia îl privi țintă cînd Baert îl întrebă ce făcuse în tot acest timp și dacă agonisise ceva bănet. Houtekiet răspunse în doi peri, că „făcuse de toate". Judecînd după felul cum îl privea Ifigenia, avea aerul unui vagabond.

— Cum adică, de toate? îl iscodi Baert, convins că prietenul său trebuie să fi pus bazele unor întreprinderi bănoase.

— O să-ți povestesc altădată, îi răspunse Houtekiet și plecă.

Afară, era așteptat de mulți, care nu se mai săturau să-l privească. Houtekiet avea mersul țanțoș, regesc, al sălbaticilor, un mers în care torsul rămîne nemișcat, lăsînd coapsele să se legene leneș. Pașii lui păreau din ce în ce mai mari, deși mergea foarte încet. Avea totuși înfățișarea calmă a oamenilor care-și schimbă mereu activitatea și nu se tîmpesc făcînd mereu același lucru, ci fac doar ce le place. Un țăran sau un lucrător odihnit continuă să pară obosit. Houtekiet avea smocuri

de păr în nări și în urechi, sprîncenele i erau dese, trupul părea slab, fără pic de grăsime, ochii îi străluceau și priveau departe, era oacheș ca o cărămidă veche, avea un păr bogat, cîrlionțat — într-un cuvînt, era o adevărată forță a naturii. Nu se uita cu mirare la oamenii care se schimbaseră sau îmbătrîniseră, nici la casele noi. Privirea lui calmă înregistra totul, în chipul cel mai firesc.

Ce om! își spuneau depsienii. Mulți dintre ei fuseseră încredințați că n-au să-l mai vadă vreodată, legendele îi sporiseră faima, și iată că, dintr-o dată, îl vedeau în fața lor, atît de ciudat și totuși atît de firesc! Îndeosebi Orleans, Bosken, Leis și alții asemenea lor, se arătau bucuroși de revedere: erau niște oameni liberi care, fără Houtekiet, n-ar fi putut ține piept „civilizației creștine". Ei începeau să spere din nou că, datorită lui, vechiul Deps va renaște. Femeile păreau la rîndul lor bucuroase, dar parcă nu la fel ca pe vremuri...

Houtekiet trebui să străbată întreaga așezare pentru a ajunge la el acasă, lîngă rîu. Auzind larma neobișnuită de pe uliță, pastorul Apostelis ieși, cu o sapă în mînă, la poarta grădinii sale.

Mulțimea îl petrecea pe Houtekiet, ca pe un învingător.

— Bună ziua, Jan, îi strigă pastorul, jovial. Ai venit pesemne să vezi dacă clopotnița ta încă se mai ține dreaptă.

Lui Houtekiet îi făcea plăcere să fie primit astfel. Acasă la el, îl așteptă întreg tribul: Lien și cei șaisprezece copii. Dar fără să dea din mîini, și fără să alerge în întîmpinarea lui. Lien cu un aer foarte serios, copiii cu un zîmbet vag pe bu-

ze, îl așteptau liniștiți, lînga pîrleazul gardului, dincolo de care începea cîmpul. Luîndu-l în primire de la mulțime, îi strînseră pe rînd mîna și-l duseră în casă, unde Lien începu de îndată să-l îngrijească și să-l dădăcească. Houtekiet fu nevoit s-o urmeze în dormitor, unde ea îi porunci să-și lepede hainele de pe drum și să se îmbrace în straie de duminică. Apucînd cu vîrfurile degetelor hainele vechi, le strînse într-o boccea pe care-o puse deoparte, ca și cum ar fi fost pline de păduchi.

După aceea, băieții veniră să-l caute pe tatăl lor și-l plimbară de jur împrejur, ca să-i arate ce bine păstraseră totul. Ogorul, moara și cărămidăria erau, într-adevăr, la fel de înfloritoare ca pe vremuri. Houtekiet privea, scuturînd aprobator din cap, căci totul i se părea perfect. Da, se simțise, în ultimele zile mai ales, adînc legat de toate aceste locuri și lucruri. Și aștepta liniștit să vadă ce anume rămînea și ce anume pierduse. Un prunc, pe care nici nu-l zărise la început, se agăța acum de el, iar Jan îl purta mereu în brațe.

Seara, după cină, fiica lui mai mare îl întrebă dacă va dormi cu băieții sau cu „mămica" : în acești ani, dormise ea însăși în pat cu Lien. Houtekiet o privi cu luare-aminte pe fata asta voinică, dar ea își feri ochii și îi puse aceeași întrebare maică-si, care încă mai spăla vasele.

— Întreabă-l pe tatăl tău ! îi strigă Lien, dintre crătiți.

Houtekiet trebui să răspundă, răspicat, că dorește să doarmă cu Lien.

Cînd rămase în sfîrșit singură cu el în dormitor, Lien îl întrebă ce gînduri are, și dacă vrea să

plece din nou la drum. Ce întrebare ? ! Cum ar fi putut să știe dacă va pleca din nou, cînd abia se întorsese ? Trebuie puțină răbdare...

— Deși nu-mi pasă, aș vrea să știu, stărui Lien.

Houtekiet rămase mirat de vorbele ei. Se întorsese mînat de dorința revederii, și iată că regăsea în ea propria lui independență, această independență care-l făcuse să plece de-acasă, cu peste doi ani în urmă. Acum, el era cel mai slab ! Fără să-l privească, Lien îi repetă, cu un aer nepăsător, că vrea să știe precis ce gînduri are: dacă vrea să rămînă, va trebui să se cunune cu ea, căci nu mai voia să trăiască așa, ca animalele. Asta mergea la început, cînd erau tineri, dar acum nu mai merge.

— Nu vreau să mai fiu socotită ca o tîrfă ! încheie Lien. Toți oamenii din Deps sînt căsătoriți. Și încă ceva, adăugă ea. Să nu-ți închipui că mai poți să te legi de femei, la fel ca pe vremuri. Oamenii au devenit serioși. S-a sfîrșit cu vechile năravuri. S-a sfîrșit îndată după plecarea ta...

Houtekiet nu se gîndea să se apere. Dimpotrivă, o asculta cu satisfacție : îi plăcea să audă că, în lipsa lui, oamenii îi atribuiseră propriile lor păcate. Deodată, însă, se mînie.

— De fapt, ce dorești ? o întrebă el.

Lien îi răspunse bîiguind :

— Să mă mărit cu tine !

Fără să stea mult pe gînduri, el încuviință, dar cu condiția să nu plătească un sfanț pentru cununie !

Lien rămase înmărmurită. Nu-i venea să creadă. Cînd își veni în fire, îl sărută, ca pe vremuri.

Și astfel, Jan Houtekiet ajunse să se însoare! Din pricina unei făgăduieli făcute pe negîndite, la întoarcerea lui acasă, din pricina unui dor de ființele și lucrurile părăsite cu peste doi ani în urmă. Dar deși hotărîrea asta era opera lui Lien, nu ea ci pastorul Apostelis avea să fie socotit, mai ales de către oamenii din afara Deps-ului, ca inspiratorul hotărîrii. Cum de izbutise pastorul? Grozav om, acest Apostelis! Ar fi fost în stare să-l cunune și pe Diavol în fața altarului! Houtekiet era, și avea să rămînă totdeauna, un păgîn, asta o știa bine și pastorul. Circulau tot felul de glume pe socoteala pastorului. N-o fi nebun, poate, dar nici catolic nu este, spuneau oamenii, rîzînd. Mai spuneau unii că Apostelis nu știa o boabă latinește, și că oficia slujba fără să știe ce citește. Dar cum ar fi putut el oare să-și împăneze predicile cu atîtea cuvinte latinești, dacă n-ar fi înțeles nimic?

— Nu-s eu un bun catolic? se apăra pastorul. Credeți voi că nu știu ce se spune despre mine?

Apoi, apucînd Evanghelia, o flutura în aer și striga:

— Ce-i asta, oameni buni? Este ea oare cuvîntul Domnului, sau nu este? Ei bine, tot ce stă scris în cartea asta, vă spun și eu vouă, niciodată nu v-am spus vreun lucru care să nu fie scris în Evanghelie... Aici, la Deps, noi ne străduim să trăim așa cum ne-au învățat părinții noștri, încă de mici. Ne descurcăm, cum s-au descurcat și ei, binișor. Anul acesta vom avea din nou o recoltă bună, slavă Domnului! Iar cînd vă văd așezați

aici, constat cu bucurie că n-avem de ce să ne plîngem. Mulțumescu-ți ție, Doamne !

Totuși, gurile rele trăncăneau mai departe. Pînă și preoții din împrejurimi le țineau isonul și, nefiind în stare să găsească vreo explicație pentru atitudinea lui Apostelis, o puneau pe socoteala firii sale năstrușnice. „Apostelis, spuneau ei, are o teologie aparte, dar și o parohie aparte. Clerul a încercat deseori să facă o treabă serioasă la Deps, dar n-a izbutit. Atunci a venit Apostelis și, în răstimp de cincisprezece zile, toată populația așezării era botezată și cununată ! Să nu vă mire dacă într-o bună zi veți auzi că Houtekiet a devenit paracliser ! Domnul nostru își cunoaște apostolii și știe că trebuie luați așa cum sînt..."

Cel mai grav, după părerea pastorilor, era faptul că Apostelis părea să-și socotească uneori vocația ca un lucru secundar. Cînd venea cineva la el ca să-l cheme la căpătîiul vreunui bolnav, Apostelis se urnea anevoie de la munca lui, căci muncea mereu, în casă sau în grădină. Și bombănea, scărpinîndu-se după ureche, pînă-i cădea peste frunte bareta verzuie :

— Totdeauna se-ntîmplă să se îmbolnăvească vreunul cînd eu n-am timp de nimic !

Pastorii uitau însă un lucru, și anume, că Apostelis mormăia, dar se ducea acolo unde era chemat. Se ducea mai repede chiar decît unii preoți care aveau mai mult timp decît dînsul. Iar cînd pleca de lîngă bolnavul cu pricina, îi spunea cinstit că va rosti o rugăciune pe drum, ca să nu mai fie chemat, fiindcă în această parte a anului avea mult de lucru... Apostelis se purta ca un țăran, nu ca un preot, grăbit să plece îndată după ce-și ros-

tea binecuvîntările sau rugăciunile. El îi ajuta pe oamenii în suferință, îi ajuta cu mîna, nu doar cu vorba. Suflecîndu-și mînecile, dădea ajutor atît lehuzelor cît și muribunzilor. Cînd vreun nenorocit se plîngea că toate necazurile îi veneau de la nevastă-sa, Apostelis îi răspundea că el însuși cunoștea prea bine ce necazuri e-n stare să cășuneze o femeie rea. Dar cînd o femeie i se plîngea de bărbatul ei, pastorul îi răspundea, cu aceeași convingere :

— Nu-mi mai vorbi mie despre bărbați, toți sînt niște nemernici !

Houtekiet se însură așadar, iar toți cei care se bizuiseră pe el pentru a combate religia, fură nevoiți să abandoneze această speranță. Încă nu pricepeau că el nu cedase în fața religiei, ci în fața acelui simțămînt inexplicabil, de care nu putuse scăpa cutreierînd lumea în lung și-n lat : sentimentul apartenenței la un anumit loc. Se însură fără tămbălău, așa cum voise el însuși, cununat fiind de un pastor care poate că nici nu era catolic, dar asta nu schimba prea mult lucrurile. Pastorul îl cunună dealtfel pe gratis, spunîndu-i :

— Bine, te voi cununa pe gratis, căci dacă aș îndrăzni să-ți cer bani tu ai fi în stare, Jan, să ne ceri plata pentru clopotniță, și atunci ar fi vai de noi !

29

A doua zi după cununie, Houtekiet îi făcu o vizită matinală lui Baert. Dimineața, bărbații sînt plecați la Bruxelles, iar Ifigenia e singură. Are

acum două servitoare, care-o ajută la gospodărie. Jan o găsește călcînd niște rufe în fața ferestrelor deschise. În răstimpuri, pe sub ferestrele astea trece cîte un jumulitor de păsări. Din cînd în cînd slujnicele trec prin bucătărie. Jan și Ifigenia își vorbesc în șoaptă : ei, care s-au iubit cu patimă vreme de atîția ani, fără să simtă nevoia să-și vorbească, își șoptesc acum în taină, deși nici dac-ar sta în mijlocul uliței n-ar fi mai la vedere. Houtekiet stă chiar lîngă fereastra deschisă, căci în încăpere e prea cald din pricina sobei încinse și simte că se înăbușă. Despre ce vorbește ? Uite, îi spune Ifigeniei, m-am însurat, mai ai ceva de zis ? Ea nu-i răspunde. Ești mulțumită acum ? o întreabă el. Da, îi răspunde ea într-un tîrziu. E foarte bine. Dar ar fi putut să fie și mai bine, Jan. Știe și el asta. Firește că ar fi putut să fie și mai bine : dacă lucrurile ar fi rămas așa cum erau... El, unul, nu se simte prea mîndru de ceea ce a făcut : s-a cununat doar pentru a-și arăta bunăvoința, mai ales pentru a-i demonstra ei, Ifigeniei, că e și el în stare să săvîrșească o faptă bună. De ce nu-i spune Ifigenia că prețuiește această faptă, și de ce îl întreabă care-a fost pricina plecării lui de acasă în urmă cu doi ani și jumătate ? Parcă el știe de ce a plecat atunci ? Trebuia să plece, fiindcă deveniseră cu toții atît de neghiobi, de cînd cu venirea la Deps a pastorului ! — Bine, dar de ce nu mi-ai pomenit nimic despre plecare ? stăruie Ifigenia, cu o tenacitate calmă. — Nu cumva m-ai fi însoțit ? o întreabă el, rînjind. — Ba, cred că te-aș fi însoțit, îi mărturisește Ifigenia, în șoaptă.

Uluit, Jan o privește cu ochii lui scînteietori, apoi izbucnește în rîs. — Credeai cumva că am vreun conac sau vreun castel pe undeva? — Nu, Jan, răspunde ea, scuturînd din cap. Îmi pot lesne închipui cum ai trăit, iar tu să nu crezi că eu aș fi fost în stare să te urmez ca o fetișcană îndrăgostită, nu, n-am fost niciodată chiar atît de naucă... Totuși, în sudul Franței se poate trăi binișor, cu foarte puțini bani. Ce-i oare banul? N-are nici o valoare. Tu ești un bărbat foarte destoinic și puternic, iar eu mă pricep la negoț. În doi-trei ani, ajungi lesne să agonisești ceva, muncind din greu bineînțeles, astfel încît ai bătrînețea asigurată...

Houtekiet rămîne cu gura căscată. Știe și el, desigur, că banul nu face nici două parale, dar nu pricepe cum de poate spune asta Ifigenia, care muncește de atîția ani de zile alături de Baert?

— Banul n-are nici o valoare, o îngînă el, în neștire.

— N-are, repetă ea, oftînd și scuipînd pe fierul de călcat. Firește, trebuie să ai ce mînca și ce îmbrăca, dar restul n-are nici o valoare, Jan!

Așadar, degeaba s-a tot învîrtit Baert în jurul ei, atîția ani de zile, spunîndu-i mereu că nu există pe lume altceva decît banul și că totul e să agonisești. În toți acești ani, Ifigenia a tăcut, făcîndu-și conștiincios datoria și păstrîndu-și în fundul sufletului ei taina dragostei pentru Jan. Acum, în sfîrșit, îi dă glas, iar pereții casei lui Baert, impregnați de poruncile aspre ale acestuia, ascultă adevărul. „Jan, iubitule!" îi șoptește ea.

Nici dacă i-ar fi spus că raiul există aievea, nici dacă ar fi dat la o parte niște perdele și i-ar

fi zis să privească cerul, cu Dumnezeu-tatăl, cu îngerii şi cu sfinţii din preajmă, nu ar fi rămas Jan mai uimit şi mai fericit. Ifigenia îi şopteşte „Jan, iubitule!" şi-şi apropie buzele de ale lui, ca şi cum ar vrea să-i sufle acest cuvînt printr-un sărut. Houtekiet l-a auzit de mii de ori din gura femeilor, de care s-a simţit întotdeauna atras, ca de un magnet. O singură dată, l-a auzit şi din gura lui Lien, sau i s-a părut numai. Femeile folosesc tot felul de cuvinte, pentru a-şi rosti simţămintele. Chiar cuvîntul „iubire" e un cuvînt născocit de femei, şi numai ele îi cunosc tîlcul. Houtekiet îl înţelege totuşi, acum, pentru prima oară. E ca un copil care ar învăţa că stelele nu-s nişte luminiţe aprinse pe-o boltă, ci nişte lumi formidabile, într-o galaxie uriaşă. Iubirea sălăşluise în sufletul lui, iar el nici n-o bănuia. Tocmai iubirea îl îndemnase să se întoarcă, aparent fără nici un motiv. Şi tot ea îl făcuse să se simtă atît de neliniştit. Ba nu, asta încă nu înseamnă iubire. Iubirea înseamnă aceşti doi ochi în care se oglindeşte acum. Doi ochi plini de tristeţe, dar şi de dorinţă şi de fericire...

În mintea simplă a lui Jan Houtekiet gîndurile se învălmăşesc, un talmeş-balmeş de gînduri, în care se pierde. Continuă să înfrunte privirea acestor ochi, cu un zîmbet ce-i dezveleşte dinţii sub barba încărunţită, dar simte deodată că, dacă ea îl va mai privi aşa, nu se va mai putea stăpîni — furtuna se va dezlănţui, mistuindu-i pe amîndoi.

În clipa aceea intră în încăpere una din slujnice şi o întreabă pe Ifigenia dacă doreşte să-i dea cearşafuri curate pentru paturi. Ifigenia scoate nişte chei şi se duce să deschidă dulapul unde-şi

ține rufăria de pat. Cînd se întoarce, Jan nu mai e același. Abia în lipsa ei a înțeles, pentru prima oară, că ar fi putut s-o aibă toată viața lîngă el pe femeia asta atît de frumoasă, și atît de deosebită de toate celelalte. Iar lui nici nu-i trecuse prin minte măcar!

— Ifigenia, n-am avut habar! îi șoptește.

Ea îi zîmbește, fără să-i spună nimic.

— Ar fi trebuit să plecăm împreună încă de la început, cînd am venit la tine cu iepurele acela...

— Nu, Jan, n-aș fi fost în stare, îi răspunde ea, rîzînd.

— Dar poate că ai fi fost în stare altădată? Bunăoară, în ziua cînd am plecat de aici cu ursul?

— Nu, nici atunci, spune ea, clătinînd din cap cu mîhnire.

— Dar atunci, cînd?

— La cincisprezece zile după plecarea ta. Atunci, aș fi făcut-o. Atunci, mi-am dat seama că greșisem.

Ifigenia continuă să calce, foarte calmă, în timp ce Houtekiet se întreabă dacă în fața lui se află aceeași Ifigenia care, pe vremuri, îl rugase să înalțe o biserică și care se temea că dragostea pentru el îi va aduce osînda pe lumea cealaltă.

— Dar ce părere are Dumnezeu despre asta? o întreabă într-un tîrziu.

Ifigenia tace. Din grădină se aude fluieratul unui lucrător care hrănește găinile. Și țipătul unui păun.

— Nu știu, răspunde Ifigenia, cu lacrimi în ochi.

Ca și cum și-ar fi pierdut curajul, întocmai ca Tereza Tecleyn, odinioară.

Cineva care i-ar vedea de departe, ar putea crede că Houtekiet se uită la păsări prin fereastra deschisă și că Ifigenia calcă, amîndoi într-o tăcere deplină, într-atît de rare sînt vorbele pe care le schimbă între ei.

— N-ai ce să-ți reproșezi, Jan. Chiar dacă mi-ai fi cerut-o, eu tot nu te-aș fi însoțit. Nu-mi spune, Jan, că sînt doar o femeie — pentru tine, toate femeile sînt proaste, nu-i așa? M-am gîndit mereu la toate astea. Am muncit din greu pentru Nard. M-am gîndit și la tine. Dar gîndurile nu duc nicăieri, Jan, cîtă vreme nu ești înțelept, iar înțelepciunea vine prea tîrziu.

— Acum, a venit? o întreabă Houtekiet.

— Da, Jan, șoptește ea.

— Atunci, hai cu mine, Ifigenia!

Omul acesta care, abia în ajun, s-a căsătorit cu mama a șaisprezece copii, se ridică, gata-gata să plece cu Ifigenia, nici el nu știe încotro. Dar ea se depărtează, chipurile pentru a scoate din foc un alt fier de călcat și pentru a stinge focul din sobă, dar de fapt, ca să cîștige timp.

— E prea tîrziu, murmură ea. Nu mai merită, sorocul meu e aproape!

Houtekiet simte că inima încetează să-i bată și-și sprijină în palme bărbia, parcă tremurîndă.

— Ce înseamnă asta? o întreabă, cu glas pierit.

— Înseamnă că sînt... bolnavă. Nard încă nu știe nimic, nici copiii — ești primul care afli.

Cu patru luni în urmă, se dusese la oraș ca să vadă un medic, iar la întoarcere le spusese lui Nard și băieților că doctorul nu socotea că e ceva grav la mijloc ; ea înțelesese însă, din vorbele lui, că era grav bolnavă, și apoi, orice om simte cînd i se apropie sfîrșitul.

— De ce m-am canonit atîta ? Cu ce m-am ales după o viață întreagă de muncă ? O, Jan, nici acum nu pricep de ce te-am iubit atîta ! Nu mi-am închipuit niciodată că am putea trăi împreună, pînă-n ziua cînd am fost sigură că voi muri. Știam că la început te-ai culcat cu mine așa cum faci și acum, cu orice femeie care se uită galeș la tine. Nimic mai firesc. Nici eu n-aveam dreptul la mai mult. Dealtfel, eu însămi îți dăruiam doar o dragoste tainică, lașă. Îl înșelam pe Nard, iar tu nu erai dator să-mi fii credincios. Și totuși te iubeam, și știam că și tu mă iubeai. E singurul lucru de care am avut parte în viață : dragostea ta. Tu ai fost singura mea fericire. Știi, poate, că am avut deseori remușcări. Acum, însă, știu că s-a sfîrșit cu mine, și mi-e cugetul împăcat ; mă încearcă un singur regret : că n-am ascultat îndemnul inimii mele. I-am spus lui Dumnezeu, și sînt sigură că mi-a ascultat vorbele : „Dacă mi se cuvine să fiu pedepsită, pedepsește-mă, Doamne, nu puteam face altfel !“ Am crezut totdeauna că voi ajunge să regret fapta mea, Jan, și că mă voi teme de moarte. Ei bine, nu mă tem deloc. Școala și preoții ne vîră în cap această spaimă atunci cînd sîntem încă în putere, și e firesc să ne spunem : acum nu ne este teamă, dar o să ne fie cînd vom muri ! Tineri și sănătoși fiind, ne lăsăm copleșiți de o teamă care se

dovedește a fi zadarnică. De îndată ce știi că ți se apropie sfîrșitul, te cuprinde un singur regret: că nu ai îndrăznit să trăiești. Habar n-am avut cît de mult te iubeam, pînă-n clipa cînd tata, da, Jan... Am fi putut pleca atunci împreună, fără să ne pese de nimic. Ar fi trebuit să lăsăm totul în urmă și să mergem drept înainte. Mă întreb adeseori dacă aș fi fost fericită lîngă tine ca soție? Pe vremea aceea erai cu totul altfel decît acum, dar eu te cunosc bine, te cunosc chiar mai bine decît te cunoști tu însuți. Și mă cunosc și pe mine, Jan. Da, cred că am fi fost fericiți împreună.

— Taci! exclamă el, simțind că furtuna crește din nou în pieptul lui și c-ar fi în stare să scoată din sobă tăciunii aprinși, pentru a da foc casei, să se năruie peste ei!

— Iubitule, îi șoptește Ifigenia, am tăcut vreme de atîția ani, iar în curînd o să amuțesc pentru totdeauna, lasă-mă să-ți spun, măcar odată, totul: data trecută, ai plecat pentru doi ani și jumătate. Dacă pleci și acum, nu va trebui să lipsești nici măcar un an. Încă puțină răbdare, Jan, nu mai e mult. N-o să mă crezi, dar de cînd știu c-o să mor, mă gîndesc toată ziua la fericirea noastră, numai la ea. Visez acum întocmai ca o fetișcană, dar pe cînd fetele visează la o căsnicie fericită, eu, ajunsă în pragul morții, visez la ce ar fi putut să fie fericirea noastră, dacă aș fi avut curajul și dac-aș fi știut. Nard e un om de treabă, fără să fie prea deștept, ceea ce nu e prea grav. Mai grav e că n-are inimă, adică nu știe ce-i dragostea. Își închipuie că s-a îmbogățit prin propriile lui eforturi, și e adevărat într-un

fel, dar eu am contribuit în mai mare măsură decît crede el, la această bogăţie a lui. Dacă ar fi s-o iau de la început, nu m-aş mai gîndi să strîng avere, Jan. Dacă tu şi cu mine am fi fost împreună, în tinereţe, cînd încă mai doream să ajung bogată, întocmai cum fusese familia mea, atunci am fi putut ajunge mult mai departe, pornind de la nimic. Nard îşi închipuie că nu-l întrece nimeni. E un om harnic, dar atîta tot. De fapt, nu se pricepe la altceva decît să cumpere şi să vîndă. E neîndemînatic şi, în ciuda bănetului pe care l-a strîns, a rămas acelaşi ţăran mărginit. Cu tine, ar fi fost cu totul altfel. Am fi ajuns şi mai bogaţi decît el. Tu eşti isteţ şi priceput, poţi face orice. Eşti deştept şi ai suflet. Mult suflet. Unii cred despre tine că ai fi pe jumătate sălbatic. Ha ! Ha !

Jan se întreabă ce i-a venit Ifigeniei să rîdă, aşa, deodată ? Doar nu e nimic de rîs !

— Ştii tu de ce rîd, Jan ? De cîteva săptămîni încoace, te văd în fiecare zi la Fréjus — ştii unde-i asta ? Între Marsilia şi Nisa. Am stat acolo în copilăria mea. Ei bine, te văd la Fréjus, în casa în care am locuit odinioară, o casă mare, cu faţada roz. Te văd îmbrăcat întocmai ca bunicul meu, care avea o barbă colilie şi era la fel de demn şi de calm ca şi tine. Da, aşa îmi apari. Ca un domn bogat şi serios... Ştiu, nu se potriveşte cu tine, hai, nu te mai strîmba atîta. Ceea ce vreau eu să-ţi spun este că aşa ai fi ajuns, că asta aş fi făcut eu din tine, fiindcă tu nu eşti un ţăran, Jan, nici un vagabond. Înseamnă că nici tu n-ai izbutit să-ţi împlineşti adevărata menire, cum nu mi-am împlinit-o nici eu pe a mea. Ai fost şi tu lipsit de iu-

bire. Tocmai de aceea n-ai fost niciodată în stare să iubești o singură femeie.

Aproape că am isprăvit, Jan. Ai ascultat cu răbdare vorbele mele. Acum, însă, trebuie să-mi spui și tu ceva. În ultima vreme, mă tot întreb: oare Jan mă iubește atîta pe cît cred? Doar a iubit atîtea femei. M-a iubit oare ceva mai mult decît pe celelalte? Și oare și-a dat seama cît de mult îl iubesc?... Ascultă, Jan, aș vrea să-mi spui tu însuți, chiar dacă știu prea bine că mă iubești. Sper că nu m-am înșelat. Dacă am fi plecat de aici amîndoi, în urmă cu douăzeci sau douăzeci și cinci de ani, am mai fi și astăzi împreună la Fréjus, noi și cei patru băieți ai noștri, nu-i așa? N-ai fi plecat de lîngă mine, nu te-ai fi uitat la vreo altă femeie, nu m-ai fi făcut să sufăr, am fi rămas tot timpul fericiți, ducînd o viață liniștită, nu-i așa? Nu-mi fac iluzii, Jan, dar n-am decît visul acesta, atîta mi-a mai rămas pentru cele cîteva luni pe care mi-e dat să le mai trăiesc. Spune-mi, totuși, că nu m-am înșelat!

— Taci, Ifigenia, căci de nu, o să fac un lucru de care o să te căiești! Cum vrei tu să-ți răspund la o astfel de întrebare? Știi prea bine că așa e, cum spui, n-aș fi în stare să o spun mai bine. Habar n-aveam că ești bolnavă, dar o să te vindec eu și o să plecăm împreună.

Houtekiet se ridică și porni spre ușă, cu fața schimonosită de suferință.

— Afurisita asta de clanță nu merge niciodată! exclamă el și, apucînd clanța, o smulse cu panou cu tot: geamul înflorat căzu și se sparse cu zgomot, ca și cum s-ar fi spart un întreg dulap

cu farfurii de porțelan. Jan își vîrî mîna prin spărtură, pentru a apuca clanța din ambele părți.

— Spune-i lui Nard că eu am spart geamul și că, dacă n-o să cumpere o clanță ca lumea, o să vin să-i dărîm toată ușa.

După ce plecă Jan, cele două slujnice dădură buzna în încăpere, iar doi dintre lucrători își vîrîră capul pe fereastră. Ifigenia ședea la masă, cu fața îngropată în palme: rîdea și plîngea în hohote, emoționată de accesul de furie al lui Houtekiet. Lucrătorii săriră pe fereastră, închipuindu-și că Jan îi cășunase vreun rău și dorind să-i dea o mînă de ajutor, ca să nu leșine. Cînd o văzură pe stăpîna lor ridicîndu-se de pe scaun și ținîndu-se de șale pentru a-și domoli hohotele de rîs, rămaseră cu gura căscată.

— În viața mea n-am rîs atîta! le spuse ea. I-ați văzut și voi pe Jan, stătea de vorbă cu mine și, deodată, clanța asta veche, pe care a pus mîna de mii de ori și care e demult stricată, l-a supărat atît de tare, încît nu s-a mai putut stăpîni și a smuls-o, cu panou cu tot! A, făcea să spargă un geam! Doamne, cît am mai rîs!

30

Houtekiet e sincer convins c-o va vindeca pe Ifigenia, cu atît mai convins, cu cît ea se plînge doar de niște dureri în stomac, care o împiedică să doarmă noaptea. Jan se simte în stare s-o scape de aceste dureri, așa că pune la fiert niscaiva buruieni cu însușiri purgative, alături de altele menite să stîrnească pofta de mîncare, adăugînd și

niște ierburi bune pentru purificarea sîngelui. Bînd zilnic cîte trei ceaiuri dintr-astea, Ifigenia o să se vindece grabnic.

Baert are încredere în Jan. N-are încredere în nici un medic, dar crede cu atît mai vîrtos în vechile leacuri bătrînești, și-i convins că Jan cunoaște mai bine decît orice doctor natura. Cum ar putea oare să cunoască natura un individ care-și toceste coatele pe băncile școlii, ani de zile în șir? Or, numai natura e-n stare să vindece un om. Mîncarea asigură sănătatea omului. Ce înseamnă să fii bolnav? Înseamnă să nu mai poți mînca. Are dreptate Jan Houtekiet să spună că vrea s-o facă pe Ifigenia să mănînce din nou cu poftă: taman asta îi trebuie ei. Pînă și un copil ar înțelege că tocmai pofta de mîncare îi lipsește Ifigeniei, care nu mai pune nimic în gură, ba, mai și vomită uneori. Houtekiet se pricepe la treburile astea, așa că trebuie lăsat să facă ce vrea. Și ce mai spune el? Că Ifigenia nu trebuie să stea mereu în casă. Firește. Aerul curat deschide pofta de mîncare. Și mai spune Jan că Ifigenia trebuie frictionată în fiecare seară cu apă sărată. Firește. Sarea înseamnă putere. Unii oameni neghiobi își închipuie că omul mănîncă doar cu gura. De fapt, tot trupul mănîncă. Prin toți porii lui. A-ți fricționa corpul cu apă sărată, înseamnă să mănînci sare, adică să prinzi puteri. Da, Jan Houtekiet e un doctor mai bun decît zece medici cu diplomă.

Cam așa le vorbea Baert lucrătorilor de la crescătoria de păsări, ca și mușteriilor care-l întrebau ce se mai aude pe-acasă la el. Dacă îndrăznea ca-

reva să-i spună că-i destul de bogat ca să cheme un medic celebru, el îi răspundea : da, sînt destul de bogat, dar sînt şi deştept. Cînd ai bani, nu-i musai să-i arunci în gîrlă, nu-i aşa ?

Serile, cînd veneau la el Houtekiet şi, uneori, chiar pastorul Apostelis, stătea la taclale cu ei : „cei trei oameni de seamă din Deps", cum fuseseră porecliţi, în împrejurimi. Houtekiet nu prea deschidea gura, dar pastorul, care împărtăşea aversiunea lui Baert faţă de orice erudiţie, îl aproba categoric :

— Medicii n-au habar de nimic ! N-aş lăsa niciodată un medic să se atingă de trupul meu. Dacă Domnul n-o să-mi ia viaţa, foarte bine, o să trăiesc mai departe. Nu-i nici o grabă să mori. Dă-i încolo de medici !

Cîteodată se afla acolo şi un al patrulea : domnul administrator. Moartea dăduse iama prin clubul unde juca whist — doi dintre membrii clubului decedaseră. Domnul administrator îşi petrecea serile ba la Nard Baert, ba la pastorul Apostelis, ba la Hanul Poştei, mai exact la Fedra, căci restul familiei nu-l mai interesa. La Baert acasă, venea mînat de o curiozitate intelectuală : nu se mai sătura să studieze aceste trei tipuri originale. El, personal, se mulţumea să rîdă din cînd în cînd, la auzul vorbelor lui Baert şi mai ales ale pastorului. Ceilalţi nu prea puneau preţ pe cunoştinţele sale.

— Da, domnule administrator, îi spunea pastorul, aşa stau lucrurile, degeaba le-ai căuta în cărţile dumitale.

Reproşul era nemeritat, fiindcă administratorul nu citea nici un fel de cărţi. Primea, ce-i drept,

un ziar franţuzesc, dar, întrucît nu muncea cu mîinile şi umbla îmbrăcat ca un domn, asta era de ajuns pentru ca pastorul să-l considere un „savant".

— Dumneata să taci, îl repezea uneori Apostelis, eşti burlac şi nu cunoşti viaţa!

După părerea pastorului, burlacii nu cunoşteau deloc viaţa, oamenii însuraţi o cunoşteau oarecum, dar preoţii — preoţii cei buni, firește, — o cunoşteau temeinic şi aveau dreptul să vorbească despre ea. — Există şi preoţi răi? îl întrebau cîte unii. Iar pastorul răspundea: — Nu chiar răi de tot, dar oricum, nu toţi preoţii sînt la fel...

„Cei trei oameni de seamă din Deps" îl sfătuiau pe administrator să se însoare şi să plece de la castel pentru a se stabili la Deps. Domnul Arthur se fîstîcea, făcea feţe-feţe, şi le răspundea în doi peri, folosind o sumedenie de „însă" şi „totuşi".

— Crede-mă, sînt un om cu experienţă — îi spunea atunci pastorul, — căsătoria e un lucru bun. Hai, curaj! Du-te şi cere-o în căsătorie! Chiar mîine dimineaţă!

Încolţit de oamenii ăştia aprigi, domnul Arthur căuta o scăpare adresîndu-i-se în franţuzeşte femeii palide şi calme care stătea aplecată peste lucrul ei de mînă, pentru a-şi ascunde suferinţa. Ea îi răspundea de obicei, tot în franţuzeşte, că orice om trebuie să aibă curajul de a trăi...

Cînd nu stătea cu capul plecat peste lucrul de mînă, Ifigenia surîdea. Bînd cu regularitate ceaiurile lui Houtekiet, îşi privea resemnată în oglindă trupul din ce în ce mai împuţinat. Durerile m-au mai lăsat, îi spunea ea lui Jan, ba, am în-

ceput să și dorm mai bine. Poate c-o să-mi recapăt și pofta de mîncare.

Houtekiet nu pricepea ce-nseamnă că durerile „au mai lăsat-o". El însuși nu cunoștea durerea, în viața lui nu-l duruse capul sau stomacul. De multe ori își lovise din greșeală degetul gros cu ciocanul și era cît pe aci să și-l taie. Dar durere, nu simțise niciodată. În nici un caz durerea despre care-i vorbea Ifigenia : pesemne c-o fi iarăși una din vorbele alea muierești, despre care nici nu poți discuta. Văzînd-o că slăbește pricepu, însă, chiar și fără vorbe, că ea e bolnavă. Dacă nici cele trei ceaiuri ale sale n-au vindecat-o, însemna că boala ei n-are leac. Pentru prima oară în viața lui, Houtekiet se simțea neputincios. Deși știa că moartea e legea vieții, și deși plînsese mulți cîini și doborîse destui oameni, nu putea să se împace cu gîndul că o ființă atît de scumpă cum era pentru el femeia asta, îl părăsea cu încetul. Orice ar fi făcut el, și oricîte ierburi de leac i-ar fi adus Ifigeniei, nu putea s-o salveze.

Se ducea zilnic s-o vadă și rămînea mult timp la ea. Vizitele lui o bucurau pe Ifigenia : Houtekiet fusese totdeauna un om inventiv și priceput, dar de cînd se întorsese la Deps parcă avea mîini de aur. Cînd găsea de pildă o crenguță noduroasă, meșterea din ea, cu cuțitul, o lulea, o măciulie de baston, un cap de cîine sau un ursuleț cu o perniță pentru ace pe spate. Din patru nuieluțe, îți împletea un coșuleț trainic. Din cîteva fire de păr smulse din coada unui căluț, îți făcea o cureluță de ceas...

La el acasă, copiii lucrau de zor, sub supravegherea lui Lien, care îi comunica mereu cîți bani

pusese deoparte și cîți nădăjduia să mai cîștige, dar cîștigul îl lăsa rece pe Jan. Ce rost are să agonisești bani? El muncea cu mîinile lui, meșterea dulapuri și scaune, ba, într-o bună zi, se apucă să construiască și un cuptor de pîine, unul mare, în care se putea face și baie. Dar cine s-ar dezbrăca într-un cuptor de pîine ca să facă baie? îl întrebă Lien. Recunoștea totuși că Jan e un meșter neîntrecut. Iată-l construind și o sobă uriașă, pe care-o împodobește cu pietricele colorate: o adevărată operă de artă, pe care toți depsienii vin s-o privească. La stînga și la dreapta sobei se întinde o banchetă sculptată, foarte ciudată la înfățișare. Dacă suferi de lumbago sau de gută, te așezi pe bancheta asta, cu spatele rezemat de sobă, timp de un ceas, și scapi de dureri, mai mult ca sigur. Pastorul Apostelis își comandă și el o asemenea instalație, i-o comandă lui Leis, căruia Houtekiet binevoiește să-i arate cum s-o facă...

Ori de cîte ori vine s-o vadă pe Ifigenia, Jan rămîne așezat, fără să ridice privirea. Baert îi este recunoscător pentru aceste vizite, care-i prieșc Ifigeniei. Prezența lui înseamnă continuarea și împlinirea unui vis vechi. Cînd stă de vorbă cu el, despre una sau alta, bunăoară despre purtarea și caracterul celor patru băieți ai lor, visul despre Fréjus devine real. De cînd e bolnavă, Ifigenia suportă cu greu agitația lui Baert, încît calmul suveran al iubitului e o adevărată alinare pentru ea. Îi cunoaște vulcanii lăuntrici, dar prezența lui calmă o face să surîdă, fericită. Surîde, pentru că-l vede cum se căznește să spună cîte ceva, iar cînd tăcerea îl apasă, o întreabă

dacă nu cumva e prea mult curent în odaie, sau îi vorbește despre vreme. Da, îi vine să rîdă, ascultîndu-i vorbele și privindu-i gesturile, pe cît de simple, pe atît de firești. Ifigenia surîde și la gîngîndul că-l iubește : ea, fata cilibie de altădată, îl iubește pe acest bărbat primitiv ! Cîteodată se întreabă : trebuie chiar să mor în curînd ? Atunci, cum se face că mă simt atît de fericită cînd îl am lîngă mine ? Nici nu mă mai doare, parcă. Iar cînd el pleacă, spunîndu-i ca de obicei „pe mîine", ea găsește totdeauna cîte un pretext ca să-l facă să vină și seara, cînd e și Baert acasă. Băieții pregătesc încărcătura pentru a doua zi, dar Baert e liber seara și-i place să stea la taclale cu Houtekiet, care-l ascultă cu răbdare. În felul acesta, serile i se par mai puțin lungi Ifigeniei ; pălăvrăgeala lui Baert i se pare mai ușor de suportat cînd e și Jan acolo.

După cîteva luni, durerile devin atît de ascuțite, încît Ifigenia nu le mai poate ascunde. Jan o privește cu mirare și mîhnire, neputîndu-și imagina existența unei suferințe atît de cumplite, și o sfătuiește... să se roage un pic. Nici el nu știe de ce îi dă acest sfat. Sentimentul insuportabil al propriei lui neputințe îl îndeamnă să-i recomande Ifigeniei să se roage : poate că rugăciunile unei femei sînt un antidot împotriva acestei suferințe, pe care el nu-i în stare s-o înțeleagă. Ifigenia își dă seama limpede că nici Jan nu mai crede în vindecarea ei. O febră ciudată îi cuprinde pe amîndoi, ca și cum ar merge împreună, mînă în mînă, pe drumul ce duce spre moarte. Acum nu se mai tem de părerea celorlalți, n-au decît să spună ce vor : împreună vor rămîne ! Oamenii, însă, nu

spun nimic — departe de ei gîndul de a cleveti. Dimpotrivă, se simt cuprinși de o stranie duioșie pentru dragostea lor. Pentru că știu de mult ce simțăminte îi leagă pe acești doi oameni, și pentru că-l văd pe Jan hotărît să n-o părăsească pe Ifigenia în suferință, încearcă un adînc respect. Și toți îl întreabă cum o mai duce bolnava ; pînă și femeile cele mai mîndre recunosc sincer că Jan „are caracter". Nici măcar de Baert nu-și mai bate joc nimeni.

Ifigenia nu se mai scoală din pat, dar Baert continuă să plece în fiece noapte la Bruxelles, lăsîndu-l pe Jan singur cu ea. Pastorul Apostelis e chiar supărat că nu o poate vizita pe bolnavă fără să dea peste Houtekiet, infirmierul ei. Cînd pastorul pleacă, pioasa Ifigenia îi spune, surîzînd, lui Jan că are deplină încredere în Dumnezeu. Pastorul e un om de treabă, dar Dumnezeu e mult mai bun cu oamenii, decît își închipuie dînsul... Ifigenia îi mai spune lui Jan că oamenii nu mor cu totul ; ceva din ei supraviețuiește. Bunăoară, dacă după moartea ei, Jan va porni din nou la drum, cum a mai pornit, ea îl va însoți ca o umbră. Chiar dacă nu-i va putea vorbi și nu va putea să-l îmbrățișeze sau să-l sărute, nu-l va slăbi nici o clipă. Iată de ce, chiar dacă nu înțelegi, crede măcar că voi fi alături de tine! îl imploră ea. M-ar întrista mult să fiu lîngă tine și să știu că tu mă crezi îngropată și prefăcută în țărînă.

Houtekiet o asigură că se va gîndi la ea, căci pînă și un cîine își plînge stăpînul cînd moare. Și, aplecîndu-se deasupra patului, îi cuprinde gîtul cu brațele și-i potrivește perna sub cap. Ifi-

genia își reazemă capul de-al lui și-l sărută cu patimă.

E numai piele și os, ochii i s-au scufundat în orbite, dar tot mai vorbește despre dragostea ei, cu un zîmbet amar.

— Viața n-are nimic neobișnuit, îi spune, dar poate fi cu adevărat frumoasă, cînd iubești pe cineva din tot sufletul, fiind în stare stare să-i săruți pînă și unghiile pe care și le-a tăiat înainte de a pleca de lîngă tine.

— Ai făcut tu asta ? o întreabă el, uluit.

— Da, îi șoptește Ifigenia, oftînd, cu ochii închiși.

Nu-și mai poate ascunde iubirea, iar el, care n-a spus nimănui „Te iubesc" și n-ar fi în stare să rostească nici două vorbe despre dragoste, are sentimentul că a fost doar un taur lăsat să stea alături de acest înger, pe care nici un cutează să-l mai privească. Ea însă îi face semn să se apropie, îi apucă mîna și-i spune, deși știe ca sfîrșitul se apropie grabnic :

— Dacă mă vindec, plec cu tine la Fréjus, pe jos. În fiece seară tu vei înălța cortul în care vom dormi.

Din păcate, starea ei se înrăutățește din zi în zi ; stomacul nu-i mai primește nici mîncare, nici băutură. Totuși, nu-și pierde nădejdea, nici calmul. Pastorului Apostelis, care vine s-o spovedească pentru ultima oară, îi răspunde că s-a și spovedit.

— Cum dorești, copila mea, îi spune el pe un ton grav.

Iar după ce pastorul iese, Ifigenia îl cheamă pe Jan lîngă ea și-i șoptește că n-a săvîrșit alt păcat

decît acela că l-a iubit, şi că nu are de ce să se pocăiască. Acum, nu se mai teme de Dumnezeu.

Baert îşi trimite băieţii la oraş cu căruţele supraîncărcate — negoţul înainte de toate ! — dar el rămîne acasă. O, mamă, care te-ai străduit să-i creşti, aşteaptă să se întoarcă şi ei, nu muri încă ! Cînd băieţii se întorc în sfîrşit, ea le face semn să se apropie. Unul cîte unul, băieţii vin lîngă pat iar ea le şopteşte ceva la ureche, după care, ei se depărtează plîngînd, pentru a încremeni apoi ca nişte statui. Da, aceştia sînt cei patru feciori ai lui Houtekiet şi ai Ifigeniei : cu lacrimi în ochi, se despart de maica lor... Îi vine apoi rîndul lui Baert să-şi ia rămas bun. El începe numaidecît să ragă, cade în genunchi în faţa patului, se ridică dintr-un salt şi, prăbuşindu-se peste muribundă, urlă că nu vrea s-o piardă. Pastorul Apostelis, care tocmai a intrat în încăpere, îl apucă de braţ şi-l roagă să se calmeze :

— Mai bine roagă-te, iar pe muribundă las-o în grija mea !

Houtekiet îl dă la o parte pe pastor aşa cum acesta l-a dat la o parte pe Baert, fiindcă nici un preot nu ştie mai bine decît el însuşi cum să îndulcească o asemenea agonie, cum să sprijine braţul unei muribunde cu propriu-i braţ, pentru ca ea să-şi lase capul pe umărul lui. Ifigenia nu se grăbeşte să moară. Jan îi simte trupul din ce în ce mai greu şi mai ţeapăn, şi o întreabă în şoaptă dacă-l mai aude. Nici o mişcare. O pace neţărmurită se revarsă în inima lui Jan : Ifigenia i-a murit în braţe ! O lasă să se prăbuşească încetişor pe pernă, îi spală buzele, îi şterge năduşeala de pe frunte, îşi pune mîinile pe pieptul ei şi,

privind spre cei patru băieți, îl lasă pe Baert să se arunce peste cadavrul Ifigeniei, urlînd, iar el pleacă din încăpere și părăsește casa. Mulțimea îl așteaptă afară. Houtekiet le face semn oamenilor că s-a sfîrșit, că acest miraculos episod din viața lui a luat sfîrșit.

31

Stă scris undeva în epistolele Sfîntului Pavel: dacă-mi lipsește dragostea, pot fi cît de bogat, căci nu sînt nimic. Jan-Baptiste Apostelis, cel dintîi pastor din Deps, ar fi putut să spună: dacă aș fi convertit întreaga populație din Deps și dacă aș fi izbutit să învăț pînă și cîinii și pisicile să trăiască frumos, tot n-aș fi fost sigur de nimic, atîta vreme cît nu l-aș fi avut de partea mea pe Houtekiet. Căci ceea ce se petrecea la Deps nu se petrecea nici pentru prima, nici pentru ultima oară pe pămînt sau în Flandra. O mînă de oameni își părăsesc satul, înalță cîteva cabane și încep să trăiască altfel decît învățaseră la școală, luîndu-și unul altuia femeile și copiii, încît ajung să formeze o familie incestuoasă, a cărei dezagregare nu o mai pot împiedica nici ei înșiși. Cei din împrejurimi îi ocolesc, administrația îi ignoră și, întrucît, cu timpul, fecunditatea lor se istovește, oamenii aceștia rezistă, poate, un secol, pînă cînd cabanele lor cad în paragină, iar ultimii dintre ei încep să rătăcească, aidoma unor cerșetori, sau sfîrșesc prin a fi culeși de pe drumuri, pentru a fi trimiși în vreo casă de corecție. Deps-ul s-a întins și a devenit o așezare mai înfloritoare decît cel mai

vechi sat din regiune, datorită rodniciei pămîntului său nisipos, datorită muncii grele a primilor săpători, datorită pasiunii pentru negoț a lui Nard Baert, și datorită concesiei smulse de Houtekiet domnilor de la castel. Atunci a venit și Apostelis, și a biruit, dar patriarhul Houtekiet a rămas regele neîncoronat al Deps-ului, unde ar fi putut oricînd să domnească, dac-ar fi dorit, numai că el nu dorea. Oricîtă spaimă și oroare ar fi inspirat faptele lui violente, era admirat și respectat : el era ctitorul și eliberatorul ! Spre el ar fi alergat toți, dacă vreo primejdie s-ar fi ivit la orizont, iar Baert și Apostelis s-ar fi dovedit neputincioși. Ce să facem, Jan ? l-ar fi întrebat. Iar Houtekiet n-ar fi răspuns nimic, poate că ar fi mormăit în barbă ceva, dar oamenii știau prea bine că, lîngă el, erau la adăpost de orice primejdie, chiar dacă lumea întreagă s-ar fi ridicat împotriva lor. Așa cum mergea prin Deps, totdeauna calm, cercetînd cu privirea-i ageră și pătrunzătoare locurile și oamenii, părea mereu același. Alții îmbătrîneau, se îmbolnăveau și slăbeau ; el, însă, nu. Și își întorcea mereu privirea spre femei. Le putea lua în brațe, atît pe cele care voiau cît și pe cele care la început făceau nazuri. În zadar predica pastorul, în zadar le bătea soții indignați, nimic nu se schimba. Un nou adulter era condamnat de oamenii așa-zis respectabili, dar Jan Houtekiet, care păcătuia în chip atît de firesc și care le atrăgea pe femei așa cum magnetul atrage fierul, răspîndea de fapt un duh nou, deși pastorul știa prea bine că acest duh era vechi de cînd lumea.

Desigur, după înmormîntarea Ifigeniei, pastorul a continuat să muncească din greu în grădina lui, dar a început să-l frecventeze ceva mai des pe Houtekiet. Şi chiar pe ceilalţi, îi vizita mai des. Nu-i întreba nimic, dar îi asculta şi-i observa cu luare-aminte. În schimb, Houtekiet părea să se închidă din ce în ce mai mult într-însul, şi nu băga de seamă valul de simpatie ce se revărsa din nou către el. Deps-ul rămînea liniştit.

Houtekiet se gîndea la vorbele Ifigeniei. Femeia asta frumoasă şi gingaşă îl iubise, în toţi aceşti ani, cu o dragoste atît de adîncă, încît mintea lui Houtekiet se rătăcea în meandrele ei. Ifigenia îi strînsese pînă şi unghiile de la degete şi le sărutase, cum sărutase şi ceaşca în care obişnuia el să bea. Dorise să-l însoţească în drumurile lui, oricare ar fi fost acestea. Îi spusese că nu-i nici vagabond nici sălbatic. Se simţea înălţat şi înnobilat şi-şi dădea seama cu uimire cît de întemeiată era observaţia ei, că femeile îi dăruiseră totuşi mai puţin decît căutase de fapt — dar oare ce anume căutase ? Houtekiet se întreba ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi rămas lîngă Ifigenia ? O nostalgie greu de îndurat, o dorinţă aprigă şi dureroasă puse stăpînire cu încetul pe sufletul şi pe trupul lui — dorinţa de a-şi încolăci din nou braţele în jurul gîtului ei pentru a-i sălta capul pe pernă. Sau pur şi simplu dorinţa ca ea să-i pieptene din nou barba, aşa cum făcuse de atîtea ori. Altădată, Jan ar fi rîs de toate astea ca de nişte „aiureli", şi chiar acum n-ar fi răbdat ca altcineva să se atingă de barba lui. Înţelegea însă că toate aceste gesturi tandre făceau parte din dragostea Ifigeniei pentru el.

Abia după o lună și mai bine începu să-și spună că Ifigenia mai trăia, poate, nevăzută, în preajma lui. O lăsase să-i vorbească despre această posibilitate, din milă pentru ea, și o singură dată se simțise tulburat la gîndul că vorbele ei cuprindeau, poate, o fărîmă de adevăr. Acum, ideea asta punea stăpînire pe el, ca o mîngîiere adîncă. Săptămîni de zile se chinuise și iată că, deodată, parcă o auzea pe Ifigenia spunîndu-i :

— Vezi bine, Jan, că-i adevărat.

Iar el nu tăgăduia ci recunoștea, uimit, că ea avusese dreptate. Dar cînd era vorba să-și imagineze cu adevărat prezența Ifigeniei alături de el, nu se simțea în stare — era peste puterile lui. Cum așa ? ar însemna că morții nu mor ! își spunea, perplex. Există ceva, de bună seamă, dar ce anume ? Există ceva, de vreme ce o auzea dintr-o dată pe Ifigenia vorbindu-i, deși nu se gîndise la ea mai înainte : — Vezi că sînt din nou aici, Jan ?

În fiece duminică, Lien îl întreba de ce nu vine cu ea la biserică, — era, oare, atît de greu, nu putea oare să facă la fel ca toți ceilalți ? Dar Houtekiet știa bine că, dacă se va duce și la biserică, va sfîrși prin a deveni preot. Întîi la cimitir, apoi la biserică, pînă la urmă te pomenești popă !

Totuși, sfîrși prin a accepta să meargă la biserică. Plîngînd de bucurie, Lien își adună copiii — doar doi dintre ei rămîneau ca să păzească casa — și porni cu ei spre biserică. Pînă să ajungă acolo, copiii nu auziră decît laude la adresa tatălui lor. E drept că ei nu îngăduiau nimănui să-l vorbească de rău : orice ar fi spus unii, satul

Deps nici n-ar fi existat fără tatăl lor, un om care nu s-a ascuns niciodată, ci a făcut totdeauna pe față ceea ce mulți fac pe ascuns. Și apoi, Houtekiet s-a îngrijit de nevasta și de copiii lui! Dacă aveți ceva să-i reproșați, treaba voastră. Noi n-avem de ce să ne plîngem, cu noi se poartă frumos și vă interzicem să-l vorbiți de rău!

Cît despre Lien, ea, care, luni de zile se tot văita că nu se duce la biserică, de parcă ar fi fost singurul lucru important în viață, — iată că, acum, cînd el o duce în sfîrșit acolo, începe să le spună copiilor că a merge la biserică nu e totul: trebuie să-ți faci datoria, desigur, dar faptul că tata n-a călcat încă în sfîntul lăcaș, nu înseamnă că e mai rău decît alții...

Și astfel, trufașa mamă se îndreaptă împreună cu Houtekiet și cu odraslele lor spre biserică. Dar, ajuns în pragul acesteia, proaspătul convertit se face nevăzut, intrînd pe poarta ce duce spre scara turnului. Houtekiet urcă pînă sus în clopotniță. Ajuns la fereastra de unde se cățărase pe cruce, cu prilejul tîrnosirii bisericii, el încalecă liniștit pe o grindă și se apleacă peste ferestruică. Dedesubt se întinde satul Deps, ceva mai încolo se zăresc satele și tîrgurile din împrejurimi. Cît cuprinzi cu ochii, orizontul e plin de turnuri, iar deasupra lor se nesfîrșește bolta misterioasă a cerului senin. O pace mare și adîncă îi învăluie sufletul.

E ultima poveste pe care o spun despre Houtekiet urmașii lui: cum acesta s-a convertit și s-a dus, într-o duminică, în clopotniță. Cîtă vreme a rămas el acolo, a continuat și slujba în biserică. Așa spuneau oamenii și așa se spune încă în zilele noastre. Apostelis a murit curînd după aceea,

şi au venit la Deps alţi pastori, care se credeau mai deştepţi decît dînsul. Dar nimeni nu l-a putut convinge pe Houtekiet că ar fi fost mai bine să asculte predica neghioabă a unui pastor, decît să stea colo sus în clopotniţă, unde se simţea mai aproape de Dumnezeu decît dac-ar fi stat în biserica aceea igrasioasă. Nu-şi făcea cruci şi nici nu bolborosea vreo rugăciune. Privea liniştit cîmpia şi cerul. Şi se simţea una cu această imensitate în care plana, inaccesibilă cuvintelor şi gîndurilor, subtila enigmă, pe care moartea Ifigeniei îl făcuse s-o întrezărească, şi care ne captivează pe toţi cei ce trăim pe pămînt.

În colecţia GLOBUS

au apărut:

VASIL BÎKOV
Haita lupilor

PAUL GUIMARD
Strada Le Havre ● Bunurile vieţii

LEIF PANDURO
Ferestrele

LILLI PROMET
Sat fără bărbaţi

LEONARDO SCIASCIA
Marea de culoarea vinului ● Todo modo

JOHN WAIN
Un cer mai mic

vor apărea:

AIMÉE BEEKMAN
Despărțiri

RAFAEL SANCHÉZ FERLOSIO
Rîul Jarama

JUAN GARCÍA HORTELANO
Furtună de vară

GLENDON SWARTHOUT
Binecuvîntați animalele și copiii

ANTONIO TABUCCHI
Piața Italiei

CHRISTA WOLF
Despre Christa T.

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

Bun de tipar 17.01.1981. Coli tipar 8,75.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1418 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr.89—97
București
Republica Socialistă România

357

Gerard Walschap

HOUTEKIET

La hotarul dintre mit și realitate se ivește o insulă a speranței, o lume arhaic-utopică, în care străvechi visuri ale omenirii devin adevăruri. Jan Houtekiet e o apariție legendară, întemeietorul unui neam de oameni liberi și puternici într-un colț păduros al Flandrei, unde viața pare că începe pe pământ întocmai ca în prima zi.

HOUTEKIET, unul dintre romanele cele mai semnificative pentru opera reputatului autor belgian Gerard Walschap (n. 1898), captivează prin ritmul viu al narațiunii, complexitatea problematicii, umorul suculent și rafinamentul satirei.

EDITURA UNIVERS

Colecția GLOBUS

Lei 7,50